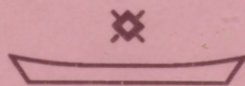

LIKTEŅARHĪVS

Aleksandrs Janševskis
DZĪVOTGRĪBA

1733

93-3

L 41

LIKTEŅARHĪVS

L
810

Aleksandrs Janševskis

DZĪVOTGRIBA

Imants Ziedonis

LATVIJAS KULTŪRAS FONDS

1992

Doma, ka jākrāj un jāveido "Likteņarhīvs" par latviešiem, pareizāk, no latviešiem, man radās jau labu laiku atpakaļ. Kad rakstīju "Kurzemīti", tajā vēl valdīja ceļš (Ceļši!), ceļa jutoņa, klaidoņa kaislības. Grāmatā galvenā persona biju es, uz priekšu nesa kājas, manas precīgās gājējas. Ceļmalā palika cilvēku likteņi, es tos paspēju piesaukt tikai dažiem vārdiem, un ceļa prieks jau atkal mani dīdīja, nesa prom.

Bet dažus gadus vēlāk es kādu laiciņu dzīvoju Piebalgā "Celmiņos" pie Celmiņu tēva un ar slēpēm vai tāpat kājām pa gurkstošu sērsnu iegriezios tuvās un tālākās mājās. Tās gulēja ieputinātas vai lāstekām apkārušās, bez ceļa, vientuļas un vēl nesabrukušas. Un katrā bija kāda mīļāmāte, kas gribēja izrunāt visu savu mūžu. Bija arī tādas, kas drūmi klusēja, un sāka runāt tikai otrā dienā. Māju tur varbūt pat vairs nav, bet man mapē guļ viņu izstāstītie likteņi. Un tad es nolēmu, ka darīšu visu, lai zem plaukta, kurā stāv "Latvju Dainas" ar mūsu aizvēsturisko atmiņu, augtu un taptu otrs plaukts ar mūsu vēsturisko pieredzi dienasgrāmatās "iz tautas".

Domāju, ka neviens stāsts un neviens romāns nav tik patiens kā šī dokumentālā dzīve, kas nāk no paša tās rakstītāja bez rakstnieka starpniecības.

Tā iedibinājās Latvijas Kultūras fonda programma "Cilvēkarhīvs" un tajā sagatavotā grāmatu sērija "Likteņarhīvs". Top grāmatas plauktam, kurā ģenerāļa vai diplomāta memuariem (Treigūta "Latvieši, karš ir sācies!") blakus būs pretgaisa aizsardzības dienesta zēniņu piedzīvojumi Vācijā, kalpu un saimnieku pastāsti, ģimeņu dienasgrāmatas, lēģeru šausmu stāsti, jūmieku dzīve un pa vidam arī viens otrs skanīgs un saskanīgs mūžs, šausmu un traģiskas neievainots.

Sūtiet mums savas dienasgrāmatas un lielākas vēstuļu kopas, ja gribat, lai tās pāris gadu laikā ierauga dienasgaismu un aiziet lasītājos!

Imants Ziedonis

Mūsu adrese: Latvijas Kultūras fonds, 226900, Rīga, Basteja bulvārī 12.

ĪKOTNE

Ar māsiņai mana māte un kā ierakstīts no mātes lēva mantotajā Bibliā
vākos, esmu dzimis 1902. gada 30. novembrī (pēc jaunā stila) mazā
ciematā Piltēnē.

Ar dažiem mēnešiem vecākā pārcēlās uz Ventspili, kur dzīvoja mana
vecmāte. Manai mātei Jūlijai tolaik bija pusotra gada. Viņa bija sīkai
meitai, kas vēl bija jāaudzina.

Stāstu tikai to, ko pats esmu pieredzējis vai
dzirdējis no sava laika cilvēkiem. Par visām lietām
— centīšos būt patiess. Cilvēkus, par kuriem stāstu,
un arī vietas, kuras šeit pieminu, nosaucu īstajos
vārdos. Vai nu tas izdevies labi vai slikti, to spriediet
jūs, kas lasīsiet manu dzīves stāstu.

Manai vecmātei neprecētais uzvaris bija Janševska. Mamma bija viņai
māte, ne otrs vīrs Damberga, kurš mīnī, mātei mazai esot, mātē zūcī stā-
stī rakstīto J. Janševska vīrai izņakot jādā — Džēns. Mamma bija, tu-
mā, kā ar rakstiņu rakstīti raksti, Rakstiņa un leģija ar vāciski. Paziņas nā-
ca viņai, ar rakstiņu vēstules, Jaunas mānās lūdzā, lai uz rakstiņu vēstules
rakstītu, jaunās rakstiņi jān prātā, taču rakstiņi nevarēja rakstīt, ko rakstīto
rakstīja kopā.

Māte bija latvieta. Viņas māte bijusi Skrundas nodzē — tā saucā plau-
kāja māte. Mātenīvs, uzvārdā Dambergs, bija baznīcā nēģandārs
baznīcā kalps, kurš mācītājam palīdzēja dievkalpošanā. Mātes baznī-
cā vārds esot iekāts pieminās plāksnī.

Manai vecmātei neprecētais uzvaris bija Janševska. Mamma bija viņai
māte, ne otrs vīrs Damberga, kurš mīnī, mātei mazai esot, mātē zūcī stā-
stī rakstīto J. Janševska vīrai izņakot jādā — Džēns. Mamma bija, tu-
mā, kā ar rakstiņu rakstīti raksti, Rakstiņa un leģija ar vāciski. Paziņas nā-
ca viņai, ar rakstiņu vēstules, Jaunas mānās lūdzā, lai uz rakstiņu vēstules
rakstītu, jaunās rakstiņi jān prātā, taču rakstiņi nevarēja rakstīt, ko rakstīto
rakstīja kopā.

Jaunos dienās māte strādāja par mākslīnāji. Bapstiņu lēģā viņa
strādāja jau pirms precēšanās. Savu bērnu māte nevienam neuzspēdā. Svētī-
ģā, kas skolā mācī, bērni gājām luteriskā Annas baznīcā. Viņa bija ar smai-
ģā, rakstiņu, dievkalpa, bapstīte.

Kad nomira tēvs, mātei bija trīdesmit gadu.

Doma, ka jāticin un jāvērtē "Līdzgaitā" par latviešu, pēdējās, no latviešu, varbūt radās jau tālu atpakaļ. Kad raksturo "Kurzemīti", tajā ir valdība ceļš (Ceļš), ceļa jutona, kas bija kasīdas. Grāmīnā parviena persona bija es, uz priekšu nesa kājas, manas priecības gājēja. Ceļnāļā palika cilvēku likteņi, es tos paņēmu piešaukt tikai daļiem vārdiem, un ceļa priekā jau atkal mani tālā, nesa prom.

 Bet dažus padus vēlāk es kādu laicīgu dzīvoju Priebeļā "Celm-
 zok" no Celmīgu tēva un ar plēpēm vai tāpat kājām pa guks-
 sām, iegnezos tuvās un tālākās mājās. Tās guks-
 sām bija tādas, ko pats esmu pieredzējis vai
 dzīvojis, no kāda, tāka cilvēkiem. Par visām lietām
 – cerīsim, lai patiesi. Cilvēku, par kuriem stāsta
 un arī vietas, kātas šeit pieminu, nosaudu tādos
 vārdos. Vai nu tas izdovies ļoti vai šķit, to spriedot.

Darīju, ka nevēlos, lai šīs grāmīnās būtu
 kā si dokumentāls dzīve, kas nāks no pašā tās rakstītāja. Es
 rakstīju stāstus.

Tā kā šī grāmīnā Latvijas kultūras fonda programma "Cilvēki"
 un tālā sagatavotā grāmīnā sērija "Līdzgaitā". Top grāmīnā
 plauktam, kurā grāmīnā ir valdības ministriem, ministriem
 "Latvija, kas ir šī" (Latvija) biokas būs preģis arza, kā
 danesā zēnu piedzimī Vācijā, kāpu un saimnieku padom-
 jīnā, danesgrāmīnā, Hēgeru šeramu etāsi, jūmieku dā-
 pa vidā ar vienu otri ekānig un saskānig mūža, šamim
 tragikas reievamote.

Sūdiel mums, kas danesgrāmīnā un lielākā vārd-
 la grāmīnā, lai tās būtu gadu laikā ieraduā danesgrāmīnā un
 latīnā.

Indulis Ziedonis

Latvijas Kultūras fonda programma "Cilvēki"

SĀKOTNE

Kā stāstījusi mana māte un kā ierakstīts no mātes tēva mantotajā Bībelē koka vākos, esmu dzimis 1902. gada 30. novembrī (pēc jaunā stila) mazā Kurzemes pilsētiņā Piltenē.

Pēc dažiem mēnešiem vecāki pārcēlās uz Ventspili, kur dzīvoja mana tēva vecāki. Manai mātai Jūlijai tolaik bija pusotra gada. Viņa bija pirmais bērns mūsu vecākiem.

Ventspilī nodzīvojam apmēram vienu gadu, tad pārcēlamies uz Kuldīgu. Pēc dažiem mēnešiem pārgājām uz dzīvi Liepājā, Lauku ielā 5. Sūnākšļu mājās aizritēja mana bērnība un jaunība.

Šeit tad dzimuši arī mani brāļi: Konstantīns, vēlāki saukts Kuka, un jaunākais brālis mūsu ģimenē — Kārlis.

Tēvs mira, tikko sasniedzis četrdesmit gadu. Mātei palikām četri bērni: Jūlijai — pieci, man — četri, Kukam — divi gadi un Kārlim — nepilns gads.

Tēvs bija pulksteņtaisītājs, nemierīgas dabas. Cilvēks latviski runāja ļoti slikti. Viņš un viņa vecāki sevi esot turējuši par vāciešiem. Tēva vecākiem Ventspilī piederējusi neliela māja. Vectēvs bijis podnieks — trauku taisītājs.

Viens tēvabrālis esot bijis kuģa kapteinis. Otrs — mans krusttēvs — dzīvojis Pēterburgā un turējies pienotavu. No abiem brāļiem neesmu redzējis nevienu. Tēvamāte vienreiz atbrauca uz Liepāju, kad mēs, bērni, vēl bijām pavisam maziņi. Es šo gadījumu tik tikko atminos.

Māte bija latviete. Viņas māte bijusi Skrundas modere — tā sauca piena pārzīnes muižā. Mātestēvs, uzvārdā Dambergs, bijis baznīcas pērminderis — baznīcas kalps, kurš mācītājam palīdz pie dievkalpošanas. Ilmājas baznīcā viņa vārds esot iekalts piemiņas plāksnē.

Manai vecaimātei neprecētais uzvārds bijis Janševska. Mana māte viņai dzima no otrā vīra Damberga, kurš miris, mātei mazai esot. Māte zināja stāstīt, ka rakstnieks J. Janševskis viņai iznākot rada — brālēns. Māte lasīja, runāja, kā arī rakstīja skaidri latviski. Rakstīja un lasīja arī vāciski. Paziņas nāca pie viņas, lai rakstītu vēstules. Jaunas meitas lūdza, lai uzrakstot vēstules līgavaiņiem; jaunās rakstīt gan prata, taču nekādi nevarēja salikt tos skaistos vārdus kopā.

Jaunības dienās māte strādāja par mājkalpotāju. Baptistu ticībā viņa pārgāja jau pirms precēšanās. Savu ticību māte nevienam neuzspieda. Svētdienas skolā mēs, bērni, gājām luteriskajā Annas baznīcā. Viņa bija ar smalku raksturu, dievbijīga, baptiste.

Kad nomira tēvs, mātei bija trīsdesmit gadu.

Kā jau minēju, mēs dzīvojām Liepājā, Lauku ielā. Uz ielu stūriem bija plāksnītes trijās valodās. Uz mūsu ielas stūra lasāms: augšējā rindā *ул. Полевая*, otrajā rindā *Feldstraße*; trešajā rindā *Lauku iela*.

Kad 1915. gadā ienāca vācu karaspēks, tad krieviskos nosaukumus noplēsa. Pēc vācu varas krišanas noplēsa vāciskos uzrakstus. Palika tikai latviešu uzraksti.

Mēs apdzīvojām vienu istabu. Virtuve vai, kā to toreiz saucām, priekšnams, kur vasarā vārīja ēdienu, bija kopīga ar citiem īrniekiem. Šeit zem trijkājiem pakūra uguni tieši skurstenī. Ziemās, kad istabā kurināja krāsni, ēdienu gatavoja iekšā, jo krāsns bija tā mūrēta, ka tanī varēja arī vārīt. Šādā veidā būvēta visa Sūnāksļu māja. Arī saimnieka ģimene dzīvoja vienā istabā.

Mūsu manta sastāvēja no skapja, vienas lielas un vienas mazas gultas, dažiem ķeblišiem un *verka*—tā sauca galdu, pie kura strādājis tēvs. Kaut gan tēvs bija pulksteņmeistars, mums nebija neviena pulksteņa. Pagultē gan atradās liels koka pulkstenis, kuru tēvs izkāra kā zīmi — izkārtņi, ka te atrodams pulksteņmeistars.

Kad vajadzēja uzzināt laiku, tad gājām pie saimnieka loga skatīties; viņam pie sienas karājās pulkstenis ar ķēdēm un svariem, pie kuriem piekabināti dzelzs griežņi un naglas.

Sākumā mēs, bērni, latviski runāt nemācējām. Visi šīs mājas iedzīvotāji bija latvieši, kuri mūs zoboja par vāciešiem, tāpēc arī mēs ļoti ātri iemācījāmies latviešu valodu.

Pēc dažiem gadiem, kad man varēja būt apmēram astoņi gadi, es vāciski vairs nerunāju, jo latviski man tāpat kā maniemi brāļiem gāja labāki.

Māsa gan vāciski runāja visu laiku, jo viņa apmeklēja vācu skolu.

Pretim mūsu mājai, ielas otrajā pusē, atradās kapsēta, kur par kapu kungiem valdīja Grīntāli. Man no kapiem vienmēr bija bail, vakaros tumsā es ne-labprāt gāju ārā. Tomēr pēc dzeramā ūdens vajadzēja iet uz blakusielu, un tas bija mans pienākums. Tad nu es skrēju, ka baltie krusti nozibēja vien caur kapu žoga starpām; ūdens izšļakstījās, un es pārnesu mājās pusspainīti. Mūsu mājā nebija tik mazu bērnu kā mēs, bet gan pusaudži, kuri ar mums nedraudzējās: Jukumu Kārlis, Sprūdu Jānis, Pīļu Žanis, Mikālu Edis, saimnieku meita Bete un dēls Einis. Pēdējais jau stādāja par mūrnieku, un mājinieki runāja, ka pelnot lielu naudu. Pārējie gāja ganos vai arī palīdzēja zvejniekiem.

Mūsu iela sākās jūrmalā un aizstiepās līdz ezermalai, tā ka atradāmies tādā kā zemes šaurumā, apmēram divus kilometrus platā.

Saimnieks turēja zirgu, ar kuru no jūrmalas uz mūsu sētu veda granti, pēc tam sijāja un izvadāja pa jaunbūvēm. Liepājā tolaik strauji būvējās, bija tāds kā būvju drudzis. Bagātnieki cēla lielas mājas, nabadzīgie nomaļnieki būvēja būdas.

Pēc tēva nāves mēs pārgājām dzīvot uz ērbergi (sētas māju), uz mazāku

istabu ar vienu logu, taču tāpat ar kopēju priekšnamu. Pats galvenais — šī istaba bija lētāka, ja nemaldos, par to maksājām divus rubļus mēnesī. Tā bija liela nauda priekš mums, un ar lielu piespiešanos māte to varēja samaksāt.

Māte par samaksu kopa bagātu cilvēku piederīgo kapus, jo no piecu rubļu pabalsta, ko mēnesī deva pilsētas valde, iztikēt nevarēja; mēs bijām dūšīgi ēdāji.

KAPRAČI

Kapu kungi turēja divus strādniekus — kapračus Brūzubārdu un Slenģi. Ja vairāk darāmā, tad arī mūsu sētas Pīļu Žani. Arī es gāju palīdzēt. Par darbu saņēmām piecas kapeikas dienā un brokastis no divām rožmaizītēm un vienas mednieku desas. Šis nu bija mans pirmais algotais darbs. Abi kaprači bija stipri vīri, jo kapus rakt nav viegli, tas taču zemes darbs. Viņi dabūja tādu pašu brokastu kā es un vēl katrs pa pudelei alus.

Brūzubārda bija amatā vecākais, un viņš savu amatu prata. Kad piebrauca rati ar nelaiķi, viņš sagaidīja pie kapsētas vārtiem, cepuri noņēmis. Bijīgi un godprātīgi deva padomu, kā nesējiem zārku nocelt no ratiem un uzņemt uz dvieļiem. Kad viss likās kārtībā, viņš ar kailu galvu gāja pa priekšu, rādīdams ceļu uz mirušajam piešķirto mūžīgo atdusas vietu. Kad šķirsts nolaists bedrē, Brūzubārda atgāja sānis, lai piederīgie netraucēti piekļūtu bedrei un mācītājs pildītu savu pienākumu. No viņa pasniegtās lāpstas ar baltām smiltīm mācītājs ņēma trīs sauļas un meta uz zārka, teikdams: "No zemes tu esi nācis, par zemi tev jāpaliek, līdz Jēzus Kristus tevi uzmodinās Pastarā dienā."

Mācītājs teica runu. Piederīgie šņukstēja, daži skaļi raudāja. Tik žēl, ka vai sirds kāpj pa muti laukā. Arī es kodīju lūpas un skatījos augšup, lai mazāk ritētu asaras.

Kad iesāka dziedāt, Brūzubārda ar Slenģi sparīgi, steigšus sāka bērt bedri ciet. Kad kapa kopa gatava, Brūzubārda ar lāpstas kātu smiltis iespieda krusta zīmi, kapa kājgalī guļus nolika lāpstu, uzklāja tai tīru kabatlakatiņu. Jāsaka, ka bērnieki nekad neatstāja lakatiņu tukšā, vienmēr tur ieripoja kapeikas un, ja nelaimīgie no bagātājiem, tad arī sudraba sīknauda.

Kādu rītu, kad ierados darbā, Brūzubārda iesita plauku: es esot plāpa, izstāstījis visiem, ka, rokot jaunus kapus, salasot miroņu kaulus. Tā taču bija taisnība, pats redzēju, kā izsvieda galvaskausu un kaulus. Tās bija manas pirmās nepatikšanas darbā.

Tanī pašā vasarā Brūzubārda pie kapsētas vārtiem, gaidot jaunus zemes barotājus, pēkšņi pakrita. Likās, ka viņš ir triekas ķerts. Ar laiku Brūzubārda izveseļojās, tomēr staigāja ar kruķiem un ieņēma vietu pie kapsētas vārtiem starp citiem ubagiem.

Kad kļuva pieaudzis, tad, ejot uz kapsētu, vienmēr redzēju Brūzubārdu stāvam starp ubagiem. Nez, vai viņš mani pazina? Neizskaidrojamā kārtā atmiņā nāk vārdi: "No zemes tu esi nācis, par zemi tev jāpaliek!"

PĪĻU ŽANIS

Kapu kundzi es sveicināju visu dienu, kad vien satiku, kauču vai desmit reižu dienā; kad viņa nāk pretim, tad rauju cepuri nost un saku: "*Guten Tag!*"

Reiz kundze mani apturēja un pamācīja, ka darbā jāsvaicina tikai vienreiz — no rītiem, pirmo reizi satiekoties. Es paliku tīri domīgs: ko darīt? Iet garām, it kā neredzētu? Jautāšu Pīļu Žaim, kurš ar zirgu izvadā ūdeni kapu laistīšanai. Pīļu Žanis gandrīz jau pieaudzis cilvēks, tāpēc vienmēr bija mans padomnieks. Viņš divi ziemas gājis skolā, lasīt varēja bez pūlēm, arī rakstīšana cik necik padevās. Par cepures noņemšanu Žanis pateica uzreiz: "Cilvēks nav nekāds zaldāts, vienmēr kā oficerim nav jādod čests."

Pīļu Žanis man stāstīja tādas lietas, par kurām savā bērna prātā nebiju paspējis domāt. Zeme esot liela, apaļa bumba un griežoties riņķī. Uz jautājumu, kāpēc mēs nekrītam nost no bumbas, Žanis atbildi nezināja. Vēl viņš stāstīja, ka mēness un zvaigznes esot tikpat lielas kā mūsu zeme, varbūt pat lielākas. Tad viņš ņēmās man skaidrot, kā rodas putnēni olās, kā ceļas dzīvnieki un cilvēki. Tas esot tikai pasakas, ko sievas melšot par stārķiem.

Pīļu Žanim nāksies pieskarties vairākkārt. Tagad pastāstīšu, kā es ar viņu tikos pēdējo reizi.

Tas notika pirms 2. pasaules kara. Vācieši jau kāvās ar poļiem. Es ar vilcienu braucu no Skrīveriem uz Rīgu. Vagona kupeja bija braucēju pilna — kā parasti. Nejauši sāku vērot pretim sēdošo vīrieti gados. Viņš atgādināja kādu no manas bērnības. Vīrietis bija ūsains, ar platu degunu. Vai tik tas nav Pīļu Žanis? Tomēr uzrunāt vēl neuzdrošinājos.

Pēc laiciņa vīrs izgāja no vagona, jādāmā, uzpīpēt. Es sekoju. Piegāju klāt: "Lūdzu, vai jums nav sērkokčiņu?"

"Jā, jā, kungs, es arī esmu pīpmanis," un viņš piesita ar roku kabatām, meklēdams sērkokčiņus. Piedāvāju papirosus. Viņš uzmanīgi vienu paņēma un bilda, ka esot pieradis pie "*Sportiņa*", tas esot "kreptīgāks". Pajautāju: "Vai jūs gadījumā neesat no Liepājas, vai nedzīvojāt Sūnāksļu mājās, Lauku ielā?"

Jā, jaunībā viņš esot gan tur dzīvojis. Es neizturēju un iesaucos: "Sveiks, Pīļu Žani!" Stādījos priekšā: "Esmu Janševskienes Juškis." Plati smaidīdams, viņš mani labi apskatīja.

— Jā, tagad gan es jūs atminos.

Viņš dzīvojot Ziepniekkalnā, ar iztikšanu esot mierā. Vasarās dežurējot ar laivu jūrmalā, gaidīdams, vai peldētāji netaisās slikt. Ziemās palīdzot sievietēm — veļas mazgātājai. Vispār dzīvojot labi.

— Un ko jūs darāt?

Atbildēju, ka esmu amatnieks, vadu būvdarbus.

— Nu tad arī jums nav slikts amats, — Žanis domīgi noteica.

Es piekodināju, lai viņš mani apmeklē un iedeva savu adresi. Bet Pīļu Žanis neatnāca, un es viņu vairs neesmu saticis. Nez, vai pārdzīvoja kara laiku. Varbūt arī paklīda pasaulē.

BASKĀJI

Mūs mājā atbrīvojās viena istaba. Tur ievācās Lielavi ar diviem puikām: Žani un Ernestu; pēdējais kādu gadu vecāks par mani, Žanis — pāris gadu vecāks par mums abiem. Viņu māte bodē cepa maizi. Pats Lielavs bija malkas zāģeris; katru rītu ar zāģi, cirvi un krāģīti viņš devās uz malkas tirgu gaidīt darbu. Kādu dienu Ernests pastāstīja par kaut kādu Emsiņu — bandas vadoni. Varbūt arī es gribot iestāties viņa bandā? Kālab ne, esmu ar mieru! Tā nu es ar Ernestu dodos uz pilsētas apstādījumiem, kur Ņeizarkalniņā sapulcējas Emsiņa banda. Pēc izskata Emsiņš skaists, divpadsmitgadīgs puika, ģērbies tīrā, gaiši zaļā blūzē un melnās biksēs. Viņam līdzās divi bandas locekļi — netīri un skrandaini, ka bail skatīties. Drīzi pienāk arī citi bandai piederīgie, daži pieklājīgi ģērbusies, daži — galīgi nopļisuši. Divi atnes pudeli ar ievārījumu, ko pagājušo nakti dabūjuši pagrabā. Ievārījums izrādījās tik skābs, ka nevarēja nemaz mutē ņemt. To iemetam krūmos un sākam spēlēt paslēpes. Ņeizarkalniņā mēs pulcējamies katru dienu; starp mums bija ebreju puikniņš Ābrams, kuru saucām par Beilisu, un vācu zēns Niklass. Pārējie visi bijām latvieši.

Kādu vakaru vadonis mūs norīkoja iet pa ielām un ubagot. Tādam uzdevumam mans uzvalks bija pārāk pieklājīgs, tāpēc svārkus apgriezta ar oderi uz āru.

Emsiņš norādīja uz kādu jūras virsnieku, no kura žēlā balsī jālūdza kapeiņņas; es šādu darbu netiku darījis, bija kauns un arī bailes. Saņēmu dūšu, gāju klāt virsniekam un murmināju iemācītos krievu vārdus. Virsnieks savādi paskatījās, laikam jau nesaprata. Es neizturēju un aizbēgu. Tovakar policija mūs ķerstīja, dažus saņēma ciet. Es tik tikko izspruku no gorodovoja, kurš, izpletis rokas, gībēja mani saķert. Otrā rītā saķertie atnāca uz Ņeizardārziņu. Viņi bija atlaisti: ko gan policija ar tādiem darīs?

Dažreiz palīdzēju ubagot Niklasam. Viņš man iedeva kaklā uzkaramu tarbu — tad nu devāmiem uz viņam jau zināmām mājām.

Ar baskājiem sadzīvoju divas vasaras. Viņi nebija ļauni zēni. Es neatminos, ka kāds no viņiem smēķētu, strīdētos vai kautos. Ābramam nebija ne tēva, ne mātes; Niklasam bija tikai slima māte. Tā nu viņi eksistēja. Citus bandas locekļus tuvāki nepazinu.

Mēs bijām kāri uz saldumiem un augļiem. Daudzreiz žēli noskatījāties, kā skaisti ģērbtajiem mātes ar vēlīgu roku sniedza konfektes un šķīta lai-mīgas, ja tās tika pieņemtas.

Likās, ka arī bijām atraduši vietu, kur var dabūt saldumus, turklāt — par velti. Tikai vajadzīga dūša un ātras kājas. Sētnieki pie labumiem nelaida klāt, jāuzmanās.

Graudu un Helēnas ielu stūrī atradās Liepājas elegantākā un smalkākā konditoreja *Bonic*. Viens no mūsējiem uzgāja, ka pagalmā gruzu kastēs konditori izmet kūku apdegumus, papīra turziņas, no kurām spiež ārā šokolādi un marcipānbiezeni. Attīnām papirus, — tur vēl diezgan saldumu, laid mēli darbā!

Augļus dabūjām tirgū kā jau visi ļaudis, šeit pa zemi diezgan mētājās mazbojāti āboli. Ja vēl vajadzēja, tad atkritumu kastēs varēja izlasīties ābolu, vai cik. Tikai jāmūk no sētnieka, kurš bļaudams vairākkārt min vārdu *holera*.

Kā zināms, bez naudas nevar iztikt. Gājām uz pilsētas izgāztuvi pie Pērkones upes, tur rakņājāties kā citur zelta meklētāji. Ņēmām visu, kas derīgs: metāla lūžņus, pudeles, vecas galošas, lupatas, kaulus. Pēdējie gan šķīta mazāk vērtīgi, taču, ja gadījās labs stilba kauls, tad tā bija laba lieta un tāpat — arī nauda. Niklass atrada nelielu, skaistu, baltu kaulu ar tukšu vidu. Pielika to pie mutes, izpūta visus netīrumus un laimīgs bilda: "Re, kur iznāks labs pīpes kāts!" Visu salasīto nesām pie Benska. Žīds šo mantību lika uz svāriem, un mēs saņēmām vairākas kapeikas. Redz, kā var nopelnīt naudu!

Laiks darīja savu, un es zaudēju bērnības draugus. Ar Ābramu pāris reizi tikos. Pirmo reizi — pasaules kara laikā, kad vācu karaspēks okupēja Liepāju. Teicu viņam, ka esmu galīgā badā. Ābrams apsoliņa kaut ko pagādāt, un tiešām — otrā dienā viņš atstiepa pusmaisu ar kaltētu vācu zaldātu maizi.

Otreiz satiku pēc daudziem gadiem: pa ielu arestantu rotu dzina uz darbu. Tie bija strīpainos apģērbos un beznaga cepurēs. Pamanīju, ka viens no arestantiem māja ar roku. Es pazinu: tas taču Ābrams! Viņš man pameta ar acīm, pasmaidīja, kā jau vecam draugam. Cēlu savu cepuri un sveicināju viņu.

Lielavu Ernesta brālis Žanis jau kaut kur strādāja, viņš ar mums nepinās. Kad bermontieši uzbruka Liepājai, viņš kā kareivis krita netālu no pilsētas. Pēc tam Ernests pieteicās brīvprātīgi; no sākuma viņu nepieņēma šaubīgā izskata pēc. Ļoti plati bikšu gali, plīks kakls, atbaidoša izturēšanās — kājas krustām, rokas atspiestas uz galda. Ernests gāja otreiz, uzvilcis citas bikses, izturējās pieklājīgāki, un viņu ieskaitīja karavīros, Liepājas aizstāvjos.

Ernests nodienēja latviešu armijā, līdz visi kari beidzās. 1923. gadā viņš nāca atvadīties, jo braucot uz Ameriku. Es brīnījos: "Kā tad tu aizbrauksi, tev taču nav naudas?" Ernests izstāstīja, kādā veidā viņš to izdarīšot: "Mūsu ostā sarunāšu kādu jūrnieku, kurš mani noslēps ogļu bunkurā. Dancīgā mani izlaidīs ārā, tur salīgšu uz amerikāņu pasažieru kuģa par kurinātāju. Ņujorkā

no kuģa aizbēgšu un būšu brīvs, jo Amerikā nekādus dokumentus neprasot.”

Pagāja neilgs laiks, un saņēmu vēstuli: viņš laimīgi esot ticis galā, pagaidām strādājot par trauku mazgātāju restorānā.

Vairāk vēstuļu nesaņēmu.

Vēlāk padzirdēju, ka Ernests nodarbojoties ar alkoholisko dzērienu kontrabandu; tolaik Amerikā pieņēma tā saukto sauso likumu. Kad vairs nebijis, kur tverties, tad iestājies amerikāņu armijā un dienējis Filipīnu salās. Tās bija pēdējās ziņas par Ernestu. Saglabājusies Ernesta fotogrāfija. Vienīgais uzņēmums no tiem laikiem.

IEPAZĪŠANĀS AR PF

Kādu dienu mans brālis Kuka atveda jaunu paziņu. Izsauca mani ārā. Kad izgāju uz ielas, ieraudzīju puiku manos gados — īsām, līdz puslieliem biksēm, basām kājām, naģeni galvā. Viņš esot Freimaņu Kārlis, dzīvojot turpat Maskavas ielā. Jā, to ielu es zināju — iepretim lielajiem kapu vārtiem.

Viņš mums parādīja pašdarinātu telefonu: kurpju smēres vāciņos iestiprināts garš diegs, katrs vāciņš rokā savam runātājam. Vāciņu pieliek pie auss. Viens pamāj ar roku — zīme, ka var sākt runāt. Tik tiešām varēja dzirdēt diezgan skaidri, katrā ziņā labāki nekā bez šā “telefona”. Tas mums bija kaut kas jauns, neredzēts. Tā Kārlis Freimanis ieguva autoritāti uzreiz, uz vieniem laikiem.

Kārļu mums bija daudz, bet “Freimani” latvieša mēlei nenācās viegli izrunāt, tāpēc iznāca “Preimanis”. Laikam Kuka no šiem diviem vārdiem salika PF. Visi jauno vārdu pieņēma. Tā mēs Freimaņu Kārli sākām saukt par PF. Arī viņam pašam tas patika, un no šā vārda mēs netiekam vajā vēl šodien.

PF bija gudrākais no mums visiem. Viņš jau prata tekoši lasīt, varēja arī rakstīt. Spēlēja mandolīnu, zīmēja.

Viņa tēvs strādājis par laivu taisītāju, jaunībā braucis par matrozī uz lielajiem zēģelniem — rājiniem.

PF katru dienu nesa pusdienas tēvam, un es gāju līdzī, jo man bija laiks. Pie viņa tēva klāt negāju, jo bija bail. Varbūt tāpēc, ka viņš ar mums, bērniem, nerunāja un izskatījās dusmīgs. PF tēvs bija baptistu draudzes piederīgais. Viņš mums neļāva spēlēt dambreti, par kārtīm nemaz nerunājot, — tās visas esot velna spēles. Baptistiem svētdienās nav brīv neko darīt. Pats viņš gulēja gultā, uz vēdera uzlicis cīteri, un spēlēja svētās dziesmas.

Atminos, PF tēvs vairākus gadus taisīja četrmastu rājnieka modeli, apmēram vienu metru garu, ar visām vantīm un blokiem. Varēja uzvilkt, nolaist vai sagriezt rājas kā istam zēģelniekam.

Ar PF bijām nešķirami draugi, caurām dienām kopā — peldējāmieš gan jūrā, gan ezerā. Kāds paziņa bija uzticējis laivu, un es nevarēju vien

noskatīties, kā PF prot rīkoties ar zēģelēm un visādi kreicēt, braucot pret vēju. Gadījās arī, ka mūsu laivu apgāza, bet ezers nebija dziļš — apgriezām laivu un braucām tālāk.

Toreiz sāka parādīties pirmās lidmašīnas. Arī PF izgatavoja lidmašīnas modeli; pacelties gaisā gan tā nevarēja, bet pa līdzenu grīdu skrēja.

Te pieminēšu, kā dabūjām redzēt pirmo lidmašīnu. Laikam tas notika 1910. gadā. Kāds ārzemju gaisa kuģotājs — tā toreiz viņus tautā sauca — ieradās Liepājā, lai parādītu savu mākslu. Jūrmalā paliels zemes gabals tika norobežots ar virvēm — starta vieta. Kuri nopirka biļetes, tos laida aiz virvēm. Mums naudas nebija, tāpēc skatījāmies no tālienes.

Vispirms radās briesmīgi dulls troksnis. Tas kļuva vienmērīgāks, un lidmašīna sāka skriet pa zemi. Tad pacēlās gaisā. Skatītāji bija sajūsmā, kliezda: urrā! Puikas priekā lēkāja. Lidmašīna, nolidojusi 200 metru, nosēdās atpakaļ uz zemes. Līdz ar to izrāde beidzās.

Otrā vasarā kāds lidotājs, ja nemaldos — Lilienfelds, lidoja pāri Liepājas ezeram, kurš bija 3 kilometrus plats. Tomēr mašīnai pietrūka spēka, un tā iekrita ezerā. Ezers bija sekls, tāpēc nekāda nelaime nenotika — necieta nedz lidotājs, nedz arī lidmašīna. PF bija tas lielais gods palīdzēt ķeselēt no ezera dūņām ārā šo brīnumaino putnu.

Mēs ar PF daudz runājām un spriedām par nesaprotamām lietām. Par zvaigznēm. Kas notiek, kad cilvēks nomirst; varbūt nāk dzīvot atpakaļ uz zemes? PF bija šo to lasījis, tāpēc varēja tā prātot. Man gan nekādi nebija saprotama tā mūžība. Kā tas var būt, ka nekad nav beigu? Tagad jautāšu jums: vai jūs to saprotat? Es domāju gan, ka ne.

Vēlāk, kas iepazinās ar filozofiskām grāmatām, brīnījos, ka mēs ar draugu varējām apspriest tādas lietas. Mēs taču bijām tikai bērni!

ES MĀCOS

Mūsu mājā dzīvoja kariešu lakotājs Garoza. Māte bija sarunājusi, ka pa vasarām es iešu pie viņa mācīties.

Pirmajā vasarā meistars man maksāja 20 kapeiku dienā; galvenais darbs bija tīrīt dubļus no vieglo ormaņu ratiem, kuri nodoti krāsošanai. Darbs nelikās nekāds patīkams, dubļi pielipuši kārtu kārtām, sažuvuši, tikai ar skrāpjiem varēja nokasīt. Un tas jādara, palīdušam zem ratiem. Darba meistaram bija daudz. Bez manis vēl četri vecāki puikas strādāja ar pindzelēm. Tolaik Liepājā skaitījās 500 vieglo ormaņu. Daži — divzirgu braucamie, tā sauktie cveišpeneri, kuri domāti sevišķiem gadījumiem. Mūsu meistars par vienkāršu ormaņratu krāsošanu ņēma 8 rubļus. Darbs gan bija tikai pa vasarām.

To pašu rudeni mani sūtīja pie vācu freilenes Krauzes privātskolā. Mācījāmies 8 bērni, visi tīrie vācieši, tikai es biju tāds pieklīdenis. Mācības notika

vācu valodā. Latviski lasīt jau mācēju, arī rakstīt pa druskai. Šeit visu nācās darīt no jauna. Man nepadevās vāciskā runāšana. Šo un to iemācījos — rakstīt ar gotu burtiem, rēķināšanu, kā arī uzvedību. Uzzināju, ka pirkstu bez kabatlakatiņa bāzt degunā nav pieklājīgi.

Pie šīs freilenes es sagāju divus mēnešus. Ar to tad tiku sagatavots pamatskolai.

Nākamajā vasarā atkal strādāju un mācījos pie kariešu lakotāja. Tagad jau saņēmu 50 kapeiku dienā, un tas bija liels atbalsts mūsu ģimenei. Es jutos pašapzinīgs un lepns, ka pelnu.

Rudenī gāju speciālā vakarskolā, sauktā par Stūrišu skolu. Tā bija latviešu skola un atradās Katoļu ielā. Pirmajā klasē mācījās 30 skolēnu, visi — trūcīgu ļaužu bērni, kuri vasarā gājuši ganos. Mācības sākās ļoti vēlā rudenī, gandrīz jau ziemā. Jāatzīstas, ka man skolas būšanas nepatika. Skolotājs likās nejauks: plūkāja matus un rāva aiz ausīm. Pēc triju mēnešu mācīšanās es skolu pametu, jo savā prātā nospriedu, ka ar šim zināšanām man pietiks.

MŪSU SAIMNIEKI

Tanī pavasarī nomira mūsu saimnieks Sūnākslis. Mājinieki runāja, ka ar plaušu karsoni. Viņš sevi neesot taupījis, visu ziemu ņēmies ar granti — vai sniegs, vai lietus. No Rucavas pagasta bija atbraukusi viņa māte, kura dēlu sagaidījusi ar kārtējo grants vezumu, teikdama: "Ak tu, manu gailīt, cik salijis esi!" "Gailītim" tuvu pie sešdesmit gadu. Pēc dažām dienām saimnieks noklikās gultā un vairs no tās neizkāpa. Mūsu māte bieži gāja apmeklēt slimu. Man vajadzēja skriet uz siena tirgus aptiekbodi pēc dažādām zālēm, arī tādām, kuras māte mums deva, kad kāds sāka klepot vai, kā mēdza teikt, *vilkt uz garo kāsu*. Pret šo slimību bija drošs līdzeklis. Iegāju aptiekbodē, noņēmu cepuri, kā toreiz darīja visi pieklājīgi vīrieši, un runāju, kā mācīts: "Lūdzu, aptiekas kungs, par piecām kapeikām jūras sūdu sīpola zafti." Jūs domājat, ka man aizrādīja par rupjību? Nē! Mēs bijām pašu ļaudis, arī aptieknieks nācis no mūsu vidus.

Vienu vakaru māte bilda, ka saimniekam esot pavisam slikti, nezina vai izturēsot.

Mēs, bērni, vieni palikām istabā. Mums bail. Laukā satumst, vējš grabinās gar logu slēgiem. Es dzirdu, kāds gar slēgiem velk koku zarus. Prasu mātai, vai viņa arī ko dzird. Atmiņā nāca mātes stāsts, ko tā dzirdējusi no sava tēva, kurš, būdams pērminderis, stāvējis pie mirstošo gultām. Noticis tā: reiz, izsaukts pie kāda mirēja, sācis skaitīt lūgšanu, kā jau pie aizgājējiem dara. Pēkšņi klauvē pie durvīm. Viņš, drošs vīrs būdams, piegājis pie durvīm un atbungājis atpakaļ. Tad sekojis tāds spēriens, ka durvis izlēkušas no eņģēm.

Laukā — neviena cilvēka. Mirējs attaisījis acis, paskatījies augšup, pavēris muti un izlaidis garu. Klauvētāja esot bijusi nāve. Mirēju pēdējā brīdī nedrīkstot traucēt. Šo stāstu atceroties, kļuva bail, ka vai mati cēlās stāvus. Gaidīju, ka tūlīt tūlīt klauvēs arī pie mūsu durvīm.

Uz rīta pusi māte ieradās saraudātām acīm un šņukstēdama teica: "Saimnieks aizgāja pie Dieviņa." Tas bija mans pirmais tuvais cilvēks, kurš nomira.

Saimnieka dēls Einis strādāja par mūrnieku, labi pelnīja — pa 3 rubļiem dienā — un neganti dzēra. Tā dzēra, ka palika traks: redzēja visādus ķēmus, cēla vārtus ārā no stenderēm un plēsa, kas pagadījās. Tad vīri viņu sasēja un aizveda nez kur projām. Pārradies vairs neņēma mutē nekādus reibinošus dzērienus — tikai sulas un limonādi. Viņš esot sasniedzis ilgu mūžu — pāri deviņdesmit gadiem.

Pēc vīra nāves arī saimniece sāka dzert. Māja bija celta uz parāda, banka bija aizdevusi naudu. Saimnieks, dzīvs būdams, tik tikko spēja samaksāt procentus. Nezinu, kas notiktu, ja nesāktos pasaules karš. Vācu laikā visas bankas pārstāja darboties.

DZĪVĀ PILSĒTA

Tagad stāstīšu par Liepāju un dzīvi, kas ritēja pilsētā šā gadsimteņa sākumā. Liepājā skaitījās vairāk nekā simttūkstoš iedzīvotāju.

Pilsētai apkārt uzcelti betona forti, gar jūras malu biežāki, ezermalā — retāki. Pilsētu var saukt par cietoksni ar kara ostu, kas paredzēta tikai karakuģiem, ar dokiem, darbnīcām un kazarmām, kur mitinājās flotes karavīri. Civilajiem kara ostas pilsētiņā ieliet aizliegts. Īsi pirms kara fortiem noņēma lielgabalus, jo Vācijas ķeizars esot protestējis pret Liepājas apbruņošanu.

Tirdzniecības pilsētu osta pārdalīja divās daļās: Vecliepājā un Jaunliepājā.

Osta pilna ar tirdzniecības kuģiem. Kuģi stāvēja cits aiz cita, jo visi nevarēja piebraukt krastam, nebija vietas. Kad vajadzēja nokļūt uz kuģa *Vindau*, ar kuru mums tēva vecāki sūtīja pakas, tad dažreiz gājām pāri diviem kuģiem.

Ostas rajonā nebija iespējams mierīgi pāriet ielu, visa — pilna ar ormaņiem. Ostmala nokrauta ar precēm — gan atsūtītām, gan aizsūtāmām. Strādāja tūkstošiem maisu nesēju, kuri tecēja kā skudras no kuģiem uz spīķeriem un atpakaļ. Kur viņiem radās tāds spēks — caurām dienām stiept smagos cukura un labības maisus? Daži nesa pa divi maisi uzreiz, vienu uz otra, jo maksāja par katru maisu. Nesēji saņēma metāla žetonu ar numuru, pret kuru vakarā izmaksāja naudu.

Vakaros daudzie krogi bija dzērāju pilni, tur palika ar sviedriem pelnītais. Runāja, ka maisu nesēji vairāk par trīs gadiem darbā nevarot izturēt.

Tie, kuri nedzēra, nostrādāja pāris gadu, aizgāja no ostas un kļuva par sīkiem namelnikiem, kas pilsētas nomalē uztaisīja sev būdas.

Arī man gadījās ieiet krogos, lai sameklētu kādu dzērāju vai kaut ko nopirktu. Krogs parasti sastāvēja no vienas lielas istabas ar stipriem koka galdiem bez baldiņiem, apkārt galdiem saliktas taburetes. Vienā galā atradās bufete, aiz kuras rosījās saimnieks. Grīda nokaisīta ar zāģu skaidām, šur tur noliktas splautuves. Pie sienām dažas papirosu reklāmas: *Famoss*, *Majak*. Blakus bufetei liela mūzikas kaste, pie kuras palaikam rīkojās pats saimnieks. Saimnieka palīgi, kuri iznēsāja dzērienus un ēdienus, bija stipri vīri, strīdniekus un kaušļus viņi vienkārši paņēma aiz krāga un izmeta pa durvīm. Nekādus policistus nesauca un protokolus nestādīja.

Tolaik pastāvēja tieša kuģu līnija Liepāja—Ņujorka: ik pa divi nedēļām aizgāja viens kuģis.

Pasažieri bija galvenokārt izceļotāji no Krievijas, vienkārši ļaudis, kuri devās meklēt laimi Amerikā. Pilsētā bija liela māja, kur viņus divas nedēļas turēja karantīnā, pēc tam sablīvēja kuģos.

Liepājas ielās varēja redzēt visādus ļaudis: gan krievus zābakos un vīzēs, gan ķīniešus zīda svārkos ar melnām, spīdīgām, garām bizēm, gan turkus ar sarkanām micēm galvā (turkiem piederēja liela smalkmaizīšu ceptuve Graudu ielā), gan nēģerus un portugāļus. Pēdējie bija matroži no lielajiem četrmastu rājiniekiem, kuriem masti garāki par visaugstākajām mājām; tie veda no Dienvidamerikas "perves malku" — kokus, no kuriem ieguva krāsvielas. Rudeņos piekrastes zēģelnieki, tā sauktie "jāņi", likās ostas galā uz ziemas guļu, sablīvējās cits pie cita, un masti šķīta kā mežs.

Pavasaros, kad "jāņi" atkal taisījās uz braukšanu, kapteiņi, kas parasti bija arī kuģu īpašnieki, sāka nolūkot komandu no trim matrožiem un koka. Uz zēģelnikiem nemākuļi sāka jūrnieku gaitas, jo pieņēma arī nepratējus. Pietika, ja viens vai divi ir īsti jūrnieki, un kapteinis taču pats arī strādāja. Daudzi jaunie jau ar pirmo braucienu atmeta ar roku iedomātajai jaukajai jūrnieku būšanai. Uz zēģelnikiem jūrnieka darbs nav viegls.

No mūsu mājas arī Piļu Žanis uzkalpojās līdz trīsmastu bureniekam, kas brauca pāri jūrai. Es aizgāju paskatīties, kāds tas kuģis izskatās. Nu tāds pats kā visi "jāņi", tikai ar trim mastiem, bez rājām, tāpat arī pa vienam āliņģim katrā mastā.

Pagāja četras dienas, un Žanis ar visu mantumaisu pārradās mājās. Viņa kuģis pie Gotlandes salas vētrā dabūjis sūci, komandai nācies dienu un nakti pumpēt ūdeni no telpām, līdz atgriezušies savā ostā. Ar to Žanim pietika, par kuģošānu viņš vairs nesapņoja.

Māja, kurā mēs dzīvojām, atradās netālu no šosejas, kas veda uz Pērkoni un tālāk uz Prūšiem. Pa šoseju uz Vāciju brauca diližansi ar pasažieriem. Tos varēja dzirdēt no tālienes, jo aizjūgiem bija piesieti zvaniņi.

Vasarās svētdienās biedrības ar saviem karogiem un orķestriem pa

šoseju devās uz zaļumballēm, kas notika Pērkones muižas parkā. Vakarā visi nāca atpakaļ, tikai nekārtībā, muzikanti bija sajaukušies ar pārējiem un pūšamos nesa padusēs. Saīto karogu kāds uzmetis uz pleca kā veļas kārti. Ļembastā dzirdama blāustīšanās un ālēšanās kā jau zaļumballē.

Tāpat pa lielu gabalu varēja dzirdēt, kad pa šoseju brauca automašīna. Bērni — lieli un mazi — skrēja skatīties, jo tas bija jaunums un reti redzēts brīnums.

Liepājas ātrā augšana un lielā rosība sākās, kad 1871. gadā uzbūvēja Romnu—Liepājas dzelzceļu. Tālāk par Liepāju vilciens negāja, te bija gala-punkts. Visas preces, kas nāca no Krievijas, Liepājas ostā tika pārkrautas uz kuģiem sūtīšanai uz Vakareiropu. Un pats svarīgākais bija tas, ka ziemā Liepājas osta neaizsala.

Būvēja ne tikai dzīvojamās mājas, tika celtas arī lielas fabrikas: tā sauktā drāšu fabrika, metālfabrika *Vezuvs*, sērkociņu fabrika, eļļas un linoleja fabrikas, dzelzceļa darbnīcas, daudzas kokapstrādes fabrikas un daudzas vietējas nozīmes darbnīcas. Veikalu bez gala. Kā visās rosīgās pilsētās, bija arī meitumājas, kuras aizņēma divus kvartālus Vecliepājā. Dažas mājas paredzētas tikai virsniekiem, pārējās domātas vienkāršiem ļaudīm, arī zaldātiem un matrožiem.

Kārtību ielās uzturēja matrožu patruļas ar virsnieku priekšgalā. Citādāki kaušļus nevarēja pieveikt. Redzēju, kā patruļas pūlējās savaldīt piedzērušos matrožus. Tie turējās pretim, blāva pazīstamos "mātes" vārdus un sita ar dūrēm pa mūri, līdz rokas kļuva mīkstas un asiņainas.

Zaldāti, kuri dzīvoja kazarmās netālu no mūsmājām, bija pusmūža cilvēki. Viņi bieži nāca pie mums sētā, piedāvāja pārdošanai maizi, kuru sievas labprāt pirka lētuma pēc un arī tāpēc, ka krievu maize likās sātīga, lai gan daži runāja, ka zaldāti maizi mīcot ar kājām.

Mums bija arī savs lupatu žīds, kas reizi nedēļā ieradās sētā, saukdams: "Lupates, lupates, viecas kolesas, tuksas buteles!" Palicis atmiņā ebreja izskats: kalsns, ar melnu bārdeli, noplukušā mēteli un nošķiebtās korpēs, maiss mugurā. Latviski viņš runāja pavisam slikti. Māte ar viņu runāja vāciski, tāpēc viņš bieži nāca mūsu istabā sildīties.

Mums bija savs gorodovojs, kuru visi sauca par Žoržu. Viņš runāja arī latviski. Vīri smējās — Žoržam zobena vietā makstī esot skals.

Arī mēs, bērni, ķildojāmies un kāvāmies. Kad parādījās Žoržs, nobijāmies, jo domājām, ka mūs bāzīs cietumā. Žoržs sabļāva, tomēr uz cietumu neveda, bet lika ķildniekiem sabučoties. Tad grēks piedots un miers nodibināts.

Vakaros mēs devāmies pie laternu dedzinātāja. dažreiz viņš mums iedeva savu garo koka nīku. Liela māksla nebija: ar koku jāpagriež knābītis, un gāzes deglis tūlīt gaiši aizdegās.

Piena pārdevēji bija tuvējie laucinieki. Viņi pienu izvadāja pa ielām, zvanot ar zvanu, tā daļdami zināmu par savu ierašanos. Zvejnieku sievas ar rokas

ratiņiem izvadāja zivis, saukdamas: "Strimalas, strimalas, kam svaigas strimalas!"

Vai katru dienu mūs apciemoja leijerkastnieki. Pieaugušajiem tie bija gaļīgi apnikuši. Bērniem patika mūzika, bet visvairāk mērkaķītis, kas, ķēdītē pieiets, tupēja uz leijerkastes un apaļām actiņām žēli skatījās, vai neiedosim kaut ko garšīgu. Pasniegto paņēma smalkiem pirkstiņiem un bāza sev mutē. Mums ļoti patika, ka dzīvnieceiņš ēda tāpat kā cilvēks — ar rokām.

Bija arī lielas leijerkastes, kuras vadāja ar zirgu. Tās skanēja kā ērģeles. Dažreiz leijerkastniekam sekoja zēns — akrobāts. Mūzikai skanot, zēns izklāja uz zemes segu un iesāka rādīt savu mākslu. Mēs nespējam vien nobrīnīties, ka var visādi izlocīties un staigāt uz rokām. Kad priekšnesums beidzās, viņš ar šķīvīti apstaigāja skatītājus, lai tie kaut ko iemet. Man bija neērti puikiņas priekšā, ja šķīvītis palika tukšs; tas gadījās nereti.

Vienu laiku uzklīda daudz ķīniešu; gan tādi, kuri rādīja trikus ar bumbiņām, tās dažādi mētājot, gan tādi, kuri mētāja koka nūju ar zvārguljiem galos, un šī nūja staigāja ķīnietim pa rokām un muguru it kā dzīva. Mēs nevarējām saprast, kā tas notiek: varbūt palīdz lielā, melnā bize?

Reiz sētā ienāca ķīniete ar mazitiņām kājiņām; tādu mēs vēl netikām redzējuši. Ķīniete piedāvājās ārstēt zobus. Jociņā balstiņā runāja latviski, bija grūti saprast: "Madam, zubi nesap?" Jā, kādai sievai sāpēja zobs. Ķīniete ņēmās ārstēt — ar mazu kociņu bakstīja slimo zobu un izvilkta baltu, dzīvu un kustīgu tārpu, mazliet tievāku par sērkokciņu. Sievas brīnījās, kā tārps varēja tur iekļūt?

Īsi pirms pasaules kara uzklīda prūšu muzikanti ar taurēm. Pieci vīri pa sētām gāja spēlēdami, ka trīcēja viss kvartāls. Runāja savādā vācu valodā, ne tā kā mūsu vācieši. Teicās, ka esot *kēningsbergeri*. Viņi bija labi apgērbti, kājās kurpes ar biezām zolēm. Vēlāk, kad iesākās karš, ļaudis runāja, ka *kēningsbergeri* esot bijuši vācu spiegi. Varbūt ar!

Man patika vienam klaiņāt pa pilsētu. Aizgāju ostmalā, skatījos, kā lādē kuģus. Tad devos pa Graudu ielu, kura bija visglaunākā, te bija skaisti veikalu skatlogi. Staigāju pa pilsētas apstādījumiem. Laiks skaists, saulīte tik brīnišķīgi silda, un man basas kājas. Es apsēdos zālītē; otrā pusē ielai bij kungu māja, pa vaļējo logu nāca klavieru skaņas. Aizdomājos tālu tālu, aizmiršos pat, kur atrodos. Mūsu apkārtne klavieru nebija, tāpēc bieži nācu šurp tās klausīties.

TEĀTRIS UN KINO

Vienu ziemu mātei kāds bija iedevis teātra biļetes, laikam kāds no Latviešu biedrības. Māte mūs, visus četrus bērnus, cik varēdama, labi apgērba. Pašai galvā cepure, ko aizlienēja saimnieka meita Bete. Tad mūs sasēdināja

fūrmaņa kamanās, un, zvaniņiem skanot, braucām uz Jaunliepāju; pie Annas tirgus Latviešu biedrībai bija teātris.

Kad kamanas apstājās pie teātra durvīm, atskrēja kāds kungs baltā krāgā, pliku galvu. Vispirms tas palīdzēja izkāpt mātei, pēc tam izcēla bērņus. Kungs mūs ieveda teātra zālē. Te bija tik gaiši, ka uzreiz nevarējām plati atvērt acis. Mūs apsēdināja pašā priekšā. Es skatījos apgleznotā priekškarā un nevarēju saprast, kas tur uzgleznots. No tālienes viss skaidri atšķirams — debesis, koki, ūdens, bet tuvumā — krāsu plankumi. Ilgi nedabūju pētīt priekškaru, jo nodzisa apgaismojums, cilvēki vairs nečaloja. Priekškars lēni pacēlās, un tapa redzams meža skats.

Rādīja *Nogrimušo zvanu*. Izrādes saturs man nav palicis spilgtā atmiņā, laikam vēl biju par mazu, lai izsekotu izrādes gaitai. Māte gan daudz ko stāstīja mājiniekiem.

Šad un tad tiku iekšā kinoteātrī. Dažreiz izplatīju kinoprogrammas vai arī kopā ar citiem puikām nēsāju filmu reklāmas. Tās bija finiera plāksnes ar uzlīmētām afišām, tās mums kāra uz krūtīm un muguras, — tādi staigājām pa pilsētas ielām. Par to mūs vakaros ielaida zālē noskatīties filmu.

Liepājā pastāvēja trīs kinoteātri: *Odeons*, *U.T.* un *Kino Palazzo*. Un vēl Vakarāles ielā pavisam mazs kinoteātris, kuru pēc 1. pasaules kara vairs neatjaunoja. Vasarā kinoteātrus tāpat kā citus teātrus uz diviem mēnešiem slēdza.

ZVEJNIEKI

Liepājas zvejnieki lomu pārdeva turpat ostas malā pie koka tilta. Patiesībā tilts bija no dzelzs, bet to sauca par koka tiltu tādēļ, ka agrāk tas bijis no koka. Ja lomi lieli, tad reņģes maksāja vienu kapeiku kālā. Tas bija tikpat kā par velti. Bet zivju saldētavu trūka. Visa apkārtnē oda pēc zivīm un darvas.

Motorlaiva piederēja tikai vienam zvejniekam, ja pareizi atminos — Dīķim. Tie zvejnieki, kuriem laivas nebija, brauca zvejojot ar aizlienētu laivu. Tādos gadījumos lomu dalīja uz pusēm ar laivas īpašnieku. Rudeņos un pavasaros vienmēr bija sliktānas gadījumi. Dzirdēja runājam, ka noslīkuši te četri, te seši vīri. Varbūt tāpēc es nevaru atcerēties, ka būtu redzējis vecu zvejniekus: viņi noslīka, vecumu nesagaidījuši.

Biju aculiecinieks: jūra pavisam rāma, ne vilniša. Pie apvāršņa četras laivas ar slābām zēģelēm. Pēkšņi uznāca ļoti stiprs vēja brāziens. Laivas pazudušas — apgāzušās. Malā strādājošie tūlīt grūda jūrā laivas un brauca glābt sliktstošos. Mēs visi uztraucāmies, ar nepacietību gaidījām laivas atgriežamies. Pēc ilga laika atveda četrus izglābtos, seši palikuši jūrai par upuri.

Rāmās bezvēja dienās, novakaros zvejnieki vilka vadu. Divas laivas iebrauca jūrā apmēram divus kilometrus, iemeta tīklu ar maisu galā. Katra

laiva no iemestā tīkla paņēma virvi un ar lielu līkumu brauca uz krastu. Malā stāvošie zvejnieki pārtvēra virves un sāka vilkt arvien ciešāk, līdz satikās ar otras laivas virves vilcējiem.

Tas bija kopīgs darbs, kurā jāpiedalās daudziem. Arī mēs, bērni, palīdzējām vadu vilkt. Mūsu nedzina prom, tātad arī mūsu spēciņi derēja. Maisā atradās gandrīz tikai tūbas — mazas, smirdīgas zivis, kas izskatījās pēc nēģiem. Neviens neēda, jo tās smirdēja. Zivis sagrieza mazos gabaliņos un kabināja uz āķiem, tā sauktajām ūdām, mencu zvejai. Ūda ir gara, ne visai resna aukla, kurai piestiprināti āķi ar zivju kumosiņiem. Sagatavotās ūdas salika lielos četrkantīgos grozos, ko zvejnieki plakaniski cēla uz galvas. Nekur citur neesmu redzējis, ka grozus nestu kā agrāk Liepājā.

Man palicis atmiņā kapteiņa Granta stāsts. Kad viņš bijis puikiņš, tikko turējis uz savām kājām, vecāki negribējuši vienu atstāt mājās. Kad abi braukuši jūrā, tad tēvs viņu piesējis pie laivas dālbja, lai nepārkristu pāri malai, — tā zvejojuši visi trīs.

Grants kļuva kapteinis. Vecumdienās uz kuģiem gan vairs nebrauca, strādāja malā par flotes kapteini zvejnieku artelī *Boļševiks*.

Netālu no krasta iegrimis stāvēja vecs koka vraks, ko sauca par veco *Mozu*. Kādreiz tas bijis trīsmastu šoneris. Kuģa ribas un daļa no klāja vēl bija virs ūdens. *Mozus* traucēja vilkt vadu, tāpēc šinī rajonā ūdu zvejošana nenotika. Toties mēs aizvien peldējām uz veco *Mozu*, uzrāpāmies uz glumā vraka un uz galvas lēcām ūdenī — “devām ņurkas”. Pēc daudziem gadiem *Mozus* it kā iznāca krastā, un tam varēja tikt klāt sausām kājām. Redziet, cik tālu atkāpusies jūra!

EBREJI, BODNIEKI, PIRCĒJI

Aiz Barenbušu kapiem, pie kuriem dzīvojām, atradās arī ebreju kapi. Mēs bieži redzējām bērnu gājienus. Viss tāpat kā mūsu ticībā: melni liķu rati, zirgi aplāti ar melnu drēbi, kučieri un nesēji — melnos mēteļos. Tikai neganta kliegšana un vaimanāšana, ko rada mirušā piederīgo noligtās raudātājas. Visu ceļu no mirušā mājām līdz kapsētai vaimanā tā, ka gājējiem paliek slikti ap dūšu. Ebreji, kuri gadījās uz ielas, tūlīt gāja pie ūdens pumpjiem un mazgāja rokas. Kā saka: mazgā rokas nevainībā, rādīdami, ka viņi nav vainīgi šā cilvēka nāvē. Tāda nu ir ebreju ticība.

Pirms mirušo gulda zemē, to košerē (mazgā ar sāli) šim vajadzībām celtā namā, kas atrodas kapos. Zemē gulda bez zārka, uz acīm uzliekot akmeņa vai ķieģeļa gabaliņus un ķermenī aplājot ar drēbi. Nekāda dziedāšana nenotiek, tikai tā skaļā žēlošana.

Sestdienās neviens ebrejs nestrādāja. Viņu bodītes bija slēgtas, paši bariņš staigāja pa ielām un gāja uz sinagogu. Mājās neko nedarīja, pat ūdeni

nesmēla. Ja bija jākurina krāsns vai plīts, tad sauca palīgā mūs. Malka krāsni tika ielikta dienu iepriekš, man tikai vajadzēja pielikt sērkokociņu un pielaist uguni, lai deg. Viņiem piederēja neredzētas, savādas krūzes ar divām osām. Viena osa — ūdenim, bet otra — pienam. Tā viņi dzēra.

Runājot par ūdeni, jāsaka, ka Liepājā tolaik vēl nebija ūdensvada. Paretam uz ielu stūriem gadījās ūdens pumpji. Bagātajiem tas likās par tālu, un viņi ūdeni pirka no vecā židiņa Vurmfresera, kurš ar noplukušu zirdziņu vadāja lielu koka mucu, apbraukāja ielas. Par viena ūdens spaiņa pienešanu ņēma vienu kapeiku.

Pārtikas bodes bija uz katra stūra, un visas pastāvīgiem pircējiem deva uz parāda vai, kā vēl teica, "uz grāmatiņu". Tajā katru pirkumu ierakstīja. Katrā ziņā algas dienā parāds bija jāsamaksā, jo pretējā gadījumā bodnieks precī uz parāda vairs nedeva.

Ne vienmēr izdevās kārtīgi norēķināties; tad bija jālūdz, lai bodnieks vēl pagaida. Un kārtīgiem pircējiem aizdeva uz priekšu. Ko gan šim darīt? Kunde aizies uz citu veikalu iepirkties, vai tad būs labāk?

Bodnieki visādi centās pieturēt savus pircējus. Pastāvīgiem pircējiem uz katru Jaungadu bodnieks dāvināja kādus nieciņus: skārda krūzīti, lētu lakatiņu. Savas kundes bodnieks smalki pazina — cik bērnu, cik peļņa, vai vīrs dzer. Pārtikas veikalus rotāja izkārtnes ar uzrakstu *Koloniālpreču veikals*. Es nezināju, kas tās tādas koloniālpreces ir, droši vien arī bodnieks nezināja.

Veikalā visparastākās mantas: maize, putraini, milti, ziepes, petroleja, malka, kuru pārdeva pagalēs — par kapeiku gabalā. Rupjā maize maksāja 3 kapeikas, baltmaize — 5 kapeikas mārciņā, sviests — 40 kapeiku mārciņā, olas — 3 kapeikas gabalā.

Māte no veikala arvienu nesa miežu maizi un maizes kvasu, kas maksāja 5 kapeikas stopā, tas mums ļoti garšoja. Tie nu bija lielie, labie laiki, kurus pēc tam, badā būdami, bieži atminējāmies.

Neviens no šiem sīkbodniekiem netika par lieltirgotāju, kāds bija Stanclavs, kuram Strautielā strādāja trīs bodes zellī. Nīceniķi un rucaviēši bija galvenie pircēji viņa tirgotavā, jo pats Stanclavs arī bija cēlies no Nīcas. Pie tirgotavas arvien stāvēja vairāki divriču rati ar zirgiem. Nīceniķi ar tādiem divričiem brauca tieši gar jūras malu līdz pat Nīcai. Vīrieši gērbusies paš-austās vadmalas drānās, baltu lakatiņu ap kaklu. Sievietes — savos novada tērpos. Spilgti sarkani, plati vadmalas brunči, melna vestīte, balts kreklis izrakstītām piedurknēm, kājās baltas zeķes, melnas kurpes ar misiņa sprādzēm, sarkans galvas lakats. Pilsētas puisi tās kaitināja: "Kā ir, Marguž (tā Nīcas pagastā sauca Marijas), vai kroņa svētdiena?" Un nīceniķes atbildēja: "Vai jūs mūsu brunčiem ticat, vai?"

To laik bija parasta lieta redzēt, ka nīceniķes un rucavietes pilsētā iebrauc tautasgērbos, — nevis kā tagad, kad tos uzgērbj tikai kā dekorāciju svētku gadījumos.

UGUNSGRĒKS

Gāja uz vasaras nogali.

Vienu vakaru, kad laukā jau satumsis, mēs izdzirdam dobjas zvana skaņas. Šīs skaņas pazīstam: tās nāk no pašarnieku torņa. Skaitām, cik reižu zvanis. Nosit trīs reizes, tātad ugunsgrēks mūsu rajonā, jo mēs skaitāmies trešajā iecirknī. Nu Pīļu Žanis uzmet praķi plecos un tūlīt skriet; gan jau viņš ugunsgrēka vietu atradīs. Varbūt tur vajadzīgi ūdens pumpētāji? Par šo darbu taču maksā!

Jā, pēc maza laiciņa dzirdam, kā rīb bruģis un logu rūtis dreb un trīc. Izskrejām uz ielas, kur priekša citi no mūsu mājas. Pirmais brauc vieglais ormanis, važonis, rokas plātīdams un pātagu vicinādams, dzen savu zirgēli. Ormanī sēd brandmajors un policejmeistars. Aiz ormaņa skrien pašarnieku dampis, pa misiņa skursteni veļas dūmi ar dzirkstelēm. Uz dampja kāpšļa stāv pašarnieks un urķē katla kurtuvi. Uz bukas viens pašarnieks ar ievilktiem grožiem vada zirgus, otrs viņam blakus nepārtraukti zvana misiņa zvanu, kas piestiprināts sēdekļa stangai.

Vecais Lielavs stāsta, ka dampja katls kuroties caurām dienām un naktīm, ugunsgrēka laikā tikai vajagot piemest ogles, un tvaiks gatavs.

Tad auļos skrej zirgi ar ūdens mucām, uz bukas atkal divi pašarnieki; viens noņemas ar zvanīšanu, otrs rokā tur degošu lāpu. Tādas mucas seko cita citai. Tad nāk lielā pumpējamā ūdens sprice, tai pieķērušies, apkārt sēd pašarnieki ar spožām ķiverēm, un viņiem vaigi trīc no lielā skrējiena un kratīšanās.

Mēs redzam, kā virs namu jumtiem sāk blāzmot debesis, ceļas sārti dūmi, brīžiem tie uzliesmo, dzirksteles vien iet pa gaisu.

Tagad mēs noprotam, ka deg Kronūbera papīrfabrika Riepu ielā. Lielavs atkal skaidro, ka pēkšņās liesmas radušās, degot lielajām papīra ķīpām un rulljiem.

Kas tad tas? Pa ielas vidu rindā un vienādā soļu rītmā skrej zaldātu rota ar oficiēri priekšā. Viņš pa reizei uzsauc: raz, dva, tri; raz, dva, tri! Kāds bilst, ka zaldāti esot izsaukti, lai uzturētu kārtību un sargātu citas mājas no nelaimes.

Pažarnieki noskrietos un putainos zirgus izjūguši un soļos vadā pa mūsu ielu.

Viss redzētais ir mani iespaidojis. Man sitas zobi pret zobiem, kad Lielavam jautāju: "Kāpēc pašarnieki vadā zirgus?"

"Lai zirgi nedabūtu būšlaku," atbild viņš. Vārdu "būšlaks" esmu jau dzirdējis. Mūsu saimniekam esot būšlakains zirgs. Būšlaku vienīgi redzējis neesmu — zirgs kā zirgs, izskatās bez kādas vainas. Taču saimnieks gan jau zin, jo esot lēti nopircis.

Sāku domāt par zirgiem un būšlakiem. Mēs ar Kuku esam basām kājām, un man paliek vēsi. Vairs neskatos uz dūmiem, raustu Kuku, lai nāk mājās. Istabā vēl ilgi varam dzirdēt ielas troksni, un stikli mūsu logos dreb. No visa pārdzīvotā ilgi nevaru aizmigt.

Otrā rītā pamodos, kad saule jau gabalā. Izgāju uz ielas, te vēl viss oda pēc deguma. No nakts ugunsgrēka nāca atpakaļ daži ugunsdzēsēji, nokūpējuši melni, drēbes slapjas un notašķītas ar dubļiem, un ķiveres vairs nespīdēja nemaz.

Pārnāca arī Piļu Žanis, nokūpējis un noguris. Kopā ar vēl sešiem vīriem esot pumpējuši ūdeni visu nakti. Bet tas nekas, šim esot sanākusi krietna ka-peika, turpat rublis. Un Žanis, pirkstus kustinādams, ar troksni izšņauca kriet-no degunu un devās uz savu kambari, lai apēstu gabalu maizes un liktos gulēt.

VECAIS TIRGUS

Vecais tirgus atradās tanī vietā, kur tagad ir Rožu laukums. Vēlāki to pār-cēla tagadējā vietā pie Annas baznīcas.

Vienā tirgus laukuma malā bija vieta lauciniekiem. Viņu zirgi izjūgti un aizvesti iebrucamā vietā. Ratu ilksis saceltas gaisā; zemnieki savu preci pārdeva, sēdēdami ratos — piedāvā, kāda nu kuram ir pārdodamā manta. Modernieki stāv līdzās piena kubuliem: te gan skābs, gan rūdzis, gan svaigs piens, krējums, kuru pārdeva dažāda tilpuma mēriņos. Pienu tirgoja stopos, litrus vēl nepazina.

Iebraukušie zvejnieki tirgoja kaltētas mencas un sausi žāvētas butes, turpat arī zuši — gan svaigi, gan žāvēti. Laucinieki atveduši arī žāvētu cūkas speķi, paštaisītas desas, kuras pilsētniekiem sevišķi garšoja.

Tirgus otrā galā piedāvāja ņiprus sivēnus un dzīvas vistas. Žīdīetes ķēra spārdošās vistas, pūta spalvās, lai redzētu, vai tās pietiekami treknas. Turpat arī atbraukušie leiši ar klagājošām zosīm un citām mantām.

Tirgus centrālo daļu ieņēmuši pilsētas pašražotāji, kuri ar roku ratiņiem atgādājuši visādus dārzājus.

Visnabadzīgākie tirgoņi sēd rindiņās uz bruģa, precī izlikuši uz izklātas segas; te ir meža ogas, sēnes un dažādas zāļu tējas un saknītes. No tālienes šo pārdevēju baltie lakatiņi, sasiēti zem zoda un saulē spīdoši, man izskatās kā balti gulbji.

Un kur nu vēl gaļas paviljons! Cik te gaļas! Visi nodaļījumi piekārti ar bal-tām, tikko kautām cūkām un nodirātiem trekniem vēršiem. Aitas sakrautas ci-ta uz citas. Milzum daudz olu! Tās cilvēks nekad nespēs saskaiftīt! No kurie-nes šarās rodas tāds aukstums? Tas nāk no pagraba, kur mākslīgā saldē-šanas mašīna, ar ko Liepāja varēja lepoties.

Annas baznīca celta pagājušā gadsmita 80.—90. gados, vienkāršā gotiskā stilā, ar vienu torni no sarkaniem ķieģeļiem. Jumts no sarkaniem dedzinātiem dakstiņiem.

Otrā pusē tirgum atrodas katoļu baznīca, arī gotiskajā stilā, ar diviem galvenajiem torņiem. Šī būvēta no dzelteniem ķieģeļiem. Varbūt tāpēc neizskatās tik skaista kā Annas baznīca.

Iela gar tirgus malu veda no miertiesas uz cietumu, tad nu pa šo ielu dzina apcietinātos. Redzu: divi zaldāti ar kailiem zobeniem plecā, vidū arestants pelēkās drēbēs, rokas un kājas saslēgtas ķēdēs. Dažas sievietes pat noslauka asaras. Tā aiziet saslēgtais, dzirdams vienīgi kā žvadz ķēdes. Man vēl tagad acu priekšā viņa seja un kailie zobeni. Šodien tādas lietas dabūjam redzēt tikai kino, bet toreiz tā bija parasta aina Krievijas pilsētiņās.

ANNAS TIRGUS

Apraksts nebūtu pilnīgs par toreizējo Liepāju, ja nepastāstītu par gadatirgu, kurš notika katru gadu pa Annām un darbojās divas nedēļas. Tirgu rīkoja Jaunliepājā, samērā lielā laukumā. Jau divas nedēļas iepriekš sāka celt lielas dēļu būdas. SAVEDA karuseļus. Bērni zināja stāstīt, kas šogad būšot Annas tirgū: būvējot zvērnīcu, cirku, māju miglas bildēm, trīs karuseļus, šūpoles ar laivām un vēl daudz dažādu nelielu būdu. Gatavošanās un priekšdarbi bija vareni. Lieli un mazi, visi ar nepacietību gaidīja, kad Annas tirgu atklās.

Liepājas apkārtnes saimnieki, kuri līga gājējus, zināja, ka jādod viena brīva diena Annas tirgum. Puiši, meitas un gani Jurģos nolīguši, ka par iešanu uz Annas tirgu no algas netiks novilkts. Kad nu tā diena pienāca, tad visi ceļi bija pilni gan ar braucējiem, gan ar gājējiem.

Pircēju bija diezgan. Preču tika savests diezgan daudz, arī cenas bija dažādas. Kur vēl tā kaulēšanās un lētā nopirkšana!

Pīļu Žanis nopirka pelēku, kā tagad teiktu, rudens mēteli par 16 rubļiem. Māte man nopirka cepuri par 40 kapeikām. Stulmu zābaki, kādus nēsāja arī skolēni, maksāja 2 rubļus. Velosipēds — 120 rubļu. Tikpat daudz maksāja darba zirgs. Divdesmit papirosu *Majak* — 5 kapeikas, desmit papirosu *Famoss* — 10 kapeikas, divas barankas — 1 kapeiku.

Cilvēki ģērbās dažādi. Švītie, jaunie cilvēki staigāja raibās biksēs, stīvu krāgu un plakanu salmenīcu galvā. Salmenīcai apkārt melna lente un tieva aukliņa, ar ko cepuri sēja pie svārku pogas, lai vējš neaiznes. Vienkāršiem, paveciem vīriem patika nēsāt kapelhūtes — katliņus vai platmales ar uzliktām malām. Parastās cepures bija naģenes, pēdējā laikā parādījās žokejcepures.

Kungi svētku gadījumos, godībās vai arī pastaigājoties nēsāja cilindrus;

pa gabalu varēja pateikt, kurš ir kungs. Zemnieki gandrīz visi valkāja augstas, zilas cepures ar spožu nagu. Pie tam nēsāja nevis krāgas, bet gan baltus kaklautus. Jāsaka, ka tas labi izskatījās.

Bez cepures uz ielas negāja, to uzskatīja par nepieklājību.

Sievietēm, sevišķi jaunām, bija gari svārki, dažai pat ar šlepi, kas ejot vilkās pa zemi, ka putekļi vien griezās: Tad viņas šlepi pacēla un nesa rokā. Cepures — lielas kā riteņi, ar visādām spalvām un mākslīgām rozēm. Lai šādas cepures turētos galvā, tās piestiprināja ar garām adatām. Lai nesabādītos, adatu galiem uzskrūvēja bumbuļus. Gadījās, ka drūzmā adatas izdūrušas cilvēkiem acis. Modes dāmas apkārās ar daždažādām ādām, spicēm, krellēm un vasarā katrā ziņā ar raibu saulesargu.

Sievietes ar iedegušām sejām uzskatīja par lauciniecēm, tas bija liels kauns. Tāpēc visas staigāja nopūderētas baltas, ar melnu dzimumzīmes pumpiņu, izgrieztu no melna papīra un pielipinātu vaigam.

Annas tirgū vislielākā drūzmēšanās notika pie kumēdiņu būdām, kur klauni smīdināja un aicināja nākt iekšā. Cirka priekšā uz dēļu paaugstinājuma stāvēja stiprinieks ar lielām ūsām. Izriezis krūtis, savilcis roku muskuļus, tas grozījās kā gailis. Sievišķis triko tērpā ap sevi locīja čūsku. Indiešu faķirs rija zobenu un spļāva uguni. Orķestris no trim pūtējiem spēlēja bez pārtraukuma.

Toties pie zvērnīcas ļaudis klausījās kādā vīrā uz paaugstinājuma. Viņam mugurā sarkana fraka, zilas bikses, kājās gari zābaki, rokā pamatīga pātaga: tas — zvēru didītājs. Arī viņš tāpat aicināja nākt iekšā, lai ļaudis redzētu briesmīgas lauvas, tīģerus, mērkaķus un citus dzīvniekus, kuri esot atvesti no Āfrikas. Mēs dzirdējām rēkoņu būdā un mums kļuva baisi. Tā taču lauva, kas ēd cilvēkus!

Es kopā ar lielajiem cilvēkiem iegāju zvērnīcā, te pavisam klusi. Skatos: kaza ar riteni sagrieztiem ragiem mierīgi ēd sienu. Krātiņā kaktā gul tīģeris un mums neskatās ne virsū. Lauva būri mierīgi izlaidusies uz sāniem. Zvēru uzraugs šad un tad ar dzelzs iesmu pabakstīja lauvu, tad nu tā ierēcās. Pāris mērkaķu skatījās uz mums žēlām acīm, tad sāka viens otram šķirstīt spalvu un, kaut ko atraduši, bāza mutē. Zinātāji stāstīja, ka tie blusinājoties.

No karuseļa vidus atskanēja mūzika. Trīs vīri atspērušies grieza karuseli. Cilvēki sēdās uz koka zirgiem, lauvām, briežiem. Mātes ar mazuļiem iekārtojās kamanās vai skaistos ratos. Dažam iereibušam no griešanās palika slikta dūša. Tad nu šis pūš pār mēli un apkārtstāvētāji mūk pa gabalu.

Visā tirgū briesmīgs troksnis. Bērni pūta skārda taurītes, plēšāja mazas ermoņikas, svilpa ar papīra svilpēm.

Tāds bija Annas tirgus. Tādu tirgu vairs neesmu redzējis, un droši vien tāda nekad nebūs, jo nav vairs tie laiki.

Mēs mīlējām savu bērību un šķietamos labos laikus, jo tā bija daļa no mums pašiem, un mēs bijām šā laika ļaudis. Tā nu pagāja, varētu teikt, mana skaistā bērība. Man bija gaužām grūti šķirties. Arī šodien redzu, ka man

pa priekšu iet puikiņš basām kājām, pagriežas, pasmaida un iet tālāk. Es pazīstu viņu — tas esmu es. Zinu, ka viņu nekad nepanākšu. Bet zinu arī, ka galā nonāksim kopā.

BŪŠOT KARI

Šie piedzīvojumi norisinājās īsi pirms pasaules kara.

Mana māte bija kāra lasīt avīzes, un tad nu arī mūsu mājās ļaudis zināja, ka zemei tuvojas asteszvaigzne vai, kā teiktu laikrakstā, Halleja komēta. Ja tās aste šķērsotu Zemi, tad nezin kas varētu notikt.

Mūsu mājas cilvēki nebija nekādi bezdievji. Sadomāja, ka var uznākt pastardiena, no kuras visiem bija bailes, jo tas taču nozīmētu pasaules galu. Eņģeļi ar bazūnēm modinās mirušos, kuri kāps ārā no saviem kapiem. Kapsēta būs stāvgrūdām pilna, jo mironi rakti cits uz cita. Tad visus šķiros — labos un sliktos — un notiks liela brēkšana un zobu klabēšana. Varat iedomāties, ko mēs pārdzīvojām, gaidot asteszvaigzni!

Kādu vakaru diezgan zemu pie debesīm ieraudzījām gaidīto komētu, tās aste noliekusies uz leju. Tā neizskatījās diez cik liela — atgādināja palielinātu zaru slotu. Tur nekā briesmīga nebija.

Vēl citu dienu mēs gaidījām saules aptumšošanu. To zinājām iepriekš pēc tiem pašiem *Liepājas Dzīves* rakstiem. Laikus kvēpinājām melnos stiklus, jo ar tiem varēšot labi saskatīt brīnišķīgo dabas parādību.

Zināmā dienā un laikā izejam ārā un sākam vērot, kā viss notiek. Caur kvēpaino stiklu var ļoti labi saskatīt, ka saules viena mala paliek tumsā, it kā maizes kukulim nogriezts riecens. Laiks kļūst vēsāks, vējš apstājas, izskatās pēc vakara. Pagalmā vistas dodas uz kūtim. Šis neko nesaprot, domā, ka pa istam tuvojas nakts.

Kad saule pilnīgi aizsegta, arī mums jocīga sajūta. Vairs nedzirdam putnu čivināšanu, zvirbuļi salīduši pažobelēs. Bet mēs saturam dūšu, cītīgi skatāmies stiklos un pētām, kā tajā saules malā, kur sākas aptumsums, parādās gaiša maliņa, top arvien platāka un platāka. Drīz vien saule atkal apaļa un spīd spožumā.

Kad astronomiskā darbība izbeigusies, redzam, ka mums visiem ir melni degungali; beržam, kamēr tie paliek sarkani.

Tanī gadā parādījās milzīgi spāru bari. Tie lidoja no rietumiem uz ziemeļiem vairākas dienas. Spāres ķērās klāt visam, kas tik gadījās ceļā: vai tas bija dzīvnieks vai kas cits. Kārtām pielīpušām pie koku stumbriem, no tām nāca tāda čaboņa, kā citreiz vējainā laikā dzird pie nobrieduša rudzu lauka.

Puikas ķēra spāres bez kādām pūlēm — pastiepa tik roku, un tās bija ciet. Pieliec spāri pie krekla vai blūzes — kas nu gadās mugurā —, apgriez

tai galvu riņķī, un tā paliks kā piešūta, kā īsta broša: ij nedomā atraut. Pēc vairākām dienām sakaltīs kā zieds.

Sievas sētā sprieda, ka komēta, saules aptumšošanās un spāres kaut ko nozīmējot — būšot kari. Vīri sievu runās nepiedalījās, negribēja ticēt māņiem. Kas būs, tas būs! Ja vajadzēs iet karot, tad ies.

1. PASAULES KARŠ

Mūsu mājas iedzīvotājiem tas nāca pavisam negaidot. Mēs gan avīzēs bijām lasījuši, ka Sarajevā kāds students nošāvis Austroungārijas kroņprinci Ferdinandu un ka Austroungārijas ķeizars Francis Jozefs solījies serbiem atmaksāt. Dzirdējām arī, ka Krievijas cars neļaušot aiztikt serbus.

Tomēr neviens neticēja, ka vācu ķeizars Vilhelms uzbruks savam radniekam Krievijas Nikolajam. Tad uzreizi ziņa, ka Vācija pieteikusi karu Krievijai! Otrā dienā, 1914. gada 20. jūlijā, pēcpusdienā vācu karakuģi bombardēja Liepāju. No sākuma bijām nesaprašanā, kas notiek, un nemaz nebaidījāmies. Domājām, ka notiek mūsu karakuģu apmācības. Kad bumbas sāka krist tuvumā, tad gan nojautām, kas risinās īstenībā. Bombardēšana ilga apmēram vienu stundu. Vakarā, kad viss aplusa, gājām uz jūrmalu skatīties šāvējus.

Jūrā stāvēja divi karakuģi. Dzirdējām uz tiem spēlētjam pūtēju orķestri. Kādam bija binoklis, varēja saskatīt, ka tie ir vācu kreiseri *Augsburg* un *Magdeburg*. Pēc laiciņa kuģi mierīgi devās Vācijas virzienā.

Tādējādi bijām liecinieki, ka lielgabalu dārdi iezvanīja jaunu laiku, aiz kura nogrima vecā, klusā un darbīgā Eiropa.

Pirmā Liepājas bombardēšana nekādu lielu postu nenodarīja. Dažas bumbas krita kara ostā, stacijas rajonā un kara slimnīcā. Divi cilvēki gan tikuši nosisti.

Otrā dienā Liepājas jūras vārtos nogremdēja kuģus, lai vācu karakuģi neiebrauktu reidā. Nogremdēto kuģu masti rēgojās no ūdens kā brīdinājums varbūtējiem iebrāucējiem.

Iedzīvotāji, izmantojot sajukumu, iekļuva ostā un sāka laupīt, stiepa sa-laupītās mantas. Runāja, ka vadība to ļaujot, jo vācieši drīzi varot iebrukt pil-sētā, un tad jau labāki, lai ņem pašu cilvēki. Arī mēs, trīs puikas no mūsmā-jām, devāmies turp. Gājām pa Grobiņas šoseju, pie Saules muižas nogrie-zāmies pa kreisi un tikām kara ostas kanāla galā. Kas te cilvēku! Staigā un meklē, ko paķert un stiept projām. Nekā prātīga vairs nebija palicis, labākais paņemts iepriekšējā dienā. Daži cīnījās un lauza nost kapara caurules, viens nesa kaut kādu mašīnas daļu. Visas ēku durvis vaļā, neviena sarga.

Tālāk stāvēja vairākas cisternas, ļaudis mēloja, ka tajās esot spirts. Gribētāji ar spaiņiem un kannām stāvēja gabalu nostāk. Pie cisternām bija nostādīts kareivis ar šauteni un nevienu nelaida tuvumā.

Runāja, ka iepriekšējā dienā par daudz traki gājis: divi vīri briesmīgi apdzērušies, cīnījušies dēļ spirta iesmelšanas, iekrituši tanī un noslikuši.

Pilsētā rosība uz reizi aplkusa. Kuģniecība apstājās, fabrikas tika slēgtas, cilvēki palika bez darba. Daudzas mājas tā arī palika pusceltas.

Avizes rakstīja, ka krievu karaspēks iegājis Rītprūsijā, arī Galīcijas frontē mūsu spēki gūstot uzvaru.

Caur Liepāju uz Vāciju virzījās krievu karaspēks. Zaldāti izskatījās nožēlojami, nevižīgi apģērbti, katrs nesa sev līdzī salmu kūli: tas esot paklājs, uz kā naktīs gulēt. Un kur vēl nelādzīgā smaka, kas nāca no viņiem! Virsnieki jāja uz zirgiem un ar pletnēm atbrīvoja ielas no gājējiem, lai karaspēkam būtu brīvs ceļš. Pēc karaspēka "maršēšanas" uz ielām palika izkaisīti salmi kā citreiz rījā.

Pilsētā palika manāmi mazāk pārtikas un preču, pazuda siknauda, tās vietā lietoja pastmarkas. Ielās vairs nededzināja laternas, lai ienaidnieks neredzētu ne no jūras, ne arī no gaisa. Runāja, ka vāciešiem esot gaisakuģi "cepelīni", no tiem vācieši varot redzēt, kas notiek uz zemes.

Tik tiešām vienu "cepelīnu" kāds kareivis ar šauteni esot sašāvis, un tas nogāzies pie Bernātiem. Mēs redzējām "cepelīna" apvalka drēbi; tā bija no zīda, ļoti izturīga. Ļaudis no tās šuva čības.

Vienu dienu mēs visi skrējām skatīties savaņģoto vācu zaldātu, kurš gulēja uz salmiem, laikam ievainots. Izskatījās jocīgs — zaļganpelēkā uniformā, galvā spica kaska, kas apvilka ar tādu pašu zaļganpelēku drēbi. Gūsteknis atstāja tādu iespaidu, ka likās — ar šiem ilga karošana nebūs. Krievija ir liela, viena guberņa lielāka par visu Vāciju. Par uzvaru visi bijām pilnīgi pārliecināti.

Rudenī, laikam 4. novembrī, vācu karakuģi atkal bombardēja Liepāju, bet šoreiz ilgāk. Līdzko sāka šaut, mēs skrējām uz kapsētas lielo kapliču un ielīdām mirušo pagrabā. Priekšā jau bija vairāki atbēgušie. Kapličas sagraušanas gadījumam iekšā bija sanestas lāpstas un stangas, lai būtu, ar ko izrakties ārā. Ļaudis, zobus klabinādami, cits citu mierināja, ka uz baznīcām nešaujot. Kapličai liela, augsta kupola galā slējās zelta krusts. No jūras kapliča bij ļoti saredzama, tāpēc to izraudzījāmies par patvertni.

Kapličas velvēs dārdoši atbalsojās šāvieni, domājām, ka nu mēs tepat, kapličas pagrabā, arī paliksim. Šķita, ka tuvumā krīt bumbas. Tā izlikās sakarā ar briesmīgo troksni, ko radīja augstie velves griesti. Mūsu rajonā netrāpīja neviens šāviens.

Laukā viss klusi, ne mazākā troksnīša, it kā nekas nebūtu noticis. Kaut kur ezermalā rēja suns. Neviena cilvēka. Kad izgājām no kapličas, šur tur parādījās dažs pārbaidītais. Ļaudis vairs negāja skatīties vācu karakuģus kā pēc pirmās bombardēšanas.

Drīzi pēc tam sāka evakuēt valsts iestādes un fabrikas; dzīve gandrīz apstājās. Cilvēki meklēja pārtiku, daudzi aizbrauca uz Krieviju. Pilsētas valde

trūkumcietējiem vienreiz dienā izsniedza zupu, arī mēs gājām saņemt bezmaksas pusdienas. Tur stāvēja liela rinda — gan jauni, gan veci cilvēki. Lielāko tiesu — karā iesaukto piederīgie.

Uz pavasara pusi dzirdējām, ka vācieši mūsējos esot izdzinuši no Prūsijas un nu tuvojoties Liepājai. Avīzes rakstīja, ka vācieši briesmīgi apejoties ar ieņemto zemju cilvēkiem: izgriežot mēles, izvarojot sievietes, nogriežot krūtis un darot vēl visādus briesmu darbus. To lasot, drebuļi gāja pa miesu. Tagad ļaudis uztraucās ne pa jokam, bēga uz Vidzemi.

Arī mūsu māte runāja, ka vajadzētu bēgt. Bet kas mūs vedīs? Cik tālu kājām aiziesi ar četriem bērniem?

“Lai Dieva rokā!” viņa nopūtās, un tā mēs palikām. Bij dienas, kad varēja dzirdēt lielgabalu rūkoņu. Melsa, ka vācieši vairs neesot tāli no Liepājas. Mēs dzīvojām vienās bailēs: kas nu būs?

Aiz ebreju kapiem divas krievu zaldātu rotas raka tranšejas vāciešu aizturēšanai. Mēs, puikas, ko varējām, to palīdzējām. Neviens projām nedzina. Kad zaldātiem atveda zupu, tad viņi deva arī mums. Šāvienī kļuva arvien dzirdamāki, tuvumā krita pāris lādiņu. Tad mēs bēgām.

Pēc kāda laika zaldāti atkāpās — melni kā skursteņslauķi, spļaudīdamies un lamādamies. Prasīja mums ūdeni no dzerties. Tie bija pēdējie apbruņotie cara armijas karavīri, kurus es redzēju.

VĀCIEŠI IEŅEM LIEPĀJU

Ebreji skrēja uz Mēmeles ielas stūri sagaidīt vāciešus. Arī mēs pievienojāmies.

Jā, tālumā varēja redzēt vienu vācu zaldātu ar baltu karodziņu rokā. Tas gāja, nepievēršot nekādu vērību skatītājiem. Ebreji runāja, ka viņš dodoties uz pilsētas valdi saņemt pilsētas vārtu atslēgu. Es nesapratu: mūsu pilsētai taču nekādu vārtu nav. Droši vien valdei pieteiks vācu karaspēka ienākšanu Liepājā 1915. gada 16. aprīlī. Pēc stundas vācietis nāca atpakaļ un aizgāja pie savējiem. Ļaudis stāvēja kā ūdeni mutē ieņēmuši un neko nesaprata. Bodnieks Veinbergs teica, ka pirmais nu esot klāt, tagad jāgaidot galvenie vācieši.

Uz šosejas parādījās sveši jātnieki lielos zirgos. Sejas vāciešiem kundzīgi bargas, pie kakla ordeņu krusti, galvās spicas kaskas. Man sirds vai apstājās, kad jātnieki apturēja zirgus. Daži noņēma cepures, ebreji vicināja rokas un sauca: urrā, urrā! Viens jātnieks, laikam jau vecākais, ar jājamo pātagu rādot uz mums, prasīja otram: “*Das ist das Volk?*” (“Vai šī ir tā tauta?”) Viss bars iecirta piešus un devās uz pilsētu. Sekoja lielāka jātnieku grupa, lika mums izklīst un pa nakti uz ielas nerādīties. Dzirdējām, ka soļoja un brauca vai visu nakti. Dažu brīdi viņi arī dziedāja, varēja atšķirt vārdus *Heimatland*,

Vaterland. Jāsaka, ka viņi dziedāja labi, uz balsīm, nevis tā kā krievu zaldāti — ar svilpieniem un urravām.

Nākamās dienas rītā ielās viss likās mierīgi. Nolēmām aiziet uz Pērkones upi. Pa ceļam satikām dažus vāciešus, viņiem plecos lielas, kantainas murgursomas, no kurām rēgojās zābaki ar apkaltiņiem papēžiem. Šautenes uzkārtas kaklā, pipos vai cigāri mutē. Vācieši pagāja garām it kā mūsu nebūtu. Taisni brīnums! Perkonē vēl stāvēja krievu lielgabali no koka. Tie bija domāti ienaidnieka mānīšanai. Es atradu uz šosejas skārda burku, pilnu ar cūku taukiem. Māte vispirms iedeva kaķim palaizīt, tad arī mēs tos smērējām uz sadabūtas maizes un ēdām. Nu tauki kā tauki! Kā vēlāk redzējām, vācieši kara ratus smērēja ar cūku taukiem.

Pēc pāris dienām uzradās kārtības sargi ar baltām lentēm ap roku. Tos bija norīkojusi pilsētas valde. Vēlāk pilsētas valde izlaida savu naudu ar pilsētas ģerboni un vācu valodā.

Vācieši nostādīja posteņus uz visiem ceļiem, kas veda uz pilsētu. Liepājā neko nevarēja ne ievest, ne izvest. Pilsētas tirgi bija pavisam tukši, arī veikalos viss izpārdots. Tad nu sākās lielā badošanās, ko nekad nevaram aizmirst.

Pēc dažām nedēļām vācieši izcēla nogremdētos kuģus un ostā iebrauca pirmie transportkuģi, kuri atveda mantas vācu armijai. Mēs dzirdējām, ka ostā pieņemot darbā strādniekus kuģu izkraušanai. Es aizgāju, — varbūt laimēsies. Kā nekā vācieši maksājot ar maizi. Ostmalā rindā stāvēja darba gribētāji. Es arī nostājos. Vācietis staigāja gar rindu un atlasīja tos, kas viņam izskatījās derīgi, un, kā par brīnumu, paņēma arī mani.

Mūs aizdzina uz ziemas ostu, kur jau strādāja vietējie. Mani iedalīja sieviešu grupā, laikam jau šķitos pavisam jauns un novārdzis. Vajadzēja no ostmalas sanest vagonos nelielas kastes. Vācietis ar kančuku rokā staigāja gar mums, saukdams: "*Los, los, schneller!*" Kurš nekustējās vajadzīgajā ātrumā, tas dabūja ar kančuku.

Nesot savu nastu, sarunājos ar meiteni, kura stiepa kasti. Nemaz nemanīju, ka vācietis pieskrēja pie manis, bļaudams: "*Schweine!*", un ar kančuku iesita pa muguru. Tas mani ļoti apvainoja un bija kauns no meitenes.

Pusdienlaikā mums deva zupu, taču trūka trauku, kur to ieliet. Lienējām no strādniekiem, kuriem bija pieredze un kuri savas bundžas nēsāja līdži.

Vakarā katram izsniedza puskukulīti zaldātu maizes un vienu siļķi — algu par garo dienas darbu. Man neizgāja no prāta pazemojums, sadomāju, ka pie vāciešiem strādāt vairs neiešu.

DZĪVE OKUPĀCIJĀ

Mani brāji Kuka un Kārītis katru dienu gāja uz Alejas ielas kazarmām, kur bija noņemti vācu (runāja, ka bavāriešu) jātnieki — ulāni. Drēbes viņiem

tādas pašas kā kājiniekiem — zaļganpelēkas, tikai spico ķiveru vietā kaskas ar tādu kā dēlīti virspusē. Biksēm kājstarpē iešūta dzeltēna āda. Kājās lieli, gari dzeltēnas ādas zābaki, kuriem virs ceļiem tāda kā liela poga. Zābaku pieši — lieli un spici. Kaut ko tādu krievu armijai netiku redzējis.

Ulāni neizturējās slikti pret bērniem, kuri pinās pa kājām, lūgdami *Stückhen Brot* vai kaut ko no zupas, kas ulānam palikusi katliņā. Bērni arī dabūja. Tiklīdz manīja, ka nāk rotmistrs, tūdaļ bērnus dzina prom.

Vienu dienu pie manis atnāk PF un stāsta, ka viņš strādājis par stiklotāju, lai rīt no rīta ejot līdzī, arī mani pieņemšot. Darbs neesot grūts, bet galvenais, dodot pusdienas, arī naudu maksāšot. Nācās iet, jo citas izejas nebija.

No rīta abi tikāmies pie jaunās bākas (tur tagad atrodas zvejnieku osta). Te bija vecas noliktavas ar izsistiem logiem. Mums vajadzēja ņemt ārā sadauzītos stiklus un kalt nost veco, sakaltušo ķīti. Šeit nostrādājām gandrīz līdz ziemei. Kad visi logi sastikloti, man bija jāpalīdz amatniekiem, kuri strādāja vācu karakuģu apgādes iestādē. Šī iestāde pārraudzīja dažādas noliktavas ar pārtiku, ogļu laukumus, maizes ceptuves un lopu kautuves.

Tā katru rītu devos uz ziemas ostu, kur meistars Siliņš norīkoja, pie kādiem amatniekiem jāstrādā: vai pie skārdniekiem vai krāsotājiem, vai podniekiem. Pie pēdējiem man klājās ļoti grūti: jāmieca māli, tie jāpiesnes meistaram. Varbūt zināt, cik tādi māli ir smagi! Trīs reizes smagāki nekā zeme. Jāpiesnes arī ķieģeļi, ūdens, jānovāc gruveši. Taču es esmu pusbadā, turklāt — pusaudzis.

Pie podniekiem nostrādāju visilgāk. Labums bija tas, ka, labodami krāsni, pabijām noliktavās un maizes ceptuvē. Te mēs ar meistaru tik skatāmies, kā dabūt ko ēšanai. Ceptuvēs pie gatavas maizes netikām, tā glabājās citur, bet abrās iejauktā mīkla taču arī ir ēdama. Jādomā, kā to iznest no ceptuves. Mālu muldas apakšā ieliku mīklu, virsū uzklāju papīrus un uzbēru grūžus, muldu cēlu plecos un devos ārā no ceptuves. Kad aizgāju sāņus, grūžus noņēmu, mīklu kaut kur noslēpu. Vakarā to nesu uz mājām. Tad nu cepām un ēdām visa ģimene! Tas nekas, ka zobos čirkstēja smiltis, kas iejaukušās no māliem.

Gadījās reiz tā: ieskrēju telpā, kur atradās abras ar sagatavoto mīklu. Paķēru gabalu un metos pa durvīm ārā. Te priekšā vecākais maiznieks. Nobijos ne pa jokam. Mīklu noslēpu krāsns kurtuvē. Domāju, ka neviens neredz. Pēc laiciņa meistars (viņu sauca Valters) man lika atnest krāsns aizbīdni. Kad atnāku atpakaļ, paskatos, vai mīkla ir savā vietā. Krāsns tukša, un mīkla prom! Nevaru saprast, kas to būtu izdarījis? Kad vakarā meistars ātrāk palaida mājās, manas aizdomas apstiprinājās. Noslēpos netālu no Valtera mājām un gaidīju. Jā, redzu, viņš nāk ar pauniņu padusē. Zinu, tanī atrodas mana mīkla. Es pieskrēju uztraucies, man trīcēja apakšlūpa: "Meistar, atdodiet mīklu, kura jūsu padusē! To paņēmat no krāsns, tā ir mana!" Valters mani nosauca par traku; lai es taisoties, ka pazūdot. Pieskāros sainim, tas bija

mīksts: mīkla! Valters bilda, lai es neklīdzot, jo atnākšot policija. Viņam mājās trīs mazi bērni. Vai man neesot sirds krūtīs? Jā, to es zināju. Taču man arī divi brāļi, kuri gaida, ko pārnesišu. Apdomāju — varbūt brāļi pa dienu sanabagojuši no zaldātiem zupu? Ar grūtu sirdi atmetu ar roku un devos uz mājām tukšā.

Arī dažs vācietis gribēja palīdzēt bada cietējiem. Muitas nama matrožu kohs bieži mani pasauca pusdienot. Dažreiz tā pieēdos, ka tik tikko varēju paiet. Vārdu sakot, es vairs nezināju, kas ir sāts, mute ņēma pretim, cik tik deva.

Pārtikas noliktavā mūrējām krāsni. Kā vienmēr, es meistaram pienesu materiālus. Pienāca vācu matrozis, noliktavas strādnieks: vai man esot maisiņš? Jā, maisiņu vienmēr nēsāju līdzī, ko var zināt, kas labs pagadās! Noliktavas viņā galā viņš saka: "Paturi maisiņu!" Ar nazi iedur cukurmaisā galā, es palieku maisiņu, un cukurs līst kā ūdens maisiņā. Kad maisiņš pilns, matrozis liek to aizbāzt aiz biksēm un tūlīt pazust. Un nevienam ne vārda! Cukurs jau sen bija piemirsts. Mūsu saldums bija saharīns.

Vēl viens gadījums. Strādājam lopu kautuvē. Matrozis, vārdā Štāmers, stāv pie vārtiem un pārbauda caurlaides. Tā kā es eju pēdējais, viņš mani parauj sānis: lopiem vārot kartupeļus, lai es paņemot, cik varot sabērt kabatās, un viņam iznesot. Tā arī izdarīju. Kad posteni stāvēja mans paziņa, tad gan maņ, gan viņam kartupeļu netrūka.

Šim matrozim mūsu rajonā dzīvoja simpātija, es bieži abus redzēju mūsu ielās. Kad vācu karaspēkam nācās Liepāju atstāt, viņš palika šeit. Apprecējās ar savu izredzēto, runāja latviski. Ar laiku kļuva resns, strādādams par miesnieku.

Okupācijas vara izdeva pavēli, ka visiem vīriešiem no 18 gadiem (līdz kādam vecumam, vairs neatminu) jāsapulcējas laukumā aiz ebreju kapiem. Kas neizpildīšot rīkojumu, to nošaušot. Pavēle vācu un latviešu valodā bija uzlīmēta uz ielu stūriem.

Pīļu Žanim arī vajadzēja iet, un es gāju viņu pavadīt. Sasaukto nebija daudz. Vācieši tos nostādīja divās rindās, saskaitīja un pasludināja, ka sūtīs uz Vāciju darbos. Pīļu Žaņa vecā māte raudāja un stāstīja, ka Žanītis esot iesaukts vācu krievos. Te mazliet paskaidrošu: vecie cilvēki tā dēvēja iesaukšanu zaldātos.

Pīļu Žanis mājās pārradās tikai pēc četriem gadiem — un ar kabatlakatiņā sasietu mantību, bez feniņa kabatā. Strādājis ogļu raktuvēs.

Tagad pastāstīšu, kā vācieši mums izsniedza pases. Tika izsludināts, ka pilsētas iedzīvotājiem jāierodas Zāģeru laukumā, biržas mājā, kur visiem, kas sasnieguši divpadsmit gadu, došot jaunās pases. Mēs devāmies turp. Cilvēku — daudz. Kad pienāk mūsu kārta, vācietis mūs visus piecus nosēdina uz gara sola, ar krītu uz gara dēļa aizmugurē uzraksta numurus, liek palikt mierā un fotografē. Starp citu, tā bija mana pirmā fotografēšanās. Pēc

tam katram noprasa, kā sauc, kad dzimis, kāda tautība. Es, Kuka un Kārlītis sakām, ka latvieši, bet māsa Jūle, ka vāciete. Vācietis, daudz nedomādams, tā arī ieraksta. Tā mana māsa vēl līdz šai dienai skaitās vāciete, jo, kad Latvijā izdeva jaunas pasas, par pamatu ņēma okupācijas laika pasu ierakstus.

Apģērbies laikam biju sliktāk nekā čigāns, jau sen drēbes neatbilda manam augumam. Tās bija sadabūtas dažādos apstākļos. Viss bija par lielu. Kurpes, ja par tādām varēja saukt, tā nonēsātas, ka vajadzēja labot katru vakaru. Dažu reizi arī māte man palīdzēja: ar basām kājām darbā iet nevarēju. Nolēmu pagatavot sev koka tupeles, sadabūju vecu zābalu stulmu, no kā tupelēm sameistarot virsu. PF tēvs iedeva asu cirvi un bērza koka gabalu. Sāku no koka tēst tupeli. Nekas, gāja diezgan labi. Viena jau bija gatava, bet pie otrās iecirtu sev rokā, kreisās rokas īkšķa mīkstumā. Kaulu neķēra, tomēr mīkstums tikko turējās klāt. Kad vairs nenāca asinis, tad varēja redzēt cauri pušumam. Man ātri sadzija, un es katru dienu gāju darbā; vajadzēja taču kaut ko dabūt ēšanai.

Šodien, kad skatos uz roku un redzu divas rētas, tad, gribi vai negribi, jāatminas koka tupeles.

Ar koka tupeli — cik ilgi var iet? Gan piestiprināju koka zolēm ādas un gumijas gabalus, taču arī tie ar laiku nodila un krita nost. Reiz pie muitas nama kāds vācu matrozis, kuru laikam iespaidoja mans izskats, teica, lai es te pat uzgaidot. Vācietis atgriezās un nometa zemē vecu kurpju pāri. Lielas gan bija, bet labi, ka tā. Žēl tikai, ka viņš mani turēja nevis par cilvēku, bet par lopu, kuram barību pamet zemē.

Kuka un Kārlis knapinājās ar apģērbu, uz diviem bija vienas bikses, tā ka tikai viens varēja iziet ārā. Citi bērni, to zinādami, lēkājā un spiedza: "Kukam ir plikā kaite! Kukam ir plikā kaite!"

Vācu okupācijas laikā skolas darbojās, un Kuka gāja mācīties. Kamēr turējās siltāks laiks, kā nebūt varēja iztikt. Bet uzkrita sniegs, un Kuka pārnāca nosalušām un sarkanām basām kājām. Tā no tālākas skolā iešanas nekas neiznāca.

Petroleja pazuda jau ar vāciešu ienākšanu, arī sveces pagaisa. Mūsu galvenais gaismeklis — maza skārda bundža ar stēķu eļļu. Tā gan kūpēja un smirdēja, tomēr tik gaiši bija, lai neuzskrietu cits citam virsū. Ja vajadzēja kaut ko smalkāku redzēt, salabot drēbes vai lasīt, tad to darījām pie krāsns kurtuves.

Trūka ziepju, mūs bija apstājuši parazīti. Saimniece jau pāris gadu neprasiņa īres maksu par dzīvokli. Kāda nozīme — naudas mums nekad nebija, bet citus īrniekus dabūt nevarēja.

Pilsētas valde trūkcietējiem vienreiz dienā turpināja izsniegt zupu un maizi. Kuka nu bija tas, kurš gāja saņemt. Vajadzēja iet agri no rīta, jo bija lielas rindas. Pagāja vai puse dienas, kamēr tika klāt pie katla. Zupa gadījās visāda: balto biešu zupa, asins zupa, varžu zupa. Pēdējā neparasti gluma,

likās pretīgi ņemt mutē. Par maizi jau stāstīju, piemetināšu tikai, ka mēs ļoti gaidījām, kad Kuka atnesīs dienas devu. Kārlītis, kā jau mazākais, nevarēja sevi valdīt un raudāja: "Dod man maizīti, es gribu maizīti!" Maize, ko atnesa no pilsētas virtuves, bija cepta no kartupeļiem un klijām. Uz mums pieciem — puskukulītis. Ēdām kā kādu kūku.

Mums bija pieklīdis kaķis, arī tas gaidīja, kad viņam pametīs gabaliņu, skrēja kā daždien suns pēc aizmesta priekšmeta.

Mums bij arī cukurbalodis būrītī, sēdēja, galvu ierāvis. Tiklīdz manīja, ka mums ir maizīte, sāka lēkāt pa būri kā negudrs. Dabūjis savu tiesu, uzlēca uz laktiņas, ierāva galviņu, un tā līdz otrai dienai, kad atkal dabūja maizi. Mūsu balodis sen vairs nedūdoja kā citi cukurbaloži.

Gabals no šīs maizes tagad glabājas Liepājas pilsētas muzejā; tas izskatās pēc izkaltēta melna kūdras gabala.

Zvejniekiem braukt jūrā bija aizliegts. Vācieši pie bākas bija ierīkojuši tādu kā zvejnieku ostu. To iežogoja, un izbraukt uz zveju varēja tikai caur šo ostu. Kuri nāca ārā no ostas, visus izkratīja. Vēlāki visu pilsētas ostu iežogoja, pie ieejas nostādīja sardzi. Kad osta vēl nebija iežogota, tad bērni ar bundžām tur ubagoja ēdiena atliekas, kašājās pa ogļu izdedžu kaudzēm, meklēdami neizdegušu ogļu gabaliņu.

KARAGŪSTEKŅI

Vissliktākā stāvoklī bija krievu karagūstekņi, kuru pilsētā bija daudz un kurus nodarbināja dažādos darbos. Dažreiz iznāca strādāt ar viņiem kopā. Nabadziņi, nonākuši galīgā apātijā, ne viņi lāgā redz, ne saprot, galvā viena doma: kur dabūt ēdamo?

Vēroju, kā zvejnieks ar ķeseli zvejo stagarus. Kurš šīs zivtiņas redzējis, zina, ka tās ir smirdīgas, ar lielu adatu uz muguras un gandrīz visiem stagarim vēderā parazitē lieli, balti tārpi, kuri kustas arī pēc zivtiņas nāves. Pie izzvejotu stagaru groza bija piestājis gūsteknis, ņēma zivtiņas un bāza mutē — vēl dzīvas, ar visām iekšām.

Daudzi — lielākā daļa krievu gūstekņu — savas mājas vairs neredzēja nekad, palika aprakti tepat Ziemeļu kapos.

Vienu laiku mums nācās strādāt kopā ar gūstekņiem. Kara ostas kanāla malā cēla nelielu māju. Katru rītu ar velkoni mūs veda uz darbu. Kuģītī bija arī gūstekņi, un mēs saradām ar viņiem. Bij rudens, mēs nosaluši spiedāmies pie velkoniša skursteņa aizvējā. Viļņi reidā diezgan lieli, kuģīti stipri šūpoja. Man blakus gūsteknis grauza zaļu kartupeli.

Māja, kurā strādājām, atradās netālu no mežmalas, un savās dabiskajās vajadzībās gājām uz mežu. Pie mums pieklīda paliels suns, arī vājš, kā jau visi dzīvnieki toreiz. Skatos, pēc pāris dienām suns pazuda. Pienāca krievs

un aicināja uz mežu. Virs ugunsкура lielā katlā vārījās gaļa. Gūsteknis laipnīgi nogriezta gabalu gaļas un deva man. Bet tas taču mūsu lielais suns! Man dūša neļāva to ēst.

Krievi ne reizi vien gāja uz mežu. Vācietis gan sauca: "Ruski, wochin?" Krievi roku novilkta gar bikšu jostu. Kad gūsteknis tik bieži uz mežu vairs negāja, sapratu, ka nu suns apēsts.

Pēc Brestļitovskas miera līguma noslēgšanas ostā ienāca paliels transportkuģis ar zviedru karogu. Uz klāja bija redzami krievu zaldāti, tīri ģērbti, izskatījās labi paēduši. Krastā viņus nelaida. Tie laikam bija zviedru internētie krievu karavīri vai no Vācijas izbēgušie gūstekņi, kuri, glābiņu meklēdami, ieradušies Zviedrijā. Gadījās, ka gar šo kuģi vācu matroži dzina bariņu krievu gūstekņu. Un karagūstekņi no zviedru kuģa sāka mest papirosus, šokolādi, konfektes, baltmaizi, tā ka mūsu krieviņi bija galīgi pārsteigti un ar steigu sāka visu to uzlasīt. Sargs atļāva un nedzina prom. Kad nu viss tika uzlasīts, gūstekņi pagāja sāņus un salasīto nolika vienā kaudzītē, daļu iedeva savam sargam. Papriekš gūstekņi cits citu izkratīja, vai kaut kas nav paslēpts. Vienam gūsteknim aizsēja acis, otrs paņēma no kaudzītes konfekti vai citu ko un prasīja tam, ar aizsietām acīm, kam konfekte pienāktos. Tādējādi viss devums tika kristīgi sadalīts. Gūstekņi — arī sargs — gāja projām pīpēdami un gremodami.

Pavisam citādā stāvoklī atradās angļu karagūstekņi. Tie bija veselīgi un paēduši, ar skaidrām, atklātām sejām. Kad viņus dzina uz darbu, sargi netika līdzī, jo angļi gāja ātrā, līganā solī. Tāds laikam bija angļu armijas solis. Angļu gūstekņi visu vajadzīgo saņēma no mājām caur Sarkano Krustu. Mūsu strādnieki un krievu gūstekņi centās satuvināties ar angļiem. Tie vienmēr iedeva uzkožamo vai pīpējamo. Daudz spriedām, kāpēc krievu gūstekņi neko nesaņēmu no savām mājām un savas zemes. Laikam taču krievu valdība to nepieļāva: ja gūstā, tad turēja par nodevēju.

Spriedām arī, ka citu sabiedroto armijas cīnās labāki nekā mūsējie, it sevišķi franču armija pie Verdenas: tā bija galvenā vācu armijas sakāvēja.

KARŠ IET UZ BEIGĀM

Liepājā izplatījās asinssērga. Uz daudzām mājām, sevišķi nomalēs, tika uzlīmēti sarkani plakāti vācu valodā *Ruhr* un aizliegums, ka šeit nevienam nav brīv iet. Daļa pilsētas iedzīvotāju beidza pastāvēt starp dzīvajiem.

Es arī saslimu, parādījās asiņaina caureja, jutos slikti. Pagāja dažas dienas, un kļuva labāki.

Arī māte saslima, gulēja vairākas nedēļas, kamēr atveseļojās.

Darbā strādnieki daudz runāja par karu. Mēs zinājām, ka pie Rīgas stāv latviešu strēlnieku pulki un aizkavē virzīšanos tālāk. Dzirdējām par Ziemas-

svētu kaujām, kur strēlnieki guvuši lielus panākumus. Mēs dusmojamies uz krievu ģenerāļiem, jo tie strēlniekiem nav sūtījuši palīgā pulkus.

Vienu vakaru dzirdam, ka zvana visas Liepājas baznīcas. Jau tumšs vakars. Uz ielas ļaudis runā, ka Rīga kritusi vācu rokās, tāpēc tāda zvanīšana. Mums žēl latviešu strēlnieku, kas nolikuši galvas par neko. Paliek vēsi, mēs drebam, ar smagām domām ejam istabā un lienam savās migās.

Saklausījām, ka Krievijas cars esot gāzts, pieminēja mums nezināmus vīrus: Kerenski, Ļeņinu un Trocki. Mēs no tā visa neko nesapratām.

Liepājā iznāca vācu avīze *Libauische Zeitung*, no kuras uzzinājām, ka Vācija ar Krieviju Brestļitovskā noslēgušas miera līgumu: tagad visa Kurzeme un Rīga paliek vāciešiem uz visiem laikiem. Mums zuda visas cerības, ka kādreiz tiksīm vaļā no vāciešiem. Bet viņi bija priecīgi satraukti, pa ielām stāigāja ar kaskām galvā, kā mēdza darīt lielās svētku dienās.

Laikam taču sakarā ar uzvarām vācieši Paviljona parkā (tagad Raiņa parks) rīkoja kaut ko līdzīgu svētkiem. Plakāti vēstīja, ka būšot dažādi pārsteigumi.

Visgarām parkam tika apvilks virves norobežojums. Pie ieejas par 10 feņiņiem jānopērk biļete. Gar malām bija uzceltas būdas, katra solīja kaut ko neredzētu. Viena bija pagara, bez logiem. Būdas vienā galā pa vienam laida iekšā, pa otru galu — ārā. Katrs, kas iznāca, pārsteigts smējās. Ienācējam neko nerādīja, bet pa tumsu vienkārši izmeta ārā. Pie nākamās būdas ieejas vācietis pilnā kaklā sauca: "Sanāciet, sanāciet! Jūs redzēsiet cilvēkēdāju, kurš sagūstīts Austrumāfrikā!" Būdā stāvēja krātiņš ar melni nosmērētu vācieti iekšā. Vācietis apkāries mašām, briesmīgi lielām, uz mālētām lūpām. Ja kāds mēģināja pieiet tuvāki, viņš nelabā balsī iebļāvās, ķērās restēs un purināja tā, ka trīcēja visa būda. Cilvēki gribot negribot smiedamies rāvās atpakaļ.

Kādu laiku kopā ar citiem amatniekiem remontēju dzīvokļus. Pēc tam zīmā es dabūju darbu "bānfabriķī". (Pie reizes varu pateikt, ka Liepājā parādījās pirmās darba grāmatiņas.) Strādāju par sētas strādnieku. Vācu kopā vecus dzelžus un tīrīju remontā ienākušās lokomotīves. Slikti, ka šeit nebija nekā ēdama. Pēc pāris nedēļām no šīs vietas aizbēgu. Parasti notika tā: ja kāds strādnieks pāris dienu nenāca darbā, tad mājās ieradās vācietis un iesēdināja viņu fabrikas cietumā. To visu zinot, jau laikus biju sarunājis laukos sev saimnieku. Strādāšu par mazo puisī, priekš gana jau biju tā kā par lielu.

LAUKOS

Vispirms gājām uz Durbi, kur dzīvoja mātes pusmāsa Kaminska. Viņai te piederēja neliels īpašums un sakņu dārzs.

Mūs labi uzņēma un pabaroja. Izgulējām nakti, no rīta paēduši devāmies

tālāk. Esot jāiet kādas 15 verstis, tad būšot Krotēs muiža, no turienes vēl trīs verstis pa mežu. Jāuzprasot pretimnācējiem, tie parādīšot ceļu uz Valaiņu kalpu mājām.

Krotēs muižu atradām viegli — tā atradās ceļa malā, bet tālākā iešana bija grūtāka. Ceļš vijās caur mežu un purviem, to varēja nojaust tikai pēc ratu iebrauktajām sliedēm. Katram retajam pretimnācējam nācās apprasīties par Valaiņiem.

Savādi, ka visi cilvēki, kurus satikām, pacēla cepures un sveicināja, it kā mēs būtu kungi vai pazīstami. Man, pilsētņiekam, tas likās nesaprotami. Bet vēlāk arī pats tā darīju. Kā gan var pāiet cilvēkam garām, nepadodot labdienu! To spēj tikai naidnieki vai mēmie.

Kad izgājām cauri mežam, nokļuvām klajumā, un klajuma vidū uz pakalna slējās liela, zema māja ar diviem skursteņiem. Bija pavasars, visi grāvji un bedrītes pilnas ar ūdeni, un mūsu kājas šļakstēja vien no slapjuma.

Visapkārt — tikai mežs. Piegājām tuvāki — māja ar maziem lodziņiem, būvēta no māliem. Neredzējām neviena cilvēka. Iegājām pa pirmajām durvīm, pamanījām sievieti, kura skatījās uz mums, acis iēplētusi. Padevām labdienu un lūdzām, kur te būtu Kņuti (tā sauca manus nākamos saimniekus). Sieviete iznāca ārā un rādīja mums nākamās durvis.

Kad tās atvērām, nikni sāka riet šunelis. Iekšā bija tumšs, nepieradušām acīm neko nevarēja redzēt. Tumsā parādījās pāresna sieva. Atkal padevām labdienu un pasacījām, kādēļ esam atnākuši. Sākumā sieviete nesaprata, nu vajadzēja stāstīt visu no gala: no viņu radnieka Liepājā esam uzzinājuši, ka te vajadzīgs palīgs. Saimniece skatījās uz mani pētoši. Liels jau nu biju, tikai vājš un noplīsis gan. Mūs ievēda istabā un apsēdināja pie galda. Māte ar saimnieci runāja par laiku un vēlo pavasari. Tad saimniece ieprasījās, cik māte gribot par to puīšeli. Māte atbildēja, ka saimniece pati labāki zināšot. Saimniece bilda, ka viņa došot to pašu, ko iepriekšējam: 2 pūrus rudzu, 5 pūrus kartupeļu, 20 mārciņas putraimu, 10 mārciņas žavētas cūkas gaļas, vienu kārtu pašaustu drēbju, 2 pārus pašaustu kreklu un bikšu, zeķes un pastalas, cik pa vasaru nonēsāšot. Māte ar mieru. Es nodomāju: tā tik būs bagātība!

Pie vakara pārnāca arī pats saimnieks — mazs, sīks vīriņš ar gariem matiem, ātrām kustībām. Saimniece rādīja uz mani: tas esot jaunais dzievātājs. (Te jāpaskaidro, ka šeit strādniekus sauca par dzievātājiem un strādāšanu — par dzievāšanu.) Pastāstīja arī par nolīgto algu. "Nu tad jau labi vien ir," sacīja Kņuts, noņēmis cepuri un apsēdies pie galda. Rakstus nekādus nerakstījām, viens otram uzticējāmies tāpat vien — ar mutēs vārdiem.

Saimniece atnesa lielu māla bļodu ar miežu putraimu biezputru, kuras vidū kusa sviesta pika, un otru bļodu ar skābu pienu. Mums katram nolika priekšā koka karoti. Saimnieks pirmais ņēma biezputru, pamērcēja sviestā un bāza mutē, smēla skābo pienu. Tā visi ņēmām biezputru un palaikam

piestrēbām skābo pienu. Uz galda atradās puskekulis rudzu maizes un sviesta ciba. Man bail maizei ķerties klāt. Saimnieks, laikam to nojauzdams, nogriezta riku: ja gribot, lai ņemot — tur stāvot arī sviests. Paņēmu nogrieztu maizes riku, apsmērēju ar sviestu. Ak, cik garšīga šī maizīte! Salīdzinot ar Liepājas maizi, tīrā kūka!

Metās jau tumšs, saimniece atnesa pašdarinātu sveci no aitū tauciem, un istaba kļuva mazliet gaišāka. Istabas sienas tādās pašas kā ārpusē — no māliem. Lodziņš tik liels, ka to varētu aizklāt ar vienu avīzes lapu. Griestos resnas sijas, kas satur dēļus. Griesti pilnīgi melni, it kā nokrāsoti ar darvu, tas acīmredzot no dūmiem. Grīda — bedrains māla klons.

Pie sienas liela, plata gulta, kurā guļ saimnieks un saimniece, stūrī skapis ar uzzīmētiem gaiļiņiem. Pie lodziņa — galds.

Mana guļas vieta ir priekšnamā, gultā ieliktas jaunas ciskas un uzklāts linu palags. Priekšnamā tāds pats lodziņš kā istabā, pie tā atradās mana gulta. Vēl te atradās mūra plīts.

Mātei guļas vietu ierīkoja istabā uz grīdas. Durvju starp istabu un priekšnamu nebija, māla sienā rēgojās durvju vieta. Dzirdēju, kā māte sarunājās ar saimniekiem. Kņuts stāstīja, ka viņš esot muižas meža kalps. Četras dienas nedēļā viņam jāstrādā mežā, muižai, turklāt sievai piecdesmit dienu gadā jāstrādā muižas laukos. Par to barons viņam ļaujot rentēt divpadsmit pūrvieta zemes un ganības lopiem, kā arī pļaviņu sienu ievākšanai un šo dzīvojamo vietu. No tālākās runas es sapratu, ka sienu dienas muižā nāksies atstrādāt man, bet mans īstenais darbs būšot ganīt pašu lopus. Tātad esmu kalps kalpam.

Otrā rītā agri agri saimnieki grabinājās pa priekšnamu, arī es cēlos augšā. Saimnieks mudināja, lai izejot ārā paskatīties, kā šeit dzīvojot.

Vēl miglains rīts. Māja stāvēja pašā augstākajā vietā. Mājai četras durvis, jo šeit dzīvoja četras kalpu ģimenes. Dienvidpusē liela grava, apakšā tecēja maza līčloču upīte. Otrā pusē gravai — liels, tumšs mežs. Visapkārt, kur tik skaties, vienvienīgs mežs, neredz nevienas mājas.

Mājas ziemeļpusē liela kūts, arī ar četrām durvīm. Kreisajā pusē atradās no guļkokiem celta klēts, tāpat ar četrām durvīm. Vistālāk — liela māla rija. Mājas vakaros ābolu dārzs, arī tas sadalīts četrās daļās, kā viss šinī mājā.

Vēlāk uzzināju, ka Valaiņos dzīvo tikai trīs kalpu ģimenes. Mans saimnieks — Kņuts, otrs kalps — Vanags, trešais kalps — Norenbergs turēja divas kalpa vietas — dēlam un vēl puisim. Norenbergam piederēja divi zirgi, Kņutam un Vanagam — pa vienam zirgam. Kalpi strādāja tikai mežā, viņu sievas, kā jau teicu, vasarās strādāja muižas laukos.

Kad bijām paēduši brokastis, māte sāka atvadīties. Saimniece viņai iedeva kukuli un skubināja, lai es ejot pavadīt. Izgājām no *Valaiņiem* pa mālainu gatvi. Augstākās vietās māli jau sažuvuši un soļus spert vieglāki. Man bija ļoti smagi. Žēl šķirties no mātes. Tik ilgi vēl nekad nebūšu bijis prom. Māte

mierināja: ja jau žēlo savu sunīti, tad laikam tie ir labi cilvēki. Tā mēs šķīrāmies. Es ilgi raudzījos, kā māte ieiet mežā un pazūd. Ar pilnu sirdi griezot atpakaļ uz Valaiņiem, kur viss tik neparasts un kur neviena nepazīstu.

Atpakaļceļā apstājos pie vecās rijas, no vecuma sagumzušas vienā sūnā. Vienā galā rijas krāsns, gar melnajām sienām salikti zārdi labības kūlišu žāvēšanai, viss oda pēc dūmiem — vēl no pagājušā rudens kulšanas. Izgāju ārā. Labi varēja pārskatīt visus Valaiņus, ēkas stāvēja kā tādas bekas, zemas, apsūbējušiem salmu jumtiem, visas kā ieaugušas zemē. Jutos savādi un skumji, jo šeit man jāpaliek līdz pat vēlam rudenim — līdz Mārtiņiem.

Saimniece parādīja skaidieni; laikā līdz lopu dzīšanai lai cērtot žagarus un kraujot kaudzēs. Pērngad pie viņiem esot dzievājis kāds Liepājas puisis, drusku vecāks par mani. Saukuši viņu par Valdi. Ziemā muižai esot ievadzējies šķūtnieka, Valdis aizbraucis, un tagad nezinot, kad būšot atpakaļ. Laikam aizsūtīts uz Vāczemi.

Vakarā saimnieks iedeva Valda pastalas, kuras gan cauras, taču tas nekas. Viņš, paņēmis līnu šķipsnu, parādīja, kā novīt pastalu lāpāmo auklu. Iedeva arī ūdenī izmērcētu ādu, lielu adatu, īlenu un māciņa, kā ar to visu rīkoties.

Pastalu lāpīšana man veicās diezgan labi. Nākamajā rītā uzāvu pastalas un bikšu galus ielaidu zeķēs, kā šeit darīja visi vīrieši. Kājas izlikās tik vieglas, ka vai pašas cēlās uz iešanu.

Dažas dienas vajadzēja iet līdzai saimniekam meža darbos. Tas nepadevās viegli, es nevarēju vien sagaidīt, kad pienāks vakars. Darbu beidzām, kad saulīte laidās aiz kokiem.

Palaikam saimnieks teica: "Nu jāuzpīpē!" Tagad viņš apsēdīsies un izpīpēs savu pīpi. Bet nekā! Tikko aizdedzinājis pīpi, bilda: "Nu tad zāgēsīm atkal." No roku atlaišanas nekas neiznāca.

Saimniekiem manu vārdu Saša izrunāt grūti, mani sāka saukt par Žani. Tā es visiem Valaiņu ļaudīm kļuva par Liepājas Žani.

Kad iesākās siltāks laiks un sazēla jaunā zālīte, saimniece izlaida lopus no kūts, un mēs tos dzinām pa gatvi uz meža malu. Man ierādīja vietas, kur drīkst ganīt. Varēja arī laist paganīties pa mežu, meža kalpiem tas atļauts. Tā nu iesākās manas ganu gaitas.

Lopus laida ganos līdz ar saules lēktu. Pusdienas laikā apmēram trīs stundas turēja kūti — kamēr saimniece slauca.

Bija trīs govīs, divi jaunlopi, sešas aitas. Brokastis saimniece nesa uz ganībām. Dienas vidū, ja bija vaļa, varēja pagulēt. Līdz ar saules rietu lopus dzina mājās.

No sākuma man bija ļoti garlaicīgi. Nevarēju vien sagaidīt rietu, bet ar laiku iejutos neparastajos apstākļos, pat iemiņoju vienatni. Neviens mani netraucēja. Lopi ēda mierīgi, bija dzirdams, kā govīs plūca zāli un aitas skrubināja asniņus. Nogūlos pie upītes: ūdens tik dzidrs, ka varēja padzerties un redzēt,

kā zem katras zālītes kaut kas kustas vai ložņā. Nevarēju vien nobrīnīties, cik daba pilna ar dzīvību!

Galvenais ēdiens bij žāvēta cūkas gaļa, ievārīta putrainu zupā. Mans nepieradušais kuņģis to nevarēja panest, es mocījos ar vēdergraizēm, brīžiem aiz sāpēm vārtījos pa zemi. Saimniece neko nevarēja līdzēt, tikai stāvēja un skatījās uz mani. Katru dienu gāju ganos, līdz šī nelaime mani atstāja.

Kad sāka pietrūkt pakaišu, man vajadzēja pa pusdienas laiku mežā saplēst sūnas. Savākt pilnu maisu nav viegli; tā es daudzreiz paliku bez atpūtas.

Pienāca laiks, kad sāku domāt, ka jāpamet ganīšana un jābēg uz Liepāju. Taču apsvēru: tad es zaudēšu visu, ko esmu cerējis nopelnīt, un mājinieki no manis neko nesaņems. Cietos, cik varēju, un pārcietu arī šīs grūtības. Vēlāk pieradu, un kļuva vieglāki.

Pavasari strādāju muižā kopā ar mūsmāju kalpu sievām. Tur pulcējās daudz sievu un pusaudžu. Muižas vagars — sīks, mazs vīriņš — izrikoja darbus. Sievas stādīja kāpostus, mums, pusaudžiem, jāpienes ūdens un stādi jāaplej. Šeit man patika, redzēju daudzus nezināmus cilvēkus. Vecākas sievas runāja divdomīgas valodas, un jaunās meitas iespurdzās, ja šķita pārāk stipri teiktis. Paretam arī vagars iejaucās jokos, likās, ka viņš nebija no bargajiem.

Kad pienāca Jāņi, es nodomāju, ka puslaiks ir nokalpots. Taču tā nebija. Otrā puse bija daudz grūtāka, un es vēl dabūju krietni pasvīst.

Kalpus aicināja uz muižu Jāņus svinēt. Patālāk no muižas bija tāds kā laukums, vidū kārtsgalā uzslīeta degoša darvas muca. Turpat ratos stāvēja toveris ar vārtiem zirņiem un alus muca. Trīs vīri: viens ar kontrabasu, otrs ar ermoņikām, trešais sita lielas bungas. Ļaudis sastājās riņķī un skatījās, kā šie rauj vaļā. Vagars aicināja iedzert alu un grābt zirņus. Kalpi nedroši pienāca, padzēra alu, paņēma sauju zirņu un atkal atgāja nostāk. Vēlāk daži sāka dancot, citi vilka dziesmu. Tomēr viss ritēja bez kāda prieka un aizrautības. Es neredzēju, ka kāds no muižas piedalītos šajā "ballē". Muiža stāvēja otrpus ceļam — liela, balta, divstāvīga. Kalpa cilvēki gāja ar likumu.

Valaiņos netiku redzējis, ka te darinātu alu, rīkotu godus vai iedzeršanas. Šie ļaudis laikam bija par daudz darba nospiesti, lai pazītu kādu prieku. Visi bij kalpu pēcteči, savus tēvutēvus atminējās tikai kā barona kalpus.

Reiz, gar mežmalu ganot lopus, redzēju no meža iznākam vīru garos zābakos, platmalē un bisi plecos. Līdzī liels, raibs suns. Viņš nepiegrīza man nekādu vērību un aizgāja muižas virzienā. Lai arī kādi gadījās ceļa gājēji, tie vai nu padeva labdienu, vai arī apprasījās, kā ganās lopi. Bet šis nekā, kā tūrais svešinieks.

Vakarā mājiniekiem stāstīju, ko es redzēju. Viņi apgalvoja, ka tas esot bijis pats barons. Šī nu feodāļu pēctecim bija pēdējā vasara valdīt pār latviešu cilvēkiem un viņiem atņemto zemi.

Saimnieki likās mazattīstīti. Baronu turēja augstā godā. Viņiem nebija diez cik laba sadzīvošana ar citiem mājas kalpiem. Saimniecei nepatika, ka gāju citu kalpu istabās. Tad saimniece ar mani vairs nerunāja. Viņa bija pāresna sieva, diezgan netīrīga, visu vasaru staigāja basām kājām, kuras bija melnas un sarepējušas kā zeme.

Mūsu saimniecībā viss pagatavots no koka. Es neredzēju nevienu metāla spaini, bļodiņu vai krūzīti. Putru strēbām ar lielu koka karoti, kura karājās pie skābputras tovera. Saimnieks un es lietojām kabatas nažus. Nevarēju saprast, kur viņi ņemuši piena krejošanas centrifūgu. Tā bija vienīgais metāla priekšmets. Šīs mašīnas dūkoņa man vēl tagad skan ausīs, jo tā stāvēja manas gultas galvgalī. Pirms cēlos, saimniece jau mala rīta pienu. Sviestu viņa nesa uz muižu.

Pienāca siena laiks. Saimnieks priekš manis sagatavoja izkapti. Tā nu mēs gājām uz attālo pļavu. No sākuma man ar pļaušanu nemaz neveicās: izkopts vai nu cirtās zemē, vai skrēja pāri zālei.

Saimnieks gan rādīja, kā tas jādara un errojās, ka es nepratu pļaut. Otrā dienā veicās labāk. Man sāka patikt, kā izkopts dziedādama griež mīksto, lapaino zāli, sevišķi rītos, kad zāle pilna ar rasu.

Vakaros sāpēja mugura. Saimnieks teica, ka tas pāriešot. Un patiesi, pēc trijām dienām vairs nesāpēja nemaz. Vakaros kājas likās tādas vieglas, nogurums nebija nekāds lielais. Paēdis izkratīju pastalas, tur siena smalkumu vesela kārta. Izgērbos, likos savā migā un gulēju līdz rītam vienā miegā. Tad jādodas sapļautais siens izārdīt un apgriezt uz otru pusi, sagrābt un kraut kaudzēs. Laiks bija karsts, sviedri lija aumaļām, tomēr kreklis sauss, jo karstums to tūdaļ izžāvēja. Sauso sienu vedām mājās un pa lūku bāzām virs lopu kūts. Te nu bija karstāki nekā uz lauka. Mana miesa pilnīgi slapja, aplipusi ar ziedu putekšņiem. Vakarā jāiet lejā pie upes mazgāties.

Kādu dienu, grābdams sienu, sāku svilpot meldiņu. Saimniece uz mani nikni paskatījās, bet saimnieks norāja: kas tas par dzievātāju, kas pie darba svilpojot. Man tik ļoti ķērās pie sirds, ka pat tagad pieminu.

Kad siens bija novākts, atkal gāju ganos. Te nenāca neviens cilvēks, es varēju svilpot un dziedāt, cik patīk. Dziedāju visas dziesmas, kādas zināju. Sevišķi man patika tautasdziesmas.

Saimnieks mudināja, lai taču es ejot uz upīti vēžot. Upes krantīs ar roku jāsataustot alas un jāvelkot vēži ārā. Jāķerot pie abām spīlēm uzreiz. Tikai jāuzmanoties no ūdenszūrkām: ja tās iekožot, tad roka sapampstot un nesa-dzīstot.

Vienu pusdienas laiku, kad govis atradās kūtī, dabūju drēbju maisiņu, uzkāru sev kaklā. Upītē ūdens tikai līdz ceļiem. Lēnām eju pret straumi, ar roku meklēju alas. Jā, saraugu gan: pie alas ieejas vēzis, izbīdījis knaibles, sargā savu māju. Es daru, kā mācīts: saķeru abas spīles un velku vēzi ārā. Tas, nabags, gan ar asti spirinājas, tomēr maisā iekšā ir! Pa dienasvidu sa-

ķēru pilnu maisiņu ar zili melnajām "velna utīm". Saimnieks uzvārīja ūdeni, iebēra vēžus katlā, un tie tūdaļ palika sarkani. Es kā nezinātājs saēdos par daudz un dabūju caureju.

Tad sākās rudzu plauja un atkal saimnieks ņēma mani līdzi. Viņš pirmais sāka spaili, es aiz viņa. Kādu laiciņu turēju līdzi, bet tad arvien atpaliku. Te vajadzīgs ne tikai spēks, bet arī iemaņas, kuru man vēl nebija.

Vasarājus — miežus un auzas — es nopļāvu viens pats. Saimnieki pret mani sāka izturēties labāki. Saimnieks ierādīja, kā art zemi — tā saukto papuvi. Tas man izdevās diezgan labi. Zeme mālaina, taču ne izkaltusi. Tikai pēc lietus lipa pie pastalām, tad grūti cilāt kājas.

Sākās rudens ar drēgnumu un lietiem, no rītiem ganos sala kājas. Tiku dzirdējis, ka gani, ja salst kājas, iekāpj svaigās govīs kleķenēs. Arī es tā darīju, un kājām bija tīri patīkami silti. Vēlāki saimniece iedeva saimnieka zābakus.

Nekādas pārmaiņas nejutām. Kādu dienu parādījās zaldāti — tā bija pirmā reize. No meža iznāca divi vācu karavīri, apkrāvušies ar mugursomām un šautenēm. Pie mūsu istabas durvīm viņi apstājās. Dzirdēju, ka viens saka: te laikam kāda žāvētava vai smēde (mūsu durvis bija nokūpējušas ar dūmiem). Kaimiņam Norenbergam viņi lūdza, vai nevarētu dabūt ko ēdamu. Norenbergs iedeva gabalu maizes un drusku speķa. Vācieši pateicās un padzērušies stāstīja, ka viņi dodoties uz savām mājām Vācijā. Zaldāti mēģināja iestāstīt, ka *Deutschland kaput* un ka pie visa vainīgs ķeizars Vilhelms.

Kad bija noausta vadmala, saimniece un es gājām pie skrodera, kurš dzīvoja otrpus meža. Skroderis bija pavecs, sīks vīriņš un, kā visi viņa amata brāļi, klibs un ļoti runīgs. Saimniece lūdza: ja nu pietiekot vadmalas, lai uzšujot puikam arī jaunu cepuri. Viņa atvadījās, bet man jāpagaida, kamēr meistars visu izmēris. Meistars nu ņēmās mērīt gan mani, gan vadmalu. Galu galā pateica, ka iznāksot arī jauna cepure, lai pēc divām nedēļām nākot visu saņemt. Tad arī es atvadījos un devos atpakaļceļā. Gāju, gāju, bet nekādi nevarēju izkļūt no meža, jutu, ka nu nav labi. Kad izgāju klajumā, skatos — stāv mājas. Tās taču tās pašas, kurās dzīvo skroderis! Mājiniekiem par maldīšanos neko neteicu, lai nesmejas. Man taču kauns, ka tik liels puisis nevar atrast savas mājas.

Sākām kult rudzus. Dažas dienas iepriekš rudzu statiņus savedām rijā, likām uz ārdiem un iekūrām krāsni, lai rudzu kūlīši labi izkalst. Pēc pusnakts, ap pulksten trijiem, ar vējlukturi devāmies uz riju. Rudzus nesām piederībā, kūlītus atraisījām un izkļiedējām uz klona. Saimnieks atveda zirgu, iejūdza koka rullī ar resnām koka tapām un paskubināja zirgu. Tas no agrākiem laikiem laikam zināja, kas jādara, un gāja riņķī, vilkdams rullī. Tad saimnieks grožus iedeva man, lai es vadot zirgu. Pie reizes gan pateikšu, ka Kņuts pātagu nekad nelietoja, bet skubināja tikai ar vārdiem.

Kad salmi saberzti smalki un graudi izbiruši no vārpām, apturēju zirgu,

uzkāru kaklā auzu kuli un izvedu laukā. Pēc brīža atkal vadīju zirgu. Un tā — līdz ārā sāka aust gaisma.

Kūluma apakšējo kārtu sagrūdām tuvāki lielajām durvīm. Saimnieks atvēra durvis, iekāra kretuli (sietu), tad atdarīja otrās piedarba durvis. Tagad radās caurvējš. Pelavas un sēnalas krita tālu no kretuļa, graudi bira turpat apakšā. Pēc tam ņēmām smalkāku sietu, līdz atdalījās tīri graudi.

Gājām kult vairākas naktis. Kad graudi bija sabērti maisos, nesām tos ārā, likām ratos un vedām uz klēti.

Pienāca laiks beigt kalpošanu. Jau tā atrados šeit ilgāki nekā nolīgts — no Jurgiem līdz Mārtiņiem. Vakarā piebraucām pie klēts, likām ratos manu nopelnīto. Pēc pusnakts mani modināja, un es jau zināju, kas jādara. Nomazgājos, uzģērbu jauno linu veļu, kaut tā bij vēl spaļaina, koda ādā. Uzvilku jauno drēbju kārtu, sameklēju savas vecās kurpes. Ar postalām negribējās uz Liepāju braukt, lai mani netur par kužu. Saimniece uzģērbusi labākās drēbes, kājās kurpes. Saimnieks mūs sasēdināja ratos, es atsveicinājos, un mēs ar saimnieci braucām tumsā iekšā. Uzzinājām, ka uz Liepājas ceļiem vācu posteņu vairs nav un varam brīvi iebraukt pilsētā.

Atminos, kā mūsu māte mocījās: vācu postenis pārbaudīja, ko nes. Ā, kartupeļi! Tos lika izbērt būdā, kur jau sabērti citiem atņemtie. Ja gadījās "labs" vācietis, tad palaida, lai iet. Bet pa ceļu pretī jāja žandarms, pārbaudīja, ko nes. Tas lika doties atpakaļ un izbērt kartupeļus. Ļaudis runāja, ka tos vācu karavīrus, kuri neesot stingri, žandarmi nosūtot uz frones pirmajām līnijām.

Liepājā iebraucām pusdienas laikā. Pilsētā bij daudz vācu zaldātu, vēl vairāk nekā agrāk. Mūsu mājās viss pa vecam, arī trūkums tas pats. Mājiņieki sanāca apkārt: "Ko Saša nopelnījis tur, laukos?" Apskatīja manu jauno tērpu. Visu stiepu istabā. Mēs bijām priecīgi, ka nu kādu laiku varēsīm dzīvot. Saimniece atvadījās, iepriekš uzaicinājusi, lai ziemā viņus apciemojot. To es apsolīju.

SĀKAS KAUT KAS JAUNS

Otrā dienā gāju apskatīt pilsētu. Tāpat kā agrāk darbojās vācu iestādes un policija. Ostā stāvēja lieli, neredzēti transportkuģi, kuriem uz sāniem lie-liem, baltiem burtiem uzrakstīts *Waffenstillstand*, kas tulkojumā — pamiers. Uzraksts laikam apliecina ienaidnieku karakuģiem, ka pārtraukta karadarbība.

Aizgāju arī līdz muitas namam ostmalā. Kāds virsnieks nostādījis matrožus, un es redzēju, ka matroži nestāv vairs kā sveces, virsnieka pavēlēm neklausā un runā pretī.

Kad vācu armijas pārvaldīšanu Liepājā pārņēma fon der Golcs, tad aiz-liedza sapulces. Kādā Kroņa ielas namā bijusi strādnieku sapulce. Iebrukusi vācu policija un šāvusi. Vairāki sapulces dalībnieki ievainoti.

Liepājā notika liela demonstrācija, nesa plakātus *Nost ar okupācijas varu!* Pie tagadējās pilsētas muzeja ēkas vācieši uzstādījuši divus ložmetējus. Visu to varēju labi redzēt, jo atrados pirmajās rindās. Daudzi sāka bēgt. Vācieši pavēlēja nomest plakātus. Lai novērstu asinsizliešanu, plakātus saritināja. Bet demonstrācija turpinājās.

Pie diķa atrada nogalinātu kurpnieku. Ļaudis zināja stāstīt, ka to izdarījuši somu brīvprātīgie, kuri dien vācu armijas bataljonā.

Man laimējās dabūt darbu pie ebreja, kas pagrabā pretim ugunsdzēsēju laukumam gatavoja limonādi. Mēs bijām trīs strādnieki: limonādes meistars, es un jauns židiņš. Viņš un es ar rokas ratiņiem limonādi izvadājām pa veikaljiem. Grūti gāja: pa sniega šķīdoni stumjam ratiņus, kājas mums slapjas, muguras kūp. Bet limonāde jāizvadā un nauda jāpārnes saimniekam.

Vienu vakaru divatā ar meistarū limonādi pildījām pudelēs. Pēkšņi ienāca jauns cilvēks un prasīja pēc saimnieka. Paguvām pateikt, ka saimnieka nav. Svešais aizrāva sejai priekšā melnu masku un pacēla pret mums revolveri. Aiz bailēm palikām stīvi. Tūlīt parādījās vēl divi laupītāji. Blakustelpā atradās saimnieka dēlens. Laupītāji kļiedza, lai tas parādot, kur nauda. Naudas šeit nebija. Tad bandīti sāka meklēt paši un atrada divas nelielas kastes ar raugu. Ienāca pati madāma. Laupītāji viņu dzina pie mums, izrāva naudas maciņu un noplēsa mētelim apkakli. Mums visiem piedraudēja ar nošaušanu, un no ārpuses aizbultēja durvis. Aiz bailēm labu laiku stāvējām pavisam mierīgi. Tad izdzirdējām, ka blakustelpā kāds staigā. Sākām kliegt, lai nāk mūs izlaist.

Vēlāk vācu policija mūs izsauca uz pagaidcietumu. Te bija nostādīta liela rinda saķerto noziedznieku. Mums nu vajadzēja uzrādīt, vai šeit nav laupītāju. Nevarējām pazīt nevienu. Madāma pie viena gan apstājās: varbūt šis? Izrādījās, ka viņš esot nozadzis govī.

Sadomāju un aizbraucu apciemot pagājušās vasaras saimniekus Valaiņos. Te viss pa vecam. Valdis pārradies mājās, un viņi abi ar Kņutu iet muižas darbos — strādā mežā. Nominis kalps Vanags. Vecā Vanadziene mani aicināja pa vasaru strādāt pie viņiem par puisi. Bet vai pratīšu visu izdarīt?

Padzīvoju kādu nedēļu, savedu žagarus no meža. Saimniece iedeva ciema kukuli, un es devos atpakaļ uz Liepāju.

JUKU LAIKI LIEPĀJĀ

Liepājā kļuva zināms, ka Rīgā 1918. gada 18. novembrī nodibināta Latvijas pagaidu valdība ar K.Ulmani kā vadītāju. Mēnesi pēc tam lielinieki ieņēma Rīgu, tie nodibināja Padomju Latvijas Republiku ar P.Stučku priekšgalā. Ulmaņa valdība bēga uz Liepāju. Šai valdībai vēl nebija nekādas varas. Visu ņīvoja un vadīja vācu okupācijas karaspēks.

Tautai no visa tā nekāda labuma. Trūkums spieda arvien vairāk, un dabūt darbu nebija nekādu izredžu.

Mēs ar saimnieka meitu Beti ņēmām zāģi, cirvi un gājām uz siena tirgu, kur zemnieki pārdeva arī malku. Pameklējām, kam būtu vajadzīgs malku sazāģēt. Reti laimējās dabūt darbu. Ar Beti bija grūti zāģēt, viņa zāģi raustīja, pati nervozēja. Es ar viņu galīgi nomocijos. Kad nu sazāģēts, cirtu pagales, Bete tās nesa šķūnī vai virtuvē, un beidzot mums tika samaksāts ostnaudā, jo cita nauda vairs neeksistēja.

Pirmo reizi Liepājā parādījās latviešu karavīri, viņiem bija sava komandantūra, kura vervēja brīvprātīgos, taču bez lielām sekmēm. Nevienš neticēja, ka iespējama Latvijas valsts, kuru sargās paši latvieši. Latviešu karavīriem nebija noteikta formas tērpa, tie ģērbusies kā kurais, vairāk gan vecajos krievu armijas šineļos. Tikai uzlecošās saules stari kokardē norādīja, kas tie tādi. Dažiem uz apkakles stūriem bija zīmotnes — sarkanas ar baltu svītriņu pa diagonāli. Karavīrus komandēja ne krieviski, ne vāciski, bet skaidrā latviešu valodā. Kaut ko tādu mēs vēl nebijām pieredzējuši.

Bads un ilgais okupācijas laiks cilvēkus galīgi nomocijis un padarījis apātiskus. Lielinieku fronte vairs nebija tālu, tepat pie Skrundas. Pilsētas iedzīvotāju lielākā daļa gaidīja, kad vāciešus izdzīs no Liepājas. Vācieši, tāpat arī divas latviešu rotas visu laiku atkāpās. Šīs rotas komandēja pulkvedis Kalpaks. Tomēr latviešu brigāde atradās vācu majora Flečera pakļautībā. Bet pie Skrundas lielinieku fronte apstājās, un mēs nesapratām, kāpēc.

Vietējā avīze rakstīja, ka frontes joslā pie Airītēm aiz pārskatīšanās notikusi kauja starp vācu un latviešu vienībām, kritis latviešu komandieris Kalpaks un vēl divi latviešu virsnieki. Liepājnieki neticēja, ka bijusi pārskatīšanās. To vācieši izdarījuši ar ziņu, lai latviešus iznīcinātu. Kalpaka vietā par komandieri palika pulkvedis Balodis. Tomēr latviešu komandantūras darbība bija ierobežota un bez vācu okupācijas varas neko nevarēja pasākt.

Sakarā ar lielinieku frontes tuvošanos un baidoties no latviešu kareivjiem, kuri nereti iebruka muižās, laupīja un šāva vācu muižniekus, baroni muka uz Vāciju vai pulcējās ap fon der Golcu. Dzirdēju, ka arī Krotas muižas barons aizbēdzis.

Pilsētā bada cietēju stāvoklis maz uzlabojās, kad amerikāņu transportkuģis atveda pārtiku un arī drusku apģērba. Šo lietu tad nu gan laikam kārtoja Ulmaņa valdība, kas atradās Liepājā. Pāris nedēļas mēs saņēmām kārtīgas pusdienas, kuras gatavoja pilsētas sabiedriskās virtuves. Ēdām tikai baltmaizi, jo bija atsūti bīdelētie kviešu milti. Kuka saņēma drēbju kārtu. Uzvalks bija debeszilā krāsā, austs no papīra diedziņiem, stīvs, kā jau no papīra. Neatminu, kāpēc šīs drēbes visi sauca par "poļu ancukiem". Mēneša laikā no tām nekas nebija palicis pāri, tikai skrandas un gari kokvilnas diegu gali, kuri paretam ieausti starp papīra diegiem.

Ostā piestāja liels transportkuģis ar krievu gūstekņiem no Vācijas.

Viņi izskatījās cik necik labāki par tiem, kādus mēs bijām paraduši redzēt. Viņi nokāpa no kuģa un stājās ierindā. Vācu sargs kādam gūsteknim nez par ko uzblāva. Trīs gūstekņi izskrēja no rindas un taisījās vācieti piekaut. Tomēr tik tālu nenonāca. Tikai sargu krieviski krietni nolamāja, un vācietis aizgāja, asti nolaidis.

Gūstekņiem bija savs pūtēju orķestri. Kad visi bija sastājušies uz iešanu, orķestri spēlēja *Marseljēzu*. Cilvēki bariem gāja pavadīt, es arī. Šos gūstekņus veda uz Jaunliepāju.

BETE SAJŪK PRĀTĀ

Pilsētā nebija darba, un es sāku prātot, ka būtu jābrauc kauču turpat pie Vanagiem strādāt par puisī. Savas domas izteicu saimnieka meitai Betei. Viņa piekrita un sacīja, ka strādāšot par meitu, jo citas izejas vairs neesot. Mājinieki mēģināja atrunāt: viņa taču no lauku darbiem neko nesaprotot. Tomēr Bete bija sameklējusi saimnieku, ja pareizi atminos, Gramzdas pagastā, netālu no Liepājas. Tā mūsu Bete savā jaunajā mūžā pirmo reizi aizbrauca kalpot pie citiem.

Bija pagājušas varbūt divas nedēļas, kad Bete atgriezās mājās. Viņa bija savāda, viena staigāja pa istabu, lauzīja rokas un sarunājās pati ar sevi: "Kas tagad būs, ko ēdīsim, neko nezinu." Kā gājis laukos, nevienam nestāstīja. Mēs spriedām, ka Betei laikam klājies grūti.

Pēc dažām dienām mājinieki mēloja, ka ar Bete vairs neesot labi — pa sētu staigājot izpūrušiem matiņiem, bailīgi raugoties gaisā, skaļi sarunājoties ar sevi. Ko viņa teica, nevarēja skaidri saprast, it kā debess, zemes un uguns vārdus.

Kādu rītu, kad vēl gulējām, Bete no sētas puses mūsu istabai izsita logu, iebāza pa to galvu un svešādā balsī sauca: "Sašiņ, Sašiņ, celies augšā! Vai tu redzi, kādas mūsu mājas!" Acis ieleptas, drudzainas. Mēģinājām viņu mierināt un vest istabā, bet viņa rāvās ārā, izskrēja uz ielas, kliegdamā, ka degot. Viņa skrēja uz jūrmalu. Daži spēcīgi vīri viņu savaldīja un pārnesa mājās, ieslēdza malkas šķūnī un ar spaiņiem uzgāza ūdeni. Bete visu laiku šausmīgi kļiedza. Es drebēju pie visām miesām.

Kad viņa mazliet pierima, pavērām šķūniša durvis. Redzējām, ka Bete sakņupusi, nolieta ar ūdeni sēd stūrītī. Viņa, it neko nesaprazdama, skatījās uz mums un lūdās, lai laižot ārā un nemokot. Man likās, ka Bete skatījās tieši uz mani. Un man viņas bija gaužām žēl. No sirds vēlējos kaut kā palīdzēt.

Daži gribēja viņu laist ārā, turpretim citi kļiedza: "Nelaist ārā, atkal aizmuks!" Durvis atkal aizbultēja. Es dzirdēju, cik žēli Bete raudāja. Tad atkal sāka kliegt, ka degot.

Ļaudis ar Beti noņēmās divas nedēļas. Labāki nabadzītei nepalika. Kādu dienu atbrauca rati, un mūsu kādreiz skaisto Beti aizveda uz trako namu. Es viņu vairs neredzēju nekad. Trako namā Bete nodzīvoja apmēram piecus gadus, pie skaidra saprāta nenākusi, un atstāja šo labo pasauli divdesmit astoņu gadu vecumā.

ANDRIEVA NIEDRAS PUČS

Pēc šā pārdzīvojuma man palaimējās dabūt darbu pie vāciešiem; Liepājā būvēja pirmo lidlauku. Tur strādāja ap simt vīru. Ar lāpstām līdzinājām lidmašīnu nolaišanās vietu. Tur jau atradās trīsdesmit vienplākšņa lidmašīnu, gatavotu no viļņota alumīnija, arī spārni no tā paša materiāla. Spriedām, ka tās tikko atvestas no Vācijas. Bet kā tas tā? Vāciešiem taču jāvēcas prom no mūsu zemes. Vai gan viņi atkal sadomājuši karot?

16. aprīļa pēcpusdienā, kad nācām mājās no darba, redzējām, kā Lielā ielā iepretim Pēterburgas viesnīcai nostādīti lauku lielgabali ar stobriem uz tilta pusi. Redzējām daudz vācu zaldātu pilnā kaujas apbruņojumā. Turpat, bruņotas ar šautenēm, staigāja privātpersonas un sarunājās vācu valodā. Mēs uzreiz pazinām: tie bija baroni zaļās hūtitēs un ādas getrām kājās. Mūs neaiztika, tikai rādīja ar roku, lai ātrāki pazūdam.

Nesapratām, kas notiek. Neviens neko nesacīja, visi klusēja.

Vēlāk uzzinājām, ka vācieši kopā ar vietējiem baroniem gāzuši Latvijas pagaidu valdību. Valdības galva Ulmanis ar dažiem ministriem laikus paspējuši aizbēgt un uzkāpt uz tvaikoņa *Saratov*, kas izbrauca reidā, kur stāvēja angļu karakuģi. Tie ņēmuši kuģi savā apsardzībā.

Baroni jau iepriekš bija nodibinājuši jaunu latviešu valdību ar pazīstamo vācu draugu mācītāju un rakstnieku Andrievu Niedru kā valdības galvu. Šī Latvijas valdība nāca pie varas ar Landesvēra un Dzelzsdivīzijas palīdzību.

Jaunā valdība tūlīt likvidēja latviešu karavīru komandantūru un citas latviešu iestādes pilsētā. Kazarmas, kur atradās gāztās valdības savervētie karavīri, tika ielenktas, vācu zaldāti latviešus atbruņoja un, ja nemaldos, arī izklīdināja. Niedras valdība izdeva rīkojumu, ka esot vienīgā likumīgā Latvijas valdība, ka tā stāvot par labiem un godīgiem latviešu cilvēkiem.

Mēs brīnījāmies, ka Anglijas valdība to pieļāva. Angļu flote stāvēja reidā, taču nemaz neiejaucās šinī jezgā, ļāva, lai vācieši rīkojas.

Pēc dažām dienām uz māju sienām parādījās pa naktīm izlīmēti Ulmaņa valdības paziņojumi, ka vācu atbalstītā Niedras valdība ir nelikumīga; lai tauta tai neklausā un nepilda tās rīkojumus. Likumīgā Latvijas valdība pastāvot un esot Anglijas aizsardzībā. Mēs pulcējāmies kopā un lasījām Ulmaņa valdības paziņojumu. Rakstītais sevišķi neaizrāva. Vai gan mazums mums sludināts? Mēs taču esam bada pārmocīti.

Kamēr mīņājāmiešiem gar paziņojumu, nemaz nemanījām, ka no blakusielas parādījās vācu jātnieki ar gariem pīķiem. Nu sapratām, ka mums jābēg, ko kājas nes. Vācieši, no zirgiem nenokāpuši, ar pīķiem plēsa nost izlīmētās lapas.

Neatminu, ko toreiz ēdām, tas man izgaisis no galvas. Brīnums, ka neno-
mirām badā.

DURBES SARGI

Darbs lidlaukā drīzi vien izbeidzās, un es gatavojos doties uz Valaiņu mā-
jām. Bija pēdējais laiks tō darīt. Liepajas—Aizputes bānītis vairs negāja. Es
un māte, kura no savas pūsmāšas gribēja dabūt kaut ko ēdamu, gājām
kājām.

Tos 25 kilometrus vienā dienā nostaigājām. Bija vēls pavasaris. Gājām
pa ceļu, gar mežmalām. Saule labi sildīja. Apavus nesām rokās, un mums
bija viegli. Putni jauki čivināja, un es pat aizmirstu mūsu grūto stāvokli.

Tuvojoties Durbei, pāri lankai varēja redzēt baltu baznīcu un vējdzirnavas.
Pa kreisi palika Lieģu muiža. Lankai pa vidu tecēja maza upīte. Pie tilta nāca
vīrs ar šauteni. Mēs nenobijāmies, jo pie cepures bija saulīte, tā tad latviešu
karavīrs.

Viņš pa zemnieku modei padeva labdienu un prasīja, no kurienes nākam
un vai neesam redzējuši vāciešus. Mēs atbildējām, ka visā ceļā nekādas
vāciešus neesam ne redzējuši, ne satikuši. Karavīrs stāstīja, ka pagājušo
nakti vācieši gribējuši iebrukt Durbē, ar lielgabalu šāvuši uz pilsētiņu. Tomēr
pašā Durbē acīmredzot baidījušies iebrukt, nezinādami, cik liels te mūsu
pulks.

Atsveicinājāmies no karavīra un devāmies uz pilsētiņu. Te viss bija kluss,
nekāda satraukuma. Tāpat kā agrāk pa ieliņām lēni pastaigājās vistas. Re-
tais cilvēks, kuru satikām, mūs cieši apskatīja, jo savējie visi pazīstami.

Kādā divstāvu namā redzējām latviešu karavīrus, visi zemnieku puīši,
laucinieku drēbēs, dažiem kājās pastalas. Visiem pie cepures latviešu
saulīte.

Mātes radi stāstīja, ka esot gan nakti dzirdējuši lielgabalu šāvienus un
kāds šāviņš trāpījis baznīcas torni. Mūsu karavīri nezin kur skrējuši, bet drīzi
visi atkal nomierinājušies.

Es aizgāju uz komandantūru, lai kaut ko tiešāk uzzinātu par nakts noti-
kumu. Te bija kņada un tāds kā uztraukums.

Komandants sasaucis kopā visus karavīrus. Esot ienākušas ziņas, ka
vācieši nākot uz Durbi, lai likvidētu mūsu komandantūru. Komandanta pavēle
— aizstāvēties un vāciešus Durbē nelaist.

Visus pārtikas krājumus, kuri atradās komandantūras rīcībā, izdalīja

pilsētas iedzīvotājiem, lai pārtika nenonāktu vāciešu rokās. Arī es dabūju divus apaļus maizes klaipus. Tā bija tīru rudzu maize, tikai vakar cepta. Maizi tūlīt aiznesu mātei un skrēju atpakaļ pie karavīriem. Viņi jau bija saņēmuši patronas, aiz jostām aizbāzuši granātas un sastājušies rindā, gatavi iešanai. Piedāvājos, lai atļauj man arī iet līdzi.

"Tu varētu nākt, bet, kā redzi, mums pašiem nepietiek šauteņu," komandants atbildēja un parādīja uz kādu kasti. "Ņem to kasti, un ejam!"

Kastē bija šauteņu patronas un dažas granātas. Cēlu kasti uz pleca — tā bija diezgan smaga, tā ka nācās diezgan bieži pārlīkt no viena pleca uz otru.

Gājām ne jau ierindā, bet kā pagadījās: pa diviem vai cits aiz cita.

Ceļš veda uz vecajām ordeņa pilsdrupām. Pienāca kāda večiņa: "Vai jums, dēliņi, nav bailes? Vācieši atkal atnāks ar dižgabaliem, labāk jau bēdziet."

"Māt," teica komandants, "mēs esam karavīri, un mūsu pienākums ir sargāt savu zemi. Vai lai bēgam prom no pašu mājām?"

"Lai Dieviņš jūs sargā," bilda vecenīte un vēl ilgi noskatījās uz aizejošiem vīriem.

Uzkāpjām pilskalnā, no šejienes var pārredzēt lauku un ceļu uz Liepāju. Karavīri izraugās vietas, kur noslēpties un aizsargāties. Acis nenolaiduši, vērojam ceļu, vai neparādīsies vācieši.

Mēs esam ap 30 cilvēku, visi — jauni puisi. Vajadzētu izsūtīt izlūku, lai uzzinātu, kur atrodas vācieši. Seržants pieiet pie kāda karavīra un saka, ka viņam jādodas izlūkos. Karavīru pazīstu, mēs kopā gājām svētdienas skolā. Karavīrs pieceļas: pavēlei jāklausa.

Seržants paņem turpat ganošos zirgu, uzliek apaušus un palīdz karavīram uzsēsties tam mugurā. Var redzēt, ka nabadziņš ir gaužām nobijies. Jājējs tikko turas zirgam mugurā. Mēs raugāmies, kā zirgs aizskrej pa ceļu, aiz sevis atstādamas putekļu mākonī.

Ilgī nav jāgaida — izlūks tīri priecīgs jā atpakaļ: vāciešu nekur tuvumā neesot. Metas krēsla. Viss mierīgi. Komandants tomēr neļauj mums izklīst. Atnāk ļaudis no tuvējām mājām, viņiem līdzi ermoņikas.

Ir jauks bezvēja vakars. Saule riet. Durbes ezerā ūdens kā spogulis, un es vēroju skaisto ainavu. Klusi spēlē ermoņikas. Es aizmirstu savu satraukumu, pārgājušas visas bailes.

Kad gandrīz iestājas tumsa, karavīri dodas atpakaļ uz savām mītnēm. Es nolieku patronu kasti, kur ņēmis, un eju pie tantes, kuras abas ar manu māti ir uztraukušās. Mierinu, ka nekas īpašs nenotiek. Tad paēdam vakariņas un liekamies gulēt. Es nevaru aizmigt. Man prātā, kaut nakti neatnāk vācieši.

No rīta eju pie karavīriem skatīties, ko viņi dara. Te viss mierīgi, naktī neviens nav traucējis. Daži sēd uz savām guļasvietām un smēķē. Stāsta, ka iedzīvotāji atnesuši šo to ēdamu.

Saku, ka nu man jāiet uz Krotas pagastu, kur esmu apsolījis strādāt par puisī. Kavēties vairs nevaru, jo iestājies vēls pavasaris. Te gandrīz visi lauku ļaudis, kuri zina, ko nozīmē — pavasaris. Bet pagaidām viņi ir karavīri, kuriem jāpaliek savās vietās. Kas būs tālāk — to nezina neviens.

ATKAL LAUKOS

Atvados no tantes un mātes, kura šodien dosies atpakaļ uz Liepāju. Šoreiz šķiršanās neiet pie sirds kā toreiz, kad pirmo reizi paliku Valaiņos. Tagad tur ir pazīstami cilvēki, kuri mani laikam gaida ar nepacietību.

Kā jau paredzēju, Vanagi bija pārgaidījušies. Sākuši domāt, ka jāmeklē cits puisis.

Par algu nebija garas runāšanas. Man tiek solīta viena kārta drēbju no krāsotas, šķērētas un veltas vadmalas. Šūšot kāds labs skroderis Priekulē. Divi pūri rudzu (par tiem varēju nopirkt kurpes), pieci pūri kartupeļu, divi pāri veļas un dažādi produkti: žāvēta cūkgaļa, bīdelēti milti. Arī nauda, liekas, 50 marku.

Pie Vanagiem labāka kārtība nekā pie mani iepriekšējiem saimniekiem — Kņutiem. Istabā dēļu grīda, lodziņiem — aizkari, galdam uzklāts galdauts.

Man guļasvietu ierādīja istabā. Cisu maiss labs, un spilvens mīksts. Vanagu ģimenē sievietes vien: vecā Vanadziene, viņas meita Anna un divas radnieku meitenes, kuras vēl neiet skolā. Viņas liktas pie lopu ganīšanas. Vecais Vanags pagājušajā ziemā nomira; paliku vienīgais vīrietis, un man nāksies apstrādāt visu saimniecību.

Anna bija palūgusi Norenbergam iesēt vasarājus. Tas ir labi, jo labības sēšana ir pati atbildīgākā. Es to vēl neesmu darījis.

Iegāju pie Kņutiem. Te jau ciemojās Valdis, kurš bijis gans pirms manis. Kā jau karavīrs, viņš atnācis ar šauteni. Pagājušajā ziemā viņš iesaukts latviešu armijā. Arī Valdis savā daļā bija dzirdējis par Niedras puču, arī viņi baidījās no vāciešu uzbrukuma.

Izgājām laukā. Valdis pielādēja šauteni un deva man. Es vēl nekad šauteni rokās netiku turējis un nezināju, kā rīkoties. Viņš parādīja, kas jādara; stingri iespiedu ieroci plecā un laidu vienu šāvienu pāri mežam. Kas par briesmīgu troksni šinī klusajā meža vidū un kas par atbalsi! Tā labu laiciņu atbalsojās mežos un laukos.

Tad Valdis no visiem atsveicinājās un devās uz savu daļu. Šautene iekārta šņoritē un uzmesta plecā. Ja nebūtu šautenes, pēc karavīra viņš nemaz neizskatītos.

Pēc neilga laika Valdis pārnāca mājās. Vācieši vienību esot atbruņojuši un izklīdinājuši. Dzirdējam, ka arī Durbes komandantūru piemeklējis tāds pats liktenis.

Sāku pildīt savus puīša pienākumus. Meža darbos vairs nevajadzēja iet, bet sievu dienas muižā arvien vēl spēkā. Annai mājās bija citi darbi, tāpēc muižas darbos gāju es: stādīju bietes, kāpostus un kartupeļus.

Arī pašu mājās jāstāda kartupeļi, dzenu vagas ar spīļu arklu, un tas nemaz nav viegli. Arkls pilnīgi jānotur rokās, ja palaidīs vajīgāki, tad arkls vai nu izlēks ārā, vai arī tā iecirtīsies zemē, ka pat zirgs neizvilks.

Kad pavasara darbi bija veikti, tad jāved mēsli uz papuvi, kur pagājušo vasaru auguši vasarāji. Mēsli kūti sablīvēti, un tie jāplēš ar dakšām. Apakšā mēsli gluži silti un kūp tāpat kā mana mugura.

Kad mēsli izvesti, kūti palikusi bedre, tāpēc lopiem bail kāpt pāri. Nācās tiem drusku uzšaut.

Kad mēslu kaudzītes bija druvā izškārdinātas, tad ņemu un ar lemešarklu tos iearu. Zirgs, kauču gan vecs, tomēr gāja labi, un velēnas tik koši apgrīzās uz otru pusi, ka man bija prieks.

Pie Norenbergiem par puisi strādāja liepājnieks vārdā Rūdis. Viņš bija manos gados, bet izskatījās vairāk pieaudzis un dūšīgāks. Laikam jau pilsētā viņam labāki gājis nekā man. Mēs satikām draudzīgi. Viņš mīlēja svētdienās iet uz citām mājām, kur jauni cilvēki. Dažreiz devos līdzī. Rūdim patika ņemties ar meitām, viņš tāds drošs un runīgs. Es prātoju, kāpēc es tā nevaru; vienmēr stāvu aiz muguras. Rūdis trieca ar meitām; dzirdēju, viņš teica Ilzei, ka nākamo svētdienu klēts durvis lai atstājot vaļā. Meita klusi iesmējās: "Ak tu dullais!" Un Rūdis saprata, ka viss ir norunāts, un klēts durvis noteikti būs vaļā.

Kā pilsētās, tā arī uz laukiem laiku skaitīja pēc jaunā kalendāra, ko ieviesa vācu okupācijas laikā. Agrāk bija spēkā krievu kalendārs vai, kā to dēvēja, "vecais stils". Kad vajadzēja sīkāki paskaidrot pēc senās paražas, tad teica: pa vecajiem Jurģiem, Jāņiem vai Jēkabiem.

Kad nu pienāca vecie Jāņi, tad laiks sienu plaut. Man likās piedzīvojums, ka jāiet agri agri no rīta, kad vēl rasa, kad zālīte mīkstāka un izkopts slīd vieglāki. Kad saule bija pakāpusies labu gabaliņu, gāju brokastīs. Anna jau uzvārijusi kafiju: kaut no grauzdētas labības, tomēr labāka nekā apnikusī skābā putra. Galdā uzcepta gaļa, dažreiz arī olas.

Ar apetīti ēdām visi, arī mazās meitenes, jo lopus dzina ganos pēc brokastīm. Dienasvidus šeit ilga trīs stundas. Kad paēdi pusdienas, tad varēji pāris stundu nogulēt, un neviens tevi netraucēja. Es jau šeit esmu visa darītājs, un pret mani izturas ar zināmu cieņu.

Kad siens izžuvis, bet laiks taisās sliktas, tad par dienasvidu neviens nedomā. To katrs zina, ka siena savākšana ir tas galvenais un siens jāpārved mājās sauss un smaržīgs.

ZIŅAS PAR GOLCA VĀCIEŠIEM UN PAŠMĀJU ZIŅAS

Kādu svētdienu Rūdis aizbrauca uz Liepāju ciemos pie savējiem (Aizputes bānītis atkal bija sācis kursēt). Pēc atgriešanās Rūdis zināja daudz ko jaunu pastāstīt. Pie Cēsīm Latvijas Ziemeļu armijas karaspēks, ko organizējis un vadījis virsnieks Zemitāns, kopā ar Igaunijas armijas daļām lielā kaujā sakāvuši Dzelzsdivīziju un Landesvēru, un tie atdzīti līdz Juglai. Iejaukušies angļu un franču pārstāvji, un tad Strazdumuižā noslēgts pamiers, lai Dzelzsdivīzija un Landesvērs bez kaujas varētu atkāpties. Turklāt Dzelzsdivīzijai Latvijas teritorija jāatstāj uz visiem laikiem. Sakarā ar šo uzvaru līdz 1940. gadam 22. jūnijs tika svinēts kā uzvaras diena pār vāciešiem un mūsmāju baroniem.

Pēc Antantes pavēles vācu okupācijas karaspēks 23. jūnijā atstāja Liepāju.

Kamēr ieradās Latvijas Ziemeļu armijas daļas no Tallinas, kārtību Liepājā uzturēja firsta Līvena vienība. Jāpiezīmē, ka vietējais muižnieks Līvens bija tērpies vācu formā un komandēja vācu valodā. Tomēr viņš nebija tik asā naidā pret latviešiem kā pārējie vācieši.

Niedras valdība līdz ar saviem ministriem atstāja Rīgu un kopā ar vācu karaspēku aizbēga uz Vāciju.

Golcā armijas spēki gan vēl atradās dažādās Kurzemes pilsētās — Jelgavā, Bauskā, Saldū un Priekulē — taču tikai uz īsu laiku. Vācieši aizbīdinājās, ka neesot iespējams ar visām kara mantām tik ātri aizbraukt. Jaunās ziņas dzirdot, mēs priecājāmies, ka nu reiz tiksīm vaļā no vāciešiem un baroniem. Mums radās tāda kā pašapziņa un lepnums, pieminot latviešu karavīrus.

Rīgā vācieši bija rīkojušies briesmīgi. Nošāvuši simtiem nevainīgu cilvēku. Pilsēta bija bada stāvoklī.

Krotē nekādas pārmaiņas nejutām. Dzīvojām it kā bez valdības, bet strādāšana jau tāpēc neapstājās, maizīte taču jāgādā.

Laiks pieturējās skaidrs. Pienāca rudzu plaujamais laiks. Cik nu liela rudzu druva! Es to nopļāvu dažās dienās un kārtīgi pārvedu nojumē, kur rudzi palika līdz kulšanas laikam.

Vienu svētdienu Norenbergu algotais puisis Rūdis atveda uz Valaiņiem vēl neredzētu cilvēku — gadus trīsdesmit vecu, ar gaišām ūsām. Šim līdzī ermoņikas. Rūdis iepazīstināja: tas esot Saulītis no Priednieku mājām, kuras atrodoties tepat aiz meža stūra. Saulītis bija reti jautrs cilvēks, spēlēja ermoņikas, prata daudz stāstīt. Runāja interesanti, ar humoru. Par sevi teica, ka esot bijis karā, kritis vācu gūstā. Pārnācis mājās, bet Liepājā darba nav. Tad salīdzis par puisī Priedniekos.

Saulītis nāca uz Valaiņiem gandrīz katru svētdienu. Ļaudis runāja, ka

Priednieka meita esot Saulītim līgava.

Reiz, kad ēdām brokastis, ienāca Norenbergu meitene un stāstīja, ka netālu no mūsu mājām, mežmalā, atrasts nosists cilvēks. Šo vietu pazīnu diezgan labi. Jā, mežmalā zem mazām eglītēm gulēja kails liķis kokvilnas zeķēm kājās. Izskatījās, ka viņam pārgriezta rīkle, ap kaklu — asiņaina kravate. Kāds te nolīcis sargu, jaunu puisi no Priedniekiem. No viņa uzzināju, ka nelaimīgo uzgājis ganu suns.

Daudz biju lasījis par slaveno slepenpolicistu Šerlokū Holmsu, sāku iejusties viņa lomā. Smalki apskatīju tuvākos krūmus un eglītes. Dažiem krūmiem bija aplauzīti zari, apkārt nomīdīta zeme. Zemē atradu mazu kabatas nazīti un pāris soļu tālāk — kabatas pulksteni. Paņēmu pulksteni, atvēru kapsulu, tai iekšpusē ieskrāpēts *Rūdis*. Šo pulksteni pazīnu. Tas taču pieder mūsmāju Rūdim, aizvakar viņš to aizlienēja Saulītim.

Pēc pāris dienām mežsargs stāstīja: ieradušies karavīri, un virsnieks sācis izprašņāt mājas ļaudis — ko katrs darījis, dzirdējis un redzējis. Saulītis pratināšanu neesot izturējis un galu galā atzinies, ka vainīgs esot viņš.

Saulītis un nogalinātais reizē nākuši no Lieģu stacijas. Kad tikuši mežā, tad Saulītis gāzis ar bomi, pēc tam aplaupījis. Saulīti aizveda karavīri, un jādomā, ka viņu vēlāk nošāva, jo notika karatiesa.

Vēlāk ļaudis zināja stāstīt, ka noslepkavotais esot bijis Priednieka meitas īstais precinieks. Meita gan gribējusi tikt pie arestētā Saulīša, bet netikusi pieļauta.

Pagasta ļaudis vēl ilgi runāja par šo lietu. Bērni tumsā baidījās iziet ārā, ka tikai neparādās Saulītis.

Vienu svētdienu man lika iejūgt zirgu, un mēs, visi pieaugušie, braucām uz baznīcu. Es to darīju ar prieku, jo līdz šim lauku baznīcā nebiju bijis. Pati baznīca, kā visas senos laikos celtās, ar bieziem mūriem, ar zvana torni, ar sarkaniem dakstiņiem un mūra sētu apkārt.

Piesējām zirgu un paši sakārtojāmies, lai ļaudis parādītos kārtīgi. Varēja dzirdēt, ka iekšā spēlē ērģeles. Kad bijām atraduši neaizņemtus solus un, kā baznīcā pienākas, drusku pastāvējuši ar noliektām galvām, apskatīju baznīcas iekšieni. Tāpat kā ārpusē sienas bez jebkādiem izrotājumiem. Kreisajā pusē vienkārša kancele. Ap altāru ērģeļi un lapu vitnes. Zemāk galds, uz kura novietotas divas sveces un Bībele. Virs galda paliels krusts ar Pestītāja tēlu.

Mācītājs uzkāpa kancelē, izpleta rokas, svētīja baznīcēnus un teica svētdienas sprediķi. Mācītājs runāja stieptā balsī, kā to dara visi viņa amatbrāļi.

Sprediķis beidzās, ērģeļu pavadījumā visi sāka dziedāt. Ķesteris ar garā kātā piesietu ķeseli gāja gar soliem, tanī vajadzēja mest upurnaudu. Gandrīz visi to darīja, jo baznīcas gājējs priekš tā naudu jau atlicis. Mācītājs vēl norunāja paziņojumus draudzei: kuri tiek uzsaukti, laulāti, kuri dzimuši un kristīti, kuri miruši.

Nodziedāja pēdējo dziesmu. Visi ar manāmu troksni piecēlās un devās uz durvīm. Pie izejas uz paaugstinājuma stāvēja lādīte ar iegarenu spraugu, tomēr tanī neviens neko nemeta.

Sēdāmiem ratos un lielā rindā braucām katrs uz savām mājām. Vēl labu gabalu varēja dzirdēt, kā skanēja baznīcas zvans.

No pagasta atnāca ziņa, ka Durbē runāšot Latvijas Pagaidu valdības vadītājs Ulmanis. Saimniecē mani atlaida, lai ejot klausīties.

Pie Durbes baznīcas bija sapulcējušies zemnieki. Pēc neilga laika parādījās Ulmanis. Viņu pavadīja cilvēks formas cepurē (tas esot aprīņķa priekšnieks Tilgalis). Ulmanis runāja galvenokārt par latviešu uzvaru un cīņām, kuras vēl notiekot austrumos. Viņš solīja, ka visiem Latvijas lauku bezsaimniekiem tikšot iedalīta zeme, kas atņemta vācu baroniem. Jāatzīst, ka Ulmanis runāja aizrautīgi, pie katra svarīgāka vārda nokāpa no kāpnēm — tuvāki klausītājiem. Visi izturējās pavisam mierīgi, laikam jau neticēja tam, ko viņš teica, jo latviešu cilvēks tik daudz pieredzējis, ka vairs netic nekam. Nedzirdēju aplausus, varbūt uz laukiem tie vēl nebija modē.

Pret mani sevišķi laipni sāka izturēties Anna. Visur centās man pakalpot, pasniedza gardāko kumosu. Sapratu, ka viņa ir manī ieskatījusies. Annai bija ap divdesmit trim gadiem, pie viņas jau nāca kāds precinieks — ūsains vīrs un, kā jau brūtgāns, glaimīgs. Viņas māte slavēja, ka atnācējs būšot labs dzīvātājs, bet Annai viņš negāja pie sirds. Šaubos, vai tur iznāks pāris.

Anna vēl man ilgi rakstīja vēstules, tomēr biju tik nepieklājīgs, ka uz tām neatbildēju. Jādomā, ka Annu šī laime vai nelaime vēl ilgi turēja savos valgos.

BERMONTIEŠI

Tas notika ap to laiku, kad plāva vasarājus. Strādājām netālu no muižas pils un varējām skaidri redzēt, kas notika pagalmā. Pagājušajā naktī tur iebrukusi vāciešu vienība. Muižas ļaudis zināja stāstīt, ka tas esot jaundibinātais krievu Rietumu armijas policijas bataljons. Savādi, bet mēs nevienu krievu neredzējām, arī nedzirdējām krieviski runājam. Pēc dažām dienām šie vācu karavīri staigāja ar cara armijas uzpleciem, cara armijas kokardēs.

Grābām nopļautās auzas un krāvām nelielās kaudzēs. Te kararatos uzradās šie "krievi", ņēmās kraut auzas savos ratos un vest projām. Sākām kliegt un rādīt ar rokām, ka neļausim. Viens no viņiem pacēla šauteni, pielādēja un mērķēja uz mums. Mēs — grāvī iekšā. Kad pacēlām galvu, "krievi" ar pilnu vezumu mierīgi aizbrauca.

Kā vēlāk tapa zināms, tie bija tā sauktie bermontieši, nometināti Krotas muižā; viņi pārņēmuši gandrīz visu Kurzemi.

Valaiņos kūla labību; ņevis rijā, bet no kaimiņiem ataicināja tvaika kūlēju. Nepagāja ne puse dienas, kad labība jau bija izkulta. Nu, saprotams, sanāca talcinieki no pašu mājām, arī no citurienes — cilvēku piecpadsmit. Kad darbs bija padarīts, visi pulcējāmies istabā pie pilna galda. Šņabis toreiz vēl nebija dabūjams. Anna no kaimiņiem bija palienējusi mucīņu alus. Talcinieki, to baudījuši, palika tīri runīgi.

Kūla labību arī Norenbergam, tad mēs gājām talkā viņam. Un bija atkal mielasts. Kņuti kūla savu kuļamo pa vecai modei — rijā ar spriguļiem, uz klona.

Kad nu Valaiņos viss bij izkults, dampim aizjūdza priekšā sešus zirgus un brauca uz citām mājām. Pašu kūlēju vilka četri zirgi, jo tas būvēts no koka un nebija tik smags. Sākām braukt. No sākuma gāja diezgan labi, bet, izbraucot uz lielāka ceļa, dampja riteni slīdēja, un tas iegāzās grāvī ar riteņiem uz augšu. Dampim nebija nekādu bojājumu, jo zeme bija mīksta un dubļaina, kā jau rudenī. Arī zirgiem nekādas vainas. Tad nu sanāca vīri un sāka gudrot, kā to dabūt ārā no grāvja. Savācām visādus bomjus un ar svirēšanu dampi dabūjām uz kājām. Vīri pielika plecus, braucējs uzšāva zirgiem, un ar lielām urravām mašīnu izvilkā uz ceļa. Mazliet atpūtinājām zirgus un devāmies tālāk. Tepat jau klāt gatve, — piebraucām pie labības šķūņa, un nu varēja kārtoties uz kuļšanu.

Šis bija lielas mājas, šķūnis pilns nekultas labības. Cilvēku saaicināts daudz. Arī es šeit esmu talcinieks.

Ļaudis sakārtojās. Pie iekšā laišanas ķērās tie, kuri to jau prata un atzīti par veikliem un ātriem strādātājiem. Divi rudzu kūļus cēla uz mašīnas galda, tur viens no iekšā laidēja palīgiem tos ātri atraisīja un deva pašam iekšā laidējam. Viņš kūļus veikli izplucināja un ielaida kūlējā. Mašīna tos rāva iekšā, aizrīdamās vien. Divi darbinieki stāvēja uz labības panta un kūļus meta lejā. Pie salmu savākšanas ņēmās trīs pajauni cilvēki, arī es. Salmi nāca ārā vāļiem, mēs tik tikko spējām novākt. Panesām gabaliņu tālāk un likām kaudzē, tur divi talcinieki tos samīdīja un krāva kārtīgās kaudzēs, kuras ziemu var ārā stāvēt. Divas sievietes vāca pelavas un lika uz segas. Tad pelavas lika ratos un veda uz kūti — cūkām.

Pie graudu sagaidīšanas strādāja vīri, kuriem spēks pacelt pilnos maisus. Laiku pa laikam pienāca saimnieks, laizdams graudus caur pirkstiem, ar vīriem sprieda par birumu. Pilnos labības maisus kļāva orēs.

Pavecs vīrs piegādāja malku, ko mest katla krāsnī. Meistaram uz kluča nolikts spainis ar alu; ne jau nu stiprais, bet lai būtu ko nodzerties. Šādos gadījumos ūdeni nedzēra, tā jau būtu kauna lieta.

Pakrēslī meistars parāva vaļā tvaika svilpi — šodien darbs beidzies. Mēs visi bijām noputējuši, aiz kreklēm sabiruši akoti, tāpēc kasījāmies kā utu pilni. Melnās pelavu nesējas izskatījās pēc moriem — acis vien spīd.

Devāmies pagalmā pie akas. Vīrieši norāva kreklus un mazgājās ar

pašvāritām ziepēm, tepat nolikti tīri linu dvieļi. Palikām pavisam svaigi, un pašiem viegli ap sirdi.

Tad noāvām pastalas, izkratījām smalkos salmus, sakārtojām bikses un gājām uz istabu. Saimes galā noklāts liels galds ar gaļas bļodām un kartupeļiem, bija arī spaiņi ar alu. Nez, kur saimnieks dabūjis paštecinātu degvīnu?

Ēdām ar lielu gribēšanu un piedzērām klāt alu. Izēstās bļodas tika apmainītas ar pilnām, mēs ēdām un ēdām. Palaiciņam saimnieks piedāvāja pa čarkai, ko vīri gaida vien, izdzer un stipri nokrekšķas, rādīdami, ka labs.

Saimnieks mani uzrunāja par jauno cilvēku, piedāvāja arī man čarku. Es izdzeru, kauču tas likās pretīgi. Ja citi vīri to var, tad arī man jāvar!

Maltītes beigās saimnieks pieliecās un paklusā balsī jautāja, vai es negribētu nākamā vasarā nākt pie viņa strādāt par puisī. Ko es pinoties ar kalpiem? Viņš varot maksāt lielāku algu.

Es jutos vai pagodināts. Skaties, kas par ievērojamu vīru esmu! Pat lieli saimnieki mani uzrunā! Izlikdamies, ka apdomāšu, atbildēju: uz zemēm vairs nedomāju strādāt. Karš mūspusē jau beidzies, tad jau pilsētās arī būs darba diezgan. Tomēr viņš uzprasīja manu pilsētas adresi.

Un tiešām saimnieks ieradās Liepājā: lai nu es līgstot, pilsētā vēl nekas negrozoties.

Bet man bija atrasts darbs uz dzelzceļa, labojām bermontiešu sabojāto Liepājas—Dubuņu ceļu. Tā šoreiz no lauku darbiem nācās atteikties.

Šeit kūlām trīs dienas. Pēdējā vakarā pēc vakariņām, kad laukā liela tumša, sēdos mugurā savam zirgam un jāju uz Valaiņiem.

Tumšs kā jau rudenī. Klajumā vēl varēja saskatīt ceļu, bet, kad iejāju mežā, bija tik tumšs, ka pat neredzēju zirga galvu. Tiku dzirdējis: ja nezinot ceļa vai tik tumšs, ka neko nevar redzēt, tad vajagot palaist pavadu. Lai zirgs iet brīvi, jo tas ceļu vienmēr zināšot.

Tā arī darīju. Zirgs gāja vienādu soli, šad tad pakavi atsītās pie koku saknēm.

Te pēkšņi zirgs sprauslodams apstājās. Es paraustīju pavadu, — tas samīnājās, tā kā pagriezās pa labi. Man palika ērnoti: kas nu būs? Zirgs pamiņājās, tad nopūtās un sāka atkal iet. Vēl laiciņš, un parādījās tāda kā migliņa. Sapratu, ka nu esam ārā no meža, un ap sirdi kļuva viegli.

Par notikumu mežā stāstīju mājiniekiem. Anna, pēc dabas māņticīga, sāka klāstīt par nelabiem gariem un ķēmiem, kuri pa naktīm klaiņānot. Neilgi atpakaļ klēti viņa redzējusi savu mirušo tēvu.

Pēc dažām dienām dzirdējām, ka mājās viņpus meža, ap to vietu, kur man apstājās zirgs, esot ieradušies zagļi, kūti nosituši cūku un nozaguši. Lopa iekšas atrastas mežā. Visi sprieda, ka zirgs būs saodis cūkas iekšu smaku, tāpēc sprauslājis un miņājies uz vietas.

Mans kalpošanas laiks pie Valaiņiem bija beidzies, jātaisās uz mājās

braukšanu. Bermontieši gatavojoties uzbrukt Liepājai, ceļi uz pilsētu esot viņu rokās, uz Liepāju nelaižot.

Tā paliku Valaiņos nogaidīt, kas notiks tālāk.

Pēc nedēļas sadzirdējām lielgabalu dunoņu, tā nāca no Liepājas puses. Mēs nezinājām, kas tie šāvēji. Tomēr viena lieta skaidra: pie Liepājas notika kaujas.

Lielgabalu grāvienus dzirdējām vairākas dienas. Tad paklīda runas, ka bermontieši atsisti un galīgi sakauti, daļa saņemta gūstā, atlikušie aizbēguši uz leišu pusi.

Rudenī ātri iestājās sals, sniega nebija. Sajūdzu ratus, saliku tajos nopelnīto. Anna iesēdināja ratos radu meiteni, nu devāmies uz Liepāju.

Braucām naktī. Bija mēnesnīca, stipri sala. Ceļā nesatikām neviena braucēja, ne arī gājēja. Laikam ļaudis baidījās, ka mežā varētu mitināties vācieši.

Tuvojāmies Grobiņai. Netālu no pilsētiņas mūs apturēja postenis — latviešu karavīrs. Viņš jautāja, kur mēs braucam? Atbildēju, ka gribam tikt uz Liepāju.

— Jums jāiet pie Grobiņas komandanta, tas izdod atļauju, — karavīrs pamācīja.

Anna apjautājās, vai bijušas lielas cīņas ar vāciešiem. Karavīrs atbildēja, ka grūti esot gājis, tomēr bermontieši izsisti arī no Rīgas.

Iepretim baznīcai divstāvu namā atradās Grobiņas komandantūra. Mēs padevām labdienu un lūdzām atļauju iebraukšanai Liepājā. Virsnieks noprasīja: no kurienes esat un cik? Mūsu vārdus uzrakstīja uz papīra, pasniedza mums. Mēs varot braukt.

Apskatījām atļauju. Savādi, tā rakstīta skaidrā latviešu valodā. Pēdējos gadus visas caurlaides rakstīja vāciski. Nu pilnīgi skaidri sapratām, ka iestājušies citi laiki. Laiki bez vāciešiem.

Netālu no Liepājas pie muitas nama postenis, kas atradās ceļa malā, prasīja atļauju, ielūkojās tanī un parādīja ar roku, ka varam braukt.

Visgarām gar šoseju bija redzama izrakņāta zeme un lielgabala ložu izrautas bedres. Sapratām, ka te notikušas sīvas kaujas.

Pilsētā staigāja diezgan daudz karavīru, tērptu zaļgani pelēkos formas tērpos. Cepures — lielāko tiesu "ulmanītes" no pelēkas vadmalas, ar drēbes nagu, pie visām latviešu zīmotnes un kokardes. Kājās kupres ar zemām auduma getrām. Jostas un bruņojuma uzkaube no brezenta. Tie esot kanādiešu formas tērpi, ko latviešiem iedevuši angļi. Arī šautenes bija angļu — ar šķēpveidīgiem durkljiem, kādus redzējām vācu zaldātiem.

Mājinieki dzīvi, tikai trūkums kā bijis, tā palicis.

Mūsu kapos apglabāja karavīrus, kuri miruši no ievainojumiem. Šāva zaves — pēdējais gods kritušajiem. Karavīri sastājās ierindā un viensolī devās uz kazarmām, dziedādami:

Div' dūjiņas gaisā skrēja,
Abas skrēja dūdodam's...

Es pirmo reizi dzirdēju karavīrus dziedam latviešu tautasdziesmu.

Mājās atgriezās Jukumu Kārlis un Sprūdu Jānis, kuri kāvušies ar vācu ķeizara armiju pie Rīgas. Viņi dienējuši latviešu strēlniekos.

Jukumu Kārlis bija vēl pavisam puika. Es domāju, vai gan viņā nav atstājuši pēdas daudzie sakropļotie, kas mocījās sāpēs? Un kritušo kaudzes, uz kurām viņi saņēmuši ēdienu? Kārlis mums daudz stāstīja par pārdzīvoto.

Sprūdu Jānis bija vecāks un nosvērtāks, arī apgērbies pēc strēlnieku modes. Viņš bieži gāja prom no mājām, un viņu apmeklēja jauni, neredzēti cilvēki.

Kārlis atgriezies no gūsta Vācijā, Jānis pa aplinkus ceļiem ieradies no Krievijas.

UZBRUKUMS LIEPĀJAI

Liepājā jau laikus nācis zināms, ka bermontieši taisās uzbrukt pilsētai. Liepājas kara priekšnieks savācis apmēram divus tūkstošus kareivju, šautenes un trīs ložmetējus. Dzelzceļa darbnīcu strādnieki no metāla plāksnēm uz ātru roku samontējuši bruņotu vilcienu.

2. novembrī bermontieši sāka virzīties uz Liepāju. Liepājas ezers bija jau aizsalis, kara priekšnieks licis izcirst ledu pilsētas pusē, lai bermontieši nenāktu pāri ezeram.

12. novembrī ienaidnieks tuvojās dzelzceļa pārbrauktuvei, stipri apšaudot ar vieglo un smago artilēriju. Mūsējie neizturēja un pa solītiņ kāpās atpakaļ. Tad angļu karakuģi, kuri stāvēja reidā, uz bermontiešiem atklāja uguni. Ciešot lielus zaudējumus, vācieši lauzās uz pilsētu.

14. novembrī ienaidnieks lauzās pāri sliedēm, nonāca gandrīz līdz drāšu fabrikai (tagadējam *Sarkanajam metalurgam*). No Saules muižas puses — uz kara ostu. Šīs ostas vecais strādnieks Klavieris uzņēmas komandēšanu, mūsējie pārgāja pretuzbrukumā un bermontiešus izsita no ostas.

Klavierim — vecam vīram ar lielu, baltu bārdu — par to piešķīra virseržanta pakāpi un apbalvoja ar Lāčplēša ordeni.

Kādi zaudējumi bermontiešiem bijuši, nav zināms. Jādomā, ka krietni vairāk nekā mums. 50 bermontiešus saņēma gūstā. Krita 38 latviešu karavīri.

Pastāstīšu, kā mana sievasmāsa Marija izglāba divus latviešu karavīrus. Marija strādāja par kalponi Grobiņas viesnīcā. Šeit bijuši apmetušies bermontieši. Kad notika cīņa par Liepāju, šurp atveda divus latviešu virsniekus un ieskundēja viesnīcas pagrabā. Sagūstītie bij apakšveļā, nolemti nobendēšanai.

Naktī Marija attaisīja viņai zināmu slepenu izeju, aiznesa gūstekņiem

drēbes un ēdamo un palīdzēja izklūt no pagraba. Viņi laimīgi aizbēga. Bermontieši Mariju gan pratināja, viņa tikai atteikusi: *"Ich weiß nicht. Gar nicht!"*

Jāsaka, ka tautas naidis pret vāciešiem, baroniem un muižniekiem šajā karā izpaudās ļoti spilgti. Latvijas armijā pieteicās daudz brīvprātīgo — gan jauni, gan veci, pat skolēni. Pastāvēja arī Austrumu fronte pret lielinieku sarkano armiju, bet pret to tauta sevišķu naidu neturēja, un patiesībā tur nekādas nopietnas kaujas nenotika.

Bermontieši ļoti zvēriski apgājās ar latviešu gūstekņiem. Leitnantu Fihtenbergu iesaldēja ledū. Pie kāda kritušā bermontieša atrada fotogrāfiju, kurā redzams, kā vācieši Jelgavā apšauj latviešu karavīrus. Pagalmā nostādīti trīs jauni zemnieku puīši basām kājām, kreklos, pašaustās vadmalas biksēs. Ceturtais jau nogalināts guļ zemē. Vienam aizsietas acis, viņš noliecis galvu. Pārējie divi bez acu aizsegumiem skatās tieši uz šāvējiem, vienam no abiem rokas sasietas. Divi bermontieši ar karabinēm tēmē uz upuriem. Trešais — feldfēbelis (tas redzams pēc apkakles uzšuvēm) vērsis revolveri pret kreisajā stūrī stāvošo latvieti, otrā rokā tur papīra lapu.

Domāju, ka fotogrāfija atrodas Valsts muzejā. Tas nav nekāds viltojums. Pazīstu vāciešus gan pēc apģērba, gan pēc apbruņojuma, gan arī pēc tipiskajām sejām.

Profesors Tilbergs pēc šīs fotogrāfijas uzgleznoja liela izmēra gleznu. Gleznojums neatstāja tādu iespaidu kā pati fotogrāfija.

Jāpiemin, ka cīņās ar bermontiešiem Kurzemes mežos darbojās kretulieši — komunistiski noskaņoti latviešu partizāni no atkāpjošās sarkanās armijas. Komandieris bija Kretulis. Viņi gan nebija labvēlīgi Ulmaņa valdībai, tomēr, kur vien varēja, uzbruka vietējiem baroniem un bermontiešiem, tos apdraudot aizmugurē. Kretulieši nedeļa miera arī bagātajiem saimniekiem un aizskāra latviešu iestādes. Pēc bermontiešu sakāves Latvijas valdības karaspēks kretuliešus izklīdināja. Pats Kretulis aizbēga uz Krieviju. Liepājā par kretuliešiem ļaudis daudz sprieda un ne vienmēr — sliktā nozīmē.

Nu Landesvērā ietilpstošajiem vietējiem vāciešiem bija jāklausa latviešu pavēlēm un jāpāriet uz latviešu valodu. Vāciešiem tas šķita liels pazemojums, latviešiem — morāliska uzvara. Landesvēra baroni laikus aizmuka vai arī pēc pārformēšanas izstājās no armijas.

Latviešu karavīri oficiālā kārtā nogāza pieminekli, ko okupācijas laikā Kūrmājas prospektā bija uzcēlusi vācu vara. Landesvēra karavīri atsacījās piedalīties šai akcijā. Tas bija liela piramīda ar vācu ērgli galā.

DIVI LIKTEŅI

Jāpabeidz stāstīt par Sprūdu Jāni un Jukumu Kārli. Jānis pēc atgriešanās no kara vienmēr bija aizņemts ar visādām darīšanām, par kurām mēs,

Sūnāksļu iedzīvotāji, neko nezinājām. Kādu dienu Jāņa vecāki dabūja zināt, ka viņu dēls apcietināts un gaidāma karatiesa. Ko viņš īsti nodarījis — nezinājām. Mēloja, ka par naudas viltošanu.

Karatiesa viņam un citiem šinī lietā apsūdzētajiem piesprieda nāves sodu. Jāņa vecāki bija ļoti nobažījušies, arī mums bija viņa žēl. Izgājis visu karu, atgriezies mājās, un nu to galēs nost!

Tajā laikā tika noslēgts miers starp Latviju un Padomju Krieviju. Šis apstāklis Jānim par labu, viņu nosūtīja apmaiņai pret tādiem, kas notiesāti par darbību pret Padomju Krieviju.

Pēc pāris gadiem Jāņa māte aizbrauca uz Krieviju apciemot dēlu. Jānis tur ieņēma diezgan lielu amatu. Viņš bieži rakstīja vecākiem, bet vēlāk vēstules vairs nepienāca. Jāņa māte atkal brauca apmeklēt dēlu, bet vairs neatrada. Meklēšana nelīdzēja, jo neviens nezināja pateikt, kur viņš palicis. Lai kam vairs neesot starp dzīvajiem. Tas notika trīsdesmitajos gados.

Jukumu Kārlis pēc atgriešanās no vācu gūsta sāka strādāt Liepājas sērkociņu fabrikā par strādnieku un bija kreisi noskaņots. To viņš nevienam neslēpa. Kad 1940. gadā Latvijā nodibinājās padomju vara, viņš kļuva par Liepājas ugunsdzēsēju partorgu. 1941. gadā hitlerieši ieņēma Liepāju, Jukumu Kārlī apcietināja un pēc tam nošāva.

Tādu galu ņēma divi latviešu strēlnieki, kas bija pārcietuši smagās cīņās pie Rīgas 1. pasaules karā.

MAINĀM DZĪVOKLI

Mans bērnības dienu meistars kariešu lakotājs Garoza arī pārradās mājās. Visu prombūtnes laiku dzīvojis Gomeļā, kur kopā ar savu brāli strādājis no Latvijas evakuētajās dzelzceļa darbnīcās. Meistars pārbrauca lepnā kažokā, bet cita nekā nebija — ne naudas, ne citu kārtīgu drēbju. Visi par to brīnījās.

Agrākā rosība pilsētā nebija atgriezusies, tāpēc meistars saņēma sētnieka vietu. Turpat — Graudu ielā — saimniekam Krūzam arī vajadzēja sētnieka, un meistars šo vietu ieteica manai mātei.

Pēc ilgi nodzīvotajiem gadiem Sūnāksļu mājās pārvācāmie dzīvot Graudu ielā 34. Sētniekam paredzētā istabiņa bija iebūvēta malkas šķūņa galā — pavisam maza, apmēram 10 m². Te bija jādzīvo pieciem cilvēkiem. Sienas izlīmētas ar vecām avīzēm. Virtuves nebija, tikai istabā kaut kas līdzīgs plītij, kur vārīt ēdienu. Toties ļoti priecīgi bijām par elektrisko spuldzi pie griestiem, nevarējām vien nobrīnīties par gaismu, ko tā deva. Varējām pat redzēt visos kaktos un pagaldē! Mēs taču visu laiku bijām dzīvojuši gandrīz tumsā.

Ilgī gan šie prieki nebija, vienu vakaru spuldzīte vairs gaismu nedeava. Atnāca PF, izdarbojās ilgu laiku, bet vainu atrast nevarēja, un tā atkal sēdējām

pie petrolejas lampiņas. Elektrisko apgaismojumu neviens neizlaboja, kaut māte bija par sētnieci apmēram 18 gadu.

Kas notika mums apkārt? Vēl skaitījās kara laiks, austrumos atradās fronte, taču bez nopietnām kaujām.

1920. gada aprīlī rīkoja Latvijas Satversmes sapulces vēlēšanas. Man vēlēšanu tiesību nebija, jo vēl nebiju 18 gadu vecs.

Kā jau iepriekš drusku minēju, es šinī laikā strādāju uz dzelzceļa — labojām bermontiešu sapostīto Liepājas—Dubuņu šaursliežu līniju. Strādājām arī uz citām dzelzceļa līnijām. Tā darbodamies, aiztikām līdz Vecaucei — tas bija mans tālākais ceļojums. Pilsētiņa ļoti patika: senlaicīgas ēkas ar līkām ieliņām. Redzētais atgādināja viduslaiku pilsētas zīmējumus. Šeit uzturējamies dažas dienas un jutāmies brīvi cilvēki, jo mūsu partijas pārstāvji taču atradās Saeimā. Uz vietas sadomājām un pieteicām streiku. Nestrādāsim, kamēr mums nepaaugstinās algu! Stacijas priekšnieks paraustīja plecus un teica, ka vilciens tomēr iešot. Lai mēs darot, ko gribot! Mēs tomēr turpinājām streiku, palikām sēžam uzgaidāmajās telpās.

Kad vilciens sāka lēnām uzņemt gaitu, daži streikotāji metās uz durvīm. Es stājos ceļā. Tad streikotājs — ļoti liela auguma vīrs — mani vienkārši pastūma nost. Kas vairs atlika? Darīju to pašu, ko citi: ielēcu vagonā. Tā mūsu streiks izjuka, vēlāk pašiem bija kauns to pieminēt.

Kad sliežu remontdarbi izbeidzās, es ar brāli Kuku gāju pie viena "uzņēmēja" spiest linellu pernīcai. "Uzņēmums" aizņēma nelielu telpu vecā noliktavā. Vienā stūrī stāvēja krāsns ar lielu, vaļēju katlu, kurā linsēklas sakrāsoja. Tās bērām palielās koka piestās. Uzlikām vāku, uzsēdinājām pamatīgu koka skrūvi ar četriem gariem kokiem. Katram no tiem uzgūlās pa vīram un grieza, līdz no piestas spraugas sāka tecēt eļļa.

Kad bija pusdienas laiks, tad ņēmām maizes gabalus, apsēdāmies turpat uz gara dēļa un ēdām. Ja klāt nestāvēja "kungs", maizi pamērcējām iztecinātajā eļļā.

Darba nepietika, jo aprūka linsēklu. "Kungs" uzaicināja pienākt vēlāk, varbūt dabūšot sēklas.

Pilsētas valde rīkoja, kā toreiz sauca, "sabiedriskos darbus", kuros nodarbināja bezdarbniekus. Reģistrētie bezdarbnieki ieguva tiesības strādāt vienu nedēļu mēnesī. Atmaksa — viens lats dienā sievietēm, divi lati vīriešiem. Tas bija pavisam maz, nepietiekoši pat vienas dienas iztikai.

Es arī biju reģistrējies bezdarbniekos, un pienāca mana kārtā strādāt. Jūrmalā līdzinājām kāpas, ar trulīšiem dzinām smiltis tur, kur paredzēts sporta laukums. Bija ziema. Ļoti auksti, putināja. Vējš tāds, ka vai gar zemi gāž. Starp mums arī bijušie karavīri, viens bija pārnācis no gūsta. Divas sievietes, nabadzītes, nosalušas zilas un drebēja no aukstuma. Man nekā silta nebija mugurā, ko sadabūju, to arī uzgērbu. Te bijušais karavīrs atmeta ar roku, nospļāvās: "Es taču neesmu nositis savu tēvu un māti!" Un aizgāja prom

putenī, šinelim plandot pāri galvai. Mēs noskatījāmies un stūmām truļus tālāk. Es nevarēju saprast: viņš, pārcietis visādas briesmas un nāves tuvumu, nevarēja panest šo darbu un šo puteni. Arī sievietes nostrādāja visu nedēļu.

Nākamajā mēnesī man iekrita strādāt kara ostas mežā — nogāztus kokus sazāgējām un ar ragaviņām vedām uz ostas darbnīcām. Tur tos meta degošās krāsnīs. Es nevarēju vien nobrīnīties: zaļa malka deg sprakšķēdama, un mašīnas strādā, ka prieks skatīties!

KINOTEĀTROS

Graudu ielā atradās kinoteātris *Odeons*, bet vienu māju tālāk kinoteātris *U.T.* Abi piederēja kompanjoniem Štrupam un Bekam.

Štrups bija kristīties ebrejs. Maza auguma, paresns, nēsāja zelta brilles. Latviski nerunāja nemaz un izturējās kundziski. Viņa tēvam turpat Graudu ielā piederējis liels nams, kuru vēlāk mantoja dēls. Štrupa kabinetā pie sienas atradās liela fotogrāfija, kurā redzams Štrups lepnā pozā, apkāries ar dažāda lieluma krustiem un ordeniem.

Otrs kompanjons Beka acīmredzot visu laiku dzīvojis Latvijā, jo labi runāja latviski, lai gan — kā jau visi "tautas brāļi" — ar zināmu akcentu. Labs un vienkāršs židiņš, vājš, pagara auguma un vienmēr ar pīpi zobos.

Nez kā tas gadījās, ka Kuka strādāja pie šiem kompanjoniem par reklamētāju. Trīsritenim uzmeistaroja lielu finiera kasti, kuru no visām pusēm aplīmēja ar reklāmām. Pa līdzenām ielām bezvēja laikā veicās diezgan labi, bet, ja iepūtās mazākais vējiņš, tad Kuka šo furgonu vairs nevarēja pastumt. Tad mēs abi stūmām atspērušies.

Es bieži palīdzēju Kukam, tāpēc Beka mani bija ievērojis un zināja, ka esam brāļi. Reiz vajadzēja kastei uzlikt jaunu uzrakstu, un Beka sūrojās, kur to uz ātru roku ņemt. Viņš mēģināja pats ar tušu un otiņu uzvilkt burtus. Redzēju, ka man tā lieta ietu labāki. Paņēmu otiņu, un uzrakstīju. Beka nobrīnījās un atzina, ka es esot meistars. Tā es paliku pie viņiem kā pastāvīgs kino cilvēks.

Pašu pirmo figurālo reklāmu zīmēju kopā ar PF. Pēc mana prāta, iznāca diezgan laba. Vaina tikai tā, ka iemaisītajām krāsām nebijām pielikuši līmi. Vienkārši mēs to nezinājām. Krāsa nobira, un palika kails kartons. Darbu mālējām no jauna ar līmes krāsām, un tagad krāsa turējās labi.

Šie divi kinoteātri, kā Beka mēdza teikt, esot strādnieku un zaldātu kino. Te rādīja tikai amerikāņu triku un kovboju daudzsēriju filmas. Šeit parādījās pirmās filmas ar Čārlzu Čaplīnu, Bustersu Kaitonu, Hariju Loidu, Diku un Do-vu. Tie bija amerikāņu kinokomiķi ar trikiem un dažādām ačgārnībām. Mūsu publika smējās kā traka, bet kompanjoniem tas bija galvenais, jo nāca nauda. Tomēr viss ātri apnīk, tāpēc jāmeklē jaunas iespējas piesaistīt publiku.

Tanī paša ielā bija kinoteātris *Viktorija*, kur rādīja vienalga kādas filmas, ka tikai cerības nopelnīt.

Viktorijas šveicars staigāja garā, ar zeltu izšūtā mētelī, kuru nēsāja ziemu un vasaru, un zelta banti ap cepuri. Bet kājās bija koka tupeles, jo kurpes kino īpašnieks nedeva.

Kino Palazzo demonstrēja galvenokārt vācu un franču filmas. Tas bija Liepājas solīdākais kino, to apmeklēja pilsētas labākā publika. Piecstāvu nams, kurā atradās kinoteātris, piederēja ebrejam Stefansonam.

Lielā ielā darbojās kino *Kamergaisma*, kuras īpašnieks ebrejs Feigess centās ievilināt publiku ar Padomju Krievijas jaunākajām filmām. Te pirmo reizi demonstrēja filmu *Bruņukuģis "Potjomkins"*.

Izņemot *Kino Palazzo*, visi kinoteātri savā starpā konkurēja.

Svētdienās laukumīnā pie *Odeona* ieejas Beka novietoja pūtēju orķestri, un tas spēlēja visu dienu. Jāatzīst, ka panākumi bija arī. Sanāca vairāk publikas nekā parasti. Lai spēlētāji nepagurtu, Beka iedeva naudu un es nopirku šņabi. Kad muzikanti iestiprinājās, varēja just, ka pūšana iet jautrāki.

Ur skaties! Nākamajā svētdienā to pašu dara arī pie kino *Viktorija*. Lai mūs pārspētu, viņiem par pāris pūtējiem vairāk.

Mūsu kompanjoni gatavojās rādīt filmu *Grāfs Monte Kristo*. Lai piesaistītu publiku, uz pirmo seansu skatītājus laida teātri bez maksas. Līdz ceturtajai sērijai skatītāju bija pilna zāle, pēc tam ļaužu paliku arvien mazāk un mazāk, tā ka pēdējo sēriju nevarēja izrādīt apmeklētāju trūkuma dēļ. Laikam taču filmai bija slihta kvalitāte un tā likās par daudz stiepta.

Viktorija bija pirmā, kur seansu starpbrīžos rīkoja divertismentus. Uzstājās komiķis Bedriņš (īstajā vārdā Kārlis Grūbe), brāļi Laivinieki, burvju mākslinieks San Martino de Kastroči (īstajā vārdā Mārtiņš Krastiņš) un vēl kāds žonglieris. Un izrādījās, ka šī lieta der: teātris bija pilns katru vakaru.

Publikai sevišķi patika Bedriņš un brāļi Laivinieki, kuri patiesībā nebija brāļi. Tā dēvējās Fricis Kuģis un pazīstamais komiķis Bedriņš. Dažus numurus no Bedriņa repertuāra atceros. *Brīvprātīgais Jurka* — Latvijas karavīrs pārspilēti platās galifē biksēs, pastalās ar jātnieku piešiem. Tā tika izsmieti pārlietu bravūrīgi karavīri. *Puisēns no laukiem* — kā pats teica — "speciālists cūku kaušanā". *Naktssargs un Knaģis* — lielā kažokā, ap kaklu vairākas šalles, ar grūtībām plāta muti, jo balss aizsalusi. Viņš esot sargs no "gulēšanas un slēgšanas sabiedrības". *Mūriekmeistars Māliņš* no rīta darbā aprunājas par grūtiem laikiem, uzpīpo, un tā pienāk pusdienas laiks, pēc pusdienām atkal pīpo, darbam beidzoties — tad nu gan saspļauj rokās.

Brāļu Laivinieku repertuārā bija kuplejas — satūriskas un laikmetīgas. Vēlāki dažas dziesmas ieskaņoja skaņuplatēs.

Fricis Kuģis toreiz vēl bija kareivis un pa ielām gāja karavīra tērpā. Viņš karojis pret bermontiešiem. Vēlāk es ar viņu sadraudzējos: tas bij parasts Liepājas puisis.

Pirms iziešanas uz skatuves viņš mīlēja mazliet "uzņemt uz krūts", man arī piedāvāja, bet es to nevarēju darīt, jo man bij atbildīgs darbs — jāatvelk un jāaizvelk skatuves aizkars.

Bedriņš likās tāds kā no kungu zortes un arī ārpus skatuves gaitām ar labām manierēm. Viņš bija vecāks par Frici, tāpēc to skoloja skatuvei. Agrāk Bedriņš strādājis Liepājas pilsētas valdē par ierēdni.

Pēdējo reizi Laiviniekus redzēju vācu okupācijas laikā 1943. gadā. Viņi Rīgas cirkā uzstājās ar kuplejām. Es sēdēju vidū. Fricis, mani ieraudzījis, piemiedza aci un pamāja ar galvu. Ja brāji Laivinieki zinātu, ka es rakstiski viņus pieminu ar godu, viņi gan priecātos.

Tātad kinoteātrim *Odeons* un *U.T.* gatavoju visu vajadzīgo reklāmu, kārtoju biļešu rēķinus. Reizi nedēļā tos nesu pirmā policijas iecirkņa priekšniekam Sveiju Miķelim — nodokļu aprēķināšanai.

Šeit pat priekš cenzūras vajadzēja iesniegt filmu tekstu latviešu valodā. Kārtoju filmu saņemšanu un nosūtīšanu uz Rīgu, kā arī izdarīju naudas pārvedumus.

Kompanjoni man uzticējās. Laikam par mani bija radies labs ieskats, jo viņi gribēja, lai es ietu mācīties par mākslinieku. Mani rekomendēja franču konsulam Burkevičam, kurš varēja palīdzēt iekļūt Parīzes vai Rīgas Mākslas akadēmijā. Taču nekas nezināca, jo man trūka pamatizglītības. Tikko biju iepazinies ar Idu, kura vēlāk kļuva par manu sievu. Arī viņa mani pierunāja nekur nebraukt, jo priekš garas mācīšanās esot par vēlu.

Kamergaismas īpašnieks Feigess arī ieviesa divertimentu un aicināja strādāt pie viņa, solīja cietu algu. Kompanjoni man maksāja kā kuro reizi, pēc ieskatiem.

Feigess bija pieaicinājis diezgan kuplu skaitu vieglā žanra aktieru no *Rīgas Mazā teātra*, kurā pulcējās pārsvarā tāda veida aktieri, kā arī no Krievijas emigrējušie dziedātāji. Uzstājās Bravinu pāris, Saratovi — vīrs un sieva, dziedātājs Krišs, kāds pāris, kurš dziedāja krievu tautasdziesmas — visi Krievijas emigranti. Bija vācu aktieris Leo Rāts (pēc tautības ebrejs), Latvijā palicis no vācu armijas. Oficiālo latviešu valodas daļu izpildīja Bedriņš un brāji Laivinieki.

Dienā zīmēju reklāmas, vakaros biju nodarbināts ar aktieriem gan aiz skatuves, gan aiz aizkara. Sekoju, lai aktieri uzstātos pēc paredzētās programmas, palīdzēju kā pratu. Sevišķi bieži Leo Rātam — universālam komiķim — gan labam stāstītājam, gan dziedātājam un dažādu pašizgudrotu mūzikas instrumentu spēlmanim. Viņš bija liels publikas mīlulis arī Rīgā un Tallinā. Citu valodu viņš neprata, vienīgi — vācu. Leo Rāts Liepājā apprecējās ar vietējo vācieti, diezgan skaistu šuvēju. Vēlāk viņš aizbrauca uz Tallinu, līdz ņemot tik daudz rekvizītu, ka tos pakoja kastēs vairākas dienas. Rātam pietrūka naudas, ko man samaksāt par darbu, bet viņš svēti apsolīja, ka naudu atsūtīsot. Es gan neticēju, jo pēc dabas viņš bij diezgan viegls cilvēks.

Brīnums, apmēram pēc mēneša pienāca paziņojums par naudas pārvedumu no Leo Rāta Tallinā. Visi bijām pārsteigti, ka viņš nav mūs aizmirsis. Vēl ko: Leo Rāts kopā ar Bedriņu, Frici un liekas, arī Saratovu, inscenēja pirmo Latvijas kinokomēdiju. Komēdijai panākumu nebija, tik tiešām mulķīga filma, pat toreiz man bija kauns skatīties. Darbība notiek Rīgā. Leo Rāts, ērmīgi pārbijies, stumj rokas ratiņus starp ejošiem tramvajiem. Ir skats, kur Kuģis stacijā nozog čemodānu Bedriņam, un vēl dažas mulķības. Filma saucās *Celojums ar piedzīvojumiem*.

Leo Rāts laikam bija mazizglītots. Kad viņa vācu valodā uzrakstīto afišu tekstu nodeva drukāšanai, burtliči sacīja, ka Rāts esot turpat vai analfabēts. Ja nu Leo Rāts vēl dzīvs, lai piedod manu atklātību, jo es taču arī esmu mazizglītots.

Saratovs ar sievu dziedāja labi, tikai nelaime, ka abi bija lieli dzērāji un man bieži nācās viņus meklēt. Saratovam piederēja tikai viens uzvalks — fraka, ar kuru gāja uz skatuves. Man gadījās būt viņa dzīvoklī: tad mugurā — vienas skrandas! Tādas es pat agrāk nebūtu uzvilcis.

Reiz Saratova sieva ņēmās iestāstīt Bekam, ka viņai Viļņā esot zināmi labi teātra aktieri. Direktors gan sabijās un neuzticējās, tomēr sāka pierunāt arī pats Saratovs, un galu galā sieva dabūja naudas aizdevumu. Pēc divām nedēļām tā pārradās galīgi nošķukusi un nodzērusies — bez aktieriem, bez naudas. Beka man sacīja: "Nu, Aleksandr, vai es tev neteicu, ka viņa mums atvedīs mērkaķi?" Šis gadījums notika *Miniatūrteātrī*, par kuru būs runa mazliet vēlāk.

Kino direktori vienmēr cieta no aktieru trūkuma, jo mūsu pilsēta nebija lielpilsēta, aktieri jāmaina bieži, turklāt — viņu repertuārs nebija nekāds plašais.

Direktors Feigess no Vācijas uzaicināja stepdejoņus. Es viņus sagaidīju. Atbrauca divi vīrieši un viena sieviete. Novietoju lētā viesnīcā, piekodinājis, ka direktors grib tos redzēt šodien. Pēcpusdienā vācieši demonstrēja savu mākslu — labi, ar lielu meistarību. Vienīgi sieviete nepiedalījās, neesot sagatavojusies. Vēlāk izrādījās, ka viņa neko neprot un ir atbraukusi tikai vīriešiem līdzī. Direktors ar sievieti līgumu neslēdza, un viņai nekas neatlika, kā braukt atpakaļ. Man iedeva naudu, lai nopērku biļeti un iesēdinu dāmu vilcienā. Man viņas bija žēl un jāatzīstas, ka viņa man patika. Nopirku otrās klases biļeti, tāpēc dabūju direktora rājienu, jo bijis paredzēts trešās klases vagonā.

Vīrieši Liepājā dejoja diezgan ilgi. Vēlāk viņus angažēja *Miniatūrteātris* un nakts lokāls *Kazino*. Pēc tam viņi devās uz Rīgu.

CĪKSTOŅI

No aktieriem un cīkstoņiem varēja sastādīt divdaļīgu programmu. Publikas, sevišķi sākumā, *Miniatūrteātrī* bija tik daudz, ka nespējām visus uz-

ņemt. Daži teātri apmeklēja katru vakaru. Cīkstoņi mainījās ik dienu. Dažreiz cīņa noritēja neizšķirti, un otrā vakarā to turpināja. Šloss jau iepriekš noteica, kuram cīkstonim jāuzvar vai kurai cīņai jāpaliek neizšķirtai. Tiesnešus aicināja no publikas, taču tādi gadījās reti. Ja arī uzradās tādi, kas gribēja būt par tiesnešiem, tie paļāvās uz mani kā "speciālistu" un nemanīja Šlosa izdarības.

Reiz no Rīgas uzaicināja kādu labu cīkstoni, kuram nācās uzstāties melnā maskā. Es laikus izgatavoju reklāmu.

Vakarā īsi pirms sākuma, kad zāle un foajē pilna ar publiku, pa parādes durvīm ienāk liela, plecīga auguma vīrietis melnā mētelī, platmalē un melnā triko maskā. Acu vietā caurumi, kuros spīd acu baltumi. Ne ar vienu nerunādams, viņš dodas uz skatuves uzeju. Izskatās pēc seno laiku bendes.

Klavieru maršam skanot, uz skatuves iznāk visi sacikšņu dalībnieki, arī iespaidīgā Melnā maska. Šloss pēc kartas iepazīstina ar cīkstoņiem — nosauc vārdus un titulus. Melnā maska tiek stādīts priekšā kā nezināms cīkstonis, kura vārds atklātībai taps zināms, ja kāds to uzvarēs. Tiek uzaicināti tiesneši.

Melnajai maskai nozīmē vidēji stipru pretinieku. Melnā maska, tiklīdz iesākusies cīņa, paceļ pretinieku gaisā, noliek uz paklāja un piespiež tam plecus. Zaudētājs tūlīt uzlec kājās un nobijies aizskrien, negaididams arbitra spriedumu. Publika aiz sajūsmas aplaudē un rēc. Kad nu publika kaut cik nomierinājusies, Šloss nosauc cīkstoni, kurš rītvakar cīkstēsies ar Melno masku. Tas būs Lielkājs — viens no stiprajiem.

Nākamajā vakarā zāle atkal pilna. Melnā maska savu pretinieku uzvar īsā, skaistā cīņā. Saprotams, ka atkal aplausi un ovācijas, kāds no publikas pasniedz puķes (to dara administrācija). Melnā maska nu tapis par publikas mīluli.

Melnā maska cīnījās ļoti korekti, prata profesionāli paklanīties publikai, un tas bija ļoti svarīgi. Melnā maska uzvarējis visus lauzējus, palicis tikai lielais Griķis, kurš svēra 12 pudu.

Šī cīņa bija ilgstoša un smaga. Griķim izdevās Melno masku nolikt četrāpus uz paklāja un pa kaklu uzskaitīt "makaronus". Griķis rēkdams deva grūdienu pēc grūdienu pa pretinieka kakla kumbru. Publika sāka uztraukties, taču es zināju, ka tā ir demonstrācija un sitieni nav smagi. Tad Griķis pielietoja dubultnelsonu, tas ir, izbāza rokas caur pretinieka padusēm un lauza kaklu uz leju. Maska veikli pārmeta kūleni, izrāvās no pretinieka rokām un taisīja tiltu. Griķis nu ar savu smago svaru mēģināja to ielauzt. Maska, kā to tikai gaidījis, ar abām rokām saķēra Griķi un ātri apsvieda apkārt. Nu Griķis piespiests pie paklāja un cīņa zaudēta. Par lielo publikas sajūsmu — neatkārtošu.

Runājot par cīkstoni Griķi jāsaka, ka šis milzis, kas uz skatuves izskatījās briesmīgs ar saviem paņēmienu un lauvas rēcieniem, patiesībā bija lāga vīrs. Es ar viņu labi satiku un jutu, ka esmu pa prātam.

Otrā dienā Šloss griezās pie publikas ar uzaicinājumu: varbūt starp cienījamiem skatītājiem būtu kāds, kas vēlētos cīnīties ar Melno masku. Neviens neatsaucās, Šloss uzaicinājumu atkārtoja. Zālē pavisam klusi. Pēkšņi stūrī atskanēja paklusa, rupja balss: "Es!" Publika kā dzelta pagriezās, daži piecēlās kājās, lai redzētu, kurš ir balss īpašnieks. Šis sēdēja un nebilda ne vārda. Šloss izņēma no kabatas lielāku naudas summu: "Šī nauda piederēs tam, kurš uzvarēs Melno masku". Drosminieku uzaicināja iznākt priekšā un iepazīstināt ar sevi.

Nezināmais gausi piecēlās, izspraucās caur sēdekļu rindām. Tas bija la auguma četrdesmitgadīgs cilvēks. Ģērbies zemnieku drēbēs, dubļainiem, gariem zābakiem kājās.

Šloss uzstādīja jautājumus: vai esat ar mieru cīnīties ar Melno masku, kāds ir jūsu godavārds? Nezināmais nomurmināja: viņš esot ar mieru lauzties, bet savu vārdu pateikšot, ja cīņu zaudēšot. Šloss iebilda, ka cilvēku ar nezināmu vārdu uz cīņu nelaidīšot, jo katrs varot tikt sakropļots. Publika sāka aurot: kāpēc nelaist, lai svešais pats atbildot par sevi! Skatītāji sita pa atzveltnēm, daudzija ar kājām, un zālē sacēlās elles troksnis.

Galū galā Šloss ierosināja kompromisu: Nezināmais šovakar lai spēkojas ar kādu vājāku cīkstoni, teiksim, Miķelsonu. Tad jau redzēšot, ko darīt. Nezināmais bija ar mieru, un publika nomierinājās.

Parādījās mazais, resnais Miķelsons. Pēc brītiņa no aizkulisēm bailīgi iznāca arī Nezināmais bez krekla, garās kokvilnas apakšbiksēs, basām kājām, turklāt neīrām. Publika zviedza un sprausloja.

Miķelsons pirmais uzsāka cīņu kā īsts lauzējs — ar profesionāliem paņēmiem. Nezināmais acimredzot tos neprata, — tikai tiecās pretinieku saķert ap vidu, pēc brītiņa tas izdevās. Viņš pacēla Miķelsonu gaisā kā bērnu, nolika uz paklāja, piespieda plecus un ilgi nelaida vaļā, it kā baidoties, vai pareizi izdarījis.

Publika bija apmierināta, arī pārējie cīkstoņi sekoja cīņai un apbrīnoja Nezināmā fenomenālo spēku.

Otrā rītā es zīmēju lielu reklāmu, kura stiepās pāri visam trotuāram: šovakar cīnīsies Melnā maska ar Nezināmo, fenomenāli stipru zemnieku.

Vakarā publika gāzās uz teātri, pat izspieda parādes durvīm stiklu. Arī prefekta loža, kas bija obligāta visos teātros, tika aizņemta. Tur sēdēja pirmā policijas iecirkņa priekšnieks garais Sveilis ar palīgu Eņiņu.

Pēc komandas cīkstoņiem jāiznāk uz skatuves, bet Nezināmā nav. Šloss uzrunāja cienījamo publiku: ja Nezināmais ir starp viņiem, tad lūdzam nākt uz skatuvi. Tas gausi piecēlās. Šloss paziņoja, ka cīņa starp Melno masku un Nezināmo notiks pati pēdējā. Kā parasti, cīnījās trīs pāri. Diviem pirmajiem publika sevišķu uzmanību nepievērsa; visi gaidīja pēdējo pāri.

Atkal izsauca Melno masku un Nezināmo. Pēdējais tagad bija īsās peldbiksēs un zeķēm kājās.

Šloss no savu svārku kabatas izņēma mums jau zināmo naudu un nolika uz tiesnešu galda. Arbitrs deva īsu svilpienu, ka cīņa var sākties. Varēja manīt, ka Maskā gribēja pārsteigt Nezināmo ar ātru rīcību, bet tas stāvēja kā mūris un atgrūda Maskas tverošās rokas. Tā turpinājās ilgāku laiku, daži skatītāji jutās vīlušies, gaidīdami sevišķi spraigu cīņu. Maskā gribēja izdarīt vienu no visgrūtākajiem cīkstoņu paņēmieniem: nokrist augšpēdu, vienlaikus metot pretinieku pāri galvai. Metiens neizdevās, jo Nezināmais laikam par smagu šādam trikam.

Cīņa ievilkās, pārsvars mainījās no viena pie otra, tomēr varēja just, ka Melnā maska vairāk noguris. Izdevīgā brīdī Nezināmais saķēra Masku, apgriezta ar galvu uz leju un neticami ātri pats griezās riņķī. Tad nolaida pretinieku uz paklāja un uzgūlās virsū. Pēkšņi iestājās tāds klusums, ka bija dzirdama cīkstoņu elpošana. Viens plecs Maskai piespiests, Nezināmais lauž ot-ru plecu, ka kauli vien brakšķ. Es, kā jau tiesnesis, pieliecos, lai redzētu, vai abi pleci piespiesti. Maskā vairs neizturēja, gulēja vaļīgs un bezspēcīgs. Tā Nezināmais neapstrīdami palika uzvarētājs.

Arbitrs svilpa, ka cīņa galā. Nezināmais žigli uzlēca kājās, pacēla abas rokas, pagriezās pret publiku ar tādu sejas izteiksmi, it kā pats brīnītos par uzvaru. Tad jānāk pašam galvenajam — uzvarētājam jānoņem maska. Šloss paziņoja cīņas noteikumus. Publika nepacietībā gaidīja, kāds tad viņš izskatīsies. Jutu, ka skatītāju simpātijas tomēr uzvarētā pusē. Melnā maskā nostājās skatuves vidū, ar rokām aizskāra savu masku pakauša pusē un ātri norāva to. Mums atklājās jauna seja ar palielu, taisnu degunu, labi veidotu muti un zodu. Viņš smaidīdams palocījās, masku aizmeta aiz kulisēm un skanīgā balsī teica: "Rolands." Un paklanījās.

Publika aplaudēja ar lielu sajūsmu, daži piecēlās kājās. Mēs, tiesneši, arī aizrāvāmies un darījām to pašu. Skatos, arī Nezināmais plaukšķina lielās delnas un mulķīgi smejas, tad paņem apsollīto naudu un paklanīdamies dod uzvarētājam. Cīkstoņiem pasniedza ziedus. Nezināmais naudu saņņaudza sauļā, nezin ko nomurmināja un nočāpoja no skatuves.

Skatītāji vēl un vēl aplaudēja Rolandam, kurš klanīdamies un atpakaļ kāpdamies atstāja publiku. Nezināmais vairs teātrī netika redzēts.

Pēc pussimta gadu redzēju Rolandu Rīgas ielās. Es viņu pazinu vispirms pēc stāva un gaitas, arī seja nelikās nez cik novecojusi. Viņš droši vien mani nepazīna, jo es cirkā biju pavisam zaļš.

Ievācu ziņas, un izrādījās, ka Rolands strādājis par gaļas izcirtēju. Tas arī saprotams, jo šim darbam taču vajadzīgi stipri vīri, kuri spēj panest veselu cūku vai pusvērsi.

ŠTRUPS UN BEKA

Štrups un Beka slēdza kino, pārbūvēja skatuvi un atvēra tur *Miniatūrteātri*. Pieaicināja dažus aktierus no Rīgas, arī burvju mākslinieku Kio. Atgādināšu, ka tas nav Kio, kurš pēdējos gados uzstājies Rīgas cirkā. Uzaicināja klaunu Koko ar meitiņu. Viņi bija latvieši, tomēr uzstājās krievu valodā. Kāds krievu emigrantu pāris iestudēja kaukāziešu dejas, kuras izpildīja viņu pilngadīgie bērni — brālis un māsa. Vietējais vācietis Lencs imitēja sievieti un izpildīja sievietes dejas. Skečus izrādīja aktieri tepat no Liepājas. Daži aktieri — Bedriņš, brāļi Laivinieki, Saratovi pārnāca no *Kamergaismas*.

Aktieris Kio bija apbrīnojams sava žanra mākslinieks, nepārspējams un ar plašu repertuāru. Grūti nācās izprast, kur nopietnība, kur velna dzīšana. Viņš uzstājās tikai krievu valodā un drusku atgādināja klaunu. Piemēram, viņš uzstājās kā hipnotizētājs, ar hipnozi iemidzināja cilvēku, kuram papēžus uzlika uz viena krēsla, galvu — uz otra. Tad aicināja publiku, lai mēģina ielauzt. Tas nekādi nepadevās, aizmigušais gulēja kā baļķis tik ilgi, kamēr Kio to atmodināja.

Dažreiz dienā, kad nebija izrāžu *Miniatūrteātra* telpās, Štrups rīkoja sanāksmes vietējiem rūpniekiem un tirgotājiem Pastāvēja likums, ka katrā sanāksmē jārunā latviešu valodā. Tā kā sanāksmes dalībnieki latviski neprata, tad nu Štrups lūdza mani, lai es sanāksmes atklāšanas vārdus norunāju latviski. Tas man diez kā nepatika, jo nebiju nekāds runātājs. Štrups tekstu pateica vāciski, es pārtulkoju un iemācījos no galvas. Izgājis uz skatuves, ātri norunāju, — tā likums netika pārkāpts.

Man piesitās kāds lietaviešu puika Ignats jeb, kā citi sauca, Kocene, jo viņš staigāja koka tupelēs. Kino kalpotāji viņu dēvēja par manu adjutantu. Man brīžiem bija neērti, jo viņš visur man sekoja. Ignats zināja, ko dara. Tā katru vakaru par brīvu varēja iekļūt teātrī un skatīties lauzējus.

Arī tagad, vecuma dienās, kad satiekamies, viņš izturas godbijīgi. Vai arī šodien viņš gribētu man pakalpot?

Programmas otrajā daļā 12 profesionāli cīkstoņi demonstrēja grieķu — romiešu cīņu. Dažus atminu: Lielkājs, Griķis, Leskinovičs, Romanovskis, Plūme un Miķelsons. Pēdējais bija maza auguma, ar lielu vēderu; viņa galvenais uzdevums bija komiskās izdarības, lai publika izsmietos.

Beka aicināja arī mani. Es biju ar mieru, jo solīja pietiekami lielu algu, turklāt interesēja jaunais pasākums.

Odeonā rādīja pirmo latviešu laikmetīgo dokumentālo filmu par cīņām ar Bermonta armiju, tā saucās *Laika viesulis*. Filmā izmantoti dokumentāli uzņēmumi par Dzelzsdivīziju un bermontiešu armiju. Ja nemaldos, bija redzams ģenerālis Golcs un Bermonts pieņemam karaspēka parādi Jelgavā.

Pēc pāris gadiem, kad dienēju armijā, es pulka uzdevumā ieradās Rīgā, firmā *Foto—Cālitis* ar lūgumu, vai iespējams aizņemties šo filmu. Man

atbildēja, ka *Laika viesulis* apķīlāts parādu dēļ. Droši vien filma nav iznīcināta un vēl tagad guļ kādā arhīvā.

Reiz uz teātri atnāca mans jaunākais brālis Kārlis, lai saņemtu atļauzību par kādu pakalpojumu. Štrups atradās kases telpā. Kārlītis stāvēja pie durvīm un gaidīja, kad Štrups iznāks. Pēkšņi durvis ar sparū atvērās, brāli gandrīz nogāžot uz grīdas. Štrups lielā niknumā iesita Kārlītim pa seju, jo viņš esot skatījies pa atslēgas caurumu. Es ļoti uztraucos, pieskrēju pie Šrupa: "Kāpēc jūs sitāt manu brāli? Viņš neko sliktu nav darījis, mierīgi stāvēja pie durvīm un gaidīja jūs." Štrups izbrīnījies paskatījās, tad mani apkampa un noskūpstīja uz vaiga. Tas esot labi, ka brāli aizstāvēt. Kārlītim kā cietušajam neatvainojās vis.

Beka pēc rakstura bija pavisam citāds. Vienmēr kustīgs, sarunādoties mierīgs, bez uztraukumiem un rupjībām. Jokojās ar vienkāršiem ļaudīm, smējās, neiznēmījis no mutes angļu pipi. Ja man gadījās būt viņa mājās ēdienreizē, tad vienmēr uzaicināja pie galda. Sieva viņam jauna ebrejiete, arī laipnīga, un skaidri runāja latviski.

Pēc lielas ļaužu drūzmas foajē grīda bija piemētāta ar papirosiem un papīriem (foajē bija atļauts smēķēt). Vajadzēja pieslaucīt, bet man bija kauns no cilvēkiem, domās, ka esmu sētnieks. Es taču staigāju tīri pieklājīgi — baltā krāgā, ar šlipsi. Beka redzēdams, ka es vilcinos, paņēma slotu, palūdza publiku sāņus un, pipi kūpinādams, mierīgi izslaucīja telpu. Tagad man bija kauns pašam par sevi.

HAMBURGAS PAGRABS

Kad *Miniaturteātri* slēdza, es sāku strādāt restorānā *Hamburgas pagrabs* par ķelnera palīgu. Graudu un Tirgoņu ielu stūrī, pretīm Rožu laukumam, atradās liels nams, kura pagrabā bija ierīkots restorāns *Hamburgas pagrabs*. Nama pagalmā atradās parks, saukts par *Hamburgas dārzu*. 2. pasaules karā namu sagrāva, parku izšķaidīja, un tagad te ir tukša vieta.

Cietas nolīgtas algas man nebija. Naudu saņēmu tik, cik viesi deva dzeramnaudu. Uzturu dabūju par brīvu no saviem saimniekiem Leiboviča un Bēra.

Liepājā uzturējās daudz caurbraucēju — emigrantu no Krievijas, arī vācu muižnieki no Igaunijas, kur tiem atņemtas muižas. Tad nu šie vakaros bija mūsu galvenie viesi.

Dienas ritēja samērā mierīgi, nāca pusdienot pilsētas labākie ļaudis. Pirmā policijas iecirkņa priekšnieks M.Sveilis pusdienoja katru dienu. Paretam kopā ar viņu ieradās pilsētas prefekts Šteinerts — pusvācietis, cara laika pristavs, ļoti kundzīgu izskatu, runāja skaidri latviski.

Pagrabā rāvās divi ķelneri melnās frakās, virtuves saimniece ar palīdzi.

Pie bufetes darbojās Bērs un es. Man bija balta fraka ar melnu tauriņu. Mans uzdevums bija no rītiem uzkopt telpas, uzklāt tīrus galdautus, saimniecei palīdzēt no tirgus atnest iepirkumus un pusdienas laikā, kad daudz viesu, palīdzēt ķelneriem.

Ķelneri mācīja, kad un kā jāapkalpo viesi. Varbūt esat novērojuši, kā strādā labs ķelneris? Viņš zina, kā un kur nosēdināt viesi. Ar salveti vienmēr pārslid galda virsmai, lai arī tā būtu nezin cik tīra. Tad, viegli palokoties, pasniedz ēdienu un dzērienu karti un paliek godbijīgi gaidot, kādu vēlēšanos izteiks viesis. Katrā ziņā neuzkrītošā kārtā uzzina viesu uzvārdu, lai nākamo reizi, kad atnāks, zinātu viņu saukt par cienījamo kungu, uzrunājot uzvārdā, un neuzbāzīgi palīdzētu ēdienu un dzērienu izvēlē. Kabatā vienmēr tura sēr-kociņus, lai bez uzaicinājuma varētu aizdedzināt viesu papirosu. Ir arī citas iemaņas, kuras viesiem patīk un ķelneriem nāk par labu. Man šķiet, ka katram patiktu, ja, ieejot restorānā, ķelneris nāktu pretī, nosauktu jūsu godavārdu un pavadītu līdz galdiņam. Es zinu — kaut jūs būtu nez cik skops, tomēr atstātu dzeramnaudu.

Vēl mani mācīja: ja tu redzi, ka ar ormani atbraukuši iereibuši viesi, izskrej viņiem pretim, palīdzi izkāpt no ratiem un ievadi iekšā. Ja viesis grib dot dzeramnaudu, bet viņam ir tikai liela naudaszīme, tad saki, ka tu to izmainīsi un vēlāki atdosi. Esi drošs: vai nu viesis aizmirsīs, vai arī aiz lieluma mājās tev to neatprasīs.

Saprotams, ka tas, ko stāstu, varēja notikt tikai vecos laikos. Tagad ir gluži otrādi: pat skaidrā prātā jūs dažreiz nelaiž iekšā, oficiants nepiegrīž nekādu vērbu.

Bet es turpināšu stāstīt par aizgājušiem laikiem. Ķelnera amats bija vispusīgs, jāstrādā ar labu gaumi. Es gan laikam tam nederēju, jo daudzas reizes pielaidu neattaisnojamas kļūdas. Viens gadījums man vēl tagad palicis atmiņā. Atnācis pusdienot jau pieminētais policijas priekšnieks Sveillis, jāaiznes pusdienu maltīti. Virtuvē saņemu visu pasūtīto, salieku uz paplātes un nu lieku viesim uz galda. Sveillis grib sākt ēst, bet izrādās, ka esmu aizmirsis atnest karoti. Es taisnojos un eju pēc tās, paņemu karoti rokā un nesu viesim. Te ķelneris mani parauj sānis: "Vai tu traks! Labi, ka Sveillis nav smalkāks par tevi! Uzliec uz šķīvīša un tad pasniedz viesim!" Sveillis droši vien visu redzēja, bet nekā nesaprata.

Vienu vakaru ienāca lielāks bars apmeklētāju. Daži likās redzēti. Tie bija caurbraucēji, kuri bēga no Krievijas, kā redzams, visi kungi vai muižnieki. Bērs klanīdamies ierādīja atsevišķu kabinetu. Viens no ķelneriem sāka viņus apkalpot, nesa vīnu, ēdamo. Pēc laiciņa ķelneris iznāca un paziņoja, ka viesi prasot sievietes. Bērs man iedeva adresi, lai es ejot un atvedot divas meitas. Norādītā māja atradās nomalē (šķiet, ka Kalēju ielā). Kad atradu vajadzīgo namu un dzīvokli, prasīju pēc Valijas jaunkundzes. Uzrunātā laipni atbildēja,

ka viņa esot tā pati. Teicu, no kurienes esmu un kādā vajadzībā. Jā, jā, viņa ar Rutu pēc pusstundiņas būšot klāt.

Nepagāja ilgs laiks, un pie mums ienāca divas skaistas un labi ģērbtas sievietes. Valija drusku vecāka, Ruta apmēram manos gadus. Bērs pameta ar acīm un parādīja, kurā kabinetā viņām jāiet. Sadzirdēju, ka kabinetā sāka trokšņot un skaļi smiet. Ķelneris ienesa karstvīna boli ar citronu. Pēc rēcošajām balsīm varēja noprast, ka ciemiņi jau apdzērušies. Iereibusi iznāca Valija un, smēķēdama papirosu, uzbruka Bēram: "Kāpēc mūs sauci, viņiem taču nekā nevajaga! Tie ir galīgi apdzērušies un rupji!" Tālākos Valijas vārdus neatkārtot.

Tomēr Valija devās atpakaļ pie kompānijas, laikam jau negribēja palikt tukšā, kaut kas taču jānopelna. Iznāca Ruta: kā jau jauna meitene, viņa nejutās tik droša. Pienāca pie manis un palūdza piesmēķēt. Redzēju, ka viņai seja piesarkusi, jutu viņa smaržu. Viesi izturoties neciešami, un Valija esot dulla. Ko viņa vispār te esot nākusi?

Pāri pusnaktij, kad mūsu pagrabu slēdza, viss bars gāzās uz naktslokālu *Kazino*, kurš arī piederēja Leibovičam. Lokāls atradās tepat aiz stūra — Graudu ielā. Man jādabū ormanis. Valija un Ruta svešajiem vairs nebija vajadzīgas, — lai ejot, kur gribot. Kad visa apdzērusies banda gāja prom, pamanīju, ka vienam no žaketes karājas kaut kas balts. Parādīju Bēram, tas sacīja: "Ņem nost, tas taču mūsu galdauts! Skaties, kāds zaglis!"

Piegāju klāt un laipnīgi aizrādīju, ka viņam kaut kas krīt ārā. Sāku vilkt galdautu, līdz tam izkrita arī vairākas dakšiņas un naži. Viesis nemaz neuztraucās, pat smējās. Bērs man vēlāk teica, ka dažiem bagātniekiem esot tāda slimība — kleptomānija.

Piesēdās pilni ormaņa rati, viens pat uztupās blakus fūrmanim uz bukas, daži kājām streipuļoja līdzī. *Kazino* visus sagaidīja bārdāmas — smaidīdamas, gurnus grozīdamas un ķelnerim klanīdamās. *Kazino* bija neliela skatuve un savs varietē. Uzstājās jau pieminētie stepdejojāji no Vācijas, kāda dziedātāja un brāļi Laivinieki, kuri izpildīja likumā paredzēto latviešu programmas daļu.

Es uzturējos priekšelpā, garderobē. Pienāca Fricis (viens no Laiviniekiem), kurš tikko beidzis dziedāt, un, tīri priecīgs mani šeit sastopot, piedāvāja kaut ko iedzert. Es atteicos. Toreiz atsacījos vairāk nekā iedzēru. Nebiju vēl radis.

Vēlāk atrāca arī ķelneri no *Hamburgas pagraba*, tepat priekšelpā sev pasūtīja mazliet dzeramā, ko viņu kolēģi, garām skrejot, nolika priekšā, arī paši drusku iedzēra. Drīzi devāties prom, jo rītā pulksten astoņos mums jābūt pagrabā.

Rutu es redzēju pēc trīsdemit gadiem. Viņa strādāja kādā dzelzceļa bufetē. Kad saņēmu viņa glāzi, viņa uz mani pat nepaskatījās. Es nemēģināju atgādināt par sevi, jo tas izraisītu nepatīkamas atmiņas.

KAS NOTIKS TĀLĀK?

Vasaras otrajā pusē mani agrākie kungi — kompanjoni kopā ar Leiboviču Hamburgas dārzā ierīkoja vasaras kino. Estrādē uzstādīja ekrānu un vakaros rādīja filmas. Publika sēdēja zem atklātas debess. Siltā un labā laikā apmeklētāju bija diezgan. Publikai patika šis jaunums. Labi sēdēt svaigā gaisā, kur var arī smēķēt. Dārza vienā malā atradās liela ēka ar skatītāju zāli un skatuvi. Šeit pirms 1. pasaules kara pilsētas vācu sabiedrība rīkojusi balles un dažādus svētkus.

Rudenī, kad palika vēsāks un bieži lija, mūsu kompanjoni zālē rīkoja tādus kā cirka uzvedumus. Uzaicināja stipriniekus, faķirus un žonglierus. Man atkal vajadzēja zīmēt reklāmas un palīdzēt aktieriem uz skatuves.

Īpašnieki mēģināja izdomāt kaut ko jaunu. Uzveda tā sauktās dzīvās bildes, rādīja spēcīgus, muskuļainus vīriešus, sengrieķu atlētus, kuri cīnījās, vai Senās Romas gladiatorus, arī citas līdzīgas grupas. Viena dzīvā bilde bija sevišķi liela: tanī piedalījās viss aktieru un stiprinieku personāls, pat mani ieģērba romiešu tērpā. Es tapu par Romas valdnieka Nerona draugu.

Vai arī tāds uzvedums: dārzā izrok dziļu bedri, tanī ielaiž zārku ar dzīvu cilvēku, aizber un nolīdzina. Otrā vakarā publikas klātbūtnē bedri atrok un izceļ zārku — cilvēks sveiks un vesels un smiedamies izkāpj no zārka.

Nesaprotu, kāpēc policija atļāva to darīt. Tomēr visas šīs izdarības Hamburgas dārzā peļņu nenesa, un mūsu kompanjoni izšķīrās. Vēlāki dzirdēju, ka Štrups aizbraucis uz Vāciju. Beka pārcēlies uz Rīgu un tur atvēris ziepju vārtītavu.

Es ar cīkstoņu grupu aizbraucu uz Rīgu. Mūsu pirmā uzstāšanās notika kino *Kazino Brīvības ielā 80* (tagad tur atrodas Operetes teātris). Taču te trūka gan tā asuma, gan tās publikas, kas bija Liepājā. Laikam viss jau pārdzīvots. Jutos gluži lieks. To ziemu stipri sala, un man nebija, kur gulēt. Gulēju zem skatuves grīdas, tur briesmīgi auksts un skraidīja žurkas. Citu nakti te vairs nevarēju palikt. Kinomehāniķis mani pieņēma pie sevis. Viņam tikai viena istaba, un es gulēju uz grīdas. Tomēr paldies labajam cilvēkam!

Galū galā atmetu visai šai lietai ar roku un, labi neapskatījis Rīgu, braucu atpakaļ uz Liepāju. Ar ldu biju atkal salabis. Viņa īrēja istabiņu, un es paliku pie viņas. Šis, pēdējais gājienš, laikam bija manu jaunības gadu lielākā kļūda, kuras sekas es jūtu arī šodien. Tālāki stāstot, to noprātīsīt.

Pēc laika lida man pavēstīja, ka esot stāvoklī. Man tas nepatika, jo nāca negaidot — kā jauniem cilvēkiem šādos gadījumos. Nu jau par vēlu, un jāiet pie mācītāja Sandera. Bija ieviesta arī laicīgā laulības reģistrācija, taču neviens to neizmantoja, pa vecai modei gāja pie mācītāja. Tiem bija tādas pašas tiesības kā valsts iestādei.

PIRMAIS LOKS NOSLĒDZIES

Manam gadagājumam decembrī bija jāiet uz kara komisariātu. Tos, kurus komisija atzina par derīgiem, uzaicināja ierasties savās daļās 25. februārī. Dienesta ilgums paredzēts 18 mēnešu.

Mums, iesauktajiem, personības dokumentus noņēma.

Atminos, Linards Laicens *Strādnieku Avīzē* ievietoja garu, protestējušo rakstu pret karaklausību. Viņš apgalvoja, ka pavasaris vairs neesot tālu un drīzi iestāšoties citi laiki. Mēs lasot domājām: varbūt tuvojas jauni laiki, kur nebūs ne karadienesta, ne kara, ko tikko bijām smagi pārdzīvojuši. Karaklausība pastāv vēl šodien, ieroči vēl briesmīgāki. Laikam tā turpināsies, kamēr vien būs atsevišķas valstis.

Šajos brīvi palaistajos mēnešos mēs ar Idu apprecējāmies, jo Imants tūlīt nāca pasaulē. No sava pulka palūdzu pasi, un gājām pie mācītāja Sandera.

Tādos apstākļos nekādas kāzas nevarēja rīkot, un jāsaka, ka naudas arī nebija, neviens mums to negribēja aizdot. Pie mācītāja braucām ar tramvaju, es uzvilku ikdienas — vienīgo apģērbu. Kāzu viesi — mana māte, mani brāļi, Damnicu Arturs un PF. Pēdējie vēl bija karavīri, tāpēc staigāja kanādiešu formas tērpos.

Imants piedzima 1922. gada 25. decembrī. Mēs visi cerējām, ka būs godavīrs, jo piedzima Kristus dzimšanas dienā. Bet, kā vēlāk uzzināsīt, Imants cerības nav attaisnojis ne mazākā mērā, esmu viņā ļoti vilies.

Noslēdzies viens posms manā dzīvē. Pirms es sāku stāstīt tālāk, atļaujiet vēl atminēties manu bērnības un jaunības laiku. Pārciestie bada gadi uz mums atstājuši sekas, kuras vienmēr jūtam. Mēs, visi brāļi, ilgus gadus slimojām. Visvairāk cietis Kārlis, viņam kā jaunākajam barības trūkums radījis vissmagākās sekas. Bērnībā Kārlītis visu dienu gulēja savā migā un raudāja: "Lūdzu, dodiet man maizīti!" Viņš nespēja izaugt pilnā augumā, tāpēc viņu negribēja pieņemt karadienestā. Bet viņš pats to vēlējās. Ar pierunāšanu beidzot uzņēma armijā, un Kārlis dienēja par ārrindnieku kara slimnīcā.

Vēlāk Kārlītim izdarīja ļoti smagu kuņģa operāciju. Mēs baidījāmies, ka viņš neizturēs, jo bija jau novietots mirēju palātā. Tomēr izturēja un nodzīvoja vēl daudzus gadus.

Konstantīns — Kuka — ilgi slimoja ar kuņģa kaiti, un ārsti nevarēja līdzēt. Viņa sieva pastāvīgi deva klinģerīšu tēju, un Kuka palika vesels. Tagad viņš var pat dzert, un viņam nav nekādu pagīru. Mēs visi par to brīnāmies.

Arī man ir vārīgs kuņģis. Tomēr ēst varu visu, arī iedzeru. Tikai moka pagīras — gan fiziskas, gan garīgas.

Šodien, kad dzīvoju labos apstākļos un esmu labi paēdis, man saglabājusies bijīga cienība pret maizīti. Nav nežēlīgākas ciņas kā ciņa par eksistenci, kuru uzspiež apbrīnojamā dzīvotgriba.

OBLIGĀTAIS KARADIENESTS

Pienāca 1923. gada 25. februāris, kad man jāierodas kara ostā — 1. Liepājas kājnieku pulka pulcēšanās vietā. Iepriekš tikām brīdināti, ka jānāk gadalaikam piemērotā apģērbā un ar uzturu trijām dienām Uzviļkām tās sliktākās un vecākās drānas, kādas vien mājās atradās. Tīri kauns skatīties.

Kāds pulka virsnieks mūs aizveda uz kazarmām. Te sanākuši rotu komandieri un komandu priekšnieki, lai izvēlētos sev padotos. Ieradies arī pulka komandiera vietas izpildītājs pulkvežleitnants Vaivads.

Mūs izsauca pēc uzvārdiem un noprasīja, kāda izglītība un par ko strādā. Kad pienāca mana kārta, atbildēju, ka man ir pamatskolas izglītība un strādāju par zīmētāju. Ložmetējnieku rotas komandieris seržantam lika mani ieskaitīt viņa rotā, tiku nodalīts atsevišķā grupā. Te nu stāvu ar savu mantu kastīti un gaidu, kas notiks.

Kāds kaprālis pajautāja, vai es labāki negribētu dienēt sakarniekos. Beigu beigās izrādījās, ka arī pēc papīriem tieku iedalīts sakarnieku komandā.

Pirmos trīs mēnešus bijām vienās telpās kopā ar ložmetējniekiem. Jāatzīstas, ka viņiem daudz smagāks un arī stingrāks dienests. Mūsu komandā karavīri kā atlasīti — daži elektriķi, citi mehāniķi un telefonisti, visi ar pabeigtām skolām un gandrīz visi pilsētnieki — tepat no Liepājas. Trīs puisi nākuši no Latgales, ar viņiem grūti sarunāties valodas dēļ.

Mums ierādīja atsevišķu telpu. Gulējām uz nārām. Daudzi trokšņoja un visādi ālējās. Es ilgi nevarēju aizmigt. Tādā lielā barā nokļuvu pirmo reizi.

No rīta pulksten sešos mūs cēla augša un nostādīja rindā pa divi. Ienāca virsseržants, un, roku pie cepures pielicis, sauca: "Sveiki, jaunkareivji!"

Mums nu vajadzētu visiem reizē atbildēt: "Esiet sveicināti!" Bet nekas no tā neiznāk — viens otrs paklusu atsaucās. Un tad virsseržants sāka dresēt. Mums vajadzēja reizes desmit pilnā rīklē saukt: "Esiet sveicināti!" Uz komandas priekšnieka sveicienu jau atbildējām diezgan labi.

Līdz ar priekšnieku ieradās otrais mūsu komandas virsnieks — leitnants Tomsons. Tas mūs sadalīja grupās, pa desmit cilvēkiem katrā. Par grupu komandieriem iecēla veckareivjus. Priekšnieks teica īsu uzrunu par to, kas ir karavīrs, sakarnieks: "Jūs varat būt lepni, ka esat sakarnieki. Tas nozīmē, ka jūs esat ne tikai pulka, bet visas armijas nervi."

Mēs mutes vien iepletām par tādu laimi, ka mums iekritis dienests sakarniekos.

Pusdienas laikā grupu komandieri izdalīja zupas katliņus un mūs veda uz virtuvi. Pusdienas likās labas. Gribējās ēst, un apēdu visu devu — zupu un biežputru. Smalkākie puisi gan neēda, tikai nogaršoja.

Sākās karavīru gudrību iekalšana. Virsseržants zūdiņās, ka tādus kā mūs nevarot citiem rādīt, jo mēs neprotot uzvesties.

Vispirms jāiegauvē armijas dienesta pakāpes.

Kas ir kareivis? Kareivis ir pirmā dienesta pakāpe, uz zīmotnes viena svītra. Seko kaprālis ar divām svītrām, tad seržants ar trijām svītrām, viena plata uzšuve ir virsseržantam. Kaprāļi, seržanti un virsseržanti esot instruktori.

Dienesta pakāpes apzīmēja šādi: leitnantam — 1 zvaigzne, virsleitnantam — 2 zvaigznes, kapteinim — 3 zvaigznes; pulkvežleitnantam — 1 rombs, pulkvedim — 2 rombi, ģenerālim — 3 rombi.

Mūsu pulkā nevienam nebija pulkveža pakāpes, pat pulka komandieris — tikai pulkvežleitnants.

Viena no sākuma mācībām — kā jāizturas pret priekšniecību. Atbildēt tikai ar vārdiem "klausos!" vai "tieši tā!", katrā ziņā piesaucot priekšnieka dienesta pakāpi. Nedomājiet, ka drīkstat pateikt "labrīt!" vai "labdien!" Par tādu pārkāpumu tūlīt saņemsit administratīvo sodu.

Kad ieejat pie priekšnieka, ieņemiet staltu stāju un palieciet mierā, līdz priekšnieks uzrunās: "Sveiks, kareivi!" Jums skaļā balsī jānoblauj: "Esiet sveicināti, virsleitnanta kungs!"

Zemākajai dienesta pakāpei augstākā dienesta pakāpe vienmēr jāsauc par kungu, kauču tas būtu tikai dižkareivis. No visa bijām tā apjukuši, ka vairs nezinājām, ko drīkstam darīt, ko ne. Ejot gar ložmetējnieku rotu, kurai turpat mūsu telpās iedzina zaldātu gudrības, es nejauši pieskāros kādam virsniekam. Tas mani aizturēja: "Pēc izskata jūs it kā būtu labi audzināts cilvēks, taču atvainoties neprotat." Tik tiešām, es nezināju, vai man ir tiesības atvainoties virsniekam.

No sākuma mums izsniedza nēsātas karavīru drēbes: cits dabūja krievu, cits kanādiešu šineli. Cepures visiem vienādas, tā sauktās ulmanītes — pelēkas vadmalas cepures ar drēbes nagu. Apavi arī bija valkāti.

Tad katrs dabūjām sen daudzīnātās šautenes — angļu armijas šaujamos ar nažveida durkļiem. Savas šautenes numuru ikvienam vajadzēja zināt no galvas. Pagāja visa diena, kamēr tās iztīrījām. Nāca vairāki svarīgi norādījumi: ja šauteni pielaidīšot ar rūsu vai tā citādi tikšot bojāta, karavīru nodošot tiesai. Katram sava šautene jāšargā un jāciena kā sieva vai brūte.

Otrā rītā nostājāmies ierindā ar šauteni pie kājas, to uzņemt plecā mēs vēl nebijām iemācīti. Pēc neilga laiciņa mēs savas "brūtes" vairs nevarējām panest. Man likās, ka to neaizstiepsu līdz galam. Tā šķita ne tikai man, bet arī pārējiem. Šautene vairs nebija mīļā brūte, jutos laimīgs, ja mazāk gadījās būt kopā.

Tad sākās apmācības (kas ilga trīs mēnešus) ar šauteni: kā to nest plecā, kā siksnā, kā pagriezt, kā durt, kā sauc katru šautenes detaļu. Ikvienam vajadzēja mērķi šaut piecas lodes. Dažs netrāpīja nevienu.

Pulksten deviņos vakara jundā mūs saskaitīja, izsaucot pēc uzvārdiem. Vienam jānoskaita Tēvreize, bet ne katrs to prata no galvas. Seržants jau novērojis, kurš to var, un tas nu skaita katru vakaru. Tad jādzied valsts himna "Dievs, svētī Latviju!" un dziesma "Dievs Kungs ir mūsu stiprā pils".

Sekoja visādi rājiēni, aizrādījumi un pulka pavēļu lasīšana. Tas daudzreiz aizņēma divas stundas, tā ka pēc komandas "izklīst" uz cementa grīdas redzami mūsu pēdu mitrie nospiedumi.

Armijā ieviesa jaunus formas tērpus aizsargkrāsā, katram ieroču veidam atšķirīgas krāsas uzšuves. Arī jaunajām cepurēm virsējā daļa tādā pašā krāsā: kājniekiem—sarkana, artilēristiem — zila, tehniskajām daļām un aviācijai — melna, Galvenā štāba daļām — balta.

Kad nu bijām apmācīti un apgērbti, devām svinīgo zvērestu un turpmāk tikām saukti ne vairs par jaunkareivjiem, bet par kareivjiem. Katram iedalīja savu pienākumu. Dažus nozīmēja par dežurantiem divīziju un pulku telefonu centrālēs. Trīs latgaliešus nozīmēja par raitniekiem, jo viņi prata apieties ar zirgiem. Mani iecēla par pulka pastnieku. Jāsaka, ka man palaimējās, arī citi mani apskauda.

Iepriekšējais pastnieks dažās dienās ierādīja, kas jādara, un es sāku pildīt savu dienestu. Katru rītu braucu no kara ostas uz Liepājas pastu, kur saņēmu pulka korespondenci un laikrakstus. Štābam adresētos sūtījumus nodevu štābā, pārējās vēstules nāca saņemt pie manis. Pēcpusdienā biju brīvs, un, ja neko nezīmēju, devos uz telefonijas stundām, kuras pasniedza leitnants Tomsons. Radiosakari mūsu pulkā vēl nepastāvēja.

Zīmēšanas pienākumi arvien pieauga — dažādi uzraksti, shēmas un lauku telefona uzbūves skices. Man uzticēja zīmēt Kurzemes divīzijas komandiera pulkveža Ķūķa portretu. Zīmēju ar ogles zīmuli, no fotogrāfijas. Laikam portrets izdevās labi. Tolaik šādu "mākslinieku" bija daudz mazāk nekā tagad. Drīzā laikā viss pulks zināja par mani. Vienu rītu, saņemot kārtējo pastu, adjutants teica, lai es uzzīmējot pāris variantu pulka orķestra fanfaru karodziņiem. Vienu skici pulka štābs pieņēma. Arī pēc ilgiem gadiem to redzēju mūsu pulka orķestrī.

Pulkvežleitnants Skujiņš rakstīja pulka vēsturi, un man vajadzēja zīmēt šai vēsturei vietas, kur notikušas kaujas. Pulkvedis Vaivads deva konkrētus norādījumus. Pa dienesta laiku nepabeidzu veidot kartes. Pēdējā dienā Vaivads lūdza, lai es zīmējumus novedot līdz galam. Kartes pabeidzu gan, taču grāmatu man neatsūtīja, un tā es nedabūju redzēt ne savus zīmējumus, ne arī savu nodrukāto vārdu. Dzirdēju, ka pulks gribot mani sūtīt uz Mākslas akadēmiju, bet nelaime atkal tā pati: man nav izglītības dokumentu.

Mūsu divīzijas komandieris Ķūķis bija cara armijas dresūras uzturētājs un liels sociālistu ēdējs, par ko dabūju pārliecināties. Ķūķim bija liela bārda, kura aizsedza pulkveža zvaigznes, tāpēc daudzi, tās neredzēdami, dabūja ciest.

Reiz ziemā kara ostas Virsnieku namā — greznā, cara virsniekiem celtā mājā ar lielu balles zāli, kur varēja saiet viss pulks, — Ķūķis turēja runu. Kā jau ziemas laikā kareivji bija saaukstējušies, daži iekāsējās. Būsit ievērojuši, ka tādās saiešanās, kur sapulcējas daudz ļaužu, baznīcā vai citur, ja viens

iesāk kāšēt, tad drīzi vien seko arī citi. Un tad kāšētāju ir pilna telpa. Tā iznāca arī šoreiz. Ķūķis to uzskatīja par tīšu darbu, lai traucētu runāšanu. Viņš sāka lamāties un kāšētājus nosauca par sarkaniem un komunistiem. Roku kratīdams, sauca: "Es jums vēl parādīšu!" Redziet, kāds bija pulkvedis Ķūķis!

Kareivji zināja stāstīt, ka Ķūķis nesen atgriezies no Krievijas, kur kalpojis balto armijā, bijis feldfēbelis, uzdienējis par pulkvedi. Tam varu ticēt, jo viņam gadījās netaktiski gājieni, ko inteliģents virsnieks neatļautos. Piemēram: pulks nostādīts pilnā sastāvā, gaidām divīzijas komandiera ierašanos. Kad viņš ierodas, komandējošais virsnieks nodod ziņojumu. Ķūķis nekaunas visa pulka priekšā ziņojumu likt atkārtot vairākas reizes, jo pēc viņa ieskatiem virsnieks runā nepareizi.

Tiku redzējis, ka kaimiņos, ložmetējnieku rotā, soda izciešanai vairāki kareivji nolikti "zem šautenes": divi stundas jāstāv ar šauteni plecos pilnā kaujas uzkabē. Mugursomā ielikti ķieģeļi, lai būtu reglamentā paredzētais svars. Šautenes tēmeklīm uzlikts sērkokciņš, sodītie nostādīti ar seju pret sienu, un lai nedomā pakustēties: sērkokciņš var nokrist, tad jāstāv no sākuma. Kāds kareivis neizturēja un nokrita. Viņam uzlēja aukstu ūdeni, pēc stundas soda izciešanu vajadzēja turpināt. Vai arī cits pazemojums: kareivi, kurš nepareizi sapratis instruktoru, nostāda stūrī, un viņam jāklaigā: "Es esmu muļķis! Es esmu muļķis!"

Pulka komandiera vietas izpildītājs Vaivads iecerēja saviem karavīriem ierīkot kinoteātri. Saimniecības vadītājs iesauca mani savā kabinetā un sāka par šo lietu stāstīt — viņš zinot, ka pirms dienesta esmu strādājis kinoteātros. Telpas esot, jautājums vienīgi par filmām, vai es te varētu kaut ko līdzēt?

Nākamā dienā aizeju pie kinoteātra *Palazzo* īpašnieka Stefansona, stādos priekšā, ka nāku no 1. Liepājas kājnieku pulka ar lūgumu, vai viņš varētu aizdot pulkam uz nedēļu dažas filmas. To visu nācās teikt vācu valodā, jo Stefansons latviski nerunāja. Viņš aizbildinājās, ka nekādu krājumu neesot, bet viņš paskatīšoties, varbūt kaut ko sameklēšot. Pēc laiciņa viņš iznesa divas kastes, kā toreiz teica — katrā viens cēliens. Neprasīja nekādu atlīdzību, nedz arī garantijas. Viena filma bija komēdija ar Maksī Linderu, otra — pirms 1. pasaules kara pazīstamā franču hronika, kas uzņemta brāļu Patē studijā.

Tomēr ar to par maz, lai sastādītu pilnu programmu. leminējos par *Laika viesuli*. Kapteinis sagatavoja dokumentus braucienam uz Rīgu, uz Filmu iznomāšanas kantori. Filmu bija daudz, ilgi nevarēju izšķirties, ko ņemt. Galu galā paņēmu amerikāņu filmu par kovbojiem; priekš zaldātiem kā radīta.

Kad filmu sākām rādīt, tā ļoti bieži trūka. Es nebiju griezis vērību uz perforācijām (caurumiņiem gar filmas malām). Kinomehāniķis, tāds pats kareivis kā es, neuzmanīgi rīkojās, un filma sadega. Kapteinis man to pārmeta, un es dabūju ciest lielu kaunu. Manai speciālista slavai bija beigas, uz kinoteātri vairs negāju. Nezinu, kā par sadegušo filmu pulks norēķinājās ar iznomāšanas kantori.

Mums vajadzēja piedalīties šaušanas mācībās — tas bija kaut kas līdzīgs sacensībām, kur dalību ņēma viss pulks. Šaušanas laukums atradās diezgan patālu, pie Šķēdes. Katram iedeva piecas patronas. Kad nu pienāk mana kārta šaušanai, es trāpu mērķī visas lodes. Pašam brīnums, arī priekšnieks apmierināts. Ja apmācības laukumā atradās kāds lielāks priekšnieks, tad šāvējam jāziņo tam par rezultātiem — vienalga, vai esi labi trāpījis vai arī visas lodes aizraidījis garām. Varat iedomāties, kādā stāvoklī atrodas kareivis, ja nav trāpījis mērķī nevienu lodi. It sevišķi, ja laukumā ieradies pats Ķūķis, un tas gadījās bieži.

Kad notika nākamās sacensības, priekšnieks atkal lika man piedalīties šaušanā, bet šoreiz nevienu netrāpīju mērķī. Mana laime, ka laukumā nebija augstākās priekšniecības. Kopš tās reizes uz šaušanu mani vairs neaicināja; es tikai taisot nepatikšanas.

Dienesta laikā sagadījās, ka Liepājas ostā ienāca vairāki transportkuģi, kurus steidzīgi vajadzēja izkraut. Ostas strādnieki izmantoja šo stāvokli un pieteica streiku.

Divīzijas komandieris Ķūķis uzdeva vervēt brīvprātīgos, kas aizvietotu streikotājus. Mūsu priekšnieks sasauca savu komandu. No sākuma neat-saucās neviens, tad pieteicās divi latgalieši un viens laucinieks. Es uzdroši-nājos aizstāvēt streikotājus, jo arī mana sievasmāsa Kate ar vīru bija strei-ko-tāji, un to es pateicu. Pēc sejas izteiksmes un vēlākās izturēšanās sapratu, ka tas viņam nav patīcis.

Reiz sēžam kancelejā divatā ar leitnantu Tomsonu. Kāds pieklaucē pie durvīm, ienāk kareivis, nostājas kā pienākas un saka: "Leitnanta kungs! Atļaujiet trešās rotas kareivim Hānam saņemt rotai pienākušo pastu."

Kamēr es meklēju sūtījumus, dzirdu Tomsonu jautājam: "Vai jūs neesat baroniem Hāniem kāds radinieks?"

Uzrunātais atbild: "Tieši tā, leitnanta kungs! Barons Hāns ir mans tēvs."

Kareivis izskatījās tīrīgs un ar labām manierēm, man bija tāds kā gandarī-jums redzēt, ka lepnie vācu baroni Hāni nostājas miera stājā un latviešu kalpa dēlu sauc par kungu.

Šinī laikā notika valdības krīze, Saeimā sastādīja kreisās koalīcijas Minis-tru kabinetu. Par ministru prezidentu kļuva V.Zāmuels, kurš diezgan aktīvi ņēmās ar armijas lietām. Noteica armijas miera-laika skaitlisko sastāvu. Ar-mijā izvadīja trīs — Kurzemes, Vidzemes un Latgales — divīzijas, kurās kopā ietilpa divpadsmit kājnieku pulku, trīs artilērijas pulki, viens jātnieku pulks, viens aviācijas pulks un viens tehniskais pulks. Bez tam neliela flotile un Galvenā štāba rota. Kopā 22 tūkstoši karavīru.

Daudzus reakcionārus virsniekus demobilizēja, tostarp mūsu divīzijas komandieri Ķūķi, kurš aizbrauca uz savām lauku mājām pie Ventas. Saīsi-nāja obligātā karadienesta laiku. 18 mēnešu ilgā dienesta vietā pēc 15 mēne-šiem kareivjus laida pie lozēšanas; kurš izvilka laimīgo lozi, tika atlaists trīs

mēnešus ātrāki.

Mūsu virsseržantu arī demobilizēja, taču ne jau politikas dēļ. Savos dienesta pienākumos viņš daudzreiz tā izrikojās, ka smējāmieš ne tikai mēs, kareivji, bet arī virsnieki. Lai gan virsseržants kara laikā par varonību bija ieguvis Lāčplēša ordeni, tomēr miera apstākļos karavīru mācīšanai nebija derīgs.

Viņš ved rotu pie ielu, pretī gar labo pusi nāk pulka komandieris. Virsseržants dod komandu: "Uzmanību, pa kreisi skatīties!" Iznāk tāda putra, ka briesmas: tie kareivji, kuri komandieri redz, pagriež galvu uz labo pusi: tie, kuri neredz, bet dzird komandu — uz pretējo pusi.

Vai arī: virsseržants mūs ved uz vakara jundu. Dažas rotas jau savās vietās. Komandieris neprot ar rotu izlīkumot starp rindām uz paredzēto vietu, un izceļas tāds sajukums, ka visiem kauns.

Šaušanas laukumā virsseržants paņem no kāda sliktā šāvēja ieroci un nu rādīs, kā jāšauj. Noguļas, ilgi mērķē, un, kad nospiež gaili, lode ieskrien smiltīs piecu soļu attālumā. Saprotams, ka kareivji par tādu iznākumu klusībā smējās un priecājās.

Dažas reizes orķestra pavadījumā gājām uz teātri, soļojām cauri pilsētai. Mūsu pulks gāja kopā ar artilērijas pulku. Bijām ģērkti jaunos mūndieros, kājas aptūtas ar "vinķelenēm", pazoles apkaltas ar naglām. Tas viss mūsu soļus dara skaļus.

Artilēristiem kājās gari, brūni zābaki un apkalti tāpat kā mums. Tikai viņiem zābaki ar piešiem. (Tolaik lielgabalus pārvadāja ar zirgiem, tāpēc katrs artilērists bija arī jātnieks.)

Visi artilēristi kā izlasīti — liela auguma vīri. Varat iedomāties, kas tas par skatu, kad šie stingrā solī iet pa bruģi, dzirdama smago zābaku dobjā donoņa un piešu šķindoņa. Viņi tērpti tīros šineļos un zilās cepurēs, izskatās pēc svešzemju gvardiem. Nezinātāji apstājas un noraugās uz "svešzemju" zaldātiem. Virsnieki komandē skaidrā latviešu valodā — tas ir kaut kas neredzēts! Tie taču ir mūsu pašu zemnieku puīši!

Ķūķa vietā drīz ieradīšoties jauns divīzijas komandieris un nāksot iepazīties ar mūsu pulku. Mūs sāka dresēt, kā jāizturas un kā jāatbild jaunajam komandierim, kurš būšot ģenerālis. Desmitām reižu kaprālim vajadzēja atbildēt: "Klausos, ģenerāļa kungs!" Vai arī: "Tieši tā, ģenerāļa kungs!"

Svinīgā diena pienākusi, esam pilnīgi sagatavoti ģenerāļa sagaidīšanai. Pulks nostādīts, virsnieki savās vietās. Nevienu dzīvu ģenerāli vēl neesam redzējuši. Droši vien zināt, ka ģenerālis ir katra krietna zaldāta ideāls. Pagara auguma virsnieku lēnām kustībām un vāju balsi redzam tikai no tālienes. Var nojaust, ka viņš jautā kareivjiem, vai esot kādas sūdzības? Bet neviens neatsaucas.

Par jauno divīzijas komandieri ģenerāli Bangerski agrāk nekas nebija dzirdēts, Latvijas brīvības karos nebija piedalījies. Nesapratām, kur viņš tāds cēlies?

Šis Bangerskis 2. pasaules karā, kad hitleriešu armija ieņēma Rīgu, kļuva par vācu SS ģenerāli un bija līdzvainīgs daudzu latviešu jaunekļu iesaukšanā vācu armijā, tā sauktajā latviešu leģionā. Viņi nolika savas galvas par neko — Austrumu frontē.

Pienāca diena, kad vajadzēja lozēt, kuri no mūsējiem tiks ātrāki atlaisti mājās. Sagatavotas zīmītes ar ierakstu "demobilizēts", un tās sajauktas kopā ar tukšām lozēm.

Gājām lozēt alfabētiskā kārtībā, un katrs vilkām savu lozi. Man laimējās izvilkt rullīti ar ierakstu "demobilizēts".

Kāds kareivis, uzvārdā Zvirbulis, pirms lozēšanas izteicās, ka labprāt vēlētos arī turpmāk palikt armijā. Laikam jau nabaga puikam mājās slikti apstākļi. Un zīmīgi: Zvirbulis izvilka tukšu. Viņu priekšnieks iecēla par pastnieku manā vietā. Zaldātiņš bija visai apmierināts.

Nākamās dienas vakarā mūs laidīs mājās. Aiz prieka, ka šī ir pēdējā nakts kazarmās, visādi ālējamies. Es pa jokam sviedu kurpi, nelaimīgā kārtā trāpīju pa logu un izsītu stiklu, lai gan kurpe bija domāta mūsējam biedram. Kaprālis, izdzirdis stikla šķindoņu, ieskrēja istabā un bargi jautāja, kas to izdarījis? Es atzinos. "Ja jūs līdz rītam stiklu neieliksīt, mājās jūs var nelaist."

Nu biju ķezā — kur lai nakts laikā dabūju stiklu? Beidzot izdomāju: blakus lielā kazarma — tukša. Šeit jau pabiju vācu okupācijas laikā, kad strādāju pie stiklinieka. Toreiz stiklus ņēmām ārā no logu rāmjiem. Kāpēc gan to tagad neizdarīt? Piecēlos rītā agri, pats pirmais, klusām devos uz tukšajām kazarmām. Sargu nekādu. Atradu vajadzīgā lieluma stiklu, tas nebija grūti, jo visās kazarmās logu rāmji vienādā lielumā. Uzmanīgi izņēmu stiklu, laimīgi pārnesu un ieliku vajadzīgajā vietā.

Vēlāki, kad ienāca kaprālis, neticēja savām acīm. Kur esot stiklu dabūjis? Viņš pilnīgā nesaprašanā atmeta ar roku. Redziet, kā man palīdzēja vācu laikā iegūtās stiklinieka zināšanas!

Dažus kareivjus paaugstināja par dižkareivjiem, bet es nedabūju nekā. Mūsu komandas priekšnieks mani netika stādījis priekšā pulka komandierim. Saprātu, ka vainojamas vienā otrā reizē izteiktās demokrātiskās domas.

Bija pavasaris. Ziemas drēbes vajadzēja nodot, arī jauno cepuri; tās vietā dabūjām pavecas ulmanītes. Mums atstāja vasaras drēbes, kurpes. Jau plēsām nost zīmotnes un kokardes, bet priekšnieks apstādināja — lai taču kārtīgi pārejot mājās. Izmaksāja mēnešalgu, kareivim tā bija 3 lati. Priekšnieks noturēja tādu kā atvadu, runu, un mēs steidzīgi katrs devāmies uz savām mājām.

Tiem, kuri dzīvoja Latgalē vai Vidzemē, ceļš diezgan garš, bet es pēc pusstundas jau mājās. Formas tērpu savā mūžā vairs neesmu uzvilcis, nedz arī šaujamos ieročus turējis rokās.

Mūsu bataljona komandieris nomira īsi pirms 2. pasaules kara un guldīts Brāļu kapos.

Leitnantu Tomsonu dažu reizi redzēju. Viņš strādāja Rīgas labiekārtošanas trestā par sagādnieku. Iesāku ar viņu runāt, bet viņš mani neatminējās. Šķita, viņam nepatika, ka atgādinu laikus, kad tas bijis Latvijas armijas virsnieks.

Vēlāk Tomsonu redzēju Brāļu kapos, viņš izrikoja strādniekus, kuri apkopa kritušo varoņu kapus; bija kapu pārzinis vai uzraugs. Tā nu šeit dus latviešu tautas cīnītāji, arī tādi, kuri cēlušī šķēpus cits pret citu. Zemes mātei visi dēli ir dārgi; un visus tā uzņēmusi savā klēpī.

Tūlīt pēc demobilizācijas es bieži satiku dienesta biedrus. Jo vairāk gāja gadi, jo tikāmies retāki. Viņi nezin kur izklīduši vai arī pazuduši bezgalīgi plašās kosmosa mītnēs, kur nav ne priekšnieku, ne ieroču, ne trauksmes un nav nekādas vakara jundas...

VECĀS FILMAS

Karadienesta laikā mana sieva Ida vēl strādāja kinoteātrī *U.T.*, kur vēlāk kompanjons bija jaunsaimnieks un fotogrāfs Zēliņš. Tas arī drīzi vien bankrotēja, un Ida iestājās darbā kokzāģētavā.

Tā nu izbeidzās visa tā kino padarīšana. Tomēr filmu skatīšanās mani neatstāja, un jāsaka, ka pat līdz šai dienai sekoju kino attīstībai. Cenšos, lai nepaslīdētu garām kāda laba filma, kura gan parādās reti. Varbūt esmu par daudz izvēlīgs?

Pastāstīšu par filmām, ko rādīja manā jaunības laikā. Atcerēsimies nevis amerikāņu daudzsēriju kovboju filmas, bet vecās labās filmas. Kā pirmā atmiņā palikusī vācu filma *Debesu kuģis*. Ar cepelīnu, kuru darbina propelleri, cilvēki brauc uz Marsu. Marsieši ir līdzīgi cilvēkiem, tikai daudz skaistāki, ģērbti baltos kreklos. Atbraucējus tie laipni uzņem. Marsieši atteikušies no ieročiem un dzīvo kā debesīs, bez naida un rūpēm. Tālākā darbībā viens no mūsu cilvēkiem ar revolveri nošauj marsieti. Tad marsieši ar stariem iznīcina atbraucējus, un debesu kuģis uz Zemi vairs neatgriežas.

Filma uzņemta tūlīt pēc 1. pasaules kara. Autori vēlējās, lai arī uz Zemes būtu tāda iekārta un dzīvošana. Pārciestās kara šausmas vēl nelika miera. Mūs aizgrāba un saviļņoja ticība, ka uz Marsa mājot tik augsti attīstīti iedzīvotāji.

Vācu filma *Norferatus—Nimbergas spoks* sižets ņemts no vācu tautas senatnes. Spoks naktīs lien pie gulošiem cilvēkiem un no kakla izsūc asinis. *Žurku ķērājs*—vācu leģenda, kurā labi un teiksmaini attēloti viduslaiki. Varbūt vēl iespaidīgāka, ar fantastiskām dekorācijām bija filma *Fausts*. Šis inscenējums ar neredzētu montāžu man palicis atmiņā arī šodien.

Vācu filmā *Golemo* (galvenajā lomā Pauls Vegeners) kāds kalējmeistars no metāla izgatavo cilvēku vārdā Golemo, kuram uz krūtīm ir mehānisk

slēdzis. Kad meistars to ieslēdz, dzelzs cilvēks paklausīgi izpilda visas pavēles. Bet reiz viņš pieskaras slēdzim pats, un vairs nespēj izslēgties. Viņš iziet laukā un dara briesmu darbus, ļaudis šausmās bēg. Kāda meitenīte, bailu nepazīdama, nebēg. Golemo meitenīti paceļ un piespiež krūtīm. Viņa spēlēdamās pagriež slēdzi, un Golemo pārstāj darboties.

Ļoti populāras bija Čārlza Čaplina filmas, kuras rādīja bieži: *Zelta drudzis*, *Lielpilsētas ugunsis* u.c. Filmās nebija nekā komiska, tās drīzāki varētu saukt par traģēdijām. Čaplins ar smieklīgām izdarībām tās padarīja ļoti pievilcīgas.

Žēl, ka pie mums vairs nerāda Čaplina filmas. Mēs dabūjām redzēt tikai dažas pirmās filmas — no divdesmito gadu sākuma. Šis īsfilmas ar daudziem čapliniskiem trikiem vedināja uz smieklēm. Vienīgi *Mazulī* jau iezīmējās drāma. Tur Čaplins filmējās kopā ar mazu zēnu Džeku Koganu. Šo filmu visi būsit redzējuši, un tā droši patikusi tāpat kā man.

Parādījās Padomju Krievijas filmas. Vislielākos panākumus guva *Bruņukuģis "Potjomkins"*, — lai gan cietusi no cenzūras, tomēr guva milzīgu piekrišanu. Labi panākumi bija filmām *Māte*, *Ceļš pa dzīvi* un *Viesulis pār Āziju*. Tas bija laiks, kad Padomju Krievija laidā pasaulē drosmīgākās filmas pēc satura un režijas, ar daudziem jaunatradumiem kino mākslā.

Esmu skatījis simtiem filmu, bet atmiņā palikušas tikai dažas. Visas pārējās bijušas kā ūdens bez garšas un smaržas.

SENKSĪTIS

Neesmu vēl pateicis, kā gadījās, ka mēs savu māti sākām saukt par Senksīti. Tagad mēģināšu to paskaidrot. Tas laikam būs diezgan grūti.

Mēs, būdami mazi bērni, runājām tikai vāciski un māti saucām par muterhenu. Latviski tas skanētu — māmiņa. Mēs ļoti ātri latviskojāmies, un iznāca — mutehens, vēlāki — hemītis. Šis vārds nav ne latvisks, ne vācisks, tāpēc mums, brāļiem, tas galu galā izveidojās par Senksīti. Tomēr bija vieglāki izrunājams latviskā mēlē.

Kas pazina mūs, bēnus, māti sauca par Senksīti. Daži vecāki cilvēki, nevarēdami izrunāt Senksītis, teica Ķenīts un dusmojās, ka varot mātei dot tādu vārdu. Tomēr mēs mīļi uzrunājām "Senksīt!", kamēr vien viņa dzīvoja. Mātei vārds laikam patika, jo to devuši viņas bērni, viņa nekad neizrādīja nepatīksanu.

Vispār māte nerājās un nelietoja rupjus vārdus, kā parasti sētnieces dara. Ja kāds aizvainoja, viņa ienāca istabā un noskumusi griezās pie manis: "Redzi, dēls, kādi ir cilvēki!"

Savāda bija mūsu Senksītis, negāja pa trotuāru kā visi cilvēki, bet gan gar rensteles malu, laikam, lai netraucētu gājējus.

Reiz, kad Senksītis strādāja par sētnieci Krūzas mājā, pagalmā pie ūdens

pumpja viņa atrada papīra maisiņu ar naudu, vairākus simtus latu. Senksītis ilgi laužīja galvu un žēlojās par cilvēku, kurš to būtu pazaudējis. Spriežot pēc maisiņa, varbūt konditors Šteins, kuram piederēja kafējnice pagrabā. Senksītis viņu un visu ģimeni turēja par ļoti godīgiem ebrejiem. Kad nu Senksītis atrisināja, kuram nauda varētu piederēt, tūdaļ laimīgi atdeva Šteinam. Tas esot bijis dikti pārsteigts un priecīgs, jo skaitījis, ka nauda jau pagalam. Šteins kā pateicību iedeva vienu latu, par ko viņa ļoti tencināja.

Es bieži gāju ciemos pie Senksīša. Viņa slauka ielu, pa to laiku mēs šo to runājamies. Redzu, ka pāri ielai nāk Kuka, savam augumam gandrīz piemērotās jaunās drēbēs. Kad Kuka pienācis klāt, Senksītis izliekas, ka nepazīst nācēju, tad sasiņ rokās: "Es skatos un skatos, diez, kas tas par kungu, kas tur nāk? Tas taču mans Kuka!" Kuka paskatās uz savām jaunajām, nepierastajām drēbēm, pagroza stīvā, baltā apkaklē ar raibu šlipsis iežņaugto kaklu un pamet man ar acīm, it kā sacītu: "Redzi, brāl, kāds nu esmu!" Kuka vairākus mēnešus strādāja pie krāsotāju meistara Kuncera, tāpēc nopelnītas šīs jaunās drēbes.

Es biju pirmais, kurš aizgāja no Senksīša, lai dzīvotu kopā ar Idu.

Manu sievu Senksītis visu laiku uzrunāja ar "jūs". Laikam tāpēc, ka Ida vienmēr bija tā gudrākā un ar uzstājīgu balsi.

Kārlītis iestājās par mācekli pie konditora Šteina. Tagad Kārlītis bija paēdis. Viņš pie Senksīša palika visilgāk. Pienāca laiks, ka māsa Jūle izgāja pie vīra, Kuka — pie sievas, un to pašu ceļu gāja arī Kārlītis. Senksītis palika viena, ja neskaita nenosakāmas sugas suni Džimi.

Māte visiem dikti slavēja savu suni: "Džimītis ir visgudrākais sunīts pasaulē!" Taču neviens gudrību neņēma vērā, un Džimis trīs reizes krita suņķērāju rokās. Katru reizi Senksītis to izpirka. Pienāca laiks, kad arī Džimītis iegāja Paradīzes dārzā, un Senksītis palika viena pati.

Visbeidzot māsa Jūle pierunāja Senksīti, lai pārnāk dzīvot viņas ģimenē, kur Senksītis pabija līdz drīzam mūža galam.

BĀNFABRIKĀ

Neilgi pēc karadienesta uzziņāju, ka dzelzceļa darbnīcās pieņemot krāsotājus. Tā kā bērnbībā tiku krāsojis fūrmaņu ratus, sadūšojos un iesūtīju lūgumu, lai mani pieņem darbā. Lielas cerības gan neturēju.

Pēc kādas nedēļas pienāca paziņojums, lai ierodos uz pārbaudi, vai es amatu protu. No vienas puses, biju priecīgs, ka nu laikam laimējies dabūt pastāvīgu darbu, turklāt valsts uzņēmumā. No otras puses, apzinājos, ka manai iecerei strādāt par reklāmu zīmētāju beigas. Bet neko nevarēja darīt, mēs abi ar Idu bijām galīgi nabadzīgi. Drēbes — cik mugurā, istaba tukša, ar uzturu tik tikko iztikām.

Otrā rītā gāju uz darbnīcām un nemaz nenojautu, ka nāksies tā soļot gan drīz septiņus gadus.

Materiāli dzīve gan uzlabojās, tomēr tādas brīvības, kāda bija pirms karadienesta, trūka. Mani norīkoja pie vagonu krāsotāju meistara Štāla, lai uz trim dienām izmēģinātu, vai protu krāsotāja darbu. Mēs bijām divi jaunpieņemtie, otro sauca par Lazdiņu.

Štāls iedeva špakteli un gatavu tepi, ierādīja katram savu vagonu un vietu, kur pastrādāt, — laikam, lai mēs viens otru nemācītu. Izrādījās, ka mans biedrs bija īsts krāsotājs.

Trešajā dienā ar eļļas krāsu jāuzzīmē burti. To nu Lazdiņš neprata, es neko nevarēju līdzēt, kaut man rakstīšana gāja kā smērēta. Štāls atzina: "Jauna slotā tīri slauka." Darbā mūs paturēja abus kā trešās kategorijas krāsotājus.

Mani nozīmēja uz Karapajeva brigādi, kura vagonus krāsoja tikai no ārpuses. Katrā brigādē bija desmit cilvēku. Jaunākos lika pie neatbildīgākiem un smagākiem darbiem. Vecie meistari špaktelēja, jaunie špaktelējumu ar smilšakmeni slīpēja, slapinot ar ūdeni, kas bija ļoti apnikstošs un garlaicīgs darbs.

Pēc neilga laika mani pārcēla uz bērniības dienu meistara Garozas brigādi. Laikam jau Garozam biju iepaticies. Apmēram pēc mēneša tiku vajā no apnicīgās slīpēšanas. Vagonu iekšējo sienu klājumos atdarināja dažādu koku šķiedras: ozolu, osi, Karēlijas bērzu, riekstkoku un magoņkoku. Līdz šim to izpildīja pats brigadieris. Garoza sāka mani apmācīt, kā to dara. Jāsaka, ka šo mākslu apguvu drīzi vien, kļuva pastāvīgs imitētājs, un man piešķīra otrās kategorijas krāsotāja "grādu".

Diezgan daudzus uzrakstus nācās vilkt ar eļļas krāsu. Šis darbs veicās pavisam labi. Reiz bija jāremontē firmas *Tanheizers* ledus vagoni, ar kuriem pārvadāja alu. Uz ārējām sienām vajadzēja uzkrāsot reklāmu vagona garumā, krāsās attēlojot firmas emblēmu, kurā redzamas trīs egles uz dzeltena vairoga un firmas nosaukums lieliem, skaistiem burtiem. Ārsienas brigādes vīri daudz domāja, kā šo darbu paveikt, un neko nevarēja izlemēt, — jāgriežas pie Garozas, lai norīko mani šim darbam. Jāatzīstas, ka man tas patika. Sļepenībā pat drusku lepojos, ka man uztic tādu pienākumu. To izpildīju pēc toreizējām prasībām — labi ātri. Jutu, ka vecie meistari brīnījās.

Pēc neilga laika mani paaugstināja par pirmās kategorijas krāsotāju. Augstākas kategorijas vairs nebija. Pēc pirmās paaugstinātās algas saņemšanas man lika saprast, ka darba biedri jāved uz krogu un jāizmaksā, ko es izdarīju. Par katru vācu tipa vagona izkrāsošanu brigāde saņēma 120 latu. Par Pulmaņa (krievu) tipa vagonu atlīdzība bija daudz lielāka. Nedēļā visos sīkumos izkrāsojām divus vagonus. Brigādes nopelnīto naudu kantoris sadalīja starp brigādes locekļiem pēc nostrādāto stundu skaita. Amatnieku kategorijām atbilstošo starpību piemaksāja kantoris, to neatvelkot no kopējās

nopelnītās summas. Tāpēc nepastāvēja naudas naids, kā tas bija kara ostas darbnīcās.

Mana alga mēnesī bija apmēram 180–200 latu. Turklāt katru pavasari aprīlī mums izmaksāja pat tā saukto trīspadsmito mēnesi, kas tika aprēķināts pēc vidējās izpeļņas. Gadā deva divas dzelzceļa brīvbiļetes braukšanai pa Latvijas teritoriju, tādas pašas brīvbiļetes saņēma arī ģimenes locekļi. Materiālā ziņā dzīvoju labāki nekā jebkad. Bija drošs ienākumu avots, varēja iegādāties nepieciešamos apģērbus un iedzīves priekšmetus. Preču veikalos radās arvien vairāk, un tirgotāji sāka pārdot uz parāda. Manai ģimenei nekā nebija, tāpēc uz kredīta ņēmām daudz ko, tik daudz, ka iegādāto vairs nespējām segt ar algu. Arī pārtiku pirkām uz parāda. Bija bailes, ka tikai nesākam saņemt vekselus.

Gadījās, ka vekselus nevarēju laikus izpirkt. Tad gājām tirgotājiem lūgt, lai tos pagarina.

Daudzi mani apskauda pastāvīgā darba un arī labās algas pēc. Vakaros strādāju blakusdarbus. Toreiz labs noiets bija kopētām bildēm; pēc pasūtījumiem uzmālēju ļoti daudz. Cilvēkiem patika krievu mākslinieki — Šiškins, Makovskis un citi. Patika Bēklina *Mirušo sala*. Gadījās arī Rubensa cienītāji. Pasūtītājs pats atnesa paraugu, galvenokārt pastkartītes vai izgriezumus no žurnāliem. Un es mālēju katru vakaru. Tas padevās diezgan grūti, jo, kaut stingri turējos pie parauga, taču nezināju gleznošanas likumības. Tomēr kaut ko iemācījos. Varbūt neapzināti sāku izjust krāsu harmoniju. Ja es to būtu darījis lietpratēja vadībā, tad krāsu māksla vieglāki un ātrāki kļūtu saprotama. Taustījos kā pa tumsu, pēc savas izjūtas. Kaut kas iznāca, un es biju priecīgs, ja glezna izskatījās līdzīga paraugam.

Kauču mākslinieki saka, ka zīmēšanu varot iemācīties, bet gleznošanu — nekad. Tur esot vajadzīgs talants.

Vakara darbs tā sabojāja nervus, ka naktī nevarēju gulēt. Pasūtītāji bija strādnieki no mūsu rajona un fabrikas, kurā strādāju. Bilde (100 x 80 cm) pārdevu par 10 latiem, saprotams, bez rāmjiem. Apakšrāmjus taisīju no dabūtām taras kastēm pie bodnieka.

Vēl tagad, kad aizeju pie veciem paziņām, es redzu savas darinātās gleznas. Centīgs esmu bijis. Krāsa turējusies labi un nav saplaisājusi. Audeklu gruntēju ar rudzu miltu klīsteri. Baltā krāsa gan drusku dzeltējusi, jo es nelietoju tik dārgo balināto lineļu, bet gan pernicu un terpentīnu.

Žēl, ka šie darbi nebija radoši. Nokopēju tos līdz mazākajam sīkumam. Otas pievilcienus pilnīgi vēl nepārvaldīju. Vecie meistari sacīja: "Ar otu jāstrādā tā, it kā spēlētos." Paleti turēju uz delnas, kā biju redzējis bildēs. Uz tās jauca toni, kādu man tai brīdī vajadzēja. Tādus terminus kā "auksts" un "silts" tonis nezināju. Ēnas iznāca dubļainas un netīras. Nelaime tā, ka mēs neviens nebijām mācīti, ne es, ne vecie meistari. Jau tolaik nācu pie slēdziena — jo kaut kur tiku lasījis, ka dabā pastāv tikai trīs krāsas — dzeltēnā,

zilā un sarkanā. No tām izveidojās pārējās krāsas. Mani meistari to neatzina. Kur tādā gadījumā rodoties dažādi pelēkie un brūnganie toņi? Es nevarēju atbildēt, jo šaubījos par savu domu pareizību.

Manas domas apstiprinājās, kad sāku apmeklēt gleznošanas studiju. Pamazām nācu pie slēdziena, ka katrs priekšmets izstaro vai atstaro reflektīvo gaismu. Jo priekšmets atrodas tālāk, jo staru plūsma, kurā ir tā atveids, mūsu acīs nonāk vājāka, tāpēc priekšmets it kā samazinās. Bez gaismas, tumsā, tālus priekšmetus mēs redzētu patiesā lielumā. Pēc vairākiem gadiem es lasīju, ka Ņūtons to atklājis jau pirms 300 gadiem.

PAR DZEJNIEKU RAINI

Sakarā ar gaidāmajām Saeimas vēlēšanām Kroņa ielā, Tautas namā, kur notika sapulce, uzstājās Rainis. Tas bija ievērojams notikums, arī es aizgāju. Rainis izskatījās neiespaidīgs, ar ļoti vāju balsi. Es stāvēju patālu un nevarēju izsekot viņa runas saturam.

Pēc Saeimas vēlēšanām sociāldemokrāti kopā ar demokrātisko partiju sastādīja valdību. Rainis kļuva par izglītības ministru.

Daži cilvēki nebija mierā ar to. Kā dzejnieks varot būt par ministru? Viņš taču no praktiskās dzīves neko nesajēdzot. Tomēr Rainis daudz darījis skolu dzīves pārveidošanā. Tagad, lasot Raiņa darbus, man liekas, ka viņš vairāk bijis nacionāls nekā internacionāls.

ĢIMENES PIEAUGUMS UN CITI NOTIKUMI

1924. gada 4. septembris ir diena, kad mūsu ģimenē radās pieaugums — piedzima otrais dēls, kuru nosaucām par Leonu. Sieva vairs darbā negāja, jo es pelnīju tik daudz, ka varējām iztikt. Pirmais dēls Imants atradās pie sievasmāsas Marijas, arī tas atvieglāja mūsu dzīvi.

Sakarā ar otrā bērna nākšanu pasaulē Slimo kase izmaksāja vienreizēju pabalstu. Šķiet, ka 80 latu. Kases darbība bija sekojoša: darba devējam ar likumu noteiktā kārtībā bija jāmaksā kasei 3% no strādnieku algām. Pašam strādniekam jāiemaksā 2%. Valsts katram Slimo kases dalībniekam piemaksāja 5% no algas.

Ko saņēma Kases dalībnieks? Ja saslima pēc triju dienu strādāšanas, izmaksāja pilnu algu. Aptiekās pirtās zāles maksāja par 50% lētāk. Ārstēšana slimnīcās notika uz Kases rēķina. Visas augšminētās tiesības izmantoja arī Kases dalībnieka sieva un bērni līdz 18 gadiem. Par katru jaunpiedzimušo, tāpat nāves gadījumā izmaksāja pabalstu. Tāda visumā bija Slimo kases darbība. Žēl tikai, ka sīkie uzņēmēji, negribēdami maksāt, ar 3% iemaksām savus strādniekus nenodrošināja. Baidoties zaudēt darbu, strādnieki bija ar to mierā.

Vagonu krāsotavā visi centās labi strādāt, lai varētu noturēties darbā. Lieka tērzēšana un dzeršana nenotika. Pa septiņiem gadiem neredzēju nekādu atklātu kurnēšanu pret valdību, laikam jau tāpēc, ka mēs bijām labāki nodrošināti nekā citur.

Mūsu brigādē bija 10 krāsotāju: brigadieris Garoza, Spāģis, Rūtiņš, Daukste, Neimanis, Dirnens, Henriņš, Miške, Ruševics un māceklis Uldriķis. Pēdējais nodots manā ziņā, lai apmācītu imitācijā un burtu uzkrāsošanā.

Miške un Ruševics drīzi vien paņēma aprēķinu un nelegāli devās uz Dančigu, no turienes kā kuģa kurinātāji aizbrauca uz Ameriku. Ruševics pēc gadiem pieciem atgriezās ar iekrātu naudu un nopirka māju Suvorova ielā. Miške ilgāk pabija projām, tam svešumā neveicās. Izmēģinājis visu ko, bijis pat profesionāls bokseris. Mājās pārradies tukšā. Vēlāk strādāja Rīgā par akmeņkali — tēlnieku. Es viņu vēl tagad šad tad satieku.

Garoza, kā jau teicu, ir mana bērnības meistara brālis, ļoti kustīgs cilvēks. Labi prata vadīt brigādi, nekad nestrīdējās un biedru vidū bija iecienīts.

Pēdējo reizi apmeklēju viņu vācu okupācijas laikā 1942. gadā. Viņš bija slims, es atnesu no Rīgas vestu labu tabaku. Taču Garoza vairs nesmēķēja, vārgs gulēja gultā. Apjautājās, kā klājas ģimenei un man. Pēc četrām dienām aizgāju vēlreiz, Garoza jau bija miris. Es un vēl daži brigādes vīri pavadījām viņu uz Barenbušu kapsētu.

Es ļoti vēlējos strādāt kopā ar lietuvieti Dauksti, labāko lakotāju brigādē. Kluss, pieklājīgs cilvēks. Man patika klausīties viņa stāstījumā: kā viņš kara laikā apzadzis vācu pārtikas noliktavas, kā cīnījies pret bermontiešiem, kā, būdams kareivis, laupījis un sēdējis cietumā. Daukste labi spēlēja vijoli, algas dienās iedzēra.

Rūtiņš pirms kara dienējis armijā. Bijis unteroficiers, pēc tam dienējis latviešu strēlniekos, kritis vācu gūstā. Skaitīja sevi par īsto latviešu strēlnieku, darbojās Atvaļināto karavīru biedrībā.

Pastāvēja arī tā sauktā kreiso strēlnieku biedrība, kuras biedrs bija "melnais" krāsotājs Dalmanis ("melnais" tāpēc, ka krāsoja vagonu apakšas). Viņš stāstīja par strēlnieku gaitām gan pie Rīgas, gan pie Perekopiem. Tīcis ievainots. Pēc tam meklējis ceļu atpakaļ uz dzimteni — Latviju. Dalmanis bija kreisi noskaņots, ko neslēpa, atklāti pauda savas domas. Viņš bija kreiso arodbiedrību biedrs. Arī es iestājos šajā arodbiedrībā un, kad notika Liepājas pilsētas valdes vai Saeimas vēlēšanas, tad balsoju par šīs arodbiedrības sarakstu.

Pārējie brigādes locekļi nav palikuši spilgtā atmiņā, tie bija samērā tukši cilvēki. Mani un mācekli Teodoru Uldriķi saistīja daudz kas kopīgs. Patika viņa loģiskā domāšana, skaidrā valoda, neiecietība pret priekšniecību, kā arī tā lielā tieksme uz mākslu. Abi pieteicāmies Tautas augstskolas gleznošanas studijā, cītīgi to apmeklējām un mācījāmies visu semestri. Jāpiezīmē, ka Tautas augstskolas organizēja un vadīja sociāldemokrāti.

Glezošanu un zīmēšanu mums pasniedza mākslinieki, Liepājas vidusskolas skolotāji Priede un Sudmalis. No sākuma mēs bijām 15 klausītāju. Pavasarī palikām tikai seši, pārējiem vai nu apnika, vai arī viņi nevarēja nopirkt dārgās krāsas un zīmēšanas piederumus. Iespējams, ka nespēja samaksāt samērā mazo semestra naudu — 10 latu. Gleznojām klusās dabas, ar ogli zīmējām aktus un portretus.

Ar īpatnēju zīmēšanas veidu sevišķi atšķīrās Uldriķis. Viņš priekšmetu zīmēja nevis tādu, kāds tas izskatījās, bet gan tādu, kādu iedomājās un uztvēra. Tas mums visiem šķita kas neparasts. Brīnījāmies, ja zīmēšanas skolotājs viņu uzslavēja. Gleznošanā viņš no pārējiem sevišķi neatšķīrās.

Skolotāji Uldriķim ieteica pievērsties tikai grafikai. Tomēr gadu gaitā viņš arvien biežāk nodarbojās ar gleznošanu. Uldriķis guvis panākumus, viņa īpatnējās un neparasti skarbās gleznas tiek augstu vērtētas.

Pirms gleznošanas studijas divas ziemas apmeklēja Tautas augstskolas filozofijas kursus. Viens no lektoriem bija sociāldemokrāts un advokāts Dzelzītis. Uzzināju daudz tāda, ko negadījās lasīt grāmatās. Šeit viss tika aplūkots no marksistiskā materiālisma viedokļa.

Freimaņu Kārlis bija pārcēlies uz Rīgu un strādāja *Komercviesnīcā* par koridora puisī. Kad saņēmu dzelzceļa brīvbilletes, tad kopā ar Idu braucām pie Kārļa ciemos. Kārļa iecerētā līgava bija viesnīcas istabene Mīcīte, ļoti laipnīga sieviete, kuru iemīlējām pirmajā iepazīšanās reizē. Viņa mums palika draugs gandrīz visu mūžu, turpat piecdesmit gadu. Kārļa pienākumos ietilpa arī slaucīt Aspazijas bulvāri. Toreiz Latvijas valsts prezidents bija Čakste. Kārlis stāstīja: rītos, kad viņš slaukot ielu, bieži bieži redzot Čaksti pastāigājāmiešus. Sētnieki un gājēji viņu sveicinot, prezidents labprāt apstājoties un sarunājoties ar sētniekiem par jauko laiku, kā klājas un vēl šo to.

Jāņu dienā Freimaņu Kārlis un Mīcīte rīkoja kāzas. Iebraucām Rīgā dienu iepriekš un vakarā aizgājām paskatīties zāļu vakaru Daugavmalā. Ļoti daudz ļaužu ar ozola vainagiem un kalmēm. Brīnījāmies par dažādām papīra cepurēm. Pie mums, Liepājā, tādās nebija ieviesušās. Cilvēki staigāja, dziedāja līgo dziesmas, jaunieši ar kalmēm uzsita jaunām meitām pa dibenu un sauca: līgo! līgo!

Tad devāmies uz viesnīcu, kur notika kāzas, jo ne Kārlim, ne Mīcītei pašiem sava dzīvokļa nebija.

Kāzās sanāca diezgan daudz viesu, gandrīz visi viesnīcas kalpotāji, arī viesnīcas turētājs Kalmeiers, kurš esot cēlies no Grobiņas ebrejiem un latviski runāja pavisam skaidri. Kalmeiers radīja jautrību, un, kad pietrūka dzeramā, tad atnesa veselu klēpi šņabja pudeļu.

Kalmeiers dienējis Latvijas armijā par seržantu un kāvies pret bermontiešiem. Mīcīte zināja stāstīt, ka ģenerālis Balodis bieži ierodoties viesnīcā un esot ar Kalmeieru labās attiecībās. Kad ģenerālim Balodim bijis 50 gadu jubileja, Kalmeiers tam dāvinājis sudraba vāzi ar ierakstu: "Manam ģenerālim

Balodim no seržanta Kalmeiera". 1941. gadā hitlerieši ieņēma Rīgu, Kalmeieru ar sievu un divām meitām apcietināja, aizveda uz Biķernieku mežu un nošāva.

Kārlis un Mīcīte kļuva par krusttēvu un krustmāti mūsu otrajam dēlam Leonam. Jāsaka, ka Mīcīte bija laba krustmāte, Lujītim palīdzēja, kur vien varēja, un gauži viņu mīlēja.

Reiz mūsu fabrikā notika streiks, neatminu, vai tas bija vietējais vai arī vispārējās solidaritātes streiks. Pirmais darbu pārtrauca mūsu iecirknis, tad gājām uz lokomotīvu iecirkni, lai tas mums piebiedrotos. Daži noslēpās un nesekoja mūsu aicinājumam. Kad atnāca direktors, neviens ar viņu nerunāja. Viņš kaut ko teica, bet lielajā troksnī neko nevarēja saprast. Daudzi kļiedza un svilpa, un direktors aizgāja.

Neatminu, cik dienu streikojām. Kad atsākām darbu, izrādījās, ka daži strādājuši visu laiku, arī mūsu iecirkņa krāsotājs Langsmanis, kuru saucām par naciķi, jo dienējis Landesvērā, Smedulis, kurš bija aizsargos, vēl citi bailīgie, sevišķi no vecāko strādnieku vidus. Par piedalīšanos streikā dabūjām ciest mēs.

Iecirkņa priekšnieks Bērziņš jau sen uz mani greizi skatījās, jo es esot kreisais arodnieks, apmeklējot visādus sociālistu sarīkojumus. Es viņu nicināju tādā veidā, ka, no rītiem satiekot, nesveicināju un gāju garām kā svešam cilvēkam. Ar Smeduli arī biju uz nažiem. Reiz kopā ar Uldriķi turpat darbnīcā nosprostojam Smedulim ceļu un visā nopietnībā gribējām piekaut par pielīšanu Bērziņam. Nepagāja ilgs laiks, un mani atlaida no darba. Tā izbeidzās manas fabrikas gaitas, kazarmu režīms bija galīgi apnicis.

REIZENBERGS

Sievasmāšas Marijas vīru Reizenbergu atlaida no darba. Vai nu tāpēc, ka stipri dzēra, vai arī tāpēc, ka Reizenbergs bija gandrīz analfabēts. Viņš bija strādājis, kā jau teicu, par kontrolieri Liepājas ielu dzelzceļā.

Mums darbā bija vajadzīgs krāsotājs — slīpētājs. Ieteicu Reizenbergu, un viņš sāka strādāt fabrikā.

Pēc dabas Reizenbergs nelikās labs cilvēks: kašķīgs, it sevišķi, kad iedzēries. Viņš sāka man pārmest, ka neaudzinu savu dēlu. Saprotams, tas man stipri sāpēja. Kā tā var runāt! Jau vairākkārt tikām runājuši, ka nu Imantam vajadzētu atgriezties mājās. Reizenbergs cirta pretī, ka es melojot. Vārds pa vārdam, un mēs sastrīdējāmies.

Vienu vakaru kopā ar Idu devāmies pēc Imanta. Reizenbergs nelaida iekšā, svieda Idu ar metāla trauku un pārsita degunu.

Devos uz policiju, lai tā nāk mums palīgā. Policija atteicās iejaukties, lai mēs iesniedzot prasību mirtiesā. To arī izdarījām.

Tiesā Reizenbergs meloja: mēs slikti dzīvojot, dzerot, kaujoties un sitot savus bērnus. Miertiesnesis noticēja šiem apgalvojumiem un lietu noraidīja. Gājām pie advokāta, kurš mūsu lietu uzņēmās nokārtot par 20 latiem. Viņš iesūtīja rakstu apgabaltiesā, ka Reizenbergs patvarīgi aizturot mūsu bērnu. Apgabaltiesa nolēma, ka triju dienu laikā Imants jāatdod vecākiem. Trešajā dienā Marija raudādama pārveda Imantu mūsmājās.

Tā bija ļoti nepatīkama lieta. Kauns, ka māsas tiesājas bērna dēļ. Arī avīzes rakstīja par mums.

Neilgi pēc tam Reizenbergs saslima un atsūtīja ziņu, lūdza, lai es pie viņa aizeju. Viņš bija ļoti pārvērties, vārgs gulēja gultā. Sacīja, ka esot tuvu nāvei, tāpēc gribējis ar mani tikties. Lūdza mani piedot. Viņš nepatiesi mūs esot apvainojis cilvēku priekšā. Viņš nevarot mierīgi nomirt, iekams mēs neizlīgstot. Ar asarām acīs viens otram piedevām, un viņš nomierinājās. Pēc dažām dienām pienāca ziņa, ka Reizenbergs miris. Fabrikā pastāvēja tāda kārtība: ja mirst fabrikas strādnieks, tad turpat galdniecībā bez maksas izgatavo zārku. Šo pēdējo mājvietu nokrāsoju un imitēju par ārzemju dārgo riekstkoku.

Drusku jāpastāsta par sievas radiem. Idas vecākus Nīcas pagasta barons izlicis no mājām par sodu, ka Miemis (tā sauca Idas tēvu) bez barona atļaujas no meža ņēmis malku savām vajadzībām. Miemju ģimene pārcēlās uz Liepāju, kur ģimenes galva strādāja par smago ormani. Liepājā dzimusi Ida — jaunākā meita. Pavisam ģimenē (bez agrāk mirušajiem) bija 4 pieauguši dēli un 4 meitas. Viens dēls noslika, divi krita pirmajā karā, pēdējais kā kara flotes matrozis gāja bojā revolūcijas laikā Kronstatē.

Vecākā meita Kate apprecējās ar bocmani Maksi. Otrā meita — Marija. Pie trešās meitas Annas jāpakavējas atsevišķi. Ceturtā — Ida.

NUMURMEITAS

Cara laikā Anna dzīvoja meitumājā, tanī pašā, kur vēlākā mākslinieka T.Uldriķa tēvs spēlēja vijoli. Ar laipnību un pretimnākšanu Anna sev pelnīja dienišķo uzturu. Bija visu iecienīta. Arī nama turētājas viņu godāja, jo tā kārtīgi maksāja nodevas, nebija nekāda blāure, nedz plēgure. Nepielaižamā kārtā no nezināma tēva Annai piedzima meitiņa, kurai deva vārdu Vera. Meitiņas audzināšana traucētu pienākumu pildīšanu, tāpēc ar nama turētāja gādību jaunpiedzimušo nodeva citu cilvēku aprūpē.

Latvijas valsts laikā meitumājas likvidēja. Anna sametās kopā ar kādu vācu tautības krāsotāju. Veru viņi paņēma pie sevis.

Pēc Annas nāves, kad Verai bija ap 17 gadu, viņa pārnāca dzīvot pie mums. Vera bieži pazuda, vairākas dienas nezinājām, kur viņa atrodas un ko dara.

Kad tiesājāties Imanta dēļ, es nejauši satiku Veru uz ielas. Pēc īsiem

pārmetumiem palūdzu, lai rītu nāk uz tiesu par liecinieci. To viņa apsolīja.

Kad mirtiesnesis Veru nopratināja, policists uz vietas apcietināja un aizveda. Mums policists paskaidroja, ka šī sieviete bez atļaujas nodarbojoties ar neitklību. Viņam esot uzdots to aizgādāt uz medicīnisko apskati no iereģistrēt. Vera dabūja numuru, un viņas pienākums bija divas reizes nedēļā iet uz miesas tīrības un veselības pārbaudi. Tad varēja brīvi nodarboties, ar ko vien tīk. Huzāru ielā ar vēl divām biedrenēm Vera īrēja dzīvokli.

Kad fabrikā vairs nestrādāju un mums atkal klājās grūti, Vera mūs bieži apmeklēja, parasti no rītiem, kad nakts viesi aizgājuši, un viņai netrūka naudas. Jāsaka, ka Vera nebija skopa un atstāja mums dažu labu latu. Gadījās, ka arī man tās pašas naudas dēļ vajadzēja griezties pie Veras.

Istabīgas, kurās meitas dzīvoja, bija tīras. Veras draudzenes nebija nekādas prastās meitas: tīrīgas, pa modei ģērbusās, gultā prata veikli uzvesties, interesanti sarunāties, un, kur vajadzīgs, pasmieties. Pats galvenais, viņas bija dikti smukas. Vera man patika, radās tāda kā skaudība pret tiem, kuri šeit pavadīja labās dienas un naktis. Bet es te biju tikai "onkulis" — naudas taču nav!

Elvīra, viena no Veras draudzenēm, stāstīja, ka klientu pieņemšanā esot stingra kārtība. Daži nākot divas reizes nedēļā, citi vienu reizi, kā nu kurais. Dažāda vajadzība, dažāda iespēja, tikai iepriekš jāvienojas ar meistariem... Jāierodoties noteiktā dienā un stundā. Šos noteikumus labi ievēroja saimnieks Krūza, tas pats, kuram mana māte kalpoja par sētnieci. Visu to var labi saprast, jo tas nav nekāds frizieru veikals, kur vienam dzen bārdū, bet citi sēd un skatās.

Iznāca tā, ka viens klients Veru visā nopietnībā vēlējās precēt. Laugaļu Edis bija šā godavīra vārds. Mēs visādi mēģinājām atrunāt no neprātīgā nodoma, jo Verai turklāt vēl bija mazs dēlēns. Taču mūsu pūles neko nelīdzēja, un viņi apprecējās. Verai noņēma numuru, viņai vairs nevajadzēja iet uz medicīnisko kontroli. Nu viņa tika pielīdzināta godīgām sievietēm.

Kāzas dzēra mūsu dzīvoklī. Viesu nebija daudz: Laugaļa sarūgtinātā māsa, brālis, Kuka, flotes seržants Oskars un dažas Veras bijušās darbabiedrenes. Vēlākā dzīvē pierādījās, ka Laugalis tik tiešām labs vīrs, nebija nekāds degvīna draugs.

Viņi paņēma pie sevis Veras ārļaulības bērnu un sadzīvoja trīs bērnus. Likās, ka dzīvoja saskanīgu dzīvi. Pēc vairākiem gadiem dabūju zināt, ka Vera pēkšņi pametusi vīru un bērnus un atsākusi jaunības dienu gaitas. Nelīdzēja Laugaļa lūgšanās, mājās viņa vairs neieradās. Bērnus pieņēma Laugaļa māsa Marija. Veras pirmdzimto Voldi vācieši iesauca armijā, un viņš krita.

Tagad Verai ir pāri sešdesmit gadiem. Staigā pieklājīgi ģērbusies, uztur veselīgu izskatu un vienmēr omulīgu prātu.

LATVIJAS KARA FLOTE

Cīņās ar bermontiešiem Latvijai nebija kara flotes, izņemot dažus Daugavas kuģišus, ar kuriem Latvijas karaspēku pārcēla no Daugavas labā krasta uz Bolderāju. Tad sākās bermontiešu izdzīšana no Pārdaugavas un Bermonta armijas sakāve.

Nevaru pateikt, kādā veidā Latvija ieguva vācu kara flotes traleri — nelielu kuģi ar sešiem maziem lielgabaliem. Komandā 70 matrožu un virsnieku. Mazliet pārkārtots, tas kļuva par pirmo Latvijas karakuģi, kuru nosauca par *Virsaiti*.

Pēc dažiem gadiem valdība Francijā pasūtīja divas zemūdenes — *Spīdola* un *Ronis*. Abas nelielas, 30 cilvēku apkalpe katrā, domātas valsts jūras robežu apsardzībai.

Vēl bija sardzes kuģis *Varonis* un dižās lielgaballaivas. Kopējais kara jūrnieku skaits varbūt pārsniedza vienu tūkstoti. Pirmais flotes komandieris bija komandkapteinis grāfs Kaizerlings, vietējais vācietis, kurš latviski runāja ļoti skaidri.

Pēc Kaizerlinga par flotes komandieri kļuva kāds no latviešu vecākajiem jūras virsniekiem — Spāde, kuru drīz vien paaugstināja par admirāli.

Kaizerlings aizbrauca uz Vāciju, un, kā vēlāk dzirdējām, viņu nošāva hitlerieši.

Kad Latvijas flotei atzīmēja 10 gadu jubileju, Liepājā sabrauca daudzi ārvalstu karakuģi. Mēs dabūjām redzēt visādus kara jūrniekus, pilsēta bija pilna ar matrožiem. Vislabāko iespaidu atstāja vācu jūrnieki — gan ar savu formas tērpu, gan ar uzvedību. Arī mūsu numurmeitas to apstiprināja, jo viņas sadarbojās ar visu valstu jūrniekiem. Vācieši esot akurātākie un uzvedīgākie. Mēs tikai nevarējām saprast, kāpēc ārvalstis velta tādu vērību Latvijas flotei, kura taču maza un neievērojama.

Oskars bija brīvprātīgi iestājies flotes instruktoru skolā, kura atradās Liepājas kara ostā. Pēc skolas beigšanas viņu kopā ar citiem aizsūtīja uz Lionu, lai apmācītu un komplektētu komandas jaunajām zemūdenēm. Oskaru iedalīja *Spīdolas* komandā par matrozi. Zemūdeņu bāze atradās Liepājas ostā.

Dienesta laikā Oskars apprecējās ar manas sievas māsašmeitu, tā saukto Īci, Ida bija viņas krustmāte.

Kad 1939. gadā Padomju Savienība ieguva tiesības Liepājā un Ventspilī ierīkot savas karabāzes, Latvijas floti pārcēla uz Rīgu un Vindavu. Oskars ar Īci pārnāca uz Rīgu, dzīvoja netālu no mūsmājām.

1941. gadā, kad sākās 2. pasaules karš, Latvijas kara flote, ietilpināta Padomju Savienības armijā, gāja bojā.

SAIMNIEKS KRŪZA

Pirms kara Krūza bija ķelneris Liepājas viesnīcā *Muse*, kurā apmetās tikai vācu muižnieki un bagātnieki. Kara laikā Krūza devās uz Krieviju, atvēra bufetes dzelzceļa stacijās. Viņa kalpone no tiem laikiem stāstīja, ka Krūza vienu un to pašu ēdienu pārdevis vairākkārt. Cilvēks pasūta un samaksā. Pēkšņi jāskrien uz vilcienu. Palikušo ēdienu vai dzērienu Krūza pārdod citiem. Tādā veidā viņš sarausis pilnu maisu naudas. Krūza stāstīja: "Es pats nezināju, cik man ir naudas."

Pārradies Latvijā, iekrāto cara un Kerenska naudu Krūza iemainīja pret ostnaudu, kuru tolaik visi gudrie turēja par drošu. Par šo naudu Krūza nopirka māju. Drīz vien latvieši sasita bermontiešus, un drošo ostnaudu neviens neņēma. Bijušais mājas īpašnieks Pinne gan iesniedza tiesā prasību pret Krūzu, taču tas neko nelīdzēja — kas ir pirkts, tas ir pirkts, paši vainīgi. Pinne bija ļoti satriekts. Es viņu redzēju, jo viņš vēl turpat dzīvoja. Es neticu nekādai likteņa atbībībai, taču Krūzu un viņa māju piemeklēja kaut kas līdzīgs. Par to vēlāk.

Ja Krūzu ietērptu attiecīgā apģērbā, viņš izskatītos pēc miesnieka vai alus tirgotāja. Toties viņa sieva bija ārkārtīgi iedomīga un kundzīga, arī viņu vienīgā meita mums pat virsū neskatījās. Krūzas sieva naudu turēja savā glabāšanā. Kad saimniekam trūka naudas iedzeršanai, viņš gāja pie īrniekiem lienēt. Bieži vien pie mūsu mātes, — lai aizdodot kādu latīņu kortelītim.

Reiz Krūza bez sievas ziņas bija izņēmis no bankas naudu un noglabājis bēniņos aiz spāres, lai tā vienmēr pie rokas, kad vajadzība. Sieva pamanīja, sekoja skandāls.

Saimnieki man izīrēja nelielu telpu šķūnī darbnīcai. Izliku lielu izkārtņi, ka šeit atrodas daiļkrāsotāja darbnīca, un gaidīju pasūtītājus.

Pirmais apmeklētājs bija sieviete, stādījās priekšā kā daiļkrāsotāja. Vai es viņu nevarot pieņemt darbā? Ak tu nelaime, es taču pats lūdzu un gaidu kādu darbu! Nabadzīte nopūtās, atvainojās un aizgāja, cerībās vilusies.

Pēc tam ienāca Jirgens, kuram pašam Helēnas ielā sen iekārtota izkārtņu darbnīca. Atnācis apjautāties, vai man netrūkstot pasūtījumu. Viņš varot nākt palīgos. Es nojautu, ka ar daiļkrāsošanu nekas neiznāks.

Devos uz mēbeļu veikaliem, piedāvādams mēbeles krāsot un imitēt dārgu koku šķiedras. Dabūju pāris pasūtījumu, taču trūka pircēju. Vēlāki radās arī smalkāki darbi.

Reiz ienāca vīrietis vidējos gados. Pēc apģērba spriedu, laikam tāds pats nelaiimes putns kā es. Viņš stādījās priekšā un teica, ka nodomājis Liepājā izlaist satīrisku žurnālu *Slota*. Vai es nevarētu zīmēt un griezt linolejā karikatūras? Samaksu viņš solīja pēc numura iznākšanas. Karikatūras jau tiku veidojis, bet par tekstu sastādīšanu baidījies.

Pirmajam numuram devu četrus linogrīzumus. Viņš samaksāja arī par otro numuru. Trešais numurs vairs neiznāca, jo izdevējam pietrūka līdzekļu.

Krūza pie mums darbnīcā ienāca katru dienu, reiz pat ar kortelīti un jautāja: "Nu, Saša, vai tu karikatūras vēl zīmē?" Krūzam karikatūra acīmredzot bija sveša lieta.

Svinību gadījumos Krūza ģērbās frakā, galvā cilindr, uzlikts uz vienas auss, kā jau istam kungam.

1941. gadā vāciešiem nenācās viegli ieņemt Liepāju, tāpēc pilsētu stipri sabumboja. Viens rajons, kur atradās Krūzas mājas, tika pilnīgi izpostīts, palika tikai gruvešu kaudze. No mājām nav palicis nekas.

Vēlāki, kara laikā, Freimanu Kārlis aicināja: "Nāc, aiziesim uz tirgu pie Krūzas!"

Redzu — Krūza sēd uz bruģa, nolīcis sev priekšā vecas naglas, skrūves un citus sīkumus, kas atrasti drupās, un tos piedāvā pircējiem. Ieraudzījis mani, tā kā pasmaidīja: "Redzi, Saša, kā man iet! Bet tu Rīgā esot lielus amatus ieņēmis."

Kļuva viņa žēl. Ko varēju palīdzēt? Vai atbildēt, ka nekāds liels vīrs neesmu un pats mētājos apkārt?

Neizturējis šo triecienu, Krūza drīzi vien mira.

LIEPĀJAS ZILAIS

Trīsdesmito gadu sākumā Liepājas ielās bieži bij redzams cilvēks ar uzkrītoši zilganu seju. Pilsētas iedzīvotāji viņu sauca par Liepājas Zilo. Arī es viņu pāris reizi tiku redzējis; patiešām, tumšzilas nokrāsas seja, matī un sejas panti kā eiropietim, sarunājas skaidrā latviešu valodā. Ļaudis zināja stāstīt, ka Zilais ilgu gadu strādājis svina raktuvēs kaut kur aiz okeāna, tur tad arī palicis zils, toties ieguvis lielu bagātību. Tagad atgriezies Liepājā pavadīt pēdējos dzīves gadus. Cik īsti bagāts bija Zilais, neviens nezināja. Braucot tramvajā, viņš konduktoram iedodot 10 latus un atlikumu neņemot. Bet, ja kāds griežoties pēc dāvanām vai aizdevuma, tad viņš lūdžus strupi noraidot.

Liepājas pamatskolās, kur mācījās nabadzīgu ļaužu bērni, ēdināšana bija par Zilā līdzekļiem. Es to zinu tāpēc, ka arī mani divi dēli saņēma brīvpusdienas, jo man nebija pastāvīga darba.

Vēlāki dzirdējām, ka Liepājas Zilais esot ievietots trako namā. Mēvoja, ka tas esot tīšām izdarīts, lai varētu piesavināties viņa bagātības. Vairāk neko par Liepājas Zilo neesmu dzirdējis. Kas viņš īsti bija par cilvēku, palika noslēpums.

BĀRTAS TILTS

Mums atkal gāja ļoti grūti. Trūka darba, un es izdomājos, ko darīt, kā ģimenei nopelnīt uzturu un samaksāt īri, kura tik dārga?

Bērniem, kā mācēju, pats laboju apavus, piesitu pazoles. Sieva pāršuva drēbes.

Uz rudens pusi ienāca Jurjānu Fricis un jautāja, vai es un Kuka vēlētos kopā ar viņu pieņemt krāsotāju uzņēmēja Kloda piedāvājumu krāsot dzelzceļa tiltu pāri Bārtas upei. Tā kā man un Kukam cita darba nebija, mēs piekritām. Un tā Fricis, Kuka un es sataisījāmies uz braukšanu. Ida par pēdējo naudu nopirka kokvilnas jaku un sagādāja cik necik pārtikas. Fricis dabūja no Kloda darba līgumu ar termiņu, kad tiltam jābūt nokrāsotam.

Mēs spriedām, ka nu vienreiz labi nopelnīsim, jo, kā teicis Klods, tilts nesot nedz garš, nedz arī augsts, to nokrāsosim divās nedēļās. Pilnā apņēmībā kopā ar Klodu braucām turpu.

Tiesām, tilts nelikās garš — kādi 50 metri, attālums no ūdens virsmas 4 metri. Cementa balsti nebija jākrāso.

Klods pamācīja, kā jāstrādā: tilts jānotīra no rūsas, vienreiz jākrāso ar sviņa mīniju un divas reizes ar pelēku eļļas krāsu. Daļu krāsu saņēmām tūlīt, pārējās, pēc vajadzības, jāatnes no tuvākās stacijas.

Kad nu palikām vieni, apsvērām, kur paliksim pa naktīm, kur gulēsim. Spriedām un gudrojām ilgi. Galu galā nolēmām no vecajiem gulšņiem dzelzceļa malā pašā upes krastā uzcelt būdu. Sākām stiept gulšņus un būvēt mītni. Nostrādājām visu dienu un otrā rītā turpinājām.

Būda nu bija, no tuvākā šķūņa sanesām sienu. Kartupeļus vārijām ārpusē, mazgājāmies upē un jutāmies tīri omulīgi. Kuka taisīja jokus, mēs smējāmies, — labi vien būs.

Pēc trim dienām atnāca dzelzceļa sargs un bargā balsī jautāja, kas mums atļāvis izvazāt valsts gulšņus? Pēc likuma dzelzceļa malā nekādas būdas nav brīv taisīt. Nekavējoties lika plēst nost un gulšņus nest atpakaļ, no kurienes esam ņēmuši. Nelīdzēja nekāda lūgšanās, nedz aizrādījumi, ka krāsojam tiltu.

Sargs bija ļoti bargs: ja rīt vēl redzēšot būdu, tad mūs nodošot dzelzceļa policijai.

Briesmīgi sarūgtināti ārdījām būdu nost un gulšņus stiepām atpakaļ kalnā. Tas nemaz nebija tik viegli. Kad sanesām, bija jau vakars. To nakti gulējām zem klajas debess.

Dienā Fricis devās meklēt naktsmājas. Ilgi nenāca atpakaļ. Izrādījās, ka mājas, kur būtu ar mieru mūs uzņemt, atrodas četrus kilometru attālumā. Neko darīt, citas izejas nav. Tā staigājām katru rītu un vakaru.

Mums ierādīja istabiņu ar plīti. Vakaros vārijām kartupeļus, pienu dabūjām no saimnieka.

Pēc nedēļas sāka liet liet, lija katru dienu. Mēs palīdām zem tilta un nīkām stundām. Kādu dienu var strādāt, citu — nemaz. Ūdens upē strauji cēlās, tā vieta, kur atradās būda, pārplūda. Daždien izmirkām slapji līdz ādai. Uguni kurt dzelzceļa malā nebija brīv.

Vērojām, kā pāri tiltam divreiz dienā aizbrauc vilciens — tas bija mūsu laikrādis. Pulksteņa nevienam nebija.

Prātoju un fantazēju: varbūt ar nākamo vilcienu ieradīsies cilvēki un paziņos, ka iestājušies jauni, labāki laiki un mūsu mokas beigušās. Es sapratu, ka tās tikai iedomas, kuras nekad nepiepildīsies. Labāk strādāsim, zobus sakoduši. Pamest darbu nevar — tad neko nesaņemsim.

Uznāca sals, un sāka krist sniegs. Mēs ar žagariem slaucījām sniegu nost, krāsa no aukstuma sabiezēja, un bija ļoti grūti pavilkot otu. Vecu krāsotāju padoms — lai krāsa labāk slīdētu, jāpielej čuras.

Ar lielu piepūli tilts tika nokrāsots. Pārbraucām mājās. Izrādījās, ka Klods ir bankrotējis, un mēs nesaņemsim ne santīma. Klods deva padomu iesūdzēt viņu tiesā. Pastāvēja likums, ka strādniekiem alga jāizmaksā pirmām kārtām un tikai atlikumu saņem kreditori.

Tā arī izdarījām, un pēc diviem mēnešiem saņēmām cerēto "izdevīgo peļņu".

LUJS, GAROZA, PF

Luis — tā sākām saukt mūsu otro dēlu Leonu. Kopš dzimšanas tas bija liels bļāvējs. Mums nebija nevienas mierīgas nakts. Ida pēc dabas bija ātra un nervoza, tāpēc ārsts ieteica ar krūti nebarot. Tas neko nelīdzēja, turklāt bērns smagi slimoja ar slapjo pleirītu. Domājām, ka viņš neizturēs.

Līdz skolas gadiem bērns bija ļoti slimīgs un vārgs. Piecu gadu vecumā vārguma dēļ negāja laukā. Sēdēja istabā pie galda un visu laiku nepārtraukti zīmēja. Skaļi fantazēdams, zīmēja kaujas skatus — gan ar zirgiem, gan lidmašīnām, vienmēr jaunus variantus. Zīmēja mūsu portretus tādā lielumā kā pastmarkas, taču cilvēkus pazīt varēja. Es neko nespēju līdzēt. Viņš zīmēja labāki par mani, ar lielāku izdomu, kuras man trūka... Ļāvu viņam pilnīgu vaļu. Mēs visi brīnījāmies par viņa ārkārtējām spējām un fantāziju.

Kaut fabrikā vairs nestrādāju, tomēr sakari ar Garozu nepārtrūka. Garozas sieva gatavoja mākslīgas papīra puķes. Dažs labāki pirka papīra, nevis dabiskās puķes.

Ida, bieži būdama pie Garozām, arī iemācījās taisīt šīs papīra puķes un sāka Garozām palīdzēt. Tas vēlāk dzīvē noderēja. Sevišķi skaistas Idai iznāca rozes. Vispirms tās izveidoja no kreppapīra — vienu galu izkrāsoja ar ūdenskrāsām. Pēc tam lika karstā parafinā un tūlīt iegremdēja aukstā ūdenī. Tāpat tika darinātas lapas. Mākslīgās puķes pārdeva tirgū.

Tolaik parādījās pirmie radioaparāti. Skaņu varēja dzirdēt tikai ar austiņām, vēlāk radās skaļruņi ar tauri, kuru novietoja virs radioaparāta. Radioviļņu uztveršanai vajadzēja ļoti augstas un garas antenas. Skaņas nāca vājas un kroplainas.

Mūsu paziņa Meirāns izgatavoja radiouztvērēju, un mēs gājām pie viņa klausīties. Klausoties mūziku un runāšanu no pasaules malām, nevarējām vien nobrīnīties par cilvēku lielo sasniegumu.

Aizgāju uz brāļu Leibovicu tehnikas veikalu un uz nomaksu iegādājos radiodetaļas. Freimaņu Kārlim tās lietas interesēja, viņš man no daļām sameistaroja radioaparātu ar kristāliem. PF stāstīja, ka zinātnieki teorētiski jau esot atrisinājuši attēlu pārraidīšanu — televīziju.

Par pirkumu paliku Leiboviciem parādā. Varbūt arī es esmu līdzvainīgs, ka brāļi Leibovici bankrotēja un viņu veikalu slēdza. Vēlāki Leibovici Rīgā uzbūvēja nelielu radiatorūpnīcu, šī rūpnīca ir pamats tagadējai *Radiotehnikai*.

Jaunkajās Ziņās izlasīju sludinājumu, ka Rīgā, Kalēju ielā daiļkrāsotāju darbnīcai *Modern* vajadzīgs spējīgs daiļkrāsotājs. Es aizrakstīju šai darbnīcai. Pēc nedēļas saņēmu atbildi, ka varu braukt pie viņiem uz izmēģinājumu.

Darbnīcā *Modern* bija divas nelielas istabas. Brāļi Zeidemani — tā sauca darnīcas īpašniekus — mani pieņēma darbā. Izrādījās, ka viņiem pasūtītas vairākas lielas skārda reklāmas, uz tām jāuzkrāso rakstāmmašīnas un citi kancelejas piederumi. Nebija zeļļu, kas to spētu izdarīt.

Man lika zīmēt rakstāmmašīnu, tas nemaz nebija tik viegli, daudz taustiņu, āķišu un teksta. Zīmēju un izkrāsoju četrās dienās. Šķita, ka tas vilkās ļoti ilgi. Neloloju nekādas cerības, ka Zeidemani mani paturēs. Sestdien, kad izmaksāja algu, Zeidemans pateica, lai pirmdien nākot turpināt darbu. Taču man nebija kur dzīvot, tāpēc devos atpakaļ uz Liepāju. Tā izbeidzās mans pirmais darba meklējums Rīgā.

BRĀĻI SANDERI

Bija ziema. Liepājas Annas baznīcas mācītājam kāds mani bija ieteicis. Viņa brālim Vaiņodē esot vajadzīgs labs krāsotājs.

Sēdos vilcienā un braucu uz Vaiņodi. Kad biju galā un izkāpu no vilciena, pretim nāca vīrs un jautāja, vai es esot tas meistars no Liepājas, kuru kungs līcis sagaidīt. Izrādījās, ka viņš ir kučieris. Viņš palīdzēja nesamos sakravāt kamanās. Braucām kādu stundu, laiks likās jauks, un es jutos kā kungs. Vaiņodes apkārtnē skaista arī ziemā. Vēroju lielās gravas, tālumā daudz skaistu māju, līdzīgu muižām vai pilīm.

Pēdīgi iebraucām muižā. Kučieris palīdzēja ienest mantas priekštelpā, pasauca saimnieci, kura mani veda pie kunga. Viņš bija gara auguma, ar uzkrītoši lieliem priekszobiem un izskatījās pēc vācieša. Labi runāja latviski.

Viņa sieva latviski nerunāja nemaz, viņa esot angliete: pamaza auguma, nevaru teikt, ka skaistule. Sanders rādīja un stāstīja, kas jākrāso — zāle ar dekoratīviem pilastriem, guļamistaba un uzgaidāmā telpa. Sienām uzlikti jauns apmetums.

Saimniece man ierādīja atsevišķu istabu, un pēc vakariņām es uzzīmēju zāles skici. Sienas paredzēju zilas, ar pildīņiem. Pilastri balta marmora imitācijā. Priekštelpas nišā jānovieto bruņinieka ģipša statuja. Šeit sienas paredzēju brūni pelēkas, nišu — it kā no granīta, bruņinieku — veca sudraba krāsā.

Kungiem mana skice patika. Vienojāmies, ka saņemšu 5 latus dienā un uzturu. Tā gan nebija nekāda lielā alga.

Visus darbus viens nevarēju veikt, tāpēc ar kungu atļauju no Liepājas izsauca brāli Kārlīti. Viņam maksāja 4 latus dienā, par ko viņš ļoti priecājās.

Savādi, šeit nebija elektrības, lietoja petrolejas lampas. Kādā telpā Sanders bij ierīkojis tādu kā senču galeriju. Kad telpu vajadzēja remontēt, portretus ņēmām no sienām nost un nesām citā istabā. Ienāk Sanders, ilgi skatās uz vienu portretu un saka: "Jūs, meistar, šo portretu esat nosmērējis ar krāsu!" Es arī skatos, taču neko sliktu neredzu. Sanders piedur ar pirkstu: "Nu, šitais pleķis!" "Bet, Sandera kungs, tas taču uzgleznots kabatlakatiņš žaketes kabatiņā!" Sanders cieši vēro plankumiņu: "Jums laikam taisnība."

Secināju, ka Sanders portretiem veltījis maz uzmanības, tie domāti tikai reprezentācijai. Uzskats, ka Sanders ir kultūras cilvēks, mani zuda.

Pavasārī mums atkal vajadzēja braukt uz Vaiņodi, dzīvojamā māja jākrāso no ārpuses. Tagad dabūju vairāk iepazīties ar muižas ļaudīm: saimniecības vadītāja, bērnumeita, kučieris un vairāki kalpi. Pats Sanders lauku darbos nepiedalījās, visu rīkoja priekškalps. Saimniecība bija zemā līmenī. Kad pirmo dienu lopus laida ganos, dažas govīs vajadzēja ar virvēm celt uz kājām. Tādas ainas neredzēju pat, kad gāju ganos pie kalpiem.

Šie divi brāļi bija ļoti populārā Rīgas mācītāja Sandera dēli. Liepājas mācītājs Sanders bija arī Liepājas garnizona mācītājs, 2. pasaules kara laikā arī Annas draudzes mācītājs. Viņš mani iesvētījis un laulājis, kristījis manus divus dēlus. Kauču gan viņa draudzes loceklis nebiju un baznīcas nodevas nemaksāju.

Kad vācieši atkāpās no Liepājas, Sanders līdz ar viņiem atstāja pilsētu un apmetās kādā Rietumvalstī.

Pirms dažiem gadiem mācītājs Sanders esot iebraucis Rīgā kā ārzemju viesis.

KRĪZES LAIKI

Tīrsdemītie gadi. Tā sauktie krīzes laiki bija pārņēmuši visu civilizēto pasauli. Arī Liepājā to stipri juta. Radās jauni bezdarbnieki, un jau tā vājā rosība

draudēja apstāties pavisam. Sakarā ar pirktspējas mazināšanos tirgos kritās cenas pārtikas produktiem. Gadījās, ka zemnieki pārdeva sivēnus par vienu latu gabalā, un arī tad nebija, kas pērk. Zemnieks sivēnus palaidis, lai skrien, kur grib. Rikvoja izpārdošanas par pazeminātām cenām, bet pircēji kā neradās, tā neradās. Avīzes daudz rakstīja un sprieda par krīzes cēloņiem, deva dažādus padomus. Vieni domāja, ka mašīnas esot vainīgas, citi — ka vajagot paaugstināt algas, tad radišoties preču noiets. Tā arī ne pie kādas gudrības netika. Vēlāk krīze pazuda pati no sevis — kā slimības epidēmija.

Taisnība laikam tiem, kas vainu uzvēla mašīnām. Pēc 1. pasaules kara sevišķi ātri sāka attīstīties mašīnrūpniecība. Kad nu mašīnas laida darbā, radās tāda produkcijas pārpilnība, ka preces nevarēja izpirkt. Iznāca tāds kā burvju loks. Rūpnieki saviem strādniekiem algas nepaaugstināja, kauču gan pašiem arī draudēja bojā eja.

Valstis nepieredzēti milzīgas summas izlietoja ieroču ražošanai — gatavoja karam.

Tā kā pastāvīgu, stabilu darbu nebija iespējams dabūt, radās daudz un dažādu sīkuzņēmēju, kuri meklēja pasūtījumus par katru cenu. Es arī biju viens no tiem, kas domāja tikt uz zaļa zara.

Manas sievas radnieks Reinis agrāk strādāja pie lieluzņēmējiem par mūrnieku. Kā viņš pats sacīja — uzmūrējis pusi Liepājās. Bet tagad vairs nebija ne uzņēmēju, ne darba. Pat neatminu, ka Liepājā tiktu uzcelta kāda jauna māja, tikai remontu vai pārbūves.

Reinis ierosināja, lai es kopā ar viņu piedalos kādā mazāksolīšanā. Darbs izpildāms Cīravas pagastā, kur arī notiksot mazāksolīšana. Dalībniekiem jāieņemas drošības nauda, kuru dabūšot atpakaļ tikai tad, kad darbs tikšot izpildīts.

Zinādams, ka man naudas nav, Reinis man aizdeva valsts aizņēmuma obligācijas — arī tās pieņēma kā naudas vērtību.

Ieradāmie pagastnamā, priekšā pilna istaba ar tādiem pašiem "uzņēmējiem" kā mēs, ļoti kustīgi un acīgi. Pie sienas izlikti darba aprēķini un valsts cenas. Tās ļoti zemas, taču jāsolās vēl lētāk. Skatāmie, kas nu notiks. Vai tiešām šo darbu var izdarīt vēl lētāk?

Dalībnieki iemaksāja drošības naudu, un izsoles vadītājs iepazīstināja ar noteikumiem, aicinot slēgtās aploksnēs atstāt savu vārdu un summu, par kādu mazāksolītājs ir ar mieru darbu veikt.

Reinis izlēma, ka viņš nepiedalīsies, un ieteica man to pašu, jo cenas pārāk zemas. Aiz intereses pagaidījām iznākumu.

Šo darbu saņēma kāds Aizputes amatnieks. Nezin, vai viņš ko nopelnīja. Laikam jau palika nabagāks nekā bija.

Reinim šad un tad izdevās saņemt izsoles darbus. Kad nu viņam gadījās pasūtījums, tad man deva krāsotāja un stiklotāja darbus. Tā Priekules dzelzceļa stacijā viņi būvēja mazu ēku, es stikloju logus. Lielāks darbs — pārbūvēt

Latvijas—Lietuvas robežas Muitas namu. Jākrāso diezgan daudz, tāpēc ņēmu palīgā Kuku un manu svaini Jurjānu Frici.

Lietuvas robeža atradās 60 km no Liepājas. Muitas punkts bija neliela māja, kurā atradās muitnieka oficiālā istaba un dzīvoklis.

Latvijas pusē robežsargu nekādu. Muitnieks apturēja braucējus, pārbaudīja dokumentus un lūdza parādīt, kas kastēs un čemodānos.

Otrajā upītes krastā slējās Lietuvas robežsargu būda. Vakaros pēc darba gājām pāri robežai. Lietuvas aizsargi lika parādīt pases un pateica, kad mums jāiet atpakaļ. Ilgi uzturēties tur nedrīkstēja.

Šeit kādreiz dzīvojuši Jurjānu Fricā vecāki, un Fricis mūs aizveda pie vecāku radiem. Te latvieši savā starpā runāja latviski — nīcenieku izloksnē. Brīnījāmies, ka vakaros jaunieši dziedāja lietuviešu dziesmas lietuvju valodā.

Muitas namā nostrādājām divus mēnešus, taču Latvijas robežsargus tā arī netikām redzējuši — tie esot kaut kur tālāk.

Dzirdēju, ka kara ostas darbnīcās pieņemot krāsotājus. Man ieteica drošības labad iepriekš aiziet pie nodaļas vadītāja Lāča. Kā dāvanu aiznesu vienu gleznas kopiju. Lācis to labprāt pieņēma un teica, lai rīt ierodoties kantorī.

Otrā dienā tiku pieņemts darbā. Kopā ar citiem krāsotājiem bija jākrāso kuģis, kas atradās sausajā dokā. Mums nu vajadzēja ar āmuriem daudzīt nost vecās, sarūsējušās vietas un krāsot kuģa zemūdens daļu. Krāsojām ar trīs metrus garām pindzelēm, lai varētu pēc iespējas augstāk aizsniegt un nevajadzētu taisīt sastatnes. Tā nolējāmies ar krāsu, ka mūs nevarēja pazīt.

Kad kuģis nokrāsots, tūlīt tika atvērta doka slūžas — ūdens sāka piepildīt doku. Kamēr doks piepildās, paiet sešas stundas. Mūsu kuģis jau peld. Jā, bija tāda krāsa, kura noturību ieguva ūdenī. Tā nāca no Anglijas un maksāja dārgi — 20 latu kilogramā. Mēs šo dārgo krāsu smērējām kā darvu. Kuģa kapteinis staigāja apkārt, uzsaucdams: "Puikas, nežēlojiet krāsu!" Jo biežāk uzsmērēs, jo lielāka noturība.

Kad iestājās pilnīgs pavasaris un man radās pašam savi pasūtījumi, kara ostas darbnīcas ar prieku atstāju.

Piezīmēšu, ka tolaik kara ostas darbnīcās būvēja dzelzceļa vagonus Padomju Krievijai. Strādnieki stāstīja, ka krievu inženieri visu briesmīgi smalki pārbaudot un pie mazākās kļūdas darbu nepieņemot.

Pēc 1. pasaules kara Liepājā gan atjaunoja Annas tirgu, bet tas bija ļoti nabadzīgs — gan preču, gan pircēju ziņā. Pēc pāris gadiem tas vairs nedarbojās un palika tikai ļaužu atmiņā. Lielākai rosībai pilsētas valde organizēja rūpniecības un lauksaimniecības izstādes — tirgus. Piedalījās ārzemju firmas, arī no Vācijas un Padomju Krievijas. Kā jau bija pierasts, daļību ņēma arī balagānu būdas, bufetes iedzeršanai un karsto desiņu uzkošanai.

Es arī devos turp — varbūt varēšu ko nopelnīt. Te jau strādāja meistari no Rīgas. Atbraukuši līdzī firmām, viņi pieņēma visus noformēšanas pasūtījumus. Meistari bija tikai divi: vīrs ar melnu bārdu — mākslinieks O.Šteinbergs

un Mākslas akadēmijas students E.Pika. Ar pēdējo man nācās daudz sadarboties.

Es nekautrējos un piedāvājos, vai nav vajadzīgs palīgs, jo viņi acīmredzot bija ar darbu pārslogoti. Pika iedeva otas, pieveda mani pie liela, balta audekla, kur ar ogli uzzīmēti burti. Mans pienākums bija šos burtus uzvilkt ar krāsu.

Tā pie Rīgas māksliniekiem nostrādāju vairākas dienas. Padomju Krievijas paviljonam uzzīmējām viņu valsts ģerboni, kaut ne es, ne arī Pika nezinājām, cik lentu ģerbonim — cik republiku valstī.

Nākamajā gadā atkal rīkoja izstādi, tikai dalībnieku skaits bija stipri mazāks. Atbrauca mani paziņas — Rīgas mākslinieki.

Uz ātru roku izgatavoju izkārtni, ka zīmēju visāda veida reklāmas plakātus. Gadījās pirmais pasūtītājs, novietojos turpat laukumā, labi redzamā vietā un sāku rakstīt. Sakrājās tik daudz darba, ka pieņēmu palīgos Freimaņu Kārlī.

Laukumā tika atvērta apkārtceļojoša cirka būda. Cirka īpašnieku sauca par Kārkliņu. Viņš pats ar sievu un pusaudzi dēlu izpildīja akrobātiskus priekšnesumus. Trīs muzikantus — trompetistu, ermoņiku un bungu spēlmani nolīga tepat uz vietas. Bija klauns ar mazu mērķaķīti, arī Indijas faķīrs — cilvēks manos gados, runāja skaidrā latviešu mēlē, jo nācis no Grīziņkalna. Plakātos norādīju, ka Indijas faķīra vārds — Harijs Pantorijs. Izrādījās patīkams puika, es ar viņu sadraudzējos un saucu īstajā vārdā par Ješku. Numurs tiešam bija apbrīnojams: viņu pienagloja krustam, pēdas nolika uz zobena asmeņa, caur mēli izdūra lielu adatu. Šādā skatā viņu uzzīmēju. Tika pagatavotas fotogrāfijas, kuras faķīrs pēc izrādes pārdeva publikai.

Ješkam jautāju, kā izdara naglas dzišanu un adatas duršanu, vai sāpēt nesāp un kāpēc netek asinis? Viņš atbildēja, ka pirms uzstāšanās ierīvējoties ar spirtu. Taču es tam neticēju un arī šodien neticu.

DIKS

Reiz, kad strādāju Krūzas mājas pagalmā, mūsu sētā ienāca kāds ziņkāriņgais un ilgi vēroja, kā es zīmēju plakātu. Viņš esot māklēris, ar viņa starpniecību maiznieks Diks nopircis māju Saules ielā. Pircējs esot uzdevis sameklēt labu krāsotāju, kas māju nokrāsotu. Pēc redzētā varot spriest, ka es to godam veikšot.

Šo Dika beķereju es zināju jau no bērnības laikiem. Tur iepirkās tikai smalki un bagāti ļaudis. Skatlogos izstādīti kliņģeri, kūkas, tortes un citi konditorejas gardumi. Veikalā, kur pirkām maizi, pārdeva arī siļķes, petroleju, zābaksmēri un malku.

Veikala iekšpusē vēl nekad nebiju bijis. Iekārtojums ļoti skaists — pie vienas sienas liels spogulis, pie otras — balti lakoti plaukti, pilni ar smaržīgu

dažādu šķirņu maizi. Tiri vai apmulsu. Skaista pārdevēja ar baltu cepurīti galvā jautāja, ko es vēloties. Parādīju māklera līdzdoto zīmīti. Pārdevēja lūdz uzgaidīt, viņa pasauksot Dika kungu.

Diks bija apmēram 40 gadu vecs, vidēja auguma, runāja piepaceltā balsī; īsts latviešu cilvēks. Viņš stāstīja, ka nesen esot nopircis namu Saules ielā un gribot to atkal pārdot. Pirms pārdošanas vajadzētu nokrāsot. Lai es pārķinot, cik krāsošana maksātu. Rītu lai atkal atnākot.

Sevī pabrīnījies par Dika vaļsirdību, atsveicinājos un devos uz Saules ielu.

Liela, divstāvīga, diezgan nolaista koka māja. Vēlreiz atnācām kopā ar Jurjānu Frici, ilgi mērijām un spriedām, cik prasīt par darbu. Baidījāmies uzprasīt par daudz, un otrādi, paņemt par maz.

Kad nu sarēķinājām uz to lētāko, iznāca ap 800 latu. Nauda izlikās liela. Materiālu vērtība — viena trešdaļa. Sastatnes arī vajadzīgas.

Ar zināmu satraukumu gāju pie Dika. Viņš mani mierīgi uzklausa un jautāja, kad varu sākt darbu. Es palūdzu avansu krāsu iegādei. Diks, ne vārda neteicis, no kases paņēma 200 latu — tā būšot rokasnauda.

No veikala izgāju kā apreibis: man nebija ne lata, bet tagad tāda nauda! Kājas likās vieglas, gribējās skriet, pateikt mājiniekiem un Fricim, ka nu esam glābti. Viens pats tādu darbu nevarēju izdarīt, palīgā aicināju Freimanu Kārlī, Kuku, Langsmani un, saprotams, Jurjānu Frici — manu svaini. Norunājām, ka tīro peļņu dalīsim līdzīgās daļās atbilstoši nostrādāto stundu skaitam.

Darbs veicās diezgan ātri. Laiks turējās labs, dēļ materiāliem kavēšanās nebija, jo pērnās mucu es nopirku tūlīt, pārējos materiālus krāsu veikālā deva uz kredīta.

Kad māja bija nokrāsota, Diks samaksāja rēķinu, un mēs dalījāmies peļņā, kā bijām norunājuši. Iznāca gandrīz divreiz vairāk nekā maksāja uzņēmēji.

Dikam Liepājā piederēja trīs maiznīcas. Bez bijušās Rauges beķerejas Republikas ielā Diks būvēja jaunu, modernu maizes ceptuvi un konditoreju. Šeit pirmo reizi Liepājā krāsnis kurināja ar naftu un mīklu mīcīja ar mašīnām. Ielas pusē slējās divstāvīga mūra māja, kuras apakšstāvā iekārtoja modernu maizes veikalu. Augšstāvā bija paredzētas četras dzīvojamās istabas ar visām ērtībām. Mazāka ēka sētā bija domāta kalpotājiem.

Diks prasīja labu darbu. Durvis, logi jākrāso ar baltu emaljas laku, arī grīdas jālakko. Veikala un trepju telpas jāizdaiļo ar ornamentiem un marmora imitāciju.

Par kopējo summu vairs nerunājām. Ja kāda daļa bija gatava, Dikam piedāvāju rēķinu, un nekāda kaulēšanās nenotika. Nedomājiet, ka es izmantoju šo apstākli, lai prasītu pārspīlētu algu. Nē! Diks varēja katrā laikā man darbu vairs nedot.

Mēs ar Diku iedraudzējāmies. Mani puikas nāca uz būves vietu, Dikam arī auga divi dēli manējo gadus, viņi kopā draiskuloja.

Reiz Diks izstāstīja, kā viņš ticis pie tuņbas. Rīgā viņš ienācis pirms kara

no Nīcas, strādājis par zirgu puisi, tad iestājies par mācekli pie maiznieka Ruševica. Tikko izmācījies, iesācies karš, un viņu iesaukuši armijā. Dienējis latviešu strēlnieku pulkos, aizstāvējis Rīgu, kāvies par revolūciju. Pēc padomju valdības un Latvijas miera līguma pārradies savā pilsētā, kādu laiku strādājis. Ap precējies, laiki bijuši ļoti grūti. Abi ar sievu sarunājuši — kā būtu, ja paši ceptu maizi un to pārdotu? Pircēju bijis tik maz, ka licies, nu beigas klāt. Kāda veca māmuļa ieteikusi garšvielas, kas jāpievieno mīklai. "Tad sāka manu maizi pirkt, ka divatā vairs netikām galā." Ņēmuši palīgā sievastēvu, kurš maizi pārdevis. Tolaik Latvijas valdība, lai nebūtu jābrauc caur Lietavas teritoriju, būvēja jaunu dzelzceļa līniju Rīga—Liepāja (caur Saldu). "Nezinu, kādā veidā aģents, kas apgādā dzelzceļa strādniekus, bija sargājošis manu maizi. Un tad nauda sāka nākt pa logiem un pa durvīm," Diks nobeidza savu stāstu.

Savas maiznīcas Diks vadīja pats, taču viņam bija vairāki zēlli un mācekļi. Rupjās maizes ceptuvē viņš katru nakti strādāja līdzās palīgiem. Diks bija vienkāršs maiznieks un no konditorejas darbiem maz ko zināja. Tām vajadzībām viņš turēja speciālus meistaros. Viņam nebija nekādas izglītības, skolā viņš gājis tikai pāris ziemu. Tā kā saimniecība bija liela, viņš no Rīgas ataicināja savu kara biedru Salenieku, kurš kārtoja visas naudas operācijas un grāmatvedību.

Vispār Dikam nebija daudz draugu. Nāca virsseržants Kauliņš. Reiz Nīcā pie Dika radniekiem svinējām Jāņus.

Ļoti pirms kara, kad uzturējos Liepājā, apmeklēju Diku. Gribējās pateikt, ka esmu saņēmis daiļkrāsotāja meistara valsts diplomu. Pēc nakts darbiem viņš vēl gulēja. Kalpone lūdza, lai es mazliet pagaidot, kungs tūlīt nākšot. Diks, kauču gan samiegojies, bija priecīgs, mani ieraugot, novēlēja laimes, apjautājās par dēliem un sievu. Tā bija pēdējā reize, kad mēs tikāmies. 1940. gadā viņu kopā ar ģimeni izsūtīja uz Sibīriju. Pēc rehabilitēšanas sieva un dēli atbrauca atpakaļ, bet Diks Sibīrijā jau bija miris.

Bieži savās atmiņās salīdzinu šos divus bagātniekus: Diku un Krūzu. Krūza ticis pie bagātības ar krāpšanu, žūpa un uzdzīvotājs. Turpretī Diks nonācis pie turības ar darbu un organizatora spējām. Viņa ierīkotās maiznīcas kalpoja tautai daudzus gadus. Krūza netika ne vajāts, ne izsūtīts, nomira dzimtajā pilsētā. Kur šeit taisnība un loģika?

CUKURS

Lidotāju Cukuru par nodarbošanos ar kontrabandu (no Prūsijas slepus veda spirtu) atlaida no armijas. Kādu laiku viņš palīdzēja savam sievastēvam tirgoties ar nēģiem. Pie reizes varu piezīmēt, ka Cukurs gāja vienā — vācu

— skolā ar manu māsu. Viņa zināja stāstīt: “Herberts ir nevaldāms puika, gatavs uz visādiem stīkiem un niķiem.”

Bija gadījens, kad viņš — vēl dienot armijā — aeroplānam noņēma spārnus un pa Liepājas ielām brauca ar tādu troksni, ka cilvēki un zirgi muka kur kurais.

Tirgojoties ar nēģiem, Cukurs pie reizes pats savām rokām uzbūvēja lidmašīnu ar motocikla motoru. Laikrakstos parādījās paziņojums, ka Cukurs ar šo lidmašīnu lidošot uz Kurzemes hercogistei kādreiz piederošo salu Gambiju. No turienes laikrakstam *Jaunākās Ziņas* Cukurs sūtīja korespondences, kuras visi aizrautīgi lasīja. Tā viņš kļuva populārs ne tikai Latvijā vien. Pēc atgriešanās Cukuru pieņēma atpakaļ armijā un paaugstināja par kapteini.

Kad 1940. gadā nodibinājās Padomju Latvija, Cukurs dienēja sarkanajā armijā. Tiku redzējis, kā viņš sarkanarmijas virsnieka formas tērpā ar lielu revolveri koka makstī pastaigājās pa Brīvības ielu.

Pēc vāciešu ienākšanas Rīgā Cukurs stājās hitleriešu dienestā, esot piedalījies ebreju šaušanā. Pēc kara viņš iekļuva kara noziedznieku sarakstā, taču nebija zināms, kur atrodas.

Piecdesmito gadu beigās Izraēlas aģenti to izgājuši kādā Dienvidamerikas valstī un tur nogalinājuši. Viņu atraduši, iebāzta koferī. Atkal pasaules avīzes rakstīja par Cukuru, kurš saņēmis pelnīto sodu.

ĢIMENES DZĪVE

Pateicoties Dika un citiem sīkākiem pasūtījumiem mani materiālie apstākļi mazliet uzlabojās, varējām pāriet uz drusku labāku dzīvokli Korsakeviča ielā. Trīs istabiņas ar virtuvi maksāja ne pārāk dārgi — 20 latu mēnesī. Ūdens, kā jau visās mazajās mājās, nebija, pēc ūdens vajadzēja iet uz blakuskvartāla ielas pumpi.

Kuka bija apprecējies, mēs gandrīz visu laiku strādājām kopā, ja bija darbs. Māsa Jūle apprecējās ar vairākkārt pieminēto Jurjānu Frici, kurš bija gādīgs ģimenei un godīgs vīrs sievai, kaut arī mīlēja iedzert. Fricis nekad nebija rupjš un strīdīgs kā daudzi dzērāji.

Jurjānu ģimeni piemeklēja liela nelaime: pirmais bērns Harītis sešu gadu vecumā no sabaidīšanās palika slimš ar plānprātību; drāšu fabrikā sprāga kara laika granāta. Ārsti viņu ilgi ārstēja, vairākas reizes operēja galvas smadzenes. Tas viss neko nelīdzēja, dzīvs gan palika, taču bērna prātā. Nevarēja mācīties skolā, nedz arī strādāt. Tagad viņam pāri 40 gadiem, viņš neattīstās, ir gluži kā mazs bērns.

No mātes puses mums vēl bija radi, kuri dzīvoja Liepājā: mātes pusbrālis Dambergs, kurš strādāja kādā vācu firmā par grāmatvedi. Viņa sieva, īsta vāciete, vadīja grāmatgrotavu *Rosali Korn*. Vēlāk Dambergs mantoja šo veikalu. Dambergu ģimene bija pilnīgi vāciska. Māte tikai pāris reižu mūs aizve-

da pie viņiem, laikam tāpēc, ka mēs vāciski vairs nerunājām. Dambergu ģimenē auga divi puikas mūsu gados — Rūdis un Žoržs — un meitene Marga. Latviski nerunāja neviens.

Latvijas laikā, kad latviešu valoda skolās bij obligāta, šie radnieki runāja latviski labāki par mums, jo vārdus izrunāja ar visām galotnēm, ko mēs, kā jau nemācīti, nevarējām, gramatika mums bij sveša. Sevišķi man patika klausīties, cik skaisti latviski runāja Marga. Žoržs vēlāk pilnīgi pārlatviskojās, uzvārdu Dambergs apmainīja pret Dambjakalnu. Viņš esot izpētījis, ka viņa tēva senči tā saukušies. Vēlāk Žoržs pārcēlās uz Rīgu.

Rūdis strādāja par vēstures skolotāju turpat Liepājā, vācu skolā, runāja ar stipru vācu akcentu. Reiz es viņu apciemoju. Nojautu, ka šis viņam nelikās patīkams apmeklējums. Atminos viņa uzrunu: "Jūs laikam arī esat šo to lasījis?" Šie vārdi raksturoja viņa attieksmi pret mani.

Marga Liepājā iepazinās ar vācu jūrnieku, apprecējās un aizbrauca uz Vāciju.

Kad 1939. gadā Hitlers visus Latvijas vāciešus aicināja uz Vāciju, vecā Damberģiene un Rūdis aizbrauca. Tālāk par viņiem vairs neko nezinu.

Jau no bērnības man bijusi liela vēlēšanās ceļot, redzēt ko jaunu. Taču vienmēr trūka naudas. Liepājā darbojās birojs, kas vervēja strādniekus Argentīnas plantācijām. Es arī par visu makti taisījos tur pierakstīties. Sieva sākumā pretojās, bet vēlāki piekrita — ja tikai mēs abi brauktu. Norunājām, ka bērnus pagaidām atstāsim pie viņas māsas. Birojs sedza visus izdevumus — gan ceļam, gan arī uzturam. Saprotams, ka plantācijās vajadzēšot strādāt. Nezinu, par laimi vai nelaimi uz biroju nogājām par vēlu, tas bija slēgts.

Dabūt atļauju braukšanai uz ārzemēm bija nieka lieta: iesniedz tikai lūgumu, un trešajā dienā jau vari saņemt ārzemju pasi un vīzu. Brauc, kur gribi! Zināms, visur bija vajadzīga nauda, un tās trūka. Atļauju braukšanai uz ārzemēm neizsniedza vienīgi tiem, kas atradās tiesas izmeklēšanā un karadienestā iesaucamajiem jaunekļiem.

Kad Ulmanis nāca pie varas, tad likvidēja visus birojus, kur vervēja Latvijas strādniekus priekš citām valstīm. Ulmaņa valdība pati sāka ievest tūkstošiem laukstrādnieku no Lietuvas un Polijas, tie strādāja lētāki par vietējiem. Lietuvā un Polijā dzīves standarts bija zemāks nekā Latvijā.

Pilsētās galvenajiem pārtikas produktiem bija šādas cenas: rudzu maize — 20 santīmu (kg), baltmaize — 30 santīmu (kg), sviests — 1,80 latu (kg), liellopu gaļa — 1 lats (kg), cūkas gaļa — 1,20 latu (kg), aitas gaļa — 80 santīmu (kg), teļa gaļa — 40 santīmu (kg), piens — 18 santīmu (litrā), vistas — 2 lati (gabalā), olas — 7 santīmi (gabalā), kartupeļi — 5 santīmi (kg), cukurs — 70 santīmu (kg), degvīns — 1,80 latu (puslitrs), alus — 70 santīmu (puslitrs). Cenas bija stabilas visu gadu.

Rūpniecības preču cenas sekojošas: lētie vasaras uzvalki — 30—40 latu, vienkāršas vilnas bikses — 10—15 latu, vienkārši virskrekli — 3—5 lati,

rudens mēteļi — 40—50 latu, vienkārši ādas apavi — 6—12 latu.

Velosipēds — 90 latu, radioaparāts — 200—300 lati, automašīna vai traktors — 5000 lati. Labs zirgs 600—1000 lati, govys ap 200 latu. Tramvaja biļete — 17 santīmu, autobusa biļete — 20 santīmu (Rīgā).

Dzīvokļu īre Liepājā (par 1 istabu un virtuvi) 12—15 latu mēnesī. Rīgā par tādu dzīvokli 20—25 lati mēnesī. Elektrība — 8 santīmi kilovatstundā. Tā bija pamatcena, bet, jo vairāk patērēja, jo lētāki aprēķināja. Malka — 5 lati (sters).

Ar likumu bija noteikts, ka augstāko ierēdņu alga nedrīkstēja pārsniegt vairāk par sešām reizēm zemāko ierēdņu algu. Valsts un pašvaldību iestāžu darbiniekiem tika paredzētas pensijas, par kurām ieturēja attiecīgu procentu no algas.

Amatnieka alga Liepājā 30—40 santīmu (stundā), Rīgā — 50—60 santīmu (stundā). Labam speciālistam līdz 1 latam stundā. Vienkāršiem strādniekiem algas uz pusi zemākas.

Liepājā atkal rīkoja lauksaimniecības un rūpniecības preču izstādi. Uz atklāšanu solīja ierasties Ulmanis. Viņam patika izstādes un plaši svētki "prāta un gara pacilāšanai".

Ar maizes un konditorejas izstrādājumiem izstādē piedalījās arī Diks.

Pēc mana zīmējuma kokamatnieki pagatavoja stendu, es izkrāsoju un noformēju.

Kā vienmēr, arī šoreiz viss ritēja ar lielu steigu. Tik tikko paspēju pārskriet mājās, pieklājīgi apģērbos un steidzos atpakaļ.

Ieeja laukumā jau bija slēgta, policisti nevienu nelaida iekšā — kuru katru brīdi gaidīja Ulmaņa ierašanos.

Es pagāju sānis un piebiedrojos vienkāršiem ļaudīm, kuri drūzmējās nē-tālu. Kad nu Ulmanis nāca ar savu svītu, es noskatījos, ka neviens policists mani nenovēro — tad iejuku Ulmaņa svītā un kā ievērojams vīrs kopā ar Ulmani iegāju izstādē. Policisti stāvēja miera stājā, pilsētas ievērojamākie vīri smaidošām sejām mūs godbijīgi sveicināja.

Kad iegājām izstādes ēkā, es steidzos pie sava stenda. Tur divas ļoti svaigas un skaistas jaunavas augstiem viesiem sniedza nogaršot izstādītos cepumus. Diks, apģērbies kā kungs, stāvēja blakus. Mani ieraudzījis, brīnījās, kā esot iekļuvis izstādē? Kad nu izstāstu, kādā veidā, Diks, acis piemiedzis, pasmējās. Te klāt arī Ulmanis ar svītu, pie mūsu stenda pat neapstājās, tikai garām ejot noskatījās. Pēc vērtēšanas komisijas lēmuma Diks par saviem ražojumiem saņēma pirmo godalgu.

RĪGĀ

Rīga man nedeava miera. Ar to biju vairākkārt iepazīnis un redzējis, ka dzīve tur rit daudz straujāki un ļaudis dzīvo labāki. Tur cilvēki staigā tīri un labi ģērbti, un galvenais, kas man patika — rīdzinieku viesmīlība. Liepājnieki

vienmēr izskatās īgni un saskābuši, tādus mūs laikam padarījusi nīkstošā pilsēta.

Uz Rīgu bija pārcēlies Damnicu Tedis ar ģimeni. Viņš rakstīja, lai arī es braucot, darbu gan jau dabūšot. Sākumā varēšot dzīvot pie viņiem.

Damnici dzīvoja Šampēterī, Volgundes ielā, bibliotēkā, kur viņa sieva bija kalpotāja. Liepājā pašlaik nekāda nopietna darba nebija, ar sievu sarunāju, ka braukšu viens. Kad iekārtošos darbā, aicināšu visu ģimeni. Un tā 1935. gada augustā sēdos vilcienā un devos uz Rīgu laimi meklēt.

Apzinājos, ka viss būs jāsāk no gala un jāstrādā jebkurš darbs. Vispirms pieteikšos par krāsotāju; lai gan bija augusts, tomēr, cik novēroju, tad krāsošanas darbi vēl ritēja pilnā sparā.

Iekārtojos pie Damniciem un otrā rītā gāju uz pilsētu. Īsta mērķa man nebija, nolīgta vietas vai pazišanās arī ne. Devos uz *Jaunākajām Ziņām*. Šis laikraksts iznāca pēcpusdienā, un man bija pieteikoši daudz laika.

Nogriežos uz Kaļķu ielu, eju pa Rātslaukumu. Te atrodas senlaicīgais Melngalvju nams ar daudzām figūrām un sarežģītu pulksteni, kas rāda stundas, dienas un mēnešus. Aplūkoju bruņinieka Rolanda pieminekli. Izeju Daugavmalā, apsēžos tramvaja pieturā uz sola. Te ir diezgan kluss; kopš tirgus pārcelts uz jaunām paviljona telpām, te iet retais braucējs un gājējs.

Ap pulksten trijiem iela bija pilna ar tādiem pašiem darba meklētājiem kā es. Katrs gribēja dabūt pēc iespējas ātrāk šīsdienas *Jaunākās Ziņas*.

Kad redakcijas durvīs parādījās bars puiku ar svaigu avižu paku rokās, gaidītāji ar joni metās klāt, lai par 5 santīmiem dabūtu laikrakstu. Tūlīt jāatšķir sludinājumu daļa un kāri jāpārlasa darba piedāvājumi. Un, ja nu kas piemērots, tad skriešus jāskrien, lai pirmais būtu pie darba devēja.

Es visas šīs izdarības nezināju, tāpēc pie *Jaunākajām Ziņām* tiku gandrīz vai pēdējais. Avižu zēni vēl iznesa avīzes un piesēja pie velosipēdu bagāžas turētājiem — avižu stabi sniedzās pāri galvām. Viņi sēdās virsū saviem riteņiem un, veikli balansējot, izvadāja laikrakstus pa kioskiem.

Nevarēju vien nobrīnīties par avižu zēnu veiklību. Kā viņi neapgāžas? Strādā kā cirkā — ielās strauja kustība, tomēr puikas izlavās starp braucējiem un gājējiem, un man atliek tikai nobrīnīties.

Kad nu man ticis šīsdienas numurs, starp darba piedāvājumiem meklēju, kam būtu vajadzīgs krāsotājs. Tādi piedāvājumi vairāki. Izvēlējos vienu — un devos uz norādīto adresi. Elizabetes ielas šķērsielīņā neliels uzraksts vēstīja, ka te atrodas Freiganga krāsošanas darbnīca. Liela telpa, pie sienām kārtīgi sakārti šabloni, plauktos salikti iztīrīti krāsu podi, kā arī darbaņki. Te strādāja tikai viens cilvēks baltā ķītelī. Sveicināju, rādīju šīsdienas sludinājumu. Cilvēks sacīja, ka Freigangs tūlīt nākšot.

Tas izrādījās resns vācietis ar cigāru mutē, latviski runāja slikti. Cilvēks baltā ķītelī viņu jau informējis par mani, tie abi sarunājās vāciski. Freigangs tikai pajautāja, vai ar lakas krāsām protu strādāt. Priekšā bija nokrauta kau-

dze klozeta "brillu" un vāku, tos tad nu vajadzēja nokrāsot baltus. Redzēju, ka viņš pats nav strādātājs un nemaz neinteresējas par darbu.

Izrādījās, ka kolēģi sauc par Cīruli — pazīstamā gleznotāja Anša Cīruļa brālis. Cīrulis stāstīja, ka pie Freiganga viņš sācis strādāt pirms kara un ka toreiz Freiganga firma bijusi slavēna, te strādājis daudz cilvēku. Tagad viņš esot palicis viens, jo pasūtījumu neesot tikpat kā nemaz; labi, ka vecie paziņas paretam ienākot.

Līdz ar Latvijas valsts nodibināšanu vecās vācu firmas nozuda cita pēc citas un sparīgie latvieši amatniecību un rūpniecību pārņēma savās rokās. Tirdzniecībā vāciešiem un ebrejiem vēl bija sava teikšana, bet arī tā pamazām zuda.

Reiz mūs abus nosūtīja uz Valdemāra ielu remontēt kādu dzīvokli. Kā stāstīja Cīrulis, Ķergalvis agrāk bijis liels uzņēmējs un Rīgā cēlis daudz namu. Tagad Ķergalvis bija vecs vīrs un ar namu celšanu vairs nenodarbojās. Rīgā viņš ienācis no laukiem, strādājis par mūrnieku, līdz sācis pats uzņemties namu būvi.

Ķergalvis parādīja remontējamo dzīvokli un paskaidroja, kas jādara; redzēju, ka viņš ir lietpratējs. Sienu apmetums jau izlabots, un mēs ar Cīruli spriedām, ka to izdarījis pats Ķergalvis.

Viņš staigāja vecā, nodilušā un notraipītā mētelī — kā jau vecs amatnieks. Nevarēju saprast, kā tik bagāts cilvēks nezina citu nodarbošanos, kā vien uzraudzīt amatniekus. Būtu labāk baudījis sava darba augļus! Tāda nu ir veco latviešu daba — bez darba latvietis ir miris cilvēks.

Cīrulis ieteica sameklēt kādu latviešu meistarū, tas ilgāki pieturēšot darbā. Meistars Pogulis esot viens no labākajiem krāsotāju meistariem.

MEISTARS POGULIS

Poguļa darbnīca atradās starp Bastejkalnu un Pulvertorni vecajās zaldātu kazarmās, pagraba telpās. Tā atgādināja noliktavu, piekrautu ar pernicas mucām, krīta maisiem un saliekamām kāpnēm. Nelielā, nodalītā telpā strādāja izkārtņu rakstītājs un māceklis. Vēl maza istaba pašam Pogulim un grāmatvedim.

Pogulis bija apmēram 50 gadu vecs, ar tādām kā izplūkātām ūsām, viena acs vienmēr piemiegta, runāja, skaļi šņākdams. Viņš man izskatījās pēc zemnieka un nemaz neatgādināja cilvēku, kas darbojas ar krāsām. Parasti no izskata vien pazinu savus amata brāļus.

Pirmdien ierados pusastoņos, bet darbnīca jau pilna ar cilvēkiem, kuri garajā gaitenī nostājušies rindā kā zaldāti. Pogulis staigāja pa vidu un deva rīkojumus, visus sadalīja grupās, katrā ieceļot pa vecākajam.

Savādi, ka Pogulis strādniekus uzrunāja uzvārdā un dēvēja par kungiem. "Blūma kungs, ņemiet sev palīgā Strauta un Lejiņa kungu un dodieties uz

Brīvības ielas būvi.”

Piebilda arī, kādi materiāli jāņem līdzī.

Kad nu visi norīkoti, Pogulis pienāca pie manis: “Un jūs, Janševska kungs, ejiet uz Hanzas ielas jaunbūvi un piesakieties pie vecākā Šmita krāsot durvis.”

Šāda izrikošana notika katru rītu, gluži kā karadienestā.

Pirmdienās katram strādniekam iedeva veidlapas, kurā jāieraksta dienā padarītais. Sestdienās veidlapas jānodod Pogulim.

Strādājām 10 stundu dienā, sestdienās — 6 stundas. Likumā paredzētās piemaksas par virsstundām neatlīdzināja. Strādājām aizsūšies, lai vairāk padarītu un lai Pogulis redzētu, cik logu un durvju nokrāsots. Par blēdīšanos Pogulis tūlīt atlaida no darba. Pavirši strādāt arī nevarēja, jo priekšstrādnieks sekoja kvalitātei. Man maksāja 50 santīmu stundā. Objektu bija daudz gan Rīgā, gan ārpus Rīgas.

Ar ziemas iestāšanos gandrīz visus krāsotājus atlaida. Palikušajiem maksāja par 10 santīmiem stundā mazāk nekā vasarā. Tik tiešām, ziemā darbs izbeidzās.

Pārdaugavā remontējām kāda bagāta tirgotāja dzīvokli. Kad viss gandrīz jau gatavs, Pogulis mani norīkoja koridora un ēdamistabas sienas imitēt ozolkokā. Pogulis samācīja: “Janševska kungs! Ja tirgoņa kungs vai kundze jautā, kur esat mācījies, tad droši atbildiet — Minhenē!”

Rīgā bija vēl viens tikpat liels krāsotāju meistars kā Pogulis — Zirdziņš. Reiz viņš atnāca pie mums uz darbnīcu un pajautāja Pogulim, vai kāds no krāsotājiem protot strādāt ar marderī. (Marderis—maza otiņa, izgatavota no vāveres astes. Vajadzīga liela māka, lai ar to strādātu.) Pogulis norādīja uz mani: “Re, te ir vīrs, kas to veikli prot.”

Doma laukumā Valsts bankā jāglezno griestu ornamentī. Darbus vadīja mākslinieks Šveinfurts. Tur nostrādāju pāris nedēļu, līdz darbs tika nobeigts.

Ziemā krāsojām un stiklojām siltumnīcas. Bauskas ielā Pogulis uzbūvēja piecas lielas siltumnīcas, laikam lielākās Rīgā, un, kā es nojautu, tā viņam bija sirdslieta. Pēc dabas Pogulis bija un palika zemes kopējs. Vecie krāsotāji mēloja, ka meistars neprotot novilkt strīpu uz sienas. Krāsošanas darbus Pogulis uzņēmies tikai tāpēc, lai sapelnītu naudu siltumnīcu būvei.

1940. gadā padomju vara viņa uzņēmumu un siltumnīcas nacionalizēja. Tad Pogulis palika strādāt savās bijušajās siltumnīcās. Vēlāk redzēju kinohroniku, kur viņš tika slavēts kā labs dārznieks.

ANSIS AIDE

Jaunākajās Ziņās izlasīju sludinājumu, ka Ansis Aide meklējot daiļkrāsotāju. Aides vārdu jau sen biju dzirdējis un redzējis viņa darinātās lielās reklāmas uz namu sienām, tās likās ļoti spilgtas un izteismīgas. Arvienu

domāju, ka man patiktu pie tāda slavēna meistara pastrādāt.

Dažas reklāmas bija piecstāvu mājas augstumā. Vecie Rīgas iedzīvotāji droši vien atminas petrolejas kompānijas reklāmas pie pontontilta, Kalniņa kosmētisko ražojumu sludinājumus u.c. A.Aide bija vienīgais šāda veida meistars Rīgā, kā toreiz sacīja, "bez konkurences". Jauni cilvēki, kuriem piemita tieksme uz mākslu, centās strādāt pie Aides — O.Ābelīte, J.Plēpis, V.Valdmanis, N.Kūlainis, V.Caune un, šķiet, arī O.Norītis.

Kad nu ierados pēc uzrādītās adreses, Aide ar diviem palīgiem krāsoja autobusus. Tepat arī viņa nelielā darbnīca, drīzāki sakot, noliktava.

Viņš bija apmēram 50 gadu vecs, ļoti kustīgs un runīgs. Pret svešiem cilvēkiem sākumā izturējās ar zināmu atturību.

Vēlāki, kad drusku apradām, Aide pastāstīja, ka viens viņa dēls — Brunis pašlaik dienot armijā. Tas gan strādājis ar otām kā spēlēdamies, taču tagad jāpūšot trompete, esot muzikants, dienot tepat Rīgā.

Pie Aides pastāvīgi strādāja krievu mākslinieks Kņazs Masaļskis—Šurins — emigrants. Kņazs bija gauzām nabadzīgs, turklāt dzērājs. No rītiem ienāca darbnīcā, nomazgājis muti un gludi sasukājis matus. Šī paraža viņam vēl atlikusi no agrākiem laikiem. Kņazs runāja krieviski un franciski, latviski — ļoti slikti. Vispār viņš bija mazrunīgs, kluss un inteligents cilvēks. Mākslu mācījis Beļģijā. Kņazs laikam turējās pie Aides tāpēc, ka pēdējais atļāva dzert turpat darbnīcā.

Aide bija, kā saka, liels balamutis. Visu, ko nopelnīja, to kopā ar draugiem nodzēra. Viņam bija četri bērni, ģimene dzīvoja vienā istabā, mēbeļu nekādu, sēdēja uz malkas klucīšiem.

Aidem nauda reti turējās. Sestdienās mums bija lielas grūtības dabūt savu algu. Meistars steidzināja beigt darbu un pats skraidīja pie kundēm lūgt aizdevuma naudu. Kad visu, kas pienākas, nevarēja izmaksāt, palika parādā.

Aidem patika izmaksāt algu vai nu krogā, vai pie atnestām pilnām pudelēm. Sestdienās atnāca arī Aides sieva, gribēja dabūt naudu ģimenes vajadzībām, bet meistaram pēc algas izmaksas nepalika ne lata. Reizēm meistara palīgs viņa sievai aizdeva kādu latu — nevar taču cilvēki ciest postu un badu.

Pirmo reizi mūžā mālēju lielu reklāmu. Tas izrādījās ļoti vienkārši. Apglezojamam laukumam pagatavoja atbilstoša mēroga skici, to sadalīja rūtiņās. Tāpat rūtiņās sadalīja pašu laukumu un tad zīmēja, kā norādīts skicē.

Aides matētās reklāmas bija ļoti izturīgas. Viņš pamatu nekrāsoja ar biežām eļļas krāsām, kā to darīja citi meistari, bet uzzīmēja uzmetumu, ar ļoti skaidrām krāsām ieklāja zīmējumā paredzēto. Tā vairākkārt, līdz apmetums pilnīgi piesūcās ar pernicu un tapa spīdīgs. Šādi uzkrāsota reklāma bija mūžīga. Dažviet, kuā nav pārkrāsots, tās redzamas vēl šodien. Tās neplaisā un nenolobās, kas noteikti notiek, ja pamatkrāsojumu veic ar biežām krāsām.

VOLDEMĀRS IRBE

Pie Aides šad un tad iegriezās mākslinieks V. Irbe. Viņš gan tika turēts par drusku garā nepilnīgu, bet sarunājoties viņam piedēvēto iespaidu nejutu. Valoda rāma un loģiska, prasme spriest par lietām. Ja Irbe nebūtu tik netīrs un nestaigātu basām kājām kā vasarā, tā ziemā un ja nesaistītu vēribu viņa nekoptā bārda un pinkainie mati, tad varētu redzēt, cik viņam skaista, varētu teikt, dievišķīga seja.

Viņa netīrība bija atbaidoša, taukainās drēbes spīdēja. Ap kaklu viņš valkāja papīra šalli, dūrainus nēsāja kaklā uzkārtā auklā. Ziemā kājas no sala tapa sarkanas. Vairākas reizes policija viņu ar varu aizvedusi uz pirti un iedevusi tīras drēbes, taču necik ilgi — viņš atkal tādš pats kā bijis.

Irbe bija reliģiozs, to es jutu no viņa valodas. Savus darbus Irbe darināja, apsēdies uz soliņa vai uz trotuāra malas ar paštaisītiem pasteļkrītiem uz melna, vienkārša papīra, to piespraudis finiera gabaliņam. Ja nu kāds ziņkārīgais jautāja, cik maksā bildīte, tad viņš teica: "Vienu latīņu jau nu vajadzētu, bet — cik kungam nav žēl."

Arī es nopirku vienu bildīti par vienu latīņu. Šo bildīšu cenas tagad ir trīsdesmitkārt augstākas.

Irbe gāja bojā 1941. gadā: kara laikā viņu trāpījusi bumbas šķemba, kad tas ar ormani savas gleznas pārvedis drošākā vietā.

Viņam dzīvam esot, smalkie ļaudis gāja garām, degunus savilkuši, bet tagad par katru vari vajaga iegūt kādu mūsu Irbiša darbu. Liela daļa gleznu glabājas muzejā, lai laiku pa laikam tās rādītu cilvēkiem.

Viņš sarakstījis arī pāris traktātu par mākslu.

ULMANŠVĒTKI

Kā jau minēju, no Aides bija ļoti grūti dabūt nopelnīto naudu, arvien viņš mums palika parādā. Es sāku domāt, ka jāmeklē cits darbs.

Krāsotājs vārdā Gailis vienu rītu sacīja, ka Juglā sagatavojot laukumu darba svētkiem un tur vajadzīgi arī krāsotāji. Otrā rītā ar autobusu devāmies uz Juglu. Tas nav tālu, turpat blakus Brīvdabas muzejam. Laukumā rosījās daudz strādnieku, cēla lielu tribīni, kaut ko līdzīgu skatuvei. Taisīja dažādas būdas, solus, goda vārtus no apaļiem balķiem senlatviešu stilā.

Divi strādnieki krāsoja bufetes būdas. Teicām, ka meklējam darbu. Viņi norādīja uz diviem vīriem laukuma vidū, tie esot mākslinieki Cimermanis un Ciesnieks. Griezās pie vecākā. Cimermanis, tā sauca vecāko, bija priecīgs par mūsu piedāvājumu un palūdza Ciesnieku mums ierādīt darbu. Abi ar Gaili bijām pārsteigti par tik laipnu uzņemšanu. Cik viss labi sanāca!

Mums ierādīja vienu no daudzajām būdām. Sākām, kā jau parasti, sparīgi krāsot, un būda ātri vien nokrāsota. Ciesnieks aizrādīja, lai mēs tā nestei-

dzoties, jo namdari tik ātri nebūvējoties. Vēlāk būšot jāstrādā arī naktīs.

Tas mums likās kaut kas neparasts, jo līdz šim visu laiku visās vietās bijām tikai steigušies, baidoties darīt par maz. Ja jau tā, sākām lūkoties apkārt. Blakus strādāja, patiesībā nedarija neko, trīs krāsotāji, sēdēja un runājās. Vienu sauca Meija, otru — Ābelītis, trešo — Plēpis. Visi samērā jauni cilvēki, katrā ziņā jaunāki par mani. No runām sapratu, ka viņi ir Sutas Mākslas studijas audzēkņi un viņus šurp uzaicinājis Ciesnieks, kurš ir Sutas asistents.

Skices skatuvei un goda vārtiem bija gatavojis mākslinieks Jānis Muncis, kurš ieradās pārbaudīt padarīto kā augsts ministrs ar daudziem pavadoņiem. Viņu pavadīja Cimermanis, Ciesnieks, darbu vadītājs Liepiņš un ierēdņi no Sabiedrisko lietu ministrijas.

Munci laikam turēja lielā godā pats Ulmanis, jo pēdējam ļoti patīcis Muncā projektētais peldošais plosts Daugavā. Pagājušā gada vasarā tika uzbūvēts plosts ar butaforisku pili, netrūka dziedāšanas, dejošanas un uguņošanas. Tas bija Ulmaņa pirmais sarīkojums tautai. Ulmanim šādi svētki patika.

Kad skatuve un visas būdas bija gatavas, tad nu Cimermaņa ļaudīm pilnas rokas. Plēpis, Ābelīte un es veicām dažādus un daudzus uzrakstus. Dabūjām strādāt arī vakaros.

Pabeidzām laikā, paspējām pat pārgērbties. Laiks bija ļoti karsts un spiedīgs — uz lietu. Drīzi sāka spēlēt maršu, un mēs sapratām, ka svētkus atklās Ulmanis.

Lielajā Ulmaņa svītā, kā parasti, bija visi ministri, Darba kameras priekšsēdētājs Egle, Rīgas pilsētas galva Liepiņš, Rīgas prefekts, ģenerāļi un aizsargu augstākie priekšnieki. Pēc Ulmaņa atklāšanas runas, kurā tika slavināts darbs un tautas vienība, uz skatuves parādījās strādnieku grupas no VEF, Vairoga un citām valsts fabrikām, kā arī no topošās Ķeguma spēkstacijas. Tie kopbalsi deklamēja patriotiskus saukļus un dzejas.

Uzveduma daļa laikam vilkās par ilgu, ļaudis sāka izklīst pa bufetēm, kur pārdeva arī alu par 50 santīmiem pudelē. Cena bija speciāli paredzēta svētku gadījumam. Parasti pudele alus maksāja 70 santīmu. Cilvēki uz lēto alu krita kā mušas, uzradās daudz iereibušo.

Mēs ar Gaili stāvējām pie apdares materiālu būdas un vērojām, kā tuvojas melni mākoņi — drīzi gaidāms briesmīgs gāziens. Kā tad! Nepagāja ne dažas minūtes, un sāka līt kā no spaiņiem. Cilvēki muka kā traki, meklēja kādu pajumti, ar varu spiedās arī mūsu noliktavā. Būda bija diezgan liela, saspiedās cilvēks pie cilvēka. Tie kāpa virsū krāsu spaiņiem. Uzkliedzieni, lai sargās no krāsām, neko nelīdzēja. Briesmīgais lietus vilkās 15 minūšu.

Kad nu ļaudis sāka izklīst, tad tikai vajadzēja redzēt, kādi viņi izskatījās! Cits zils, cits sarkans vai raibs, dažs melns kā nēģeris. Žēl bija sieviešu kleitu. Tās pielipušas pie miesām, sasmērētas dažādās krāsās. Pēc lielā lietus vairs neredzēju, kur palika visa godība. Ļaudis izklīda kur kurais.

NOKĻŪSTU NACIONĀLAJĀ TEĀTRĪ

To pašu gadu Rēzeknē Ulmaņa valdība rīkoja pļaujas svētkus, turpat blakus atklāja lauksaimniecības izstādi.

Cimermanis jau laikus atsūtīja ziņu, lai es braucu uz Rēzekni viņam palīdzēt un lai paņemu līdzi pazīstamus krāsotājus. Kuka dzīvoja pie manis, mēs tad kopā ar viņu devāmies uz Rēzekni.

Inscenējumam skices darināja Muncis. Cimermanis vadīja dekoratīvos darbus, Ciesnieks — izstādes noformēšanu. Darbs šeit bija daudz apjomīgāks, un vajadzēja nolīgt krāsotājus. Rēzeknē tādu nebija, tāpēc sameklējām vidusskoliniekus; es kļuvi par tādu kā palīgu Cimermanim — sagatavoju krāsu un krāsotājiem ierādīju darbu.

Atkārtojās tas pats — nācās strādāt vēl vakaros. Mums maksāja likumā paredzētās piemaksas par virsstundām. Es saņēmu 70 santīmu par parasto stundu.

Mēs, rīdzinieki, sameklējām dzīvokli pārgulēšanai. Mājas saimniece mums gatavoja pusdienas. Es biju grupas vadītājs, tāpēc kārtāju naudas lietas. Katru rītu saimniecei devu naudu dienas uzturam, un katru reizi pie mana šķīvja pusdienu laikā tika nolikts atlikums.

Saimnieku ģimene bija krievi, vecticībnieki. Tikko iegājām istabā, svētbildes tika aizsegtas, jo mēs smēķējām. Kaut saimniekiem tas likās nepieklājīgi, mums to nekad neaizrādīja. Rēzeknē pārsvarā dzīvoja krievi, un, kad atbrauca Ulmanis, viņš vietējo iedzīvotāju sanāksmēs runāja krieviski.

Darbs nu bija padarīts. Cimermanis mani uzaicināja nākt pie viņa uz Nacionālo teātri strādāt par dekorāciju gleznotāju. Es piedāvājumu labprāt pieņēmu un sāku strādāt.

Drusku aprakstīšu Cimermani un citus dekoratīvajā darbnīcā strādājošos. Cimermanis jau pirms kara bijis dekorators tā sauktajā *Interimteātrī* — Rīgas Latviešu teātrī. Strādājis par pasniedzēju Rīgas mālderu skolā. Kara laikā dienējis krievu armijā un bijis virsnieks. Līdz ar Nacionālā teātra nodibināšanos viņš kļuvis par galveno dekoratoru. Un tāds viņš bija arī, kad mēs iepazināmies. Piezīmēšu, ka viņš bija lepns vīrs.

Cimermaņa palīgs teātrī — Vilis Valdmanis, samērā jauns cilvēks, spējīgs zīmētājs un dekorators. Vienkāršs saskarē ar mums, zemniekiem. Mīļēja iedzeršanu. Nebija augstas iekšējas kultūras cilvēks. Strādāja arī Mākslas akadēmijas students, labs gleznotājs Taube, butafors Štrauss, laipnīga šuvēja Tiliņa, galdnieks Kušķis. Šie bija, tā sakot, pastāvīgie darbinieki. Es tiku pieņemts uz laiku, saņēmu 50 santīmu stundā.

Kā viesdekoratori iesaistījās H.Līkums, O.Skulme un O.Norītis. Ar pēdējo man radās labas attiecības, jāsaka, viņa atklātības dēļ. Kaut arī Norītis bija ļoti nodarbināts, naudas vienmēr trūka, un viņš nespēja pat pieklājīgi apģērbties. Atminos, ka pēc pirmizrādes, kad viesdekoratoru izsauca publika,

viņam trūka laba uzvalka. Valdmanis, iepriekš to paredzēdams, bija atnesis savas drēbes un aizdeva Norītim iziešanai uz skatuves. Piezīmēšu, ka Valdmanis ar Norīti bija lieli draugi, abi labprāt iedzēra. Valdmanis allaž sacīja, ka Norītis esot labākais grafiķis Latvijā, labāks pat par viņu. Otra cildināšana starp māksliniekiem bija retums.

Pēdējo reizi Norīti redzēju vācu laikā, viņš bija atnācis uz *Ostland Film* darbnīcu. Norītis mira okupācijas gados no saindēšanās ar pašdarinātu spirtu. Nezinu, ko viņš nodarījis, kāpēc tagad neviens viņu vairs nepiemin?

Nacionālajā teātrī es nostrādāju trīs sezonas. Cimermani no teātra atlaida. Mēlvoja, ka viņš esot sevi izsmēlis. Cimermanis bija ļoti satriekts, smagi pārdzīvoja to.

Toreiz ļoti daudz iestudēja jaunas lugas, pa divi nedēļām — jauna pirmizrāde. Kad gatavojām dekorācijas Viļa Lāča lugām, viņš šad tad uznāca darbnīcā, runājās ar V.Valdmani, kurš bija viņa lugu galvenais dekorators. Pret pārējiem Lācis izturējās pavēsi.

AIZIET SENKSĪTIS

Rudens sākumā no Liepājas saņēmu ziņu, ka mirusi mūsu Senksītis. Mātei tikai 62 gadi, taču organisms jau galīgi nolietots. Mūsu mīļā māte esot viegli nomirusi — paēdusi un mierīgi aizmigusi, bez kādām mokām aizgājusi no šīs zemes.

Mēs visi, kas dzīvojām Rīgā, braucām uz Liepāju pavadīt māti uz pēdējo dusas vietu Centrālkapos, kurus viņa tūlīt pēc kara izveidoja. Centrālie kapi atradās diezgan patālu no pilsētas — apmēram 3 km. Māti vedām ar līķratiem no pilsētas centra Kungu ielas. Pavadītāju bija diezgan daudz, arī bagātais Krūza ar savu sievu. Un padomājiet tikai! Tie atnesa mātei, ilggadīgai sētniecei, papīra puķu vainagu. Nesaprotu, kā nebija kauna!

Tā mēs soļojām ar atsegtām galvām, asarām acīs. Pretimnācēji sveicināja aizgājēju, policists ielu krustojumā nostājās miera stājā un atdeva pēdējo godu. Tas bija tas pats policists, no kura māte ļoti baidījās. Guldījām Senksīti viņas pašas sagatavotā zemītē, un visi gauži raudājām. Tā bija pirmā mūžīgā šķiršanās mūsu ģimenē, jo tēva nāvi neatminējāmies — bijām vēl pavisam maziņi. Nāves tuvums ir briesmīgs un neizskaidrojams. Kāpēc vajadzīgs dzīvot, ja jāmirst? Kāpēc cilvēkam dots tāds prāts, lai viņš zinātu, kas ir nāve? Dzīvniekiem ir labāki, tie nāvi nesaprot un nezina, ka viss dzīvais ir mirstīgs. Tiem pienākums ir tikai sargāt savu dzīvību, un ar to viņu uzdevums ir izpildīts. Kur ir šā noslēpuma atslēga? Kas šo lielo noslēpumu atklās un izskaidros?

TĀLĀKĀ DZĪVE RĪGĀ

Neatminu, kura kamera rīkoja kancelejas piederumu un racionālu priekšlikumu izstādi. Tās iekārtošanu vadīja zinātnieks Drillis, ļoti spējīgs cilvēks, sociāldemokrāts. Pēc Ulmaņa apvērsuma viņš divas nedēļas pabija koncentrācijas nometnē, pēc atbrīvošanas turpināja strādāt agrāko zinātnisko darbu. 1944. gadā, kad vācieši atkāpās no Rīgas, Drillis devās viņiem līdzī — nezin, vai labprātīgi vai piespiedu kārtā. Pēc kara dzirdēju, ka viņš dzīvojojt Amerikā.

Šeit strādāja arī mani paziņas: Ciesnieks, Plēpis, Ābelīte, Norītis. Es gatavoju plakātus apmēram kvadrātmetra lielumā. Imants ar Leonu palīdzēja. Drillis man maksāja 40 latu par katru plakātu.

Togad uzņēma kinofilmu pēc Viļa Lāča romāna *Zvejnieka dēls*. Uzņemšanas paviljons atradās Jūrmalā, Majoros, bijušā pansionāta ēkā. Dekorators bija Cimermanis, strādāja arī Ciesnieks, es un vēl daži citi. Gatavojām butaforijas un dekorācijas. Es patstāvīgi par 120 latiem izkrāsoju Brandera bodes telpas. Te pirmoreiz iepazinās ar kinodekorācijām un filmēšanu.

Dekorācijām — vienalga, vai gleznotas vai butaforiskas — jābūt pilnīgi reālām, lai nevarētu nojaust, ka tās darinātas mākslīgi. Uzņemšanas veids bija ļoti apnikstošs. Filma iznāca vāja, pat jāsaka — smieklīga, kaut smieklī nebija paredzēti.

1936. gadā atklāja Brīvības pieminekli. Pieminekļa pakājē stāvēja ģenerālis Balodis. Ulmanis turēja runu un pieņēma godasardzes parādi. Turpmāk godasardzes maiņa notika katru dienu pulksten trīspadsmitos. Ceremoniālu pavadīja kara orķestris, katru dienu to pārraidīja Rīgas radio. Pēdējā sardzes maiņa notika 1940. gadā, kad Rīgā ienāca sarkanās armijas tanki. Piemetināšu, ka Ulmaņa valdība izdeva rīkojumu karavīriem un valsts ierēdņiem, ejot garām piemineklim, to sveicināt.

1937. gadā Jelgavas izstādē es pastāvīgi vadīju Sabiedrisko lietu ministrijas paviljona dekoratīvo apdari. Man iedalīja 15 krāsotāju, jāsaka gan, ka ar viņiem es diezgan nomocijos. Paviljona autors arhitekts Skujiņš bija prasīgs, no viņa iecerēm nedrīkstēja atkāpties. Ar materiāliem nekādu grūtību nebija. Ministrijas ierēdnis mani aizveda pie Jelgavas būvmateriālu tirgotāja un pavēlēja dot tādus materiālus, kādus es vēlos. Redzēju, ka tirgotājs kļuva priecīgs un mani uzaicināja iestiprināties. Es atteicos. Ne man laika, ne es vēlos būt apreibis.

Liekas, ka to pašu zienu Lielajā un Mazajā ģildē organizēja Latvijas amatniecības izstādi. Mani pieņēma darbā. Te bija daudz amatnieku un mākslinieku, kurus nepazinu — Treilons, Tālbergis, Ventaskrasts, Miežītis.

Izstāde vēstīja, kā latviešu amatnieki cīnījušies par tiesībām iekļūt ģildēs, kuras vāci pilnīgi turēja savās rokās. Šeit saistībā ar amatniecību atklājās visa Rīgas vēsture. Senlatviešu amatniecības ražojumi un etnogrāfiskie

izrakumi — ieroči un rotas. Labi pārstāvēta pašreizējā latviešu amatniecība. Liekas, ka izstāde bija izdevusies. Tas arī saprotams, latvieši jau no laika gāla bijuši labi amatnieki.

Drudzainā atmosfēra, lielā steiga, strādnieku trūkums un kuplais dalībnieku skaits mūs padarīja nervozus. Mēs pat sastrīdējāmies, jo es nevarēju sadabūt krāsotājus.

Sakarā ar lielo strādāšanu mūsu ģimene iekrāja mazliet naudas, ko neiztērējām ikdienas vajadzībām. 500 latu ieguldījām pasta krājkasē. Gribējām iegādāties mēbeles uz nomaksu par 1000 latiem.

Imants sāka strādāt par mācekli autoremonta darbnīcā, vakaros apmeklēja amatnieku skolu. Leons iestājās Mākslas akadēmijā kā brīvklausītājs, pie reizes gāja vidusskolā. Mēs pārcēlāmies uz citu dzīvokli tanī pašā rajonā — Sabiles ielā 11. Šeit bija divas istabas ar virtuvi. Maksa — 25 lati mēnesī, pēc pāris mēnešiem saimniece to paaugstināja par 5 latiem.

Brālis Kuka saņēma dzīvokli šinī mājā pagraba telpās. No Liepājas atbrauca viņa ģimene, un tā Kuka palika pastāvīgs Rīgas iedzīvotājs.

Avīzes rakstīja par Hitlera tīkojumiem, par Čemberlenu, kurš brauc pie firera un cenšas novērst karu. Hitleriskā Vācija okupēja Austriju. Tas mūs sevišķi neuztrauca, mēs savu mierīgo un diezgan rosīgo dzīvi dzīvojam tālāk. Saražoto preču bija diezgan, tās krājās vēl klāt; trūka pircēju.

1938. gadā Rīgā bija paredzēti Vispārīgie latviešu Dziesmu svētki. Jau agrā pavasarī Uzvaras laukumā sāka būvēt lielu estrādi dziedātājiem. Tanī vietā zeme purvainā, tāpēc estrādes pamatus taisīja par tādu kā plostu — lai būve nesāktu grimt vai šķobīties. Un tiešām — celtne iznāca ļoti stabila un pamaģīga, izturēja ļaužu tūkstošus. Vēl ilgus gadus šeit notika dažādi mītiņi — 1. Maija un Oktobra revolūcijas svētkos. Laikam 1966. gadā ļaundari nāktī tai pielaida uguni, un tā nodega līdz pamatiem.

Savā laikā laukumu, kur būvēja estrādi (jau bija sākti nosusināšanas un līdzināšanas darbi), Ulmanis nosauca par Uzvaras laukumu. Nosaukums *Uzvaras laukums* pastāvēja visu laiku, pastāv arī šodien.

Darbu vadītājs Liepiņš ar saviem namdariem galveno ēku jau uzcēlis. Cimermanis atkal uzaicināja mani palīgā, lai es sameklējot cilvēkus, kuri protot strādāt ar krāsām un otām. Vienu daļu sameklēju starp teātra jaunajiem aktieriem. Tie vasarā bija brīvi un vienmēr mocījās ar naudas trūkumu. Pie mums strādāja Mīlbergs (Bundža), Zilgalvis, Kalējs un vēl citi, kuru uzvārdus vairs neatminu. Darbā pieņēmu arī Imantu un viņa paziņas. Pavisam ap 40 cilvēku.

Mans uzdevums bija šos cilvēkus izīkot, un tas nemaz nenācās viegli. Galvenais — viņi neprata strādāt un nepakļāvās disciplīnai.

Cimermanis vadīja dekoratīvo noformēšanu. Es — estrādes un blakusbūvju krāsošanu, kā to paredzējis arhitekts — spilgtās krāsās. Ciesnieks kārtoja vietas publikai: laukumu sadalīja sektoros un vietas numurēja.

Tepietika vietas desmitiem tūkstošu cilvēku. Kā parasti, mēs atkal strādājām līdz vēlam vakaram. Sāka nākt kori uz mēģinājumiem, un mūs pavisam izsita no sliedēm. Galvenais diriģents Reiters rupji pārmeta man, kāpēc nevācoties prom un neaizvācot spaiņus un mucas, tie traucējot dziedātājiem. Es viņu neklausīju — kad viss būs gatavs, tad arī aizvāksim.

Visi namdari bija latgalieši un Liepiņa vadībā strādāja ne jau pirmo reizi, viņu labi pazina un cienīja. Algas dienās nopelnīto naudu viņi nodeva Liepiņam glabāšanā, līdz darbs beigsies. Viņi baidījās, ka paši to nodzers.

To ziemu teātrī sāka strādāt Alfrēds Sprūds. Viņš jautāja, vai es gribot iet daiļkrāsotāju skolas meistarū klasē. Rīgā tāda atvērta pirmo reizi. Skolā līdz šim bija trīs klases, tagad atvēra ceturto, kas nu būs meistarū klase. Trīs pirmajās klasēs sagatavoja amata zellus, ceturtās klases absolventiem piešķīra meistara diplomu. Vienīgi šiem meistariem būs tiesības atvērt darbnīcas.

Taču, lai iestātos meistarū klasē, jāuzrāda dokuments par izglītību un zella diploms. Sprūds bija beidzis Liepājas Mākslas vidusskolu, tāpēc zella apliecinību dabūs viegli. Bet kā būs ar mani?

Pēc veca paraduma skolu sauca par Rozīša skolu. Rozītis jaunībā bijis daiļkrāsotājs, kļuvis bagāts un savā namā Lāčplēša ielā ierīkojis šo skolu. Būdam skolā mecenāts, palīdzēja gan ar krāsām, gan citādi. Viņam piederēja krāsu fabrika un divi krāsu veikali. Padomju laikā — 1941. gadā — skolu pārdēvēja par Jaņa Rozentāla skolu.

Tā kā man nekāda izglītības dokumenta nebija, griezos pie direktora ar lūgumu mani pieņemt kā eksternu. Skolas direktors paziņoja, ka padome esot nolēmusi mani pielaist pie zella zināšanu pārbaudes. Meistarū klasē pieteicās 16 kandidātu. Daži bija beiguši Rozīša skolu, viņiem nevajadzēja izturēt uzņemšanas pārbaudi. Man un vēl dažiem jāgatavo zella diplomdarbs. Ar līmes krāsām sešos toņos jāzīmē rozete, ar eļļas krāsām — burti. Meistari uzraudzīja, vai mēs pareizi rīkojamies ar darbarīkiem un krāsām. Šis uzdevums man padevās labi, un tiku uzņemts meistarū klasē.

Telpu dekoratīvo noformēšanu un latviskos ornamentus pasniedza Treilons. Perspektīvu, mākslas vēsturi un stilu mācīja pats direktors Pika, gleznošanu — Mednis, burtu rakstīšanu, zeltīšanu un dažādas imitācijas — Zalcmanis. Kurss bija paredzēts 10 mēnešiem. Mēs sākām pulksten 10 un beidzām astoņos vakarā.

Es biju pilnīgi apmierināts, gala eksāmenā saņēmis vidēju atzīmi — 4. Pēc skolas beigšanas vajadzēja veikt meistara diplomdarbu. Man jāgatavo telpu skice rokoko stilā, reljefs ornaments jāapzelti ar īstu zeltu.

Neilgi pēc tam valdība sasauca Rīgā visus Latvijas meistarū, lai izsniegtu jaunus un apmainītu vecos diplomus. Sanāksmē piedalījās Ulmanis ar visiem ministriem.

Tagad nu vajadzētu izņemt patentu un noīrēt telpas darbnīcai, taču naudas nebija.

Kādu dienu es satiku Andersonu (vēlāk viņu sauca Ģirts Vilks). Viņš aicināja kopā pastrādāt pie mākslinieka Vimbas, kurš esot uzņēmis noformēt bērnu svētkus Uzvaras laukumā. Jau sen tiku apbrīnojis Vimbas vēsturiskās gleznas, tāpēc ar lielu prieku piekritu.

Vimba bija manos gados, ļoti vienkāršs, un viņš man iepatikās uzreiz. Darba šeit nebija daudz, trijātā mēs to veicām ātri.

To pašu — 1939. gada — vasaru viens no mūsu klases jaunajiem meistariem Vīgants (skolu viņš apmeklēja tikai tāpēc, lai iegūtu meistara diplomu, pretējā gadījumā jāslēdz savs uzņēmums) man piedāvāja vadīt skolas pārbūvi Spārē. Viņš maksāšot vienu latu stundā un pēc darba pabeigšanas 2% no tīrās peļņas. Uzturu došot skola uz sava rēķina. Es šaubījos, jo nepārzināju ne mūrnieku, ne namdaru darbus. Vīgants bilda, ka amatnieki savu darbu paši pārzinot. Kad vienojāmies, pieņēmu 5 krāsotājus, 2 mūrniekus, 2 namdarus. Man brauca līdzī arī mana sieva un Leons — kā krāsotāju palīgi. Daļu materiālu vedām no Rīgas, citu pirkām netālaļās Cēsīs.

Skola bija internāts nepaklausīgiem bērniem no 12 līdz 18 gadiem, kā toreiz pieņemts teikt, līdz iesvētīšanai. Mēs ar sievu ēdām pie skolotāju galda kopā ar skolotājiem, skolas direktoru un viņa ģimeni. Leons nenāca, ēda kopā ar pārējiem strādniekiem. Uzturs bija labs, kārtība stingra gan pie skolotāju galda, gan arī ēdamzālē — bez trokšņiem un ālēšanās. Direktoram šeit liela autoritāte.

Darbs bija jābeidz divu mēnešu laikā, pretējā gadījumā — jāmaksā sods. Paredzētajā termiņā no Rīgas atbrauca ierēdnis — darbu pieņēmejs. Visu pārbaudīja pamatīgi. Sāku jau bailoties, kādu sastādīs pieņemšanas aktu. Visumā darbs tika pieņemts bez labojumiem. Pieņēmejs bij samērā saprātīgs cilvēks. Tiku dzirdējis, ka daži liek izcelt durvis un logus, lai apskatītu, vai nokrāsotas neredzamās vietas. Bija gadījumi, ka pieņēmeji kāpa uz atvērtām krāsns durvīm; ja tās neizturēja svaru, darbu nepieņēma.

Cik īsteni bija peļņa, tā arī nenoskaidroju. Vīgants teica, ka man pienākoties 100 latu. To pašu es no viņa nedabūju, solījās vēlāki atdot.

Strādājot skolā, pa radio dzirdējām, ka Hitlera armija divu nedēļu laikā sakāvusi Poliju un Čehoslovākija kapitulējusi bez cīņas. Francija nespēja noturēt vācu karaspēka iebrukumu, un Hitlera armija ieņēma Parīzi. Mēs nevarējām saprast, kur vāciešiem tāds spēks, kā sakaut Poliju un Franciju?

Skolas direktors bija aizsargu rotas komandieris. Kad grasījās braukt mājās, daži skolotāji un direktors ienāca atvadīties. Arī valsts ierēdnis — pieņēmejs.

Iesākām pārspriest pašreizējo stāvokli. Bijām diezgan runīgi, jo direktors licis atnest pāris kastu alus. Direktors izteica domu, ka labāk mums būtu zem krieviem nekā ar mūžsenajiem ienaidniekiem — vāciešiem.

Vīgants bija apņēmis veikt kapitālremontu *Ziemeļblāzmā* un aicināja mani strādāt par pulieri; man nekas nebija pretī.

Ziemeļblāzma atrodas Milgrāvja augstākajā vietā.

Jā, pastāstīšu *Ziemeļblāzmas* vēsturi. Koktirgotājs latvietis Dombrovskis saviem strādniekiem pirms 1905. gada Milgrāvī uzcēlis koka saiešanas namu vai, kā tagad sauc, kultūras namu. Te notikušas nacionāli latviskas, kā arī politiskas sapulces. 1905. gadā cara valdība Dombrovski apcietinājusi un piespriedusi nāves sodu, bet *Ziemeļblāzmu* nodedzinājusi līdz pamatiem. Dombrovskis jau nostādīts nošaušanai, kad pēkšņi nākusi pavēle viņu atbrīvot, viņš atlaists brīvībā. Pēc tam Dombrovskis nodedzinātā koka nama vietā uzcēlis tagadējo — lielu namu no betona. Arī krēsli un galdi ir no dzelzs, lai tos nevarētu sadedzināt.

Pirms 2. pasaules kara Dombrovskis mira, un viņš apglabāts *Ziemeļblāzmas* parkā.

Dombrovska sievu tiku redzējis vairākkārt. Viņa bieži ieradās pārbūves laikā.

Tā bija lielākā būve, ko esmu vadījis. Manā rīcībā bija 40 krāsotāju un daiļkrāsotāju. Darbs sarežģīts, un es stipri nervozēju, pat piekāvu mūsu rēķinvedī, kurš pārmeta, ka darbs neejot no rokas. Darbu nobeidzām laikā. Ar lielu svinību nams tika atklāts un nodots tautai.

LATVIJA LIELĀ PASAULES KARA PRIEKŠVAKARĀ

Avīzēs parādījās ziņa: Latvijas ārlietu ministrs Munters Maskavā parakstījis nolīgumu, ka Padomju Savienībai ir tiesības Latvijas teritorijā, Ventspilī, ierīkot karabāzes. Mēs, vienkāršie cilvēki, nenojautām un nesapratām, ka līdz ar to mūsu zeme ierauta pasaules lielākajā konfliktā.

Tādus nolīgumus Padomju Savienība noslēdza arī ar Igauniju un Lietuvu. Somija līgumu nevēlējās slēgt, tāpēc sekoja karš ar Padomju Savienību. Pēc dažiem mēnešiem somi karu zaudēja.

Pēc tik tuviem notikumiem pie mums radās dažu preču pārdošanas ierobežojumi: cukuru sāka dot uz kartiņām — vienu kilogramu mēnesī cilvēkam. Zeltu, juvelieru izstrādājumus un apzeltītus koka pulksteņus varēja pirt, uzrādot cenu inspektora atļauju.

Izņemot cukuru, citu pārtikas preču trūkumu nejutām, kauču gan valdība izdeva rīkojumu, ka rupjmaize drīkst maksāt 20 santīmu par kilogramu — ne vairāk. Tieši tik, cik līdz rīkojuma izdošanai.

Rīgas ielās redzējām atsevišķus sarkanās armijas virsniekus. Tie ar mums nekādās sarunās neielaidās un izskatījās diezgan svešādi. Ģērbusies ne-parastas krāsas garos šineļos, cepures — ar izvīzītu paaugstinājumu. Ārējais izskats nekādi neatgādināja agrākās Krievijas armijas karavīrus. Vienlaikus — nezinu, kādā sakanībā — Rīgā uzturējās arī vācu armijas

virsnieki. Šinēji tādi paši kā pasaules karā, tikai cepurēm lielākas kokardes agrāko divu podziņu vietā.

Jūs zināt, kā beidzās karš! Lepnie vācieši tā dabūja no neizskatīgajiem krieviem, ka visai pasaulei no brīnumiem palika mute vaļā. Dažs labs vācietis vēl tagad nav atjēdzies, kā tas varēja notikt.

TĀ TAS SĀKĀS UN TĀ TAS BEIDZĀS

Maskavā noslēdza Padomju Savienības un Vācijas neuzbrukšanas līgumu. Sakarā ar šo līgumu Hitlers uzaicināja visus Latvijā dzīvojošos vāciešus izbraukt uz Vāciju.

Es tai laikā strādāju Mīlgrāvī, *Ziemeļblāzmā*. Tā atrodas augstā vietā, te atklājas plaši skati uz jūru. Katru dienu bija redzams, kā no Rīgas aizbrauc lieli transportkuģi ar vācu izceļotājiem un viņu mantām. Mēs brīnījāmies: kāpēc gan Hitlers izvēca no mūsu zemes visus vāciešus? Nebūdami politiķi, nenojautām, ka karš tuvojas arī mums.

Aizbraucēju bija ļoti daudz — visi Latvijas vācieši. Arī tādi, kuri sevi skaitīja par latviešiem un ieņēma augstus amatus. Piemēram, Latvijas armijas ģenerālis Dankers — par to sevišķi brīnījās. Viņš taču aktīvi piedalījās bermontiešu armijas sakaušanā.

Runāja, ka no Rīgas vien aizbrauca ap 30 tūkstošu. Rīgas ielās vācu valodu vairs nedzirdējām, Pat ebreji savā žargonā vairs nelietoja vācu vārdus, to vietā lika krieviskos.

Sakarā ar izceļošanu Ulmanis runāja pa radio: "Lai tad viņi brauc arī uz nekad neatgriešanās!"

Jāsaka, ka tā arī iznāca — viņi atpakaļ vairs neatgriezās, izņemot dažus, kurus okupācijas laikā vācu valdība atsūtīja šurp. Arī ģenerāli Dankeru, kuru vācieši iecēla par tā sauktās latviešu pašpārvaldes priekšnieku.

Vācu izceļotāju nekustamo īpašumu uzpirkšanai un pārvaldīšanai Ulmaņa valdība nodibināja akciju sabiedrību *UTAG*. Atstātos īpašumus pārdeva un nomāja. Arī mazmājiņu Talsu ielā, kur dzīvojām, bija atstājis izceļotājs vācietis. 1940. gada janvārī mēs to irējām no augšminētā *UTAG* par 20 latiem mēnesī. Turklāt mums vajadzēja uzturēt kārtībā ielu gar mājiņas robežām.

Vairākus mēnešus mājiņa bijusi neapdzīvota. Ūdensvadi aizsaluši, sienas apledojušas. Mēs ar Kuku dabūjām krietni ņemties, kamēr savedām kārtībā. Mājā bija trīs istabas, vairāk gan uzturējāmies virtuvē, siltākajā telpā. Dārzā pie mājas bija ļoti cietis no bargās ziemas, izsaluši gandrīz visi koki.

To ziemu dažus mēnešus strādāju Nacionālajā teātrī. Jutu, ka sevišķas rosības vairs nebija. Cilvēki tādi kā paguruši, arī man nepatika te strādāt. Nācās meklēt citu vietu. Rīgā pastāvēja krāsotāju kopdarbības sabiedrība *Ota*. Tas bija panicis artelis.

Pēc jaunā likuma, ko izdeva Ulmaņa valdība, kōpdarbības sabiedrības pārvaldes locekļiem jābūt Amatniecības kameras apstiprinātiem meistariem, kurus ievēlē kopsapulce. Valdes priekšsēdētāju ieceļ Amatniecības kamera. Par *Otas* priekšsēdētāju iecēla Alfrēdu Sprūdu.

Sprūds ieteica man kandidēties valdes vēlēšanās. Un, kā visās valstīs ar stingru režīmu, mani bez ierunām ievēlēja valdē.

Sabiedrībai nebija gruntīga darba, tās 20 biedriem bija jāmokās ar sīkiem gadījuma pasūtījumiem. Arī es te neko nedarīju. Mēs ar Sprūdu paši sameklējām pasūtījumus un strādājām kopā. *Ota* atskaitījām tai paredzēto peļņas daļu.

Lai vieglāki sameklēt darba devējus, pasūtīju telefonu dzīvoklī. Pēc trim dienām telefons bija ievilkts. Parāds jānomaksā vairākos mēnešos.

Kādu dienu piezvanīja mākslinieks Cimermanis un piedāvāja braukt līdz uz Daugavpili, kur jānoformē Latgales Dziesmu svētki. Labprāt piekritu. Pēc dažām dienām kopā ar Cimermani sēdāmies vilcienā un devāmies turp.

Jaunceltā svētku estrāde atradās Stropos, trīs kilometrus aiz Daugavpils. Kā vienmēr, estrādi cēla Liepiņš ar saviem agrākajiem latgāliešu namdariem, no kuriem daudzus pazīnu. Cimermanis šeit būs galvenais mākslinieks, es — viņa palīgs. Daļkrāsotājus un krāsotājus sadabūjām šeit pat, Daugavpilī.

Mēs ar Cimermani tuvumā saņēmām istabiņu kādās lauku mājās. Acīmredzot te dzīvoja ļoti trūcīgi. Kad vakaros visi saradās mājās, tad bija pilns kā bišu stropā. Nesaprotami, kā viņi atrada vietu gulēšanai, nemaz jau nerunājot par gultām! Viss liecināja par nabadzību. Es brīnījos, ka pie lielās saspiesības mums tomēr izdeva istabu ar divām gultām. Istabai bija atsevišķa ieeja. Mājinieki pret mums izturējās apbrīnojami laipnīgi un godīgi. Man viņi atgādināja gadījiena laukstrādniekus vai grāvračus. Par tiem strādāja gandrīz tikai jauni, spēcīgi puīši. Grāvjus rakt bija viens no smagākajiem lauku un ceļu darbiem.

Reiz man radās vajadzība iegriezties mājās dienas vidū, neviens mūs nesagaidīja. Ārduvis bija cieti, bet jutu, ka no iekšpuses aizkrampētas. Klauvēju gan pie durvīm, gan pie logiem, bet neviens neatsaucās. Grabinājos gar logiem, līdz viens pavērās. Saucu, vai kāds ir mājās, — atbildes nebija. Iekāpu istabā pa vaļēju logu. Ielūkojos visos stūros — neviena nav. Acīmredzot pēdējais, izejot no mājām, durvis aizbultē un pats izkāpj pa logu.

Zeme apkārt pelēki smilšaina, un jādomā, ka tanī nekas neizauga. Bēdas skatīties — es neredzēju neviena spilgta zaļumiņa; kaut kādi panīkuši stādi. Nevar pateikt, vai tie kāposti vai kāļi, vai kas cits?

Dienu pirms svētku atklāšanas, kad gandrīz viss darbs padarīts, daļkrāsotājs vārdā Nikolajs, pieņemts darbā tepat Daugavpilī, pieprasīja, lai paaugstinu algu, pretējā gadījumā viņš pārtraukšot darbu. Nelīdzēja nekādi paskaidrojumi. Nikolajs un vēl viens nolika pindzeles un paziņoja, ka vairs nestrādāšot. Gāju pie Liepiņa prasīt piemaksu, ko streikotāji tūlīt arī saņēma.

Pēc pāris mēnešiem Nikolaju satiku Rīgā. Viņš esot palicis Rīgā un ar "mākslu" vairs nenodarbojoties. Pēc vāciešu izdzīšanas no Rīgas atkal satiku Nikolaju — formas tērpā. Mēs apsveicinājāmies un stāstījām, kā nu katram gājis. Vēlāki viņš mani bieži apmeklēja darbnīcā. Pēc tam pazuda: domāju, ka viņš kur aizbraucis.

Pēc ilga laika pie manis darbnīcā ieradās pavecāka sieviete. Viņa esot Nikolaja māte. Nikolajs esot notiesāts un izsūtīts no Latvijas. Vēstulē Nikolajs lūdzis, lai es tam nosūtu mākslinieku krāsas. Ko varēju, to sameklēju, jo ar krāsām bija grūtības. Sataisīju paciņu un iedevu viņa mātei, lai nosūta.

Bet tālāk, kas notika tālāk ar Dziesmu svētkiem? Kā parasti, savu darbu padarījām laikā un šoreiz pat bez lielas steigas.

Atklāšanas dienā laiks bija jauks. Dziedātāju pulki ieņēma vietas estrādē. Ieradās ļoti daudzi aizsargu kori un pūtēju orķestri. Nāca klausītāji. Skatruņi visu laiku raidīja patriotisku mūziku. Liekas, ka viss kārtībā. Vēl tikai gaidīja valsts prezidentu Ulmani.

Pēkšņi skatruņa mūzika aplusa un kāda vīrieša balss pieteica paziņojumu. Šī pati balss paziņoja, ka sakarā ar svarīgām valsts darīšanām prezidents uz Dziesmu svētkiem neieradīsies.

Cimermanis sacīja, ka nu laikam kaut kas neesot kārtībā. Nepagāja ne pusstunda, un visi ieņēma savas vietas. Kāds no svētku rīcības komitejas norunāja atklāšanas vārdus. Galvenais diriģents uznāca, paklanījās, un apvienotie kori sāka izpildīt programmu.

Dziesmu svētki noritēja mierīgi un bez traucējumiem. Kad viss bija nodarīts, klāt arī vakars. Svētku dalībnieki izklīda, lai dotos uz mājām. Arī Cimermanis to pašu vakaru aizbrauca uz Rīgu. Es vēl nakti pārgulēju mūsu istabiņā.

No rīta svētku laukumā mani gaidīja Liepiņš, kurš izmaksāja nopelnīto algu. Uzreiz pāri galvām pārlidoja divas lielas lidmašīnas, uz pelēkajiem spārniem mēs skaidri saskatījām sarkanas zvaigznes.

Liepiņš, brītiņu padomājis, teica: "Jāiet noņemt karogus! Lai nedomā, ka mēs šeit taisām provokāciju." Un viņš pavēlēja karogus novākt.

Norēķinājos par istabu un devos uz Daugavpils staciju. Pa ceļam iegriezos veikaliņā, lai nopirktu papirosus. Bodnieks — židiņš — pavēstīja, ka šorīt agri krievu tanki braukuši caur Daugavpili uz Rīgas pusi.

Vilciens pasažieri neko sevišķu nerunāja. Tikai kāds jauns pāris savā starpā klusi sprieda par redzētajiem krievu tankiem. Kāds vīrietis izteica domu, ka nu ar Latviju laikam būšot cauri. Pa vilciena logu redzēju, ka mūsu pašu kareivji krāva vāgā savā logā zāli un veda uz savām mītnēm. Nekas neliecināja, ka pirms dažām stundām kara mašīnās te braukuši svešas zemes karavīri.

Kad izkāpu Rīgas stacijā, dzirdēju šauteņu šāvienus. Pa Marijas ielu ķēdē gāja Galvenā štāba rotas kareivji (tos var pazīt pēc baltajām zīmotnēm).

Nevienam neaizturēja un vispār neko nedarīja, tikai soļoja lēnā gaitā. Laikam norīkoti varbūtējo nekārtību novēršanai.

Stacijas laukumā redzami divi sarkanarmijas tanki. Pie galvenā pasta Kr.Barona ielas stūrī — atkal daži tanki. Pie pasta ieejas stāvēja sarkanarmieši ar šautenēm.

Tramvaju kustība pārtraukta. Uz Pārdaugavu devos kājām. Pils lielajā tornī vēl plandīja valsts prezidenta standarts — balts karogs ar valsts ģerboni.

Talsu ielā pa Brēma klīnikas (tagadējās onkoloģiskās slimnīcas) vaļējo logu skanēja radio — Ulmaņa uzruna tautai: "Es palikšu savā vietā, un jūs palieciet katrs savā vietā."

Otrā dienā pēc sarkanarmijas tanku ienākšanas Rīgā sākās strādnieku demonstrācijas, kuras prasīja Ulmaņa valdības atkāpšanos. Pirms tam arī padomju valdība bija pieprasījusi jaunu valdību, jo pašreizējā nepildot starp Latviju un Padomju Savienību noslēgto savstarpējās palīdzības paktu. Nodibinājās jauna Latvijas Pagaidu valdība ar profesoru Kirhenšteinu priekšgalā. Ulmanis un viņa ministri tika apcietināti un izsūtīti uz Krieviju.

SABIEDRĪBA OTA

Dažas dienas pēc sarkanarmijas ienākšanas aizgāju uz kopsabiedrību, jo vēl skaitījās valdes loceklis.

Neatminu, kurš no tās biedriem piedāvāja palīdzēt nobeigt dzīvokļa remontu Nacionālās operas kora diriģentam Vanagam. Dzīvoklis atradās Valmieras ielā. Pa logu redzējām, ka pa ielu iet ļaužu pūlis ar sarkaniem karogiem. Ļaudis devās uz centrālcietumu sagaidīt atbrīvotos politieslodzītos, arī mēs pievienojāmies, lai redzētu, kas tur notiks.

Cietuma priekšā jau milzums ļaužu, tie izturējās pavisam rāmi. Paretam atvērās cietuma durvis, un pa vienam iznāca kāds bijušais ieslodzītais — daži privātās, daži — cietumnieku drēbēs. Viņu vidū esot arī Kalnbērziņš. Sagaidītāji tos priecīgi apsveica, arī es biju aizkustināts. Jutu sašutumu — kā cilvēkus par labu domāšanu un runāšanu drīkst gadiem ilgi turēt cietumā?

Mūsu sabiedrībā, kā tagad izrādījās, strādāja daži kompartijas pagrīdnieki, piemēram, Jauntirāns, arī vēl citi. Šie biedri tad nu organizēja strādnieku demonstrācijas, un mēs sanācām pilnā sastāvā. Tas notika bieži. Rīgā demonstrācijas bija milzīgas. Kreisās arodbiedrības iedeva lozungu tekstus, tos uzrakstījām uz drēbēm un izgājām ielās.

Mums kā jaunam uzņēmumam sāka pievērst vairāk vērības, un pieauga pasūtījumu skaits. Mūsu uzņēmums sāka zelt, un mēs cerējām uz labu nākotni. Taču drīzi *Valdības Vēstnesī* lasījām, ka kopdarbības sabiedrība *Ota* iekļauta nacionalizējamā uzņēmumu sarakstā. Viens otrs no mūsējiem gan raustīja plecus, neesam taču nekāds privāts uzņēmums, bet kooperatīvs.

Kad saņēmām pavēli par nacionalizāciju, tad klāt arī otrā pavēle, ar kuru tiku iecelts par nacionalizētā uzņēmuma komisāru. Mūsu pagrīdnieki laikam bija ievērojuši manu demokrātisko raksturu un mani ieteikuši.

Valdi atcēla, līdzšinējo priekšsēdētāju Sprūdu apstiprināja par tehnisko vadītāju. Bez manas rezolūcijas vai paraksta nedrīkstēja izdarīt nevienu maksājumu, nedz izdot kādu rīkojumu.

Pasūtījumu krājās arvien vairāk, arī krāsotāji bariem pieteicās darbā, jo citi šāda veida uzņēmumi vairs nedarbojās. Mans pienākums bija nevis vadīt uzņēmumu, bet tikai to pārraudzīt. Tomēr es sekoju darbu izpildei.

Sapratu, ka jāveic uzņēmumu nacionalizācija, bet kā to dara?

Kopā ar Sprūdu un grāmatvedi sastādījām inventāra un materiālu sarakstu. Grāmatvedis parādīja bilanci, no kuras gandrīz neko nesapratu. Vienu gan nopratu: ka pēc papīriem sanāca 40000 latu liels kapitāls. Tā likās nedzirdēti liela nauda. Lai nu kā, aktus tomēr parakstīju, un tādi tie tika pieņemti. Nacionalizācija skaitījās notikusi, un mana komisāra misija bij beigusies.

Pēc nacionalizācijas *Ota* vairs nepastāvēja, to ietilpināja Celtniecības tresta 9. būvkanonā kā filiāli. Mani iecēla par filiāles vadītāju. Strādājošo kop skaits ap 100 cilvēku. Mana alga — 550 rbļ., tehniķiem — 300 rbļ., strādniekam — ap 500 rbļ.

Satiku Cimermani. Viņš nekur nestrādāja un izteica vēlēšanos stāties darbā pie manis. Tas bija pārsteigums: tik ievērojams mākslinieks strādās par kaut kādu krāsotāju. Visā nopietnībā viņu atrunāju; krāsotājiem nemaz nav viegli, un viņš var neizturēt.

Spilgtā atmiņā palikuši daži gādījieni, par tiem tad arī pastāstīšu.

Neizprotot jaunus laikus, cilvēki izturējās pavisam dīvaini: radās visādi strīdi, neuzticēšanās, aizdomas un apsūdzības. Laikam jau pašu ļaudis nosūdzēja, ka mēs ar Sprūdu darot blēdības, piesavinoties naudu. Pārvaldē mani brīdināja, lai rītu gaidot revīziju, jo esot ienākusi anonīma vēstule.

Ar Sprūdu pārrunājām, kur gan varētu būt nekārtība. Pārbaudījām naudas dokumentus. Liekas, ka viss bija, kā nākas.

Otrā dienā ieradās pieci cilvēki, uzrādīja pilnvaras un sāka revidēt naudas dokumentus. Strādāja visu dienu, taču neko nelikumīgu neatrada.

Vēl otrs gadījums. Pie mums strādāja krāsotājs Miškins, ļoti enerģisks un kašķīgs vīrs. Viņš arodbiedrības priekšsēdētājam Bleikšam sūdzējās, ka pie mums maksājot viszemāko algu Rīgā (akorda darbs vēl netika ieviests).

Bleikšs ilgi pētīja algu sarakstus, dusmīgi pamezdams acis uz mani. Kādu brītiņu klusēja, tad uzbļāva: "Kāpēc patvaigīgi maksājat lielākas algas nekā citos uzņēmumos? Laikam taisāt demagoģiju un gribat izjaukt saskaņu starp krāsotājiem?"

Mani paskaidrojumi neko nelīdzēja. Tad es sapratu, ka tās vairs nav agrākās arodbiedrības, kādas bija buržuāziskajos laikos. Turpmāk mūsu uzņēmumā tika maksātas mazākas algas, kā jau visur Rīgā.

Vēl citi mani grasījās nogremdēt, teiksim, vecie meistari no ģildes. Paši viņi gan neuzstājās pret mani, tikai caur saviem rokaspuišiem. Mana grupa Muitas ielā krāsoja kādas lielas ēkas iekšpusi. Ēkas otrajā spārnā strādāja cits kantoris. Iznāca tā, ka manējie saņēma lielāku algu nekā tie, no otrā kantora. Un pret mani atkal iesniedza sūdzību: es pierakstot liekus kvadrātmetrus.

Tādos apstākļos vadīt darbu kļuva arvien grūtāki. No visa biju tā noguris, ka griezās pie pārvaldes priekšnieka ar lūgumu atbrīvot mani no darba. Man atbildēja, ka tā esot kadru daļas darīšana. Zināju, ka tagad tik viegli nevar vis aiziet no vietas kā agrāk.

Kadru daļas vadītāja brālis strādāja pie manis par krāsotāju. Lūdzu, lai viņš pierunā savu brāli mani atbrīvot. Kadru daļā mani nelaida tālāk par priekštelpu. Vadītājs izgāja otrā istabā, ilgi rakstīja, tad iedeva man papīru, kurā teikts, ka pret manu aiziešanu neesot pretenziju.

Tā beidzās mans pirmais darbs Padomju Latvijā. Salīdzinot ar agrākajiem laikiem, tas bija ļoti sarežģīts, bezgala daudz darīšanu ar papīriem. Uz godavārdu nemaz vairs nevarēja paļauties. Es tā nebiju radis, turklāt nepratu visu kārtot tikai ar papīriem, lai gan toreiz rakstīja latviski.

MAZĀS ĢILDES PĒDĒJĀS DIENAS

Kad strādāju *Otā*, būvstrādnieku arodbiedrības sasauca visus Rīgas daiļkrāsotājus uz krāsotāju kopsapulci. Sanāca daudzi, Mazās ģildes zāle bija stāvgrūdām pilna. Ieradušies arī Pika un Treilons; lai gan viņi beiguši akadēmiju, tomēr skaitījās arī daiļkrāsotāju amata meistari.

Sapulces vadītājs iepazīstināja ar dienas kārtību: jāievēlē komisija, kuras uzdevums — pārņemt Amatniecības kameras Mazās ģildes daiļkrāsotāju sekciju. Notika lieli strīdi. Daži protestēja, ka šeit sanākuši ne tikai daiļkrāsotāji, bet arī tādi, kuri pindzeli tikai reizi paņēmuši rokā. Kad nu pretējās puses bija savu žulti izgāzušas, tad palika tādas kā rāmākas. Sākās kandidātu izvirzīšana. Pēc brīža nosauca manu vārdu. Piekrišana bija laba, jo pie manis strādāja liela daļa zālē esošo. Iebildumus necēla, vienīgi kāda balss kļiedza, ka es esot plutokrātu amata meistars. Arī par citiem kandidātiem sevišķi strīdi nenotika. Pēc balsošanas redzams, ka esmu dabūjis vairākumu un ieņēmis pirmo vietu. Tūlīt pēc sapulces sadalījām amatus. Es paliku priekšsēdētājs.

Ievēlēti bijām, amati arī sadalīti, bet kas jādara tālāk — to nekādi nesa-
pratām. Viens nu skaidrs: jāiet uz Mazo ģildi, kur atradās agrākā *Kunstmaler
Zunft*, tā jāņem savās rokās.

Daiļkrāsotāju sekcijas vadītāji mūs sagaidīja godbijīgi un lūdza apsēsties, iepazīstināja ar biedru sarakstu un kases stāvokli, kā arī ar relikvijām, karogu un balvām.

Šķirstījām kases grāmatu: tur nekā nav. Daži lati ienākuši par biedru naudām, daži izdoti par vaiņagiem un muzikantu apmaksu bērēs.

Ievēlēti bijām, un kaut kas taču jādara! Ilgi runājām un spriedām, ko varētu izgudrot. Varbūt likvidēt lielās darbnīcas, lai arī vienkāršāki meistari tiktu pie patstāvības? Vēl nezinājām, ka esam pēdējie viduslaiku iestādījumā, kuram lemts dzīvot vēl īsu brītiņu. Pagāja apmēram mēnesis, un nāca rīkojums, ka visas amatnieku biedrības tiek likvidētas un to vietā jā dibina ražošanas arteļi.

Mūsu "darbība" izbeidzās, un mēs atviegloti nopūtāmies. Tā arī nesaprātām, kam vajadzīgas visas tās vēlēšanas un niekošanās. Tāpat kā uz laukiem: bezzemniekiem izdala zemi — katram desmit hektāru, lai tūlīt atņemtu un organizētu kolhozus.

DZĪVE PADOMJU LATVIJĀ

Laikā, kad biju Ģildes daiļkrāsotāju vecākais, tiku iecelts Rīgas apgabaltiesā par ekspertu daiļkrāsošanas darbiem. Man gan iznāca tikai vienu reizi parādīt savas spējas šīnī amatā. Jūrmalā kādai vasarnīcas īpašniecei bija strīds ar meistarū, kurš slikti padarījis pasūtīto darbu. Abi — gan meistars, gan saimniece — ļoti satraucās. Nevarēju saprast, par ko viņi strīdas. Kad nu abi mazliet nomierinājās, devāmies apskatīt strīdus objektu.

Aktā ierakstīju, ka darbs apmierinošs, izņemot vienu istabu, par kuru jāmaksā 50% no līgtās summas. Liekas, ka abas puses palika apmierinātas ar manu spriedumu. Es jutos kā gudrais jūdu ķēniņš Zālamans Bibelē.

Laikam Jauntirāns, kurš tagad darbojās tikai pa partijas līniju, bija mani rekomendējis Skolu lietu pārvaldei, es tiku norīkots piedalīties daiļkrāsotāju skolas mācību programmas sastādīšanā.

Skolas pedagogi visi pazīstami, jo tikai gads pagājis, kopš beidzu šo skolu. Skolotāji gan pabrīnījās, taču tolaik visur notika kas neparasts.

Skolas direktors E.Pika iepazīstināja ar jau sastādīto teoriju, pret kuru man iebildumu nebija, jo neko daudz no tās nesapratu.

Kad sākām apspriest praktiskos darbus, cēlu iebildumus pret dažādu koku šķiedru un marmora atdarināšanu. Mēģināju pierādīt, ka tas ir kaut kas līdzīgs viltošanai vai krāpšanai. Pedagogi manāmi uztraucās: tā taču tiekot mācīts gadu simteņiem! Sevišķi man pretojās pedagogs mākslinieks Mednis — gandrīz vai dusmīgi. Es nepiekāpos. Direktors disputā neielaidās.

Koka un marmora imitācijas mācību stundu skaitu samazināja uz pusī. Vēl ieteicu, ka vajadzētu audzēkņiem mācīt jaunus dekoratīvās apstrādes veidus. Šķiet, zināmā mērā to panācu, jo naturālās imitācijas tikpat kā vairs nemāca. Te jāpateicas māksliniekam Treilonam, kurš ieviesa jauna veida dekoratīvo apstrādi, pamatojoties uz tā saukto faktūru.

Ar jauno laiku iestāšanos Rīgas ielās bija redzami milzīgieli Ļeņina un Staļina portreti. Tādos apmēros un tādā daudzumā, kādus šī pilsēta nekad netika redzējusi.

Iznāca brošūras, plakāti, un tie visi — atkal ar Staļina attēlu un viņa gudrajiem vārdiem. Plakāti pauda slavu, padevību un pateicību Lielajam Staļinam, visu ļaužu vadonim. Rakstnieki rakstīja un dzejnieki sajūsmā kala pantus par Lielo Staļinu. Jaunizdotajās grāmatās, vai tās būtu politiska vai zinātniska rakstura, vienmēr minēts gudrā Staļina vārds. Jo Staļins zin visu!

Kinoteātrī *Palladium* kinohronikā rādīja Staļinu. Skatītāji sāka aplaudēt. Es redzēju, ka visaktīvāki to darīja mūsmāju ebreju jaunatne.

Salīdzinot ar nepatīkamo Ulmaņa cildināšanu, tā bija nieks! Kā dievināja Staļinu — tas bija kaut kas tāds, ko vecie rīdzinieki nekādi nevarēja saprast.

Tūlīt pēc aiziešanas no celtniecības tresta iestājos par biedru Rīgas daiļkrāsotāju artelī, kuru vadīja iebraucējs no Padomju Savienības ebrejs Tokačirevs. Kauču viņš vairāk neoprata, kā vien veikli rakstīt lozungus, par šo veiklību mēs ļoti brīnījāmies. Krievijā viņš to vien esot darījis.

Artelī bijām 15 cilvēku — visi labi meistari, kā arī grāmatvede un materiālu sagādātājs. Pēdējais amats pirmo reizi tapa redzams. Vecos laikos, turklāt tik mazā uzņēmumā, tādu sagādātāju nebija.

Sakarā ar jaunajiem laikiem Rīgā radās daudzas jaunas iestādes, kurām nu vajadzīgas izkārtnes. Tagad izkārtnes un norādes rakstīja divās valodās — latviešu un krievu.

Ļeņina un Staļina portretus gatavoja nupat no Krievijas iebraukušais mākslinieks Sazonovs. Viņš strādāja ar mums vēl svešu paņēmienu, ko sauca par "sauso tehniku" — ar pussausu otu vai vates tamponu zīmē uz balta, negruntēta audekla. Jāsaka, ka iznāca labi — lēti un ātri.

LEONS

Pirms kara, Latvijas laikā, Leons 14 gadu vecumā sāka apmeklēt Mākslas akadēmiju kā brīv klausītājs, jo tam vēl nebija vidusskolas izglītības. Vakaros Leons gāja vidusskolā. Cik atminos, vidusskola pusgadā maksāja 50 latu. Reiz man nebija šīs naudas, teicu Leonam, lai viņš palūdz skolas direktoram pagaidīt. Direktors atbildēja: "Kad jums būs vajadzīgā skolas nauda, tad varēsiet turpināt mācības." Leons apzinājās savu zīmējumu vērtību un droši gāja uz izdevniecībām. Nepagāja ilgs laiks, un Leona zīmējumi parādījās žurnālā *Atpūta*. Tā iznāca katru nedēļu, un tai bija vislielākā tirāža. Leons ilustrēja Pumpura *Lāčplēsi* — sešos žurnāla numuros. Par lapu Leons saņēma honorāru — 40 latu.

Saprotams, ka līdz ar Padomju Latvijas nodibināšanu redakcijas un privātas izdevniecības tika vai nu pārveidotas, vai likvidētas. Šinī laikā Leons bija 3. kursa students Mākslas akadēmijā, viņam bija tikai 16 gadu. Visi apbrīvoja

Tikko pārradies mājās, atkal skrēju atpakaļ. Tā vairākas reizes dienā. Tas turpinājās apmēram sešas dienas. Nezinājām, kas notiek ārpusaulē.

Palaikam zvaniju uz mājām, jautāju pēc dēliem. Sieva stāstīja, ka Leons piezvanījis un teicis: "Mammu, neuztraucies, es tik drīzi mājās nepārnākšu." Tā bija pēdējā reize, kad sieva dzirdēja Leona balsi.

Smagās automašīnas ar sarkanarmiešiem brauca no Pārdaugavas uz Rīgu. Mēs neko nesapratām, vai tik ātri vācieši jau varētu būt klāt?

Skrēju uz mājām, savācu nepieciešamās drēbes. Sieva, dēls Imants — katrs paķērām pa sainītim. Aizslēdzām durvis, iegājām pie kaimiņiem atvadīties un pateikt, ka mēs aizejam. Sarkanarmieši mūsu mājas logiem no ārpuses aizvēra slēģus. Palikām tumsā un galīgi nobijušies. Domājām, ka laikam tepat būs kauja un nogulāmies uz grīdas. Pagāja pusstunda — viss klusu. Tikai dzirdami tāli lielgabalu šāvieni. Saņēmām dūšu un izgājām uz ielas. Skolā mani biedri savās vietās, taču nobažījušies; vācieši acīmredzot vairs neesot tālu. Piezvanīju uz štābu un jautāju, vai varam beigt dežurēt. Atbilde — posteni pamest nedrīkstam, iekams to nepavēlēs. Mēs no jumta redzējām, kā vācu lidmašīnas zemā lidojumā apšaudīja mūsu karavīrus.

Atkal zvaniju uz štābu — neviens neatbildēja. Zvaniju nepārtraukti. Nekādas atbildes. Mūs bija aizmirsuši, un paši aizbēguši.

Tad visi — arī mana sieva un Imants — pa galvenajām durvīm zagāmies ārā. No ielas sāka šaut. Parāvāmiem sānis un redzējām, ka durvīs ložu izurbti caurumiņi. Židiņš sasparojās, pēkšņi atrāva durvis un, cik jaudas, bēga prom. Nabadziņam tomēr nelaimējās aizbēgt. Pēc dažām dienām redzēju, ka šucmaņi dzina baru ebreju, viņu vidū arī mūsu židiņš.

Mēs vēl drusciņ vilcinājāmies, tad gājām laukā. Pavisam zemā lidojumā pārskrēja vācu lidmašīna, mezdama bumbas, kuras elišķīgi sprāga. Jādomā, ka tās bija mērķētas mums, jo tuvumā nebija neviena karavīra.

Mēs skrējām, biju cauri slapjš no sviedriem un nesamā. Kad nonācām štābā, tur nevienu vairs neatradu. Nu, ko darīt? Gājām kājām uz Daugavas tiltu. Slokas un Kalnciema ielu stūrī stāvēja strādnieku gvardes ķēde un nelaida mūs tālāk, jo tilts esot uzspridzināts.

Mums bija pazudis Imants. Iznākot no skolas, es to nosūtīju uz mājām paņemt vēl ko nepieciešamu. Atpakaļ viņš neatgriezās. Cerējām, ka Imants būs priekšā, štābā. Taču arī tur nesastapām. Bijām palikuši bez neviena dēla.

VĀCIEŠI IEŅEM RĪGU

Cits nekas neatlika, kā griezties atpakaļ uz mājām. Ielas pavisam klusas, nebrauc mašīnas, neredz cilvēkus. Ielas vidū gulēja čemodāns, un nebija neviena, kas to paņemt. Arī mēs pagājām garām. Acīmredzot pašlaik cilvēkus tas neinteresēja.

Kad nonācām mājās, Imanu jau atradām priekšā. Vismaz par to mums bija prieks.

Pagrabi pilni ar cilvēkiem, kuri trīcēdami gaidīja, kas notiks. Kaimiņos, mūra mājas pagrabā pavadījām nakti. Otrā dienā pagrabā izplatījās ziņa, ka mūsu ielā redzami vācieši. Daudzi manāmi uztraucās, arī es jutos kā drudzī. Te pēkšņi strauji atvērās pagraba durvis, tajās trīs vācu zaldāti, divi — ar pašautenēm, viens — ar revolveri: "...*Alle Männer, heraus!*..." Revolvera stobrs pavērsts pret vīriešiem. Mēs, rokas pacēlušī, kāpām ārā no pagraba. Uz ielas jau stāvēja vesela kolonna tādu kā mēs. Sieviešus neredzējām nākam. Vācieši mūs nostādīja rindā pa četriem, es novietojos blakus Imantam. Mūs aizdzina uz Dārtas ielu, atkal priekšā citi sadzītie. Dabūjām ilgi stāvēt un sākām nogurt. Sargs norādīja, ka varam nosēsties zemē.

Klāt tumsa, virs Rīgas redzama sarkana debess. Tur dega.

Mūs sadzina Ļermontova ielas skolas pagalmā. Šeit pilns ar apcietinātajiem. Kādā stūrī saspiedušies ebreji, viņu sejas bailu un nesaprašanas pilnas. Jāatzīst, ka arī es nobijos, jo dzirdēju aicinājumu komunistus un žīdus atšķirt vienviet. Ja nu šeit kāds mani pazīst un grib atriebties, tad man ir beigas.

Te pavadījām visu nakti. Mēs ar Imanu meklējām kādu stūrīti, kur pagulēt. Aiz bailēm un aukstuma kratīja drebuļi, un no gulēšanas nekas neiznāca. Agri rītā ievēroju, ka kāds no mūsējiem pagalma stūrī ātri pārkāpj pār žogu un pazūd. Mēs ar Imanu noskatījāmies, kad nav tuvumā sargu. Pacēlu Imanu, lai viņš paskatās, vai uz ielas kāds novēro. Viss klusi. Piepalīdzēju Imantam, un viņš jau otru žogam. Es atkātoju to pašu, un mēs abi bijām uz ielas. Šķērsielā satikām vācu zaldātus, kuri skaļi sarunājās un smējās. Klabēja ieroči un munīcijas kastes, ko viņi nesa. Vācieši mūsu neaizskāra.

Laimīgi pārradāmies mājās. Sieva bija uztraukusies. Viņa nezināja, kurp mēs tikām aizdzīti un kas ar mums noticis.

Trīs dienas negāju ārā no mājām. Tad sadūšojos un kājām devos uz pilsētu, jo tramvaji negāja.

Uzvaras laukumā gulēja kritis sarkanarmietis, netālu arī beigts zirgs ar uzpūstu vēderu. Starp saspridzinātajiem pontontilta posmiem vācieši uzcēlušī koka pārejas. Daugavā peldēja vācu zaldāta liķis.

Pontontilta otrā galā sagrautas vairākas mājas, vairs nav Pētera baznīcas torņa un Melngalvju nama, no tā palicis tikai priekšējās fasādes mūris. Rolanda pieminekļis Rātslaukumā vēl stāvēja savā vietā.

Darbnīcā bija saradušies visi arteļa biedri, arī mūsu žīdiņš. Priekšsēdētājs Tokačirovs aizbēdzis. Saprotams, ka tādā laikā pasūtījumu nebija. Kāds vācu virsnieks pavēlēja izgatavot ceļa rādītājus.

Otrā dienā sākās terors, un mūsu žīdiņš darbā vairs neieradās. Viņu ievietoja žīdu geto, kas atradās Maskavas priekšpilsētā. Ielās bieži redzēja dzenam apcietinātos, tie visi izskatījās pēc vienkāršiem strādniekiem.

Cilvēkus, kuri pēc izskata piederēja pie ebreju tautas, uz ielām ņēma cieti un aizveda. Šajās akcijās vāciešiem palīdzēja šucmaņi — latvieši. Tiem izsniedza ieročus, un kā sava amata apliecinājumu ap roku tie nēsāja zaļganu lentu ar zīmogu un mironģalvu.

Notevība un apmelošana plosījās briesmīgi. Pat ar vācu atļauju izdotā avīze *Tēvija* publicēja rakstu, aicinot pārtraukt savstarpējo nodošanu: ja kāds būšot vainīgs, to drošības iestādes dabūšot rokā bez anonīmām apsūdzībām.

Pēc vāciešu ienākšanas Rīgas ielās parādījās pilsoniskās Latvijas armijas tērpā ģērbti virsnieki un aizsargi formas tērpā. Visur izkāra Latvijas valsts karogus. Pēc mēneša nāca vācu aizliegums nēsāt Latvijas armijas un aizsargu formas tērpus. Sarkanbaltsarkano karogu drīkstēja izlikt tikai kopā ar kāškrusta karogu. Tas vāciešu gaidītājiem bija liels trieciens.

Bijusi namu pārvaldniece Romanovska, pēc tautības latviete, kura īsi pirms kara šurp ieradies no Krievijas, bet pēc vācu iebrukuma tieši vai netieši palikusi Rīgā, gāja pa ielu, pie krūtim piekārusi vairākus dažāda lieluma kāškrustus. Mūs satikusi, zobodamās jautāja sievai: "Vai tautas komisāri arī vēl staigā pa Rīgu?" Nav grūti iedomāties, ko var sagaidīt no tādas neģēles. Es apņēmos, ka man tūlīt, vismaz uz laiku, jāpazūd. Ar grūtībām sadabūjām dzelzceļa biļetes un braucām uz Liepāju.

Liepājā iebraucām naktī. Stacijā pasažierus pārbaudīja vietējie šucmaņi. Tad mūs izvadāja pa mājām, jo uzturēšanās ielās naktī bija aizliegta.

Lielā iela bija pilnīgi sagrauta, tāpat arī Graudu un Vītolu iela. Krūzas mājas vietā tikai gruvešu kaudzes. Viss oda pēc deguma un dūmiem. Ejot gar "zilo brīnumu" (augstāko namu Liepājā), dzirdējām, ka šeit pagrabos boļševiki apšāvuši cilvēkus, vēl tagad no turienes nākot trūdu smaka.

Tuvinieki un paziņas neizprašāja, kāpēc esmu atbraucis, lai gan nojauta visi.

Jukumu Kārli fašisti jau paspējuši nošaut. Diku vairs nesatiku: viņš ar visu ģimeni īsi pirms kara sākuma izsūtīts uz Sibīriju.

Liepājā sadzīto ebreju acu priekšā no sinagogas sviesti ārā ebreju svēto rakstu rullī, un sargi pavēlējuši pašiem ebrejiem rullus mīdīt ar kājām. Nekādi nevaru saprast, kur cēlies briesmīgais sadisms? Pirms kara man likās, ka cilvēki ir tīri godīgi un cēlsirdīgi. Kāpēc uzreiz pārvērtušies, tapdami sliktāki par zvēriem?

No jūrmalas kāpām nāca šavienu trokšņi. Jautāju, kas tur notiek? Man atbildēja, ka šaujot žīdus un boļševikus. Un tas viss tika darīts netālu no cilvēkiem, dienas laikā! Briesmoņi gan taisnojās, ka žīdi esot vainīgi — boļševiku laikā esot mocījuši, šāvuši un izsūtījuši latviešus. Jāatzīst, ka ebreji simpātizēja padomju varai, un tas arī saprotams, jo Vācijā ebrejus neturēja par cilvēkiem.

Liepājā, kā jau mazākā pilsētā, briesmas vairāk jūtas nekā Rīgā. Mani tas galīgi nomāca un pēc dažām dienām braucu uz Aizputi pie sievasmāsas

Marijas.

Netālu no Aizputes ceļa malā bija lasāms uzraksts *Judenfrei* — šinī pilsētā židu vairs nav. Agrāk Aizputē dzīvoja ļoti daudz ebreju, varbūt viena trešdaļa. Tagad te nebija neviena. Nošauti visi, arī Marijas saimnieks — kokzāģētavas īpašnieks, pie kura viņa strādāja par sētnieci. Šāvuši šucmaņi, bijušie aizsargi, nav žēlojuši pat ebreju, sava pulka muzikantu. Nelaimīgie no visas pilsētas vispirms sadzīti sinagogā, no turienes vesti uz nošaušanu. Izšauti arī visi Aizputes čigāni.

Ap jaungadu gatavojos braukt uz Rīgu. Jautājums tikai — kādā veidā? Visur vajadzīgas caurlaides. Bet kur man tādu ņemt? Marija ar pazīstamu šoferi sarunāja, ka tas mani mēģināšot aizvest.

Šoferis pamācīja, kā rīkoties. Mantiņas jau iepriekš jāaiznes uz garāžu, lai visu laikus var nolikt mašīnā. Ar viņu braukšot divi šucmaņi; kad šie iesēdīšoties kabīnē, tad lai es ātri ielecot mašīnas kravaskastē.

Tā arī izdarīju. Mašīna uzņēma ātrumu, un mēs braucām. Es gulēju uz muguras starp kastēm, skatījos tumšajās debesīs, kur sprēgāja zvaigznes. Sals bija liels, man palika auksti. Visādi grozījos, taču sals mocīja arvien vairāk. Man sāka zust cerība, ka izturēšu.

Pusceļā mašīna apstājās, šucmaņi līdz ar šoferi izkāpa no kabīnes un izstaiņāja kājas. Es, vairs nevarēdams izturēt, saņēmu dūšu un rāpos ārā. Viens šucmanis mani tūlīt ievēroja: "No kurienes tāds te gadījies?"

Šoferis tūlīt metās man palīgā: "Tas pazīstams cilvēks, viņš strādā Aizputes kokzāģētavā, un es viņu vedu uz Rīgu."

Šucmanis nomierinājās, pat uzcienāja ar papirosu. Kad atkal jābrauc, šoferis iedeva man vecu mēteli, ko apsegties. Kāpu atkal kravas mašīnas kastē un bez traucējumiem nokļuvu Rīgā. Torņkalnā mašīna apstājās, šoferis mudināja mani izkāpt. Paņēmu savu nesamo, un drīzi vien biju mājās.

Rīgā terors tā kā pieklusis, un es iedrošinājos iziet uz ielas. Man jāmeklē darbs, jo nestrādājošiem nedeва pārtikas kartītes. Maizi, putraimus, saknes, arī druscīņ taukvielas varēja nopirkt katru pirmdienu visai nedēļai uz priekšu. Tāpat visiem strādājošiem reizi mēnesī pārdeva puslitru degvīna — 30% spirtu. Tas maksāja 1 marku, pēc tam šo puslitru pārdeva tālāk par 50 markām.

Atkal gāju pie Liepiņa. Kinofikācijas kantoris pārdēvēts par *Ostlandfilm*. *Ziemeļblāzmā* iekārtots kinouzņemšanas paviljons.

Ostlandfilm direktors Voldemārs Pūce bija arī inscenētājs un režisors. Viņa asistents un palīgs — Tipans. Galvenais mākslinieks — Ciesnieks. Dekorāciju būvētāji — Rutkis, Osis, es un vēl pāris tēlnieku. Ļevs Bukovskis un Stārasts strādāja kā tēlnieki un butafori. Visu krāsojām pelēkos toņos. Krāsainas filmas vēl netaisīja.

Viss *Ostlandfilm* personāls bija latvieši, un visu iekšējo dokumentāciju rakstīja latviski.

Marijas ielas namā, Olava skolā, Pūce bija izbūvējis tādu kā mazu teātri, domātu studijām. Interesanti, ka skatuve aizņēma lielāku platību nekā zāle (apmēram 30 sēdvietu).

Ar direktora rīkojumu es un Bukovskis šo teātri noformējām. Vakaros arī Pūce pats nāca krāsot savu teātri. Viņš bija aizrāvis.

Strādājot *Ziemeļblāzmā*, sadraudzējos ar Bukovski, sirsniņu un vaļsirdīgu cilvēku. Turpat darbavietā viņš no māla izveidoja nelielu raudošas sievietes figūru un atlēja ģipsī divus eksemplārus. Vienu figūru Bukovskis pārdeva par 50 markām — tik melnajā tirgū maksāja kilograms sviesta vai pudele šņabja.

Raudošās sievietes figūra man pieder vēl tagad. Bukovskis to zina un, kad satiekamies, lūdz kaut parādīt tālaika darbu. "Lūdzu," atbildu, "brauciet līdzi uz mājām." Kāpjām automašīnā, bet tad viņš atminas steidzamas un neatliekamas darīšanas, un mēs nekur netiekam. Bukovskis ieņem dažādus sabiedriskus amatus un pienākumus, tāpēc vienmēr nevaļīgs un aizņemts.

Ostlandfilm lielas filmas neuzņēma, izņemot *Sarkano miglu*. Dažas īsfilmas — par spekulantiem, par ugunsbumbu dzēšanu, filmiņu par Latvijas puķēm un vēl šādi tādi sīki uzņēmumi.

Turējās barga ziema, vāciešiem tā bija grūti pārciešama, jo viņi plāni ģērbti. Okupācijas vara izsludināja tā saukto ziemas palīdzību vācu karotājiem, aicināja ziedot siltas drēbes un kažokus. *Ostlandfilm* izlaida īsfilmu, kurā rādīts, kā ļaudis nodod kažokus, zeķes, cimds vācu iestādēm. Jāsaka gan, ka tie bija paši studijas darbinieki. Kažokus atveda no noliktavām un uz laiciņu aizlienēja.

V.Pūci vēlāk notiesāja uz 25 gadiem par pretpadomju filmas *Sarkanā migla* veidošanu. Soda pa daļai dzēsa. Pēc dažiem gadiem viņu redzēju Rīgas ielās, viņš strādājis par režisoru Rīgas Muzikālajā teātrī Nesen rādīja viņa uzņemto filmu *Mērieku laiki*.

Šinī karā bads nebija tāds kā 1. pasaules karā. Kartītes deva arī saknēm un maizei, gandrīz pietiekoša iespēja iegādāties to "melnajā" tirgū. Galvenais, ka lauku ceļi nebija slēgti un pilsētās varēja ievest pārtiku. Nesaprotami, kāpēc pilnīgi aizliedza ievest krējumu. Pieķerto sodīja ar koncentrācijas nometni.

Sieva bieži brauca uz laukiem, visvairāk uz leišiem, pret drēbēm un apaviem iemainīja speķi, sviestu vai olas. Mēs bijām paēduši.

Ar kurināmo klājās diezgan grūti, malku nebija iespējams nopirkt. Ida Rīgas tuvumā bija sarunājusī kādu zemnieku, kurš atļāva savā purvā rakt kūdru. Mēs ar Kuku gājām rakt.

Huligānisms, zaglība un aplaupīšana ielās pazuda. Tas izskaidrojams ar bargajiem sodiem, līdz pat nāves sodam. lelu stūros izlīmēja paziņojumus, ka par laupīšanu nošauti tādi un tādi (nosaucot vārdus un uzvārdus). Iespējams, ka nošautie bija politiskie. Avīzē tika ievietots raksts, ka kāds dzelzceļa strādnieks sodīts ar 25 sitieniem pa muguru (tāpat kā vergu laikos).

Visu pusgadu vācieši ziņoja tikai par uzvarām un ieņemtām pilsētām. Binoklī jau varot redzēt boļševiku citadelī — Maskavu. Tūlīt pēc tam vācieši dabūja no sarkanās armijas tādu triecienu, ka citu valstu politiķiem un kara stratēģiem mutes palika vaļā un sajuka visi nākotnes rēķini.

Ebreju lielākā daļa laikam jau bija izšauta, jo vācieši tos sāka ievest no citām okupētajām valstīm, lai te nobendētu. Nelaimīgie latviski nerunāja, laudis zināja teikt, ka vesti no Čehoslovākijas. Šausmīgi skatīties, kā pēc sejām inteligēntie cilvēki Ādolfā Hitlera ielā nespēkā kapā ledu un bruņoti sargi arvien uzblāuj: "Nolādētie žīdi!" Sals bija stingrs, šie mocekļi saseguši sev virsū, ko tik vien varējuši dabūt, kājas aptinuši ar maisu drīskām. Paši tikko dzīvi. Iespējams, ka nākamajā naktī viņus vedīs pa pēdējo ceļu uz Biķernieku mežu un, pirms noguldīs lielajās bedrēs, pašiem tiks izģērbties. Viss notika augsti civilizētās un kulturālās *Jaunās Eiropas* vārdā.

Ziemeļblāzmas ēkas vienā galā vācieši ierīkoja noliktavu un par strādniekiem rītos sadzina ebrejus — sievietes un vīriešus. Šie bija ārzemnieki, runājās tikai vāciski, sargi neļāva viņiem un mušs nonākt saskarē. Nelaimīgie bija ģērbti svītrainajās cietumnieku drēbēs ar Dāvida zvaigzni uz krūtīm. Sievietēm mati bija nogriezti līdz ādai. Jaunās ebrejietes zem uzsieta galvas lakatiņa sprauda melnu vilnas vai saru kušķīti. To redzot, palika skumji; lai arī kā — tomēr gribas izskatīties pēc sievietēm.

Kad sargs neredzēja, viena ebrejiete vācu valodā lūdza gabaliņu maizes. Apsolīju, ka rītu atnesīšu, lai tikai viņa atnāk tanī pašā vietā. Ko varēju, to arī atnesu: maizi ar gabaliņu speķa. Jaunā sieviete ar neīstajiem matiem man ļoti ļoti pateicās. Maizīti ēdzama, asarām acīs teica: "Mēs esam atsūtīti no Austrijas."

Nākamajā gadā vācieši starp bijušajiem Latvijas armijas virsniekiem un aizsargiem savai armijai vervēja brīvprātīgos. 13. janvāra ielā tika atvērts krievu vervēšanas punkts, pie nama fasādes izkārts cara laika Krievijas karogs. Krievu brīvprātīgie komplektējās no vlasoviešiem. Ģenerālis Vlasovs kara pirmajos mēnešos paša komandēto sarkanarmijas daļu nodeva vācu gūstā.

Rīgas ielās bija redzami arī spāņu brīvprātīgie vācu karavīru tērpos ar dzeltenām uzšuvēm, tumšām sejām, vienmēr kustīgi un trallinoši savas dziesmiņas.

Bija arī ukraiņu brīvprātīgie, sevišķi neganti.

Kino pārvaldniece žēlojās: "Tīrais posts ar ukraiņu brīvprātīgajiem! Vakar viņus atkal atlaida uz mūsu kino. Šorīt es atradu, ka vairākiem sēdekļiem izgrieztas ādas virsas un daži krēsli salauzti. Trepju margām noplēsts apšuvums. Kad nāk vācu kareivji, tad tādas lietas gan nenotiek, tie izturas pieklājīgi un godīgi," viņa piebilda.

Bet kā *godīgie* vācieši apgājās ar krievu gūstekņiem? Pa Brīvības ielu dzina grupu gūstekņu, kuri vairs neizskatījās pēc cilvēkiem — noplīsuši,

badā novārguši, tikko spējīgi kustēties. Stiprākie galīgi novārgušos paņēmuši aiz padusēm, lai tie nenokristu.

1. pasaules karā krievu gūstekņiem arī klājās slikti, viņi nebija paēduši, tomēr ar tiem apgājās cilvēciskāk nekā tagad. Toreiz vāciešiem arī pašiem trūka pārtikas. Tagad vāciešiem pārtikas pietika pārpārēm, jo iekarotajās zemēs ņēma, ko vajadzēja.

Dažus krievu gūstekņus nodeva lauku saimniekiem. Tur viņi bija paēduši, lai gan gāja darbā no saules līdz saulei. Labi, ja gadījās krietns saimnieks. Par darbu gūstekņiem nemaksāja, ja nu iedeva kādu drēbes gabalu. Saimnieks nesa atbildību par gūstekni.

Vasarā no darbavietām vajadzēja braukt uz laukiem palīdzēt zemniekiem novākt ražu. Saimniecību varēja izvēlēties, un es strādāju pie pazīstama saimnieka. Kulšanas laikā, kā tas bijis vienmēr, nāca palīgā kaimiņi. No kādām mājām palīgā atsūtīti trīs krievu gūstekņi. Kad kulšanu nobeidza, saimnieks lika galdā arī alu un degvīnu, un kūlēji pamazām kļuva jautri. Gūstekņi bija ļoti pieklājīgi un, kaut iereibuši, nelietoja tos nelabos vārdus, kurus diemžēl tagad bieži dzirdam.

Pusnaktī gāju uz mājām kopā ar gūstekņiem. Mani ceļabiedri sāka dziedāt savas tautas dziesmas un jāatzīstas, ka to darīja skaisti, man bija patīkami klausīties. Krustceļā mēs atsveicinājāmies. Mēs bijām iereibuši un šķīrāmies kā draugi.

Laikam jau aiz piesardzības gūstekņi par politiku un karu neko nerunāja.

Pie saimnieka strādāja vēl viens gūsteknis — patīkami jautrs, jauns cilvēks. Kad braucu prom, viņš iejūdza zirgu un veda mani uz Lielupes kuģīša piestātni. Braucot runājām, ka pēc kara mēs varbūt tiksīmies. Kā vēlāki dzirdēju, īsi pirms vāciešu padzīšanas atnākuši šucmaņi, gūstekni aizveduši un netālu arī nošāvuši.

Dzīve Rīgā kļuva pavisam drūma. Pilsēta pilnīgā tumsā. Agrāk tik rosīgie tirgi — slēgti. Ciet arī daudzi veikali. Klabēja veci, nolietojušies tramvaji. Populārie zilie autobusi pazuduši. Tos atkāpjoties izlietoja sarkanarmija, bet palikušos vācieši rekvizēja savam karaspēkam.

Tramvaju vagoniem izņēma sēdekļus, un pasažieri stāvēja kājās kā kādreiz lopu vagonos. Ieviesa kādu jaunumu: tramvaji brauca bez kasieriem, bet pie ieejas piestiprināja koka kastītes, kurās braucējiem jāiemet 10 feniņu. Vienīgi biješu — nekādu. Droši vien šai naudai nebija nekādas vērtības, jo to lietoja tikai okupētajos austrumu apgabalos. Toties cilvēki, kuri strādātu par kasieriem, bija vajadzīgi vācu kara mašīnai.

Vācu karavīri zināmos apstākļos izturējās pieklājīgi un atklāti, gandrīz visi kā viens ticēja savai uzvarai. Viņi labprāt meklēja iepazīšanos ar pilsētas iedzīvotājiem, it sevišķi — ar sievietēm. Netiku rēdzējis, ne arī dzirdējis, ka viņi mājas apciemojumos zāgtu vai aplaupītu.

KARA LAIKA MĪLESTĪBA

Manas sievas krustmeitai Īcei Liepājā bij uzradies brūtgāns — vācu kara jūrnīeks feldšeris virsmatrozis Vilijs Krečmers. Kad viņu pārcēla uz Rīgu, Īce atbrauca viņam līdzī.

Īce stāstīja, ka Vilis mitinoties lielā, pelēkā namā pretim Viesturdārzam, bet viņai neesot, kur palikt. Vai nevarētu apmesties pie mums? Nu, sakiet, kā lai noraida, tā taču sievas krustmeita!

Vācu karavīriem precēties ar vietējiem iedzīvotājiem bija aizliegts, no laulībām nācās atteikties.

Pagāja daži mēneši, un Īcei no vācieša piedzima dēls. Jaunais tēvs nāca apmeklēt savu pēcnācēju vai katru dienu — vakaros. Krečmers bija jauns, divdesmitpiecgadīgs, labi audzināts gaišmatis. Jaunpiedzimušo reģistrēja kā neprecētas sievas bērnu un nokristīja tēva vārdā par Viliju. Kaut kā taču vajadzēja atzīmēt jaunā cilvēka nākšanu šai labajā pasaulē. Vilijs, kā jau medicīnas darbinieks, atnesa puspuveli spirta. Viesu, saprotams, nebija; vienīgi es un Kuka ar sievu. Kā vienmēr, dzeramā mums bija par maz, Kuka kaut kur aizskrēja un atnesa pudeli paštecīnātā. Jaunais tēvs no sākuma nekādi nevarēja iedzert. Mēs smējāmies, ka Vilis, kā visi vācieši, maz dzer.

Krečmers bija drēzdenietis. Drēzdenē dzīvoja viņa māte. Viņš mums lasīja mātes vēstules un vēstules, kurās mātei raksta, ka Rīgā viņam tagad ir dēls.

Drīzi pēc kristībām Viliju pārcēla uz zemūdeni. Viņš aizbrauca, nenojauzdam, kur to vedīs jūras ceļi.

Īce to ļoti pārdzīvoja. Mums, pārējiem, arī viņa trūka: vairs nebija medikamentu, ko laukos iemainīt pret pārtikas produktiem. Kad sarkanarmija tuvojās Rīgai, okupācijas vara uzaicināja iedzīvotājus pārcelties uz Vāciju. Īce pieteicās braukt uz Drēzdeni. Viņa satina savu gadu veco dēlu un kāpa uz kuģa, lai brauktu pie Vilija vecākiem. Mazo, vienmēr smaidošo tumšmati Vilīti bijām iemīlējuši un atvadījāmies ar skumjām sirdi.

Pavadīju Īci līdz kuģim, kas stāvēja iepretim Doma baznīcai. Aizbraucēju ļoti daudz — gan civiliedzīvotāji ar čemodāniem un paunām, gan karavīri, tieši no hospitāļiem, pārsieti vai ar kruķiem.

Pie trapa vēl mēģināju pierunāt Īci, lai taču nekur nebrauc. Kā viņu tur uzņems, un vai Vilis vispār pārnāks no jūras? Bet visi vārdi bija veltīgi. Viņa piespieda savu lolojumu pie krūts, paņēma no manis ceļa sainīti un steigšus kāpa uz tumšā, lielā kuģa. No kuģa klāja Īce vēl pamāja atvadu sveicienus, un tas arī viss.

Īce atsūtīja vēstuli savai mātai: Vilija māte esot gaužām slikti uzņēmusi, viņai nepaticis mazais bērniņš. "Kāpēc bērnam nav tēva matu? Viņš neizskatās pēc vāciešu rases!" Īce nezīnot, kas ar viņu un bērnu notikšot tālāk.

Pēc Rīgas atbrīvošanas mēs saņēmām vēstuli no Amerikas Savienotajām

Valstīm: rakstīja Krečmers. Viņš esot amerikāņu gūstā. Sveicināja mūs visus, jautāja par Īci un savu dēlu.

Kauču ļoti gribējām atbildēt, tomēr baidījāmies to darīt. Pēc gada vēl saņēmām vēstuli: viņš esot no gūsta brīvs un atrodoties Vācijā, amerikāņu zonā. Atkal jautāja par Īci un bērnu. Lūdzās, ja vien esam dzīvi, Dieva dēļ, lai atbildam. Arī uz šo vēstuli neatbildējām, atkal baidījāmies, jo visus, kuri sarakstījās ar ārzemēm, turēja aizdomās.

Pēc daudziem gadiem Īces māsa caur Sarkano Krustu saņēma pieprasīto ziņu, ka Īda Oversta (tāds bija īstais uzvārds) un viņas dēls Vilijs Oversts gājuši bojā 1945. gadā pēdējā lielajā Drēzdenes bombardēšanā.

Tā izbeidzās šī lielā mīlestība starp vācu kara jūrnīeku un latviešu sievieti. Mīlestībai nav par šķērslī ne uzvarētie, ne uzvarētāji, ne tautu atšķirības, ne politika. Tā ir stiprāka par visu.

VĀCIEŠI NĀK UN IET

Kad 1943. gadā vācieši izsludināja mobilizāciju, arī Imantu iesauca. Viņu iedalīja latviešu leģionā un ļāva strādāt autoremonta darbnīcā, kura pielāgota kara vajadzībām.

Gadījās, ka, braucot ar izremontētu mašīnu, Imants nejauši aizķēra kādu SS vieglo auto. Kauču nekādu bojājumu nebija, tomēr mašīnā sēdošais virsnieks pavēlēja Imantam ierasties pie sevis kabinetā. Vācietis uzgērba boksa cimds, divas reizes iesita pa seju un lika rītu ierasties karaspēka daļā. Tā Imantu ar uzpampušu seju iegērba vācu armijas formas tērpā un nodeva latviešu leģionā.

Leģionāru ārējās atšķirības zīme bija uz kreisās rokas vairodziņš Latvijas valsts karoga krāsās.

Imants gandrīz visu laiku motociklā ar blakusvāģi vadāja štāba priekšniekus. Pāris mēnešu pirms Rīgas krišanas viņu aizsūtīja uz fronti. Mūsu stāvoklis pavisam neapskaužams: viens dēls Krievijā cīnās pret vāciešiem, otrs — dien vācu armijā. Mierinājums vienīgi tas, ka Imants pozīcijās nav bijis un kaujas nav piedalījis.

Reiz Imants ar citiem motociklistiem iebrauca pie mums un pabija kādu stundu. Tad kolonnas priekšnieks teica, ka jābrauc. Jautāts, uz kuriem, atbildēja, ka cita ceļa nav — tikai uz Kurzemi.

Liels sajukums Rīgā radās, kad Jelgavā iebruka sarkanā armija. Vācieši ar steigu tūlīt ieņēma pontontiltu, laikam jau baidījās, ka krievi uzbruks no Jelgavas puses. Padomju spēki Rīgai neuzbruka, bet straujā triecienā ieņēma Tukumu. Rīgā un tās apkārtnē atrodošais vācu karaspēks bija ielenkts.

Rīgā slēdza visas fabrikas, uzņēmumus un iestādes, strādājošos sūtīja rakt tranšejās. Arī mūs no *Ostlandfilm*. Mani norīkoja uz Saulkrastiem.

Braucām nelielā ešelonā, mūs pavadīja bruņota sardze. Iepriekš tikām brīdināti, ka bēgšanas gadījumā šaus.

Saulkrastos mūs izsēdināja, racējus savā ziņā pārņēma vācu militārā darba organizācija *Tod*. Mūs sadalīja grupās, saņēmām kapļus un lāpstas un rakām bezgala cieta un akmeņaino zemi. Katram racējam ierādīja nogriezni, kas dienā jāizrok. Aiz mums sekoja vācieši, kuri dzina mietus tranšeju sienu nostiprināšanai.

Savādi, ka vācieši strādāja nesteidzoties, kārtīgi; ar centimetru mēru izmērīja katra mieta garumu un diametru, tos iedzina ļoti līdzīgi vienādā augstumā, it kā būvētu sētu ģimenes mājai.

Darba nometnē bija dažas krievu grupas, pa lielākai daļai sievietes un pusaudži. Dažas pajaunas sievietes bija tādas kā kalpones vai saimnieces, pat tādas kā "sievas". Pa druskai iemācījušās runāt vāciski, sarunās ar vāciešiem latviešus nicīgi sauca par *eingeborene* — iedzimtiem.

Pie izdevības pārmiju vārdu ar krieviem. Viņi kopā ar vāciešiem virzoties, rokot tranšejas no pat Kijevas.

Unteroficieri paklausību uzturēja ar cietsirdību. Redzējām, ka jaunu krievu vācietis sita ar koka nūju par to, ka pirms signāla pārtraukts darbs.

Krievi, tāpat kā mēs, naktīs pārgulēja šķūņos. Katru rītu un vakaru viņus vienās skrandās dzina kā kādreiz lopus. Ceļa putekļi pacēlās kā mākonis. Iekšējo kārtību uzturēja skolotāja no pašu vidus, kura izskatījās tīrāka un labāk ģērbusies. Ceļā uz darbu viņu vienmēr pavadīja vācietis ar šauteni.

Vienu vakaru dzirdu — no krievu šķūņa nāk skaista sievietes balsis. Krievu dziesma skumji un aizgrābjoši vijņojās pāri laukiem un mežiem, saplūstot ar vakara krēsli. Arī man šīs neparastās dziesmas skaņas lika domāt par lielajām ciešanām, kuras nākušas ne tikai pār krieviem, bet arī pār manu tautu.

Naktī dzirdējām, ka tālumā dārd lielgabali. Spriedām, kas tur notiek, — vai bombardē Rīgu? Arī virs jūras uzblāzmoja debesis.

Pēc dažām dienām mūs nostādīja ierindā kā parasti (kopā ar vāciešiem) un virsnieks nolasīja paziņojumu, ka vācieši pie Tukuma esot atsītuši krievu karaspēku. Ceļš caur Tukumu atkal vaļā, un vācu karaspēks vairs neesot ielenkumā.

Mēs, racēji, noklausoties vāciešu sarunas, noprotam, ka tuvākajās dienās mūs pārcels uz Kurzemi. Es aptvēru, ka mūs pārcels uz Kurzemi un atpakaļ ceļa vairs nebūs. Sāku domāt par bēgšanu.

Vienu vakaru, kad tumsā visi snaudām, dzirdēju mūsu sargam doto rīkojumu: no rīta agri 20 vīru jāpārved uz citurieni.

Mazā gaismiņā, kad mēs vēl gulējām, vācietis skaļā balsī atlasīja 20 cilvēku. Es grupā neietilpu. Kad šie 20 cilvēki, paņēmuši paunas, virzījās ārā, es arī paņēmu savas mantas un devos līdzī.

Kad visi ārpusē nostājušies, vācietis mūs pārskaitīja: iznāca 21 cilvēks. Skaitīja otru reizi, iznākums tas pats. Te jāpiebilst, ka vācieši nezināja, kā

mūs sauc, ne arī atšķīra pēc sejām. Tā mēs, 21 vīrs, gājām uz citu kolonnu. Šinī kolonnā apstākļi maniem nodomiem labāki. Mēs netikām pārāk izdzīti, un mūs tik bieži nepārbaudīja.

Netālu no mūsu stalla atradās šķūnis, kurā novietoti karagūstekņi. Arī viņi raka tranšejas. Vienu vakaru redzam, ka šurp pa grāvi lien gūsteknis. Viņš, cilvēks, cer no mums dabūt kaut ko ēšanai. Sargs neļauj tuvoties, met ar sakaltušiem zemes kankaļiem kā citkārt izsalkušiem suņiem. Un gūsteknis velkas atpakaļ.

Vakaros gāju ārā uzpīpēt, cienāju arī sargu, lai ievēl kādu dūmu. Agrā rītā norāpos no stallaugšas un metos gar stūri. Sargs gan laikam redzēja, bet laikam domāja, ka eju savās vajadzībās. Tas nesekoja, un es ātri skrēju prom uz krūmiem. Tad mierīgā garā soļoju uz Vecāķu staciju.

Pēc pusstundas pienāca garš preču vilciens, es ierāpos attālākajā vagonā un bez kādiem sarežģījumiem iebraucu Rīgā.

Sieva, galīgi nobijusies, izlīda no patvertnes, ko biju izracis mūsu dārzā. Iepriekšējo nakti notikuši vairāki krievu uzlidojumi, un sieva vienās bailēs pārļaidusi šo nakti. Mūsu mājai nekādu bojājumu nebija, vienīgi jumtā caurums, ko acīmredzot izsitusi zenitartilērijas bumbas šķemba.

Ielu stūros tika izlīmēti paziņojumi, ka visiem vīriešiem līdz 15 gadu vecumam jāierodas Pils laukumā nosūtīšanai uz Vāciju. Saprotams, ka es turp negāju, bet ierīkoju slēpenu eju uz blakus pagalmu. Ja vācieši staigās pa mājām, ķerdami cilvēkus (ko viņi pēdējās dienās darīja), tad bēgšu. Jo dienas, jo vairāk un stiprāk dzirdama artilērijas rūkoņa no frontes.

Kaimiņiene Žeļņina ierosināja kopā ar viņu kara briesmas pārļaut Jaunciemā — aiz Ķīšežera. Varbūt tur būs mierīgāki. Apmeties varot pie viņas dēla sievas vecākiem. Tā arī nolēmām. Dažu stundu laikā nokļuvām tur, jo kuģītis pāri Ķīšežeram vēl kursēja.

Kaimiņienes dēls, jaunais Žeļņins bija dezertējis no vācu armijas un slēpās Jaunciemā kādas latviešu mājas pagrabā. Vakaros es un viņa sieva nēsām ēdienu. Saimnieks mūs pazina un ar slotaskātu trīs reizes piesita grīdai. Dezertieris mierīgi kāpa ārā. Viņš bija tērpiens vācu karavīra formā ar visiem ieročiem. Mēs apsēdāmies pie galda, runājāmies un pat smējāmies. Saimnieks izgāja uz vakti, — ka neuznāk kādi nevēlami ciemiņi. Tā mēs viņu apmeklējām katru vakaru. Un tā Žeļņins sagaidīja krievus.

Kad vāciešiem pie Tukuma izdevās pārraut krievu armijas ielenkumu un ceļš uz Kurzemi bija brīvs, tad tikai vajadzēja redzēt milzīgās bēgļu karavānas! Pa galveniem ceļiem atkāpās vācu karaspēks.

Zemnieku rati piekrauti ar mantām, virsū sēd bērni, sievas un veci ļaudis. Zirgi ratus tikko var vilkt. Cik ilgi tie izturēs — Vācija taču ir tālu... Bēgļi brauc patstāvīgi, bez vācu sargiem, it kā būtu devušies grūtajā ceļā brīvprātīgi. Dažiem vīriešiem mugurā vecais aizsargu tērps. Ratiem piesietas govīs, līdzī tek aitas.

Jaunciemā sāka trūkt pārtikas, jo kopā ar Želņinu ģimeni bijām diezgan daudz cilvēku. Pats galvenais, jādodom par to, kurš pagrabā, — kaut viņš nesāktu bēgļot. Sadabūjām vienu pāri zābaku un dažus kreklus. Mežā bēgļu karavānas arvien apmetās uz naktsguļu. Sāku savu precī piedāvāt vairākiem ratu īpašniekiem. Visi tikai atmēta: kur to visu likt! Beidzot gadījās gara auguma zemnieks, ar kuru vienojāmies, ka viņš par zābakiem un kreklu dos vienu aitu. Ilgi gūstīdami skraidījām, kamēr aitu noķērām. Zemnieks palīdzēja aitu sasiet, uzcēla man mugurā, un es gāju.

Metās jau tumsa, un ceļš iegriezās mežā. No kādas ieliņas iznira pieci vācieši. Viens mani apturēja: kur es esot aitu nozadzis? Un visā nopietnībā sāka grabināties gar šaujamo. Cik varēdams, mierīgā balsī stāstīju, kur aitu esmu ieguvis. Vācietis tā kā apmierinājās. Kad tiku mājās, bija slapja mugura gan no smagā nesamā, gan no uztraukuma.

Viss aplūsa, un mēs ar sievu grasījāmies doties uz Rīgu. Jāpaskatās, kas noticis mājās.

Mājās nekādas nelaimes nebija. Tikai mūsu iela pilna gan ar atkāpjošos vācu karaspēku, gan ar bēgļu straumēm. Asfalts dažu dienu laikā nodilis līdz pamatakmenim.

Savas vieglās mantiņas sanesām mūsu dārza patvertnē: pulksteni, šujmašīnu, gleznas, Leona zīmējumus un dažus traukus. Ko var zināt: varbūt visu sagraus gluži kā Liepājā!

Blakus, Sabiles ielā, kur dzīvoja Kuka, zem malkas šķūņiem atradās veci, mūrēti pagrabi. Paņēmām segas, drusku ēdamo un gājām turp. Pagrabā jau pilns ar cilvēkiem. Te mitinājāmies vairākas dienas un naktis. Baidījāmies līst ārā, jo vācieši visus dzina uz kuģiem vešanai uz Vāciju vai Kurzemi.

Bija dzirdami arvien spēcīgāki sprādzienu trokšņi. Mēs nezinājām, kas notiek ārā. Palaikam pacēlām nomaskēto pagraba lūku, pabāzām galvas — neko nevar saprast. Divas lidmašīnas ar sarkanām zvaigznēm lidoja pavisam zemu. Tātad tuvumā krievi.

Negaidot pacēlās lūka un ienāca divi vācu zaldāti ar kādu večiņu, kura naivi rādīja uz cilvēkiem. Vācieši nokāpa lejā, iespīdināja kabatas lampiņas. Mēs, virieši, nerādījāmies, sievas mūs bija apsegušas. Vācieši tikai pateica, ka viņi esot pēdējie vācu zaldāti, kas uzraugot evakuāciju, un prom bija.

Turpinājās sprādzieni, no pagraba griestiem bira kaļķi un ķieģeļu gabali.

Beidzot sprādzieni pierima. Kāds no mūsu puikņiem izskrēja uz ielas paskatīties, kas notiek. Pēc laiciņa viņš atgriezās ar nesamiem, un mēs sapratām, ka pilsēta ir bez varas. Nu sāksies laupīšanas!

MANU PUIKŅI!

Pārdaugavā padomju armija ienāca 1944. gada 13. oktobrī. Vācu okupācijas laiks bija pārdzīvots, priekš manīm karš un izbaļu laiks izbeidzies.

Tagad nu jāgaida dēls. Viņam kuru katru brīdi jānāk mājās. Sanesu no patvertnes tur savestās mantas. Jāuzkopj istabas, lai Leonam patīkama atgriešanās. Viņš taču nav bijis mājās turpat četrus gadus. Sieva uzklāja tīru gultu. Visu nokārtojām un gaidījām, ka tūlīt vērsies durvis.

Bet kur tad viņš kavējas? Sacīju sievai, ka aiziešu līdz Āgenskalna tirgum, varbūt tur viņu sagaidīšu. Pretim nāca bariņš karavīru, runāja skaidrā latviešu valodā. Pajautāju, vai viņi Leonu Janševski nav redzējuši? Es jautāju vēl un vēl pretim nākošajiem karavīriem. Gaidu, skatos un jautāju vairākas stundas. Nekā.

Varbūt viņš gājis pa citu ielu un atrodas mājās? Bet tur viss bija kluss. "Nu rītu Leons katrā ziņā būs klāt," mierināju sievu.

Pagāja rītdiena un citas dienas. Mēs vienmēr gaidījām, cerības turēdami. Pagāja gadi, bet Leons nepārnāca nekad. Man jāatzīstas, ka slepenībā turpinu viņu gaidīt arī šodien. Varbūt notiks liels brīnums?

No trīsdesmit diviem Mākslas akadēmijas studentiem, kuri atkāpās kopā ar sarkano armiju, neatgriezās divi — mūsu Leons un vēl viens — Pasternaks. Nejauši uzzināju, ka Mākslas akadēmijas telpās ir piestiprināta piemiņas plāksne Lielajā Tēvijas karā bojā gājušajiem māksliniekiem. Starp tiem minēts mūsu dēls Leons Janševskis.

Kara komisariāts mums izsniedza paziņojumu, ka Leons Janševskis frontē pazudis bez vēsts 1944. gadā netālu no Rīgas.

Jūs manu Leonu skaitāt par kritušo, bet man viņš ir dzīvs un dzīvos līdz ar mani, kamēr vien pats būšu starp dzīvajiem. Lujīt! Manu puikiņ! Tev tagad ir piecdesmit gadu. Tu augdams esi pārvērties izskatā, bet es tevi tūlīt pazītu. Parādies tikai, lūdzu!

KARŠ TURPINĀS

Pirmais, ko pēc vāciešu padzišanas smagi izjutām, bija ūdens trūkums, jo sapostīti ūdensvadi. Labi vēl, ka mūsu dārzā atradās veca aka, no kuras mēs un tuvākie kaimiņi ņēmām ūdeni.

Elektrības nebija, visi sēdējām tumsā. Telefoni nedarbojās. Pārtikas — nekādas. Līdzšinējais maiņas līdzeklis — vācu markas — nekam nederēja. Tie, kuriem vēl saglabājusies padomju nauda, par sevišķi dārgu cenu kaut ko varēja nopirkt.

Trešā dienā gāju uz Rīgu. Daugavas krastmala bija pilnīgi saspridzināta, ik pa divi metri izrautas pamatīgas bedres. Tās no mīnām. Tilti saspridzināti pilnīgi, lūžņi gulēja ūdenī, tikai tilta gali rēgojās ārā. Skats likās briesmīgs. Redzot postažu, sirds nodrebēja. Vācieši visu postījuši pamatīgi un akurāti, kas tik raksturīgi vāciešiem.

Rīgas ielas gandrīz pilnīgi tukšas. Paretam redzams kāds gājējs. Taisni brīnums, kur palikuši cilvēki?

Es meklēju kādu darbu, dzirdēju, ka strādājošie saņemot maizi. Kino-fikācija vēl nedarbojās, tur man nav ko meklēt. Arteļa *Daiļkrāsotājs* darbnīca lekšrīgā nodegusi. Kad vēroju nokvēpušos mūrus, pienāca viens no arteļa biedriem — Bergs. Viņš un citi vecie meistari šo to no arteļa mantām esot izglābuši. Devāmies pie Drukteina, spriedām, ka vajadzētu atjaunot arteļa darbību.

Pēc pāris dienām ar izpildkomitejas palīdzību dabūjām atļauju mākslas salona telpās Brīvības un Dzirnavu ielu stūrī ierīkot darbnīcu. Te sapulcējāmies gandrīz visi vecie biedri — deviņi cilvēki. Sastādījām pagaidu valdi, kurā ievēlēja arī mani. Un tā 25. oktobrī atklājām savu arteli. Lielajā skatlogā ievietojam reklāmas, sludinājumus un gaidījām kundes.

Pagāja vairākas dienas, — neviena pasūtījuma. Mēs jau sākām uztraukties. Beidzot ienāca kāds pilsonis — kā vēlāk izrādījās — Rīgas galvenā pasta darbinieks Balodis un pasūtīja daudz izkārtņu un plakātu. Tad nu durvis vērās vaļā, un pasūtījumu pieplūdums bija tik liels, ka vajadzēja pieņemt pasūtījumu pieņēmēju.

Piecu nedēļu laikā uzcēla jaunu koka tiltu pār Daugavu, pa kuru brauca ne tikai automašīnas, bet arī tramvaji. Var teikt, ka satiksme starp Rīgu un Pārdaugavu tika pilnīgi atjaunota. Jāpiebilst, ka iepriekš primitīvu koka pontontiltu karavīri uzbūvēja tūlīt pēc Rīgas atbrīvošanas.

Pilsētā saradās arvien vairāk cilvēku, pamazām kārtojās arī pārtikas jautājums. Izsludināja mobilizāciju vīriešiem līdz 50 gadiem. Mūs pagaidām no iesaukšanas atbrīvoja kā speciālistus.

Darba artelī bija sakrājis daudz, taču trūka krāsu, kuras nevarēja dabūt, jo nebija ne tādu noliktavu, ne arī veikalu. Taču strādāt vajadzēja! Materiālus pirkām privāti, lai gan tas bija aizliegts. Ko citu darīt? Pēc likuma vajadzēja strādāt 10 stundu dienā, bet mēs strādājām arī vairāk.

Ziemu mums gāja diezgan grūti, no sākuma trūka gan elektriskā apgaismojuma, gan kurināmā. Ar uzturu arī slikti: uz pārtikas kartītēm ne katreiz varēja ko saņemt, bieži vien — ar nokavēšanos.

Sieva nopietni saslima, un viņu ievietoja 1. pilsētas slimnīcā. Viens pats mājās mocījās ar petrolejas lampiņām, jo elektrību drīkstēja lietot tikai 10 kilovatu mēnesī.

Visi ļoti cieta no laupīšanas un izgērbšanas ielās, cilvēki baidījās tumsā iziet no mājām. Kāds laupītājs sašāva mūsu sētas suni, kas neļāva kāpt pāri žogam.

Tā pagāja ziema: skaidri redzams, ka karš drīzi beigsies. Mēs tikai gaidījām, kad tiks ieņemta Berlīne. 1945. gada 9. maijā paziņoja, ka Vācija kapitulējusi.

Pēc dažām dienām Rīgas ielās parādījās milzīgas vācu gūstekņu kolonnas, kuras dzina no Kurzemes. Un nebija vairs vācu karavīriem kādreizējās pašapziņas. Viņi paši vadīja savas automašīnas un pajūgus. Kāds gūsteknis

ar humoru mums uzsauca: "Wir haben gesagt, das wir kommen bald zurück!" ("Mēs jau teicām, ka drīzi nāksim atpakaļ!") Viņi nezināja, kas ir Sibīrija un ilgu gadu gūsts.

Pēc gada Rīgā, Uzvaras laukumā, publiski sodīja pakarot vācu fašistiskās varas vadītājus. Sanāca milzumdaudz ļaužu. Bija uzceltas divas karātavas: vienas — 5 sodāmajiem, otras — Ostlandes policijas ģenerālim Jekelnam.

Smagās automašīnas ar notiesātajiem piebrauca pie karātavām. Viņiem uzmeta kaklā cilpas, un pēc signāla mašīnas strauji sāka braukt, vainīgie palika karājoties. Līķi Uzvaras laukumā šūpojās un grozījās trīs dienas. Braucot ar tramvaju, redzēju izstiepušos ķermeņus un sarkanus ģenerāļa lampasus uz biksēm. Ja nebūtu automašīnu un tramvaju, tad izskatītos pēc viduslaikiem. Par soda izpildīšanu uzņemta dokumentāla filma.

DARBS ARTELĪ

Darbā pieteicās divi karavīri: Andreikins un Rjepņikovs. Viņu daļa atrodies Rīgā, un viņiem esot daudz brīva laika. Meistari mums vajadzīgi, tāpēc pieņēmām.

Viņi izrādījās tik labi meistari, ka mēs no tiem šo to iemācījāmies. Andreikins veikli prata zīmēt Ļeņina un Staļina portretus; Ukrainā, no kurienes nācis, tādu portretus gatavojis neskaitāmas reizes. Pēc mobilizācijas Andreikins kādu laiku dzīvoja pie manis. Pret vāciešiem Andreikins izjuta lielu naidu un bija pārliecināts, ka vācu tautai nedos nedz varu, nedz valdīšanu pār sevi, jo vācieši esot lielākie mežoņi un slepkavas pasaulē. Es gan tam nepiekritu. Ne jau tautas vainīgas, bet gan apstākļi. Varbūt krievi reiz draudzēsies ar vāciešiem? Andreikins apprecējās, aizgāja strādāt citur, mēs izšķīrāmies uz pārdesmit gadiem.

Pēc ilga laika Andreikins mani apciemoja. Viņš esot pabijis Vācijā, apmeklējis Berlīni un citas pilsētas. Augstu vērtēja vācu cilvēkus un viņu kārtību. Biju netaktisks un atgādināju uzskatus par vāciešiem pirms divdesmit gadiem. Tas taču vienkārši, es saku, valstis ir kā citkārt sievas: sastrīdas, saplūcas un, kad pagājis laiks, atkal draudzējas, it kā nekas nebūtu noticis.

Pēc pāris gadiem mūsu artelī jau strādāja 120 dažādu meistarū un mākslinieku, es biju arī tehniskais vadītājs. Dubultpienākums bieži likās par grūtu, jo priekšsēdētājs Drukteinis mācījās Mākslas akadēmijā. Mūsu aģents braukāja pa Krievijas pilsētām un vāca pasūtījumus lielformāta gleznām, pa lielākai daļai kopējām krievu klasiķu darbus. Bija arī tēlnieku darbnīca ar meistarū Spēlmani, kurš veidoja ornamentus, burtus un dekoratīvas vāzes. Reiz mani šeit apmeklēja Ļ. Bukovskis. Tāpat iegriezās grafiķis Jānis Plēpis. Vēlāk dzirdēju, ka Plēpis Daugavā noslīcis. Viņam kabatās atrasti akmeņi. Neviens par to neuztraucās, nedz arī rakstīja avīzēs.

Artelī apgrozījās diezgan daudz latviešu mākslinieku, kuri meklēja darbu, jo mākslas kombināts vēl nebija nodibināts. Kur vēl dažādie laimes meklētāji, ģēniji no citām pilsētām! Toreiz bija tieksme dzīties uz Rietumiem, un Rīga likās tas tuvākais un lielākais punkts.

Drīzi pēc miera iestāšanās pie mums darbnīcā ienāca E.Pika, par kuru jau stāstīju. Viņš bija noliesējis. Stāstīja, kā bēdzis uz Vāciju, nokļuvis padomju zonā un tagad pārradies Rīgā. Devām viņam darbu un jutāmiem pacilāti, ka savam bijušajam skolas direktoram varam kā nebūt palīdzēt. Vēlāk viņš dabūja vietu Jaņa Rozentāla skolā.

Pēc gadiem desmit, ejot pa Stučkas ielu, redzēju Piku sēžam uz sola. Viņš aicināja mani apsēsties, apjautājās, ko es tagad darot? Rūgtuma pilns piebilda, ka viņam šie laiki nepatīkot. Ko lai atbildu? Neteicu nekā. Tā bija pēdējā reize, kad tikos ar E.Piku, kuram mans vislielākais paldies par amata mācīšanu. Tanī pašā gadā Pika mira.

Dažus gadus vēlāki mira Pikas līdzgaitnieks, mans otrais skolotājs Treilons.

Mūsu darbnīcā šad un tad iegriezās Indriķis Zeberīņš, kura zīmējumus apbrīnoju jau bērnībā. Viņš diezgan atklāti sūdzējās par šo laiku. Es nezīnu, ko Zeberīņš bija noziedzies un kāpēc viņu notiesāja uz 10 gadiem. Pēc Staļina nāves atbrīvoja. Tagad arī Zeberīņš aizgājis mūžīgā mierā.

Tīri negaidot darbnīcā ieradās jaunības draugs Teodors Uldriķis. Sportisks augums, uzvedība droša un pārliecinoša. Noprātu, ka viņš Liepājā tapis par ievērojamu mākslinieku.

Uz padomju svētkiem arteļa valde labākajiem darbiniekiem izdalīja naudas prēmijas, bet Lietu pārvalde — goda rakstus. Naudu gan visi gribēja labāk. Man piešķīra bezmaksas ceļojumu uz Ļeņingradu, un tā pirmo reizi mūžā tiku pāri Latvijas robežām.

Artelis sāka gatavot neona gaismas reklāmas. Pirmskara Rīgā šis reklāmas veids nebija izplatīts, laikam jau dārdzības pēc. Sameklējām vienīgo pirmskara speciālistu, kurš pieņēma divus palīgus, un tā lieta veicās diezgan labi. Stikla caurulītes dabūjām tepat, Rīgā, neona gāzi — Maskavā. Stikla caurulītes locījām un pildījām ar gāzi pašu darbnīcā.

Reiz mani izsauca arteļu savienības priekšnieks un lika līdz rītam pagādāt 300 rubļu. Priekšnieks pamācīja, lai es kādam no strādājošiem uzrakstot norīkojumu, un nauda rokā. Beidzot sapratu: no manis gaida pierakstījumus. Atbildēju, ka to nevaru un arī neprotu. Priekšnieks noskaitās, atmeta ar roku: lai vācoties ārā no kabineta.

Pēc dažām dienām priekšnieks mani atkal aicināja un pieklājīgi jautāja, vai es negribētu atstāt savu tehniskā vadītāja krēslu? Es labprāt piekritu. Biedrs Levins, ja es būtu ar mieru, nāktu manā vietā.

Levins bija plaša vēriena cilvēks, tāpēc arteli gribēja pārvērst par standartpreču ražotāju. Produkciju nodos veikalēm. Viņš noorganizēja cehu, kur

ražoja vīriešu kaklasaites ar eļļas krāsas puķēm, putniņiem, buru laivām u.c.

Vecie arteļa biedri Levinu sāka nicināt un lamāt tā, ka viņš šeit pabija tikai dažus mēnešus. Aizgāja par bufetes vadītāju Vērmanes dārza restorānā, pēc tam — uz vairākiem gadiem cietumā.

Drusku vairāk par arteļa māksliniekiem: labākais un akurātākais Staļina portretists bija no armijas demobilizētais Šanovskis.

Šanovska gleznotajiem portretiem nebija kur piesieties. Bet gleznot dzīvu cilvēku viņš nemācēja nemaz. Šanovskis bija kluss cilvēks, šņabi dzēra reti un, ja iedzēra, tad klusēja. Agrāk dzīvojis daudzās Krievijas pilsētās, arī nesen no Somijas iegūtajā Karēlijā. Tagad ar sievu un meitu apmeties Rīgā. Bija liels patriots un augstu vērtēja savus portretus. "Tas ir liels cilvēks," un rāda uz paša gleznoto Staļinu.

Kad aprīma lielais Staļina portretu gleznošanas drudzis, Šanovskis teica, ka braukšot prom no Rīgas. Nepagāja ilgs laiks — ar visu ģimeni bija atpakaļ un strādāja kādā Rīgas rūpnīcā par atslēdznieku.

Lagimovs, latvietis, ko vienmēr atgādināja, aizrāvās ar radošu darbu — gleznoja liela formāta gleznas, gribēdams parādīt drupu novākšanu Vecrīgā. Aizrautīgi ņēmās vairākus mēnešus. Pasūtīja ļoti platu, dārgu rāmi. Tolaik Rīgā uzturējās kāds slavens krievu gleznotājs, un Lagimovs viņam parādīja savu darbu. Pēc mākslinieka vizītes no rīta ieraudzījām, ka glezna saplēsta un rāmis salauzīts gabalos. Mēs sapratām, kas noticis. Kļuva žēl Lagimova.

Man sešu mēnešu laikā par gleznotāju bija jāuztaisa māceklis Liepiņš. Agrāk vajadzēja mācīties trīs gadus, lai kļūtu par amatnieku. Lai gan Liepiņš šķita ļoti apdāvināts, tomēr gleznotājs neiznāca. Viņš pārkvalificējās par smagās mašīnas šoferi.

Pēc dažiem gadiem satiku Liepiņu un apjautājos, ko viņš tagad dara? Liepiņš pasmējās: taisījis lielu lēcienu no šofera par mākslinieku. Strādājis laikrakstā *Ciņa* par grafiķi, zīmējot portretus un karikatūras. Man jāatzīst, ka viņš zīmēja labi.

Pie mums strādāja gleznu kopētājs Šeļestovs, arī demobilizēts karavīrs. Nedzērājs, agrāk dzīvojis Harkovā. Viņš bija pilns grāmatu gudrībām, nezinātājs varēja noturēt par lielu mākslas profesoru. Zīmeja un gleznoja — gaužām vāji. Vislabāk tam padevās lozungu rakstīšana, ko veica kārtīgi un ātri. Savādi — lai gan latviešu valodu neprata, tomēr lozungos kļūdas neielaida. Man tas gadījās bieži, laikam tāpēc, ka vienmēr steidzos.

Vēl ukraiņis Rodčenko, izbijis kareivis. Lielīgs un pašpārliecināts, ka ir mākslinieks un ir spējīgs izdzert daudz šņabja.

Pie Rodčenko nāca draugi. Iereibuši sāka runāt gan par sievietēm, gan par mākslu — līdz strīdiņiem. Tad diskutētāji norunāja strīdu izšķirt bokšā. Izvēlējās tiesnesi. Cīkstoņi uzvilka dūraiņus, izgāja pagalmā un sāka cīņu. No sākuma sitās godīgi, bet, kad vienam trāpīts par stipru, tas norāva cimdus un kāvās pa istam. Tiesnesis, kurš gribēja pildīt savu pienākumu, arī dabūja

pa degunu. Šie divi nu villojās kā traki. Kad duelis beidzās, vienam — pār-sists deguns, otram — zila acs. Likās, ka draudzībai beigas. Otrā dienā dzē-ra atkal kopā un sāka strīdēties no jauna. Karavīri, izgājuši karu, nebaidījās ne no kā. Šoreiz dispušs beidzās bez divkaujas.

Kad nodibināja kombinātu *Māksla*, pasūtījumi arteļim strauji samazinājās. Nācās meklēt jaunus ceļus. Arteļis atvēra trīs bilžu ierāmēšanas darbnīcas — Miera ielā, Vaļņu ielā un Suvorova ielā. Pēdējā pats biju par vadītāju. IZRādījās, ka individuālo pasūtījumu neapmierinoši maz, jo visi meklēja tikai drēbes, kurpes, kreklus un tamlīdzīgas lietas. Mēs ar saviem rāmjiem plānu pildīt nevarējām. Man visa šī lieta apnika. Iesūtīju arteļa priekšsēdētājam atlūgumu. Nodevu materiālus un inventāru un izstājos no arteļa. To likvidēja, tā īpašumu pārņēma arteļis *Mākslinieks*, ko arī pēc pāris gadiem slēdza.

IMANTS

Par Leona atgriešanos mums nepalika gandrīz nekādu cerību. Bet vēl taču ir Imants! Ja vien viņš dzīvs, tad atrodas krievu gūstā.

Dzirdējām, ka daži latviešu leģionāri no gūsta pārnākuši mājās. Dažus sameklējām, bet tie neko nezināja. Leģions liels, sastāv no divām divīzijām, un, saprotams, ka cits citu nevar pazīt. Kāds zināja teikt, ka Latgalē pārnācis viens leģiona motociklists — tas jau noteikti zināšot par Imantu. Sieva brauca uz Latgali, bet velti. Sākām uztraukties, ka nepazūd tāpat kā Leons. Kāda sieviete deva padomu, lai saņemam dūšu un rakstām lūgumu tieši Staļinam, lūgumu Imantu atbrīvot no gūsta un palaist mājās vai arī paziņot par viņa likteni.

Sadabūjām krievu rakstības speciālistu un nosūtījām lūgumu pašam biedram Staļinam. Un ko jūs domājat! Nepagāja ne mēnesis, kad saņēmām no Maskavas vēstuli ar Staļina kabineta priekšnieka parakstu: Imants Aleksandra dēls Janševskis ir dzīvs un vesels, atrodas gūstā un, kad pienāks laiks, tiks atlaists mājās. Par šo ziņu bijām gaužām priecīgi, taču māca šaubas: kā Maskavā tik ātri varēja ievākt ziņas par Imantu? Gūstekņu taču miljoniem!

Pēc trijiem mēnešiem, kad tikko biju pārnācis no darba, kāds zvanīja pie vārtiem. Skatos, kas tas tāds? Vīrs vācu kareivja šinelī, apaudzis ar bārdu. Tas taču mūsu Imants! Varat iedomāties, kāds bija mūsu prieks!

Imants stāstīja, ka strādājis Maskavas tuvumā autoremonta rūpnīcā un par gūstā pavadīto laiku sevišķi nesūdzējās.

LIEPĀJAS APMEKLĒJUMS

Pāris gadu pēc kara aizbraucu uz bērnības pilsētu Liepāju. Jāapmeklē taču māsa, brāļi un senie paziņas. Kā viņi pārdzīvojuši šo briesmīgo karu?

Māsa ar ģimeni, baidoties iespējamā kara briesmu, 1941. gadā aizbrauca uz Vāciju. Tālu gan viņi netika. Kādā Vācijas pilsētiņā tos pārsteidza uzvarošā padomju armija. Krievi viņus uzskatījuši par tādiem, kurus vācieši aizzinuši no Liepājas. Saprotams, ka aiz zināmas gudrības māsa to arī apstiprināja, un ģimeni lēnā gaitā atsūtīja atpakaļ. Šķiet, ka galvenais bēgšanas cēlonis bija māsas bailes no "krievu briesmām", lai gan māsas ģimene bija gauzām trūcīga un ar politiku nenoņēmās.

Brālis Kārlis ar sievu nekur nebija bēguši, lai gan blakus rajons stipri ciētis gaisa uzbrukumos.

Arī PF ar sievu un meitiņu bēga uz Vāciju un piedzīvoja tādas pašas gaitas kā manas māsas ģimene.

PF prombūtnes laikā nams Torņu ielā, kur viņš ar ģimeni dzīvoja, bombardēšanā sagrauts, tāpēc visa ģimene aizgāja dzīvot uz tēva mājām pie brāļa Teda.

Kādu laiku brāļu ģimenes sadzīvojušas labi, taču brāļu sievas sanaidojušās. Tedis, sievas ietekmēts, neatzina brāli par līdzpašnieku, jo viņš neko mājiņas labā neesot darījis, atmetis tai ar roku un aizbēdzis uz Vāciju. PF sieva piespieda savu vīru iesūdzēt brāli tiesā dēļ mantas aizturēšanas. Tiesa atzina, ka īpašums pieder abiem brāļiem. Taču miers ar to nebija nodibināts. Brāļi gan dzīvoja vienā mājā, bet naids saglabājās. Sievas spītējās, kur vien varēja, un tā tas turpinās vēl šodien.

Ko es vēl Liepājā redzēju? Muļķo Jāni! Neskatoties uz idiotismu, viņš pārdzīvojis kara laiku. Vācieši visus hroniskos idiotus padzirdināja ar saldu kafiju, un tie mierīgā garā atstāja šo pasauli.

Jāni pazīstu jau no mazām dienām, viņš laikam dažus gadus vecāks par mani. Bērnu dienās noņēmās tikai ar ubagošanu. Jānis gan pie kapu vārtiem nestāvēja ar citiem lūdzējiem vienā rindā, bet gabaliņu nostāk, lai žēlsirdīgi ļautiņi ātrāki ievērotu. Viņš sēdēja uz zemes sakrustotām kājām un priekšā noliktu cepuri, palaikam garāmgājējiem skaitot tādus kā dzejiskus vārdus: "Lūdzu, kādu kapeiciņu neredzīgam nabagam!" Mēs, bērni, viņu kaitinājām: "Ko, Jāni, muļķojies, tu taču skaidri redzi!" Tas viņam nepatika, un viņš atbildēja: "Parādi man naudiņu, tad sapratīsi, vai redzu un varu atšķirt kapeiku no graša." Ko gan mēs rādīsim, mums naudas nemaz nav. Un Jānis pašķielēja greizām acīm: mums likās, ka viņš smīn, jo mūs izāzējis.

Pusaudža gados Jānis ņēma no redakcijas avīzes un pārdeva. Laikam taču aiz sliktās redzes viņš gāja pa ielas vidu, jo tās bija pavisam tukšas. Zobgaļi un smējēji vilka uz zoba: "Kas ir, Jāni? Vai tu esi zirgs, ja eji pa ielas vidu?" Jānis tūlīt atbildēja: "Bet vai tu esi suns, ja rej cilvēkus?"

Vakaros Jānis Lielā ielā diedelēja santīmus. Ja garām gāja staigules, prasījās līdzī uz mājām. Tās, it kā žēlodamas, atteica: "Jānīt, tev tai cepurē nekā nav, tikai sīknaudiņa!"

Jānis pašapzinīgi atspēkoja: "Ņem tikai mani līdzī, man ir papīri, kādus

vēl neesi redzējusi.”

Saprotams, meitas ar viņu neielaidās, nevar taču blamēties, atbaidīs vēl kundes! Jādomā par rītdienu!

Sestdienās pie Annas baznīcas galvenajām durvīm Jānis kārtoja ubagu rindu. Lai katrs ieņem savu vietu un nestrīdas. Redzams, ka ubagi bez kurnēšanas klausīja. Varbūt tāpēc, ka mācītājs Sanders atbalstīja Jāni.

Pastāvīgie baznīcēni, Jāni smīnēdami, godināja par nabagu ķēniņu. To dzirdēdams, Jānis jutās kā liels priekšnieks.

Padomju laikā Jāni ievietoja nespējnieku namā desmit kilometru aiz Liepājas. Brīvību mīlošais Jānis vairākkārt no turienes bēga, un vienmēr viņu atkal atrada pie Annas baznīcas. Ļaudis pazina un mēģināja pamācīt: “Kāpēc, Jānīt, tu bēdzi? Tur tevi labi baro, tur esi apkopts. Palieci taču mierā!”

Bet Jānis tūdaļ taisnojās: “Tur jau var palikt par pagānu. Viņi taču godīgu cilvēku nelaiž uz baznīcu!”

Jādomā, ka tagad Jānis aizgājis uz to labo zemi, kur neviens viņu nerro un nesauc par muļķo Jāni.

Ja jau uzturos Liepājā, katrā ziņā jāsatiek Teodors Uldriķis, jo neesam tikušies vairākus gadus. Dažas dienas pagāja taujājot, jo nezināju viņa adresi. Eju pa bijušo Graudu ielu, redzu — Teodors brauc invalīdu ratiņos, ar roku spēcīgi griezdams ratiņu rokturi. Mani ieraudzījis, pa gabalu meta ar roku. Liekas, ka viņu pārsteidza satikšanās. Pirmais teikums: “Redzi, Saša, kāda man ellīga nelaime!” Par nelaimi biju dzirdējis, tomēr, to redzot apskrējās dūša. Spēcīgs, liela auguma cilvēks sēd ratiņos.

Nākamajā dienā devos pie Teodora uz kombinātu *Māksla*, paņēmis līdzī pudeli šņabja. Biju dzirdējis, ka viņš pēc šīs nelaimes sācis dzert.

Darbnīca atradās vecā divstāvu namā, tādā kā pažobelē. Brīnījos, kā viņš tiek augšā pa stāvajām koka trepēm. Vēlāki Teodors skaidroja, ka viņu uznesot un nonesot darba biedri.

Darbnīcā Teodors uz grīdas mālēja kāda valstsvīra portretu. Man grūti ar viņu runāties, jo viņa galva sniedzās man tikai līdz jostasvietai. Sameklēju turpat kādu zemu finiera kastīti, kur apsēsties, lai mēs būtu vienādā augstumā. Manis atnesto pudeli arī tūdaļ kāri dzēra. Izdertais šķidrums uzmundrināja, un viņš kļuva vaļsirdīgs. Viņš strādājis tanīs pašās dzelzceļa darbnīcās, kur mēs iepazināmies. Kad 1940. gadā nodibinājās padomju vara, strādnieki, pazīdami viņa taisnīgo dabu, to ievēlēja par darbnīcas komitejas priekšsēdētāju. Vienlaikus viņš ticis iecelts par apgabaltiesas locekli.

Spēlējot futbolu, Teodors ievainojis labās kājas lielo pirkstu. Sevišķi lielu vērību tam nav piegriezis.

Līdz ar kara sākšanos Liepājas fabriku strādnieki ņēmuši rokās ieročus un stājušies līdzās sarkanarmiešiem aizstāvēt pilsētu. Kaujas bijušas niknas, un vācieši viņus izklīdinājuši. Grupa strādnieku, kurā atradies arī Teodors,

nokļuvusi vāciešu rokās. Vairākus mēnešus viņus turējuši ieslodzītus netīrā pagrabā. Savainotais kājas pirksts sācis sāpēt, bet ārsta palīdzības nekādas. Ar vairāku cilvēku raksturojumu un liecībām, ka Uldriķis nekāds pagrīdnieks nav bijis, tas ticis no cietuma ārā. Arī uz brīvām kājām viņš atradies vācu policijas uzraudzībā un strādājis par krāsotāju vācu iestādēs.

Slimā kāja visu laiku nav devusi miera un sāpējusi. Sagādāt naudu labam ārstam nav bijusi iespēja.

Pēc vāciešu kapitulācijas ārsti konstatējuši gangrēnu, kāja nekavējoties amputējama. Pēc operācijas parādījušās gangrēnas pazīmes otrā kājā, un arī to nācies noņemt.

Operācijas notikušas vairākkārt, pakāpeniski slimība gājusi uz augšu līdz gūžas kaulam, tāpēc pat protēzes nebijis iespējams piestiprināt. Teodors jutis lielas sāpes, bieži gulējis slimnīcās, ārstējies gan Liepājā, gan Rīgā. Vienīgais līdzeklis pret nepanesamām sāpēm — narkotikas injekcijas, kuras deva gandrīz vai katru dienu. Nelīdzējuši nekādi ārsti un profesori.

Teodors apskurbis lamāja ārstu, kurš izdarījis pirmo amputāciju. Es nemēģināju dakteri aizstāvēt, jo zināju, ka šodien vēl medicīna par vāju un Teodora nelaime par lielu.

Šķiroties apsolījāmajiem biežāki tikties, bet manas vainas pēc mūsu sakari uz laiku atkal pārtrūka.

Turpmāk stāstīšu vēl par Teodora Uldriķa dzīvi, mākslu, ciešanām un pēdējām dienām.

Ja reiz esmu tajā pusē, jāaizbrauc arī uz Aizputi apmeklēt sievasmāsu Mariju. Aizputes bānītis kara laikā daudz nebija cietis un savu vienreizējo braucienu Liepāja—Aizpute veica katru dienu. Autobusa satiksmes vēl nebija, un bānītis bija vienīgais mehanizētais satiksmes līdzeklis. Saprotams, ka braucēju pārbīvēts. Mēs ar sievu caur lielu spiešanos un grūstīšanos dabūjām biļetes un meklējām kādu tukšāku vagonu. Izrādījās, ka visi pilni, dabūjām vietu tikai vagona platformā. Labi, ka nav tāli jābrauc, ap 50 kilometru, tik ilgi varam pastāvēt kājās.

Mazajā platformā mēs, vairāki cilvēki, nerunīgi skatījamies ārā pa lodziņiem. Laukos iestājies pavasaris, šur tur druvās rosās ļaudis. Daži sēj labību, citi kaut ko strādā ar zirgiem.

Pēkšņi atvērās vagona durvis, ienāca puikiņi un aiz tiem dzelzceļa konduktors, kurš griezās pie mums: "Tīrais negals ar tiem vācietļiem. Tiem nav biļešu, tādēļ pēc likuma nākamajā stacijā jāizsēdina." Nu arī mēs pievērsām uzmanību puikiņiem. Viens astoņgadīgs, otrs varbūt desmitgadīgs. Apģērbusies tā kā zemnieku bērni. Puikiņi vēroja gan konduktoru, gan mūs, laikam jau centās saprast, ko runājam. Kāds pasažieris iebilda: "Kā nu tā! Lai brauc vien!"

Aplūkoju puikiņus. Tā nule pagājušajā karā Āgenskalna priedēs vācieši

uzcēla barakas, kurās mitinājās ar varu atdzītās krievu sievietes ar bērniem. Mātes nodarbināja, bet bērni klīda pa apkārtni, izlūdzoties kaut ko ēdamu. Arī mūsmājās reiz ienāca divi puikiņas tādā vecumā kā šie divi vācietīši. Mēs mazos krieviņus projām neraidījām; kas bija pašiem, to devām viņiem, lai paēdas. Tad ievēdām dārzā, lai salasās un saēdas stiķeņogas. Puikiņiem tā bijām iepatikušies, ka tie apmeklēja mūs vai katru dienu.

Nebija gan viņiem ilgi šie prieki. Pēc dažām dienām uzzinājām, ka krievietes ar bērniem aizsūtītas — laikam uz Vāciju.

Kas vainīgs krievu un vāciešu bērnu nelaimēs? Tie ir "gudrie pieaugušie", kuri turklāt vēl dižodamies apgalvo, ka viss tiekot darīts tikai bērnu labā.

Kāda sieviete pasniedza maizes šķēli. Mazais vācietītis pieklājīgi pateicās: "*Danke schön!*" un iebāza dāvanu maisiņā. Es vācu valodā jautāju, no kurienes viņi ir un kurp brauc. Vecākais atbildēja: "Mēs nākam no Austrumprūsijas un meklējam savu tēvu, kurš esot Kurzemē krievu gūstā."

Lieģu stacijā konduktors vācietīšiem lika izkāpt. Diezin, vai viņi saprata, kas tā par staciju, tomēr paklausīgi kāpa ārā. Mēs vēl ilgi noraudzījāmies, kā viņi, rokās sadevušies, gāja pa ceļu uz Lieģu muižas pusi cerībā satikt tēvu. Taču tēvs, ja vien dzīvs, varbūt jau sen tālajā Sibīrijas zemē.

RĪGAS DEKORATĪVĀS NOFORMĒŠANAS DARBNĪCA

Kādu mēnesi sabiju bez darba. Manā amatā izvēle nemaz nav tik liela.

Nejauši satiku Bietagu, to pašu, par kuru esmu jau vairākkārt rakstījis. Padzirdēju, ka Rīgas izpildkomiteja organizējot mākslinieku darbnīcu pilsētas noformēšanai (agrāk tādas darbnīcas nebija). Tur jau strādājot Ansis Aide ar dēlu. Darbnīca atrodas Sevastopoles ielā. Ko nu gaidīt! Sukāju prom uz to darbnīcu.

Ansis Aide bija uzaudzējis lielu bārdu (agrāk nēsāja ķīļbārdu) un mani uzņēma diezgan laipni. Mēs taču bijām veci paziņas. Te pirmo reizi iepazīnos ar viņa dēlu Brunu, kurš apmeklēja Mākslas akadēmiju un, cik varēdams, strādāja, jo jāgādā par sievu un trīs bērniem.

Aide deva padomu iesniegumu rakstīt krieviski, jo noformēšanas kantora priekšnieks esot krievs un latviski neprotot. Pats to nemācēju, tāpēc Aide nodiktēja.

Stādījos priekšā galvenajam māksliniekam A.Terpilovskim. Viņš sniedza roku un jautāja pēc tēvvārda. Terpilovskis bija manos gados, tikai lielāka auguma. Terpilovska tautība nenosakāma, viņš to acīmredzot slēpa. Kara laikā bijis virsnieks mākslinieks un, kā vēlāk pats stāstīja, pēc Rīgas ieņemšanas kopā ar mākslinieku F.Varslavānu vācis mākslas darbus. Nu sapratu,

kādā ceļā viņš bija iekļuvis Mākslinieku savienībā. Visu laiku, kamēr Terpilovskis ieņēma galvenā mākslinieka vietu, netiku redzējis, ka uzzīmētu kādu skici. Laikam jau neprata. Saprotams, ka ilgi to nevarēja slēpt. Viņš taisnojās, ka Krēvijā teātros esot gatavojis dekorāciju maketus.

Komandēt un izturēties kā priekšnieks gan viņš prata. Daži apakšnieki sasveicinoties sniedza roku, — Terpilovskis izlikās, ka to neredz, un savu roku pretī nestiepa.

Namam, kurā atradās darbnīca, bija divi stāvi. Arī trešajā — bēniņu stāvā — pāris istabu. Apakšējā stāvā iekārtojās galdnieki, kuri gatavoja un apvilka ar audumu koka rāmjus.

Galdnieku brigadieris Cvetkovs, vecs Rīgas krievs, sarunājās latviski. Viņš bija labs brigādes vadītājs. Pārējā brigāde — visi iebraucēji, kuri runāja tikai krieviski.

Tuvojoties Oktobra revolūcijas svētkiem, mums jānoformē Rīga ar plakātiem, portretiem un lozungiem. Strādājām vakaros un naktīs, tika pieņemti arvienu jauni "hudožņiki".

Ar laiku Terpilovskis pie Aides negriezās, bet visus pasūtījumus nodeva man. Vēl pēc laiciņa ar pavēli tiku iecelts par mākslinieku brigadieru. Terpilovskis piemetināja, ka turpmāk es būšot atbildīgs par pasūtījumu izpildi laikā. Man tas ne sevišķi patika — būs grūti, jo priekšnieki nesaticīgi.

Svētku gadījienos pieaicināja kombināta *Māksla* māksliniekus. Labprāt palīgos nāca Pinnis, Zviedris, Vimba, Caune, Kuskovskis, Dembo (seniors), jo pie mums varēja vairāk nopelnīt. Uzaicinātajiem darbus iedalīja pats Terpilovskis, bet es cīnījos ar saviem 26 brigādes locekļiem.

Bija labāk un sliktāk atmaksāti darbi, tāpēc katrs mākslinieks centās dabūt tos labākos, izdevīgākos, un es nevarēju visiem izpatikt. Nauda vajadzīga visiem, tās nekad nav par daudz, un tādējādi rodas visādi strīdi. Mēneša galā pavisam nomocījos.

Terpilovskis darba norīkojumus negribēja apstiprināt, lai gan darbs tika veikts tieši pēc Maskavas cenrāžiem. Viņš centās atalgojumu pēc iespējas samazināt. Man bija jādzird, ka mākslinieki par daudz nopelnot un tēriņš pārsniedzot mums nesaprotamo darba algas fondu.

Vispār pie mums nebija nekādas kārtības, viss gāja kā pa biezputru.

Mūsu klienti bija dažādi pasūtītāji, arī Valsts darba krājības vadītājs Veinbergs. Reklāmas lietas kārtoja un skices apstiprināja Čirkovs. Reiz aiznesu viņam skici, kurā attēlota arī Rīgas panorāma ar visiem torņiem. Čirkovs ilgi pētīja — acimredzot nevarēja izšķirties. Tad ienesa Veinberga kabinetā. Atgriezies sacīja, ka viss jau būtu labi, tikai lai, baznīcu torņiem neizmērot gaiļus. Noguldītājiem likšoties, ka krājības būšana — *на петуха*. Nelīdzēja nekādi iebildumi.

Sevišķi daudz mēs mālējām tā sauktos politplakātus — lielas (2 x 3 m) finiera plāksnes. Galvenā tematika — cīņa pret vācu revanšistiem, pret kara

kurinātāju Čerčilu, mūžīgā draudzība ar Ķīnu. Citos plakātos rādīts Dienvidslāvijas vadītājs Tito ar asiņainu cirvi rokā: tas esot ienaidnieks Nr. 1. Pirms gatavo produkciju izkārt ielās un svētku laukumos, nāca pieņemšanas komisija, kurā bija Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieks Berklavs, Mākslas akadēmijas rektors Skulme un augsti partijas darbinieki. Te nu bez jokiem! Visu pamatīgi apskatīja kā no mākslas, tā no politiskā viedokļa, jo visam svarīga valstiska nozīme.

1. Maija svētku lozungu rakstītāja Hendele ielaida briesmīgu kļūdu: uzrakstīja *1. maijs*. Kontrolieris to nebija ievērojis, un tāds nu lozungs tika izkārts. Tad tik vajadzēja redzēt, kas iznāca par traci! Tūlīt zvanīja gan no milicijas, gan no partijas pilsētas komitejas, gan no Centrālās Komitejas. Kļūdaino lozungu steigšus noņēma, un sākās izmeklēšana, vai tas nav noticis ar nolūku. Man izteica rakstisku rājienu. Hendelei priekšnieks, visai nopietni uztraucies, teica, lai gatavo sausiņus braukšanai uz Sibīriju. Nabadzīti uz vietas atlauda no darba. Hendele ļoti nobijusies, raudāja un taisnojās, ka nezina, kā viss iznācis. Taču tas neko nelīdzēja. Pateicoties arodbiedrības drosmei, pēc pāris nedēļām Hendeli pieņēma atpakaļ darbā.

Pēc lielās sēru vēsts par Staļina nāvi mums nāca simtiem pasūtījumu sēru lenšu aprakstīšanai ar zelta burtiem. Atkal rāvāmies dienām un naktīm, jo nekādas vilcināšanās nevarēja būt, tās laikus jānosūtā uz Maskavu.

Lasījām un skatījāmies uzņēmumus, cik ļoti tauta cieš un bēdājas par ģēnija nāvi. Starp mūsu strādniekiem bija kāds maskavietis, kurš visu šo laiku ap roku nēsāja sēru lenti, arī strādājot.

Pēc lielajām bēdām dzīve atkal iegāja savās sliedēs. Šeit piezīmēšu, ka jaunākās avīzes, tāpat kā agrāk, pusdienlaikā obligāti bija jālasa priekšā, tā ka bijām labi informēti. Maļenkovs atkāpies no sava augstā amata, aizbīdinādamies, ka neesot spējīgs vadīt valsti. Nu un tad? Nāks cits, spējīgāks. Nāca Hruščovs ar Bulgaņinu, un kinohronikas rādīja, kā šie divi ceļo pa Indiju un citām zemēm, aicinot uz pasaules mieru.

Bet kas tad tas? Berija pieķerts kā ārzemju spiegs, viņa nolūks bijis Padomju Savienību nodot imperiālistu rokās. Berijam piesprieda nāves sodu, kuru tūlīt izpildīja. Šo briesmīgo notikumu pavēstīja vienas dienas laikrakstā bez jēlkādiem komentāriem. Valodas klīda dažādas, bet visām ticēt nevarēja. Gaidījām, ka oficiāli avoti kaut ko paskaidros.

Drīzi pēc tam mūsu pārvaldē sasauca atklāto partijas sapulci, uzaicināja arī mūs. Šoreiz sapulcēšanās telpa bija pilna, visiem pat trūka vietas. Pēc īsa ievada sapulces vadītājs nolasīja Padomju Savienības vadības atklāto vēstuli. Un tad nu mums tapa zināms, ka... Agrāk par tādām runām — prom uz Sibīriju! Vēstulē Staļins apvainots visādos noziegumos, jo daudzus ievērojamus partijas darbiniekus līcis nogalināt. Kara laikā Staļins esot bijis glāvējis, jo ne reizi neaizbraucis paskatīties, kas notiek frontē. Arī sarkanās armijas neveiksmēs vainīgs viņš.

Nu daudziem visgudrākais vadonis atklājās par vislielāko neģēli un bendi. Jānožēlo asaras, ko par Staļinu lējuši.

Bet mums kā ar roku atņēma visus pasūtījumus Staļina portretiem. Ne-zīmējām ne Beriju, ne Molotovu, ne Kaganoviču, ne citu Staļina tuvāko līdz-gaitnieku portretus. Toties arvien biežāk nācās zīmēt Hruščova ģimetni, gan-drīz tikpat lielu kā Staļina portretu.

Kaut kas jauns bija jūtams visur, tik bieži vairs nevajadzēja iet uz sa-pulcēm un lekcijām. Pusdienlaikos avīzes vairs nelasījām. Ļaudis jutās tā kā brīvāki, sarunājās vaļsirdīgāk. Un vēl kas: valsts iestāžu vadītājiem jāmācās runāt latviski. Taču tas neturpinājās ilgi, drīzi apsīka — kāpēc?

Man kā noformētājam bieži gadījās būt Latviešu gvardes divīzijas mītnēs. Šeit visi uzraksti bija latviešu valodā. Virsnieki lasīja lekcijas un sarunājās ar kareivjiem mātes valodā, tikai komandēšana notika krieviski. Kāds virsnieks sarunājoties apgalvoja, ka turpmāk karavīru sadzīvē vēl vairāk tikšot ievērotas latviešu īpatnības.

Bet pēc pāris gadiem Latviešu divīziju iztormeja.

MANA DZĪVE ĀRPUS DARBA

Pārnācis no gūsta, Imants iestājās darbā mēbeļu fabrikā. Darbs esot labs, un viņš kārtīgi strādāja. Imantu nekur nesauca, nepratināja kā citus gūstekņus. Jutu, ka dažus vakarus Imants pārnāk iedzēries. Fabrikā darba vajadzībām deva spirtu, te meklējams Imanta dzeršanas sākums, jo stingra rakstura šinī ziņā viņam trūka.

Imantu kā bijušo motoobraucēju uzaicināja DOSAAF Motosporta sekcijā. Viņš guva zināmus panākumus, bija vairākkārtējs Rīgas čempions moto-braukšanā.

Pēc pāris gadiem Imants apprecējās ar diezgan skaistu jaunieta Milliju. Kāzām mēs devām līdzekļus, jo abiem nekā nebija. Jaunais pāris palika dzīvot pie mums, ierādījām atsevišķu istabu.

No sākuma sieva ar Milliju satika diezgan labi, un es cerēju, ka tā turpi-nāsies. Kā jaunlaulātajiem pienākas, piedzima pēcnācējs — meitiņa, kurai deva vārdu Aija.

Pagāja pāris gadu, un sieva ar Milliju saķīlidojās, jo abas vienādi ātras da-bas. Vienu dienu, iepriekš nebrīdinot, jaunais pāris aizvācās prom. Un mēs ar Idu atkal palikām divi vien.

Parādījās pirmie televizori. Dzirdējuši par tiem bijām, bet gaužām gribējās arī redzēt. Sieva gan pretojās: priekš kā vajadzīgi visādi krāmi. Tomēr es nopirku, lai gan ekrāniņš bija pavisam mazs, apmēram 18 x 10 cm, turklāt dārgs— 1300 rbļ.

Rīga raidīja tikai reizi nedēļā — sestdienās, tad sanāca pilna istaba skatī-ties šo brīnumu. Un tiešām, es to uzskatu par vienu no lielākajiem brīnumiem,

ko cilvēks sasniedzis. Pirms simt gadiem pat zinātniekiem šī kaste liktos burvīga.

Ģadus desmit pēc kara mājiņu, kuru rentējām no izpildkomitejas, pārdeva. Mums kā ilggadīgiem rentniekiem tika dota priekšroka tās nopirkšanai. Mājiņas vērtība 123 tūkstoši rbl., summa jānomaksā divu gadu laikā. Pirmā iemaksa 5000 rbl. Nācās piekrist, ko citu lai dara! Vajadzīgo naudu kā nebūt sadabūju un iemaksāju. Pārdošanas galīgo līgumu slēgs tad, kad būs nomaksāta visa nauda. Man radās neparedzēti apstākļi, un pirkums izvērtās pavisam citāds.

HRUŠČOVŠ

Sagadījās, ka Rīgā šinī laikā ieradās Padomju Savienības augstākais vadītājs biedrs Hruščovs. Uzvaras laukumā tika sasaukts darbaļaužu mītiņš, kurā runāja ievērojamais viesis.

Kā vienmēr, mūsu darbnīcai vajadzēja dekorēt Uzvaras laukumu. Tiem, kuri strādāja tieši laukumā, izdeva speciālas apliecības. Man kā galvenam māksliniekam — īpašu apliecību sarkanos vākos.

Estrāde, kur uzstāsies Hruščovs, tā pati, ko uzcēla 9. latviešu dziesmu svētkiem. No šejienes Ulmanis uzrunāja dziedātāju un klausītāju tūkstošus.

Šinī reizē nebija nekāda dižā dekorēšana. Neliela dekorācija bija tikai sarkani karogi un lozungi. Iekams vēl nebija sanākuši darbaļaudis, karavīri ar mīnu meklēšanas aparātiem pārbaudīja laukumu. Smalki tika pārmeklēta estrāde. Nevis tā, kā pirms Ulmaņa ierašanās: atnāk divi policisti, ielūkojas zem estrādes, un viss.

Tagad ņēma pavisam smalki, ka neviens kaktiņš nepalika nepārbaudīts, nevajadzīgās personas vairs tuvumā nelaida. Sanākušos ļaužu tūkstošus ar karogiem un lozungiem novietoja patālu no tribīnes. Estrādes aizmugurē piebrauca divi autobusi, pilni ar civildrēbēs ģērbtiem vīriešiem, kuri iejuka pūlī.

Kuru katru brīdi vajadzēja ierasties pašam Hruščovam, jo tika aizraidīti visi strādājošie, arī virsnieki un kareivji, kuri savu darbu veikuši. Es uzrādīju apliecību un varēju palikt. Vēlreiz apstaigāju un pārskatīju visu kā nākas.

Bet Hruščovs nebrauca un nebrauca. Te pienāca kāds vīrs un jautāja, kas es tāds esot. Saprātu, ka šis laikam ir viens no slepeno sargu priekšniekiem, un pasniedzu savu apliecību. Pamatīgi izpētītu, apliecību atdeva; lai es nestāvot, bet lai staigājot. Tā arī darīju.

Pēc laiciņa atkal kontrole — pārbaudīja apliecības. Tad arī man līdz ar citiem lika nostāties aiz žoga. Uzrāpāmies uz žoga un skatījāmies, kā piebrauc vairākas vieglās automašīnas. No vienas izkāpa Hruščovs, kuru uzreiz pazīnu pēc daudzajām fotogrāfijām un portretiem.

Viņš iet ātriem soļiem, mētēlis vaļā, seja piesarkusi, līdz iet daudzi pavadoni. Daži tuvāki, daži tālāki, kā jau pēc ieņemamiem amatiem jeb čīnām, un šo kārtību acimredzot stingri ievēro.

Pēc izskata Hruščovs man atgādināja namsaimnieku Krūzu, pie kura mana māte strādāja par sētnieci. Hruščova runa bija asa, un kapitālisti dabūja krietni par saviem grēkiem. Žēl, ka negadījās runu izlasīt laikrakstos latviešu valodā. Ļaudis runāja, ka Hruščova oratora māksla neesot drukājama — par daudz “sālīta”.

Vēlāk, kad strādāju Jūrmalā par noformētāju, mums paziņoja, ka Jūrmalā ieradīšoties Hruščovs. Tad nu atkal visi bija kā spārnos. Valsts vadītājam tika ierādīta mītne — *Jaunāko Ziņu* izdevēja A.Benjamiņa greznā vasarnīca Majoros, Jūras ielā. Jūrmalas priekšniekiem tika uzdots savest kārtībā pilsētu un it sevišķi minēto vasarnīcu.

Labiercības tresta priekšnieks Lipins arī mani aizrāva uz vasarnīcu, lai es ar “mākslinieka aci” paskatītos, kas vēl darāms. Te nu sanākuši visvisādi kalpotāji — gan oficianti, gan pavāri, kuri berza, pulēja, skraidīja kā lielās kāzās. Parkā strādāja dārznieki, kurus komandēja pilsētas parku pārzinis. Man te nekas nebija darāms, un es tik taisījos ātrāki projām.

Hruščova laikā mēs gatavojām lozungus “*Šī paaudze dzīvos komunistmā!*”. Vislielākais uzraksts ar šādu tekstu tika novietots uz piecstāvu nama jumta Daugavas malā, tā ka to varēja redzēt jau no Pārdaugavas. Lielais pareģis un saimnieks maktīgi noņēmas ar zemkopības lietām. Visur, arī mūsu zemē, lika audzēt kukurūzu. Pie mums tā nepadevās, un ļaudīm sāka trūkt maizes. Par maizes došanu lopiem vainīgie tika sodīti ar naudas sodu, pilsētas baložus izsludināja par liekēžiem. Ēdnīcās uz galdiem vajadzēja atrasties pilniem traukiem ar maizi. Iļģi šie prieki gan nebija, drīzi atkal nācās maksāt par katru pasūtīto maizes šķēlīti. Laikam maizes ēdāju bija pārāk daudz.

Bet mēs, gleznotāji, turpinājām mālēt lielus Hruščova portretus un, drēbi un krāsas netaupot, iemūžināt viņa gudros izteicienus. Bijām pārsteigti, kad vienu rītu avīzēs izlasījām, ka šis spēcīgais vīrs pēkšņi aizgājis pensijā. Savādi, ka bez godīgas izvadīšanas. Parasti, izvadot pensijā, pasniedz dāvanu un rīko iedzeršanu. Bet šeit — nekā.

Hruščova laikā risinājās sevišķi svarīgi notikumi, un mēs spriedām, ka tas darīts ar viņa gādību un ziņu. Reabilitēja izsūtītos, Sibīrijā nenomirušie pārbrauca mājās un kā nevainīgi turpināja savu dzīvi.

PRIEKŠNIEKI NĀK UN IET

Kā jau minēju, darbs un pasūtījumi vairojās, un mēs pieņēmām jaunus meistarus, galvenokārt no arteļa *Dailkrāsotājs*, starp tiem — arteļa aģentu Elperinu un Kuku — šie divi tad nu plakātiem gatavoja pamatus.

Darbnīcas vadītāja vietu pirmais ieņēma Djomoškins — labs saimnieks, taču bieži iedzēra. Krievu Lieldienās viņš iekrita klīsterim domātajā miltu kastē un bija balts no galvas līdz papēžiem. Kā nu tādu laidīsi uz mājām! Vajadzēja izgulēties un nomazgāties. Viņš pie mums nostrādāja visilgāki — kādu gadu.

Sekoja lidotājs, kurš no privātas dzīves padarīšanām un gudrībām nenieka nezināja. Viņš ātri saprata, ka te neiederas, un šķīrās no mums pēc mēneša.

Tad ieradās ļoti izskatīgs vīrs un tūlīt lika izremontēt sev kabinetu. Logus aizklāja ar aizkariem. Durvīm pielika plāksni ar zelta burtiem: *Mākslas darbnīcas vadītājs*. Enerģiski vērsās pret dzērājiem. Nepagāja ne trīs mēneši, un šis vairs neieradās darbā. Pat ardievas nenāca pateikt.

Pēc ilgāka laika uz ielas pienāk cilvēks: redzu, ka viņš ir aizmiglotām acīm un nedrošs uz kājām. Ilgi nevaru atcerēties, kas tas tāds. Tas taču darbnīcas vadītājs ar logu aizkariem un zelta izkārtni!

Viņa vietā nāca Virka, kuru es drusku pazinu, jo kopā strādājām *Ostlandfilm* — viņš bija apgaismotājs. Tas bija, kā likās, visveiklākais un pastāvēja visilgāk. Atklāti teica, ka šeit esot zelta bedre. Nezin kāpēc arī viņš drīzi gāja projām.

Tad uzradās inteligenta izskata vīrs ar mazām ūsiņām, dzēra tāpat kā visi iepriekšējie, taču bija uzvedīgāks. Viņu sauca Melnalksnis.

Laikam jau tās pašas skaudības un nenovīdības pēc Bogdanovs ar Terpilovski neapskaužami naidojās. No priekšnieku nesatikšanas cieta visa darbnīca, saprotams, arī mēs. Galu galā abiem — gan Bogdanovam, gan Terpilovskim bija jāaiziet.

Bogdanovs sevišķi neuztraucās un drīzi dabūja vietu Meža kapos, viņš ierādīja kapavietas un komandēja kapračus: viņš atkal priekšnieks.

Šad un tad viņu satieku uz ielas. Stāsta, pensija gan tam liela neesot, tikai 60 rubļ. mēnesī. Tomēr viņš kā vecs čekists skaitoties personālpensionārs un viņam esot dažādas priekšrocības. Gaidu, vai mani atkal uzaicinās uz kādu šņabi, par kuru jāmaksā man. Tādu priekšlikumu sagaidu, taču atsakos. Un noskatos, kā, plecus uzrāvis, rokas sabāzis viņam dāvātajā mētelī, tas nesteidzīgi šjūrkā pa ielu tālāk.

Terpilovskim gāja grūtāki, jo maketu gatavotāji nebija vajadzīgi, un citu viņš neprata. Pēc dažiem gadiem dzirdēju, ka Terpilovskis miris ar senu kuņģa kaiti.

Mūsu priekšnieku maiņas laikā Bruno Aide beidza Mākslas akadēmiju, viņu rekomendēja pilsētas izpildkomiteja. Mācoties Akadēmijā, Aide strādāja šinī darbnīcā, tāpēc viņu iecēla par Rīgas pilsētas Ārējās dekoratīvās noformēšanas darbnīcas galveno mākslinieku. Lai gan tas brīžiem nervozēja un kļiedza (šai ziņā atgādināja tēvu), tomēr padotie to cienīja.

Pēc Bogdanova mums par priekšnieku iecēla pavisam svešu cilvēku uz-

vārdā Hoļins. Runāja, ka esot provinces avīzes korespondents. Izskats inteliģentāks nekā iepriekšējiem. Latviski nerunāja ne vārda. Hoļins bija tas, kas mani atlaida no darba štatu samazināšanas dēļ.

Vēlāki uzzināju, kas pie atlaišanas vainīgs. Lai cik savādi, tie izrādījās mana sieva un arodbiedrība.

Pagaidām turpināšu stāstīt par Hoļinu. Kukuļņemšanu nostādīja kārtīgi: katrā algas dienā mākslinieki viņa atvilknē ielika naudu — attiecīgu procentu no algas. Vairākus gadus Hoļins nodarbojās ne tikai ar kukuļņemšanu vien, veica arī citas veiklas izdarības. Tad viņš iekrita, un līdz ar viņu vēl daži. Bruno Aidi turēja aizdomās un uz trim dienām apcietināja, bet nekādu pierādījumu nebija, tāpēc atlaida brīvībā. Hoļinam piesprieda astoņus gadus cietumsoda.

PANDERU ĢIMENE

Pakavēšos pie Panderu ģimenes. Šī ģimene dzīvoja mājā blakus mūsu namiņam. Mūs šķīra tikai dārziņš.

Panderi parādījās kaimiņos īsi pirms 2. pasaules kara. Tā bija diezgan kupla saime: ģimenes galva Panders, sieva, sievasmāsa, trīs mazgadīgi bērni — Lauma, Māra un Jānītis, kurš vēl neprata staigāt. Lauma tā vecākā, apmēram astoņi gadiņi. Pats ģimenes galva, maza auguma sparīgs vīriņš strādāja par kurinātāju slimnīcā. Saprotams, ka ar kurinātāja algu ģimeni diezgan grūti uzturēt.

Stāvoklis palika vēl grūtāks pēc Rīgas krišanas vācu rokās, jo ar pārtiku klājās pavisam bēdīgi. Mūsu pašu kaimiņi, "patrioti" 1940. gada žurnālā *Atpūta* atraduši uzņēmumu: Panders demonstrācijai priekšā ar sarkanu karogu. Šie cilvēknīdēji staigāja pa sētu, rādīdami bildi: "Redziet, tas Panders taču īstais boļševiks!" Tomēr Panderu neapcietināja.

Mēs ar Panderu diezgan labi satikām, jo abi jutāmies apdraudēti.

Tūlīt pēc vāciešu padzišanas Panders ieskrēja pie manis: "Nāc, skaties, pie manis ir krievii!" Viņa istabā ieraudzīju trīs sarkanarmiešus — divus šinēļos, vienu ādas jakā. Panders, nezin kur sadabūjis šņabi, lēja katram pilnu glāzi. Karavīri izdzēra gluži kā ūdeni, es nevarēju vien nobrīnīties. Iedzēra katrs pa pāris glāzēm un steidzās projām. Viņi esot no pirmās daļas, kura ienākusi Pārdaugavā.

Visu karalaiku Panders slepeni malkas šķūnītī turēja govi, jo bērniem no kaut kā vajadzēja dzīvot. Pēc vāciešu padzišanas govi naktī nozaga, taču milicija zagļus uzgāja. Tie dzīvoja netālu, Sabiles ielā.

Tādā veidā nonācis sakaros ar miliciju, Panders palīdzēja gūstīt arī citus zagļus, jo tanī laikā no zagļiem un laupītājiem nebija nekāda glābiņa. Bet tavu brīnumu! Vienu dienu Panderu pašu apcietina un ieliek cietumā. Vēlāki

dabūjām zināt, ka viņš un vēl divi miliči uz savu roku gājuši pa dzīvokļiem, izdarījuši kratīšanas un projām devušies ne jau tukšām rokām. Šinīs izdarībās Panders tēloja sevi kā prokuroru. Saprotams, ka visi trīs dabūja bargus sodus. Panderam piesprieda astoņus gadus ieslodzījumā.

Nu viņa ģimene palika pilnīgi bezizejas stāvoklī. Abas meitenes — Lauma un Māra — caurām dienām, bieži arī naktīs, mitinājās pie mums un bija tā pieradušas, ka mūs dēvēja par jauno mammu un jauno papu. Arī mums meitenes patika, jo viņām bija labs raksturs, viņas labprāt palīdzēja sievai kopt dārzu, gāja uz veikalu.

Karam beidzoties, tika izsludināta amnestija, un Panders tika brīvībā. Jādomā, ka no visa pārdzīvotā Panders drīzi vien nomira. Lauma un Māra vēl vairākus gadus dzīvoja pie mums.

Kad es pēc dažu gadu prombūtnes atgriezos mājās, abas meitenes jau bija pieaugušas sievietes, strādāja un vakaros mācījās vidusskolā. Es nevarēju vien nobrīnīties, kas tās par brīnišķīgi skaistiem cilvēkiem.

KLĀVA

Nu sāksies manā dzīvē cēliens, par kuru es nemaz negribētu stāstīt, bet tas ir tik vienreizējs, ka nāksies pastāstīt.

Reiz darbnīcā ienāca ne veca, ne jauna, puslīdz glīta, inteligenta izskata sieviete, augumā mazāka par mani, tumši brūniem, krāsotiem matiem un krieviski griezās pie manis. Vai es nezīnot, kurš esot mākslinieku brigadieris. Nojautu, ka mani par tādu netura, jo biju galīgi nosmērējies un manas rokas pilnas krāsu podiem. Kad nu atbildēju, ka pats tas esmu, viņa iedeva mana priekšnieka uzrakstītu zīmīti, lai šo biedreni norīkoju darbā. Rīgā dzīvojot diezgan ilgi, bet latviešu valodu diemžēl vēl nezīnot, tomēr šo to saprotot. Viņu saucot Bogomolova Klaudija Ivanovna. Strādājusi par galveno ārsti Bulduru sanatorijā, saslimusi ar infarktu. Tāpēc turpmāk ārsta prakse aizliegta. Viņa neesot māksliniece, bet paretam nācies ko tamlīdzīgu veikt.

Lai būtu kā būdams, man viņa jāpieliek pie darba, jo priekšnieka pavēle jāpilda.

Toreiz bija modē Uzvaras dienu atceres dekorējumi ar butaforiskām lauru lapām un citiem atribūtiem zelta krāsā. Jaunajai darbiniecei iedevu šķēres, āmuru, naglas un kartonu, lai Hruščova portretam izgatavo greznu rāmi ar reljefām lauru un ozola lapām. Rāmis tik liels, ka jāstrādā uz grīdas. Vēlāk Bogomolova man draudzīgi pārmeta, ka viņai divi dienas no strādāšanas uz grīdas sāpējušas kājas un mugura. Varēja redzēt, ka cilvēks nav radis strādāt. Uzņēmīga bija ļoti, bet zināšanu mūsu darbā gan nekādu. Tīrais slogs ar viņu, jo nevarēju vienmēr atrast piemērotu darbu.

No sākuma man viņa nemaz nepatika, vienmēr dēļ viņas liekas klapatas.

Kā jau strādājot kopā mēdz notikt, cilvēki stāsta arī mājas likstas. Tā arī Bogomolova — viņa nevarot sadzīvot ar vīru, kurš esot rupjš, dzerot. Ieņemot vadošu amatu, labi pelnot, bet naudu nedodot. Vienīgais dēls Harijs mācoties Ļeņingradā kādā tirdzniecības jūrskolā. Dēlu viņa slavēja kā reti godīgu un paklausīgu. Pēc laika viņu laulība tika šķirta vīra vainas dēļ, un Bogomolova atkal kļuva par Jelšinu.

Man pašam, varētu sacīt, tīri par pārsteigumu, jutu, ka laikam esam viens otrā ieskatījušies. Savādi! Abi meklējām visādus ieganstus, lai tikai varētu parunāties. Savas attiecības ar Jelšinu es cieši pārdomāju un sevi kontrolēju. Tas viss neko nelīdzēja, mūsu tuvība kļuva arvien ciešāka. Apzinājos, ka tik lielas jūtības pret Idu laikam nepārdzīvoju, nebiju vēl pilnīgi pieaudzis, lai daudz ko saprastu. Imants mums sagadījās nejauši, bez kādas lielas mīlestības, un biju pārlieku godīgs, lai atstātu savu bērnu. Tā mēs ar Idu dzīvojām kopā, līdz radās otrais dēls. Nu biju pa īstam piesiets ģimenei. Cik vēl jutu tās mīlestības, tik pazuda pēc pāris gadiem. Ida arvien bija uzstājīga un citu cilvēku priekšā centās rādīt, ka viņa tā labākā un gudrākā.

No šīs ilggadīgās kopdzīves nekas labs nav iznācis. Ida paliek arvien kašķīgāka.

Kā visas pārlieku greizsirdīgas sievas, Ida bija kaut ko samanijusi un griezās pie kantora priekšnieka un arod biedrības ar pieprasījumu, lai atlaiž no darba Jelšinu vai mani. Jelšinu atlaida ar iemeslu, ka tā neatbilstot ieņemamam amatam. Mani, kā no iepriekš teiktā atminaties, vēl pāris mēnešu paturēja darbā.

Ida uz dažām dienām bija aizbraukusi uz laukiem. Es viņas prombūtni izmantoju. Sadabūju kravās mašīnu, saliku savas mantas. Atstāju Idai vēstuli, kurā lūdzu piedošanu, ka neesam varējuši šķirties ar labu. Lai mani nemeklē, jo vienalga mājās nenākšu.

Un tā agrā pavasarī, marta sākumā, es ierados pie Sprūda, kuram Priedainē bija dzīvoklis.

Lai nemaisītos pa kājām Sprūdam vienīgajā istabā, kur viņš varbūt drīzi pārvedīs kārtējo jauno sievu, sarunāju ar mājas īpašnieku, ka man izīrēs nelietojamo virtuvi.

Saprotams, Klāva zināja manas nepatikšanas un acināja mani uz savu vasarnīcu, kurā bija divas istabas. Pārvācos turp.

Klāva togad strādāja par ārsti ātrajā palīdzībā.

Nu iznāca savādi: biju atlaists no darba, toties pilnīgi sasaistījies ar Klāvu. Man gaužām neparasts tāds iemīlēties sievišķis, tādu vēl netiku redzējis. Viņa ne par ko nesūrojās, arī par to, ka esmu atlaists no darba. Gribēja tikai dzīvot ar mani kopā. Taisni brīnums! Manas domas un vēlēšanās Klāva nolasīja no acīm. Viņa veda rādīt un skatīt vietas, kuras tai patika, lai arī es tās iemīlētu. Un viņa daudz stāstīja par savu pagātni: esot nabadzīga muižnieka meita, bez mīlestības apprecējusies ar vīru, kurš ieņēmis augstu amatu Kri-

mā. Tur studējusi medicīnu. Tikko beigusi augstskolu, tā sācies karš, un viņa iesaukta armijā. Ar kapteiņa dienesta pakāpi kā kara ārste karojusi Staļingradā. Viņas vīrs bijis virsnieks citā sarkanarmijas frontē. Pēc kara abi atkal satikušies, bet nekādi vairs nevarējuši saprasties; vīrs stipri padevies dzeršanai. Tad viņa ar savu mazgadīgo dēlu atbēgusi uz Rīgu. Vīrs viņu sameklējis un pierunājis atkal dzīvot kopā.

Saprotams, arī es atklāti stāstīju par savu dzīvi un ģimeni. Mēs bijām pārlicināti, ka esam viens otram nolemti jau no dzimšanas un tikai tagad, pēc tik ilgiem gadiem, esam satikušies. Bildām daudz skaistu vārdu, un mūsu mīlestība ziedēja kā puķe pavasarī. Mēs ticējām, ka mīlestība nekad nevar beigties. Tas būtu noziegums pret mūsu jūtām un labo likteni, kurš mūs savedis kopā.

Apmeklējām koncertus, izstādes, muzejus. Lieku reizi es redzēju, ka tas viņai ļoti patīk. Rīgas Doma muzejā rādīju un stāstīju par Lielo Kristapu; vecie rīdzinieki, gribēdami, lai piepildās vēlēšanās, Lielā Kristapa izstieptajā rokā likuši monētas. Un Klāva griezās atpakaļ, piegāja pie Lielā Kristapa un ielika tā rokā simbolisku ziednaudu, sacīdama: "Nebriņies, es esmu māņticīga! Mīlestībai ir savi likumi, es izlūdzos no Lielā Kristapa svētību mums."

Kā visi samīļējušies, arī mēs smēlāmies visu, kas vajadzīgs jūtām un dvēselēm, apmeklējām baznīcas. Doma baznīcā notika dievkalpojumi. Klāva gan valodu nesaprata, taču izturēšanās lika domāt, ka redzēto svinīgi pārdzīvoja. Viņai ejot pie sirds latviešu ticība, ērģeļu mūzika un ļaužu dziedāšana.

Jautāju, vai viņa tic Dievam? Klāva atbildēja, ka neticot, bet dievkalpojumi esot patīkami un skaisti.

Ēdienu vārīšanā Klāva bija sevišķa meistare. No maziem līdzekļiem gatavoja tik garšīgus ēdienus, kādus vēl nebiju ēdis. Viņa cieši sekoja, lai es tīrīgi ģērbtos un bieži mani mazgāja kā mazu bērnu — Klāva to darīja ar lielu prieku un patikšanu. Mājās viņa vienmēr staigāja pienācīgi apģērbusies. Vakaros pirms gulētiešanas viņa sevi iesmaržoja ar zālēm, kuras tikai pašai zināmas. Man taisni brīnums, ka pasaulē mēdz būt tādas sievietes!

RĪGAS GALVENAJĀ PASTĀ

Palicis bez darba, baidījos, ka mums var trūkt naudas iztikai. Nevarēju pieļaut, ka dzīvoju tikai no Klāvasniecīgās algas.

Sakarā ar ilgo slimošanu un baidoties no vīra izšķērdības viņa savas vērtīgākās lietas iekļājusī lombardā. Ķīlu zīmes drīzi jāpagarina, arī te vajadzīgs nedaudz naudas. Par ldu tāpat jādomā. Šim pēdējam lēmumam arī Klāva piekrita.

Reiz iegāju Rīgas galvenajā pastā Leņina ielā, te pilns ar cilvēkiem. Tīri nemanot kāds piesita pie sāna: tas taču visu Rīgas pastu galvenais priekš-

nieks Reznikovs!

Pēc sasveicināšanās viņš apjautājās, ko es tagad darot? Kur strādājat? Neslēpu, ka pašlaik esmu bez darba. Nu tad lai nākot par mākslinieku šeit, pastā. Viņš gan esot tikai priekšnieka vietnieks, tomēr palīdzēt varot.

Mēs kāpām uz ceturto stāvu, kur atradās priekšnieka kabinets. Jaunais priekšnieks Petrenko bija pagara auguma, izskatījās intelīgents. Runāja tikai krieviski. Priekšnieks ar savu vietnieku ilgi apspriedās, kā lai mani noformē, jo mākslinieka štata vietas neesot. Galu galā nolēma, ka es skaitīšos vecākais inženieris ar algu 900 rubļu mēnesī. Es gan iebildu, ka tāda alga mani neapmierina. Reznikovs pierunāja, ka darba nebūšot daudz, atlikšot daudz brīva laika. Tā es sāku strādāt pastā.

Pirmais pasta priekšnieks tika atsūtīts no Krievijas. Viņš atstāja izveidīga cilvēka iespaidu, vecie pasta kalpotāji atsaucās, ka tas esot sava amata pratējs, arī cilvēks lietoties labs.

Pēc viņa par priekšnieku nāca Reznikovs, arī atsūtīts no Krievijas. Reznikovs bija maza auguma cilvēks ar nelielu vēderiņu, izturēšanās un balss gan neliecināja par vīrišķīgumu. Vispār Reznikovs likās jocīgs savā uzvedībā. Ja negadījās labs garastāvoklis vai nepatika padotais, tad sarunājās, pagriezis muguru. Visus, kuri zemākā dienesta pakāpē, uzrunāja uz tu, arī mani. Necieta nekādas pretimrunāšanas.

Gada budžetā pārpalika lielāka naudas summa. Par to Reznikovs pasūtīja 30 Ļeņina un 30 Staļina portretus. Es mēģināju ieteikt, lai pasūta arī kādu ainavu vai kluso dabu. Viņš nebija pierunājams. "Jūs par šīm bildēm prasāt milzīgu naudu. Tīrgū āboli un gurķi maksā kapeikas, bet jūs gribat simtus," un pats smējās par savu joku. Man mulķīgi jāsmeļ līdzī.

Vispirms telpu darbnīcai ierādīja pagrabā, te bija tumšs, un dienas gaismu tikpat kā neredzēja. Pēc laiciņa Petrenko ceturtajā stāvā atbrīvoja gaišu telpu un to nodeva manā rīcībā, biju ļoti priecīgs. Mans "kabinets" atradās blakus ārsta kabinetam. Ar ārstu drīzi vien sadraudzējās. Viņa rīcībā bija spirts, un viņš arī mani pacienāja. Nāca arī citi ciemiņi — gan darišanās, gan tāpat parunāties. Te jāmin vecie Rīgas pasta ierēdņi Žigins, Eiduks, Rungulis, Dambergs. Protams, spriedām par savu darbu.

Es jautāju, kā tas nāk, ka Rīgas pasts sociālistiskajā sacensībā Padomju Savienībā vairākkārt ieņēmis pirmo vietu? Viņi smīnot atbildēja: "Tāpēc, ka te strādā vairums pirmskara pasta kalpotāju."

Reznikovam līgā vairs neveicās, viņu pazemināja vispirms par vietnieku, pēc tam par kādas mazsvarīgas nodaļas vadītāju.

Vēl pēc laiciņa dzirdēju, ka Reznikovs miris. Ar puķu pušķīti steigšos padīt, kā vienmēr nevalas dēļ aizgāju uz kapsētu, kad viss jau bija padarīts un pastnieki pīpēdami devās prom. Uz svaigās smilšu kopas noliku pēdējo sveicienu un jautāju sev: kas viņš bijis — mulķis vai Gogoļa laika pastmeistars?

Tā Reznikovs tika guldīts svešajā zemē, neizpratis, kādā laikā dzīvojis. Tomēr pēc viņa palicis manī neparasts siltums. Varbūt tā ir tā neizdibināmā krievu dvēsele?

Jaunais priekšnieks Petrenko pasta vadīšanu ļoti stingri saņēma savās rokās. Daži pat izmeta, ka pie Reznikova esot klājies labāki.

Es ar Petrenko satiku samērā labi, lai gan attiecības nebija tik atklātas un vaļsirdīgas kā ar veco priekšnieku. Arvien vairāk un vairāk tiku noslogots ar darbu, nepaspēju visu laikā izdarīt.

Petrenko ieminējās, ka pasta nodaļās tiekot slikti reklamēti telegrammu paraugi. Ir taču parastās, steidzamās, greznuma un vēl cita veida telegrammas. Vai es nevarētu pagudrot un uzzīmēt skici ietvaram, kur ievietot telegrammu paraugus?

Vakarā izgatavoju zīmējumu. Ietvars bija paredzēts no ozola koka, ar stabilu pamatu, stiklots. Priekšniekam projekts patika.

Noslēdzām līgumu: es apņēmos pasūtījumu izpildīt ārpus darbalaika. Par to saņēmu atlīdzību. Petrenko man deva citus darbus, es sāku diezgan labi pelnīt.

Pastāvīgi tā dubultstrādāt likums neatļāva, tāpēc šos pasūtījumus rakstīja uz Klāvas vārda. Viņa bieži vien palīdzēja.

Tā man radās diezgan lieli ienākumi. Varēju naudu aizsūtīt Idai. Klāvai nopirku labu televizoru un citus mājas piederumus, jo viņai istabā daudz kā trūka. Klāva izpirka no lombarda iekļātās labās drēbes un rotaslietas.

Pie centrālās dzelzceļa stacijas sāka likt pamatus Rīgas jaunā pasta ēkai. Mani palūdza uz samērā lielas planšetes (1 m x 80 cm) uzzīmēt ēkas maketu, kurš tikko bija saņemts no ministrijas. Pagatavoju divus variantus. Vienu — no putna lidojuma. Otrā zīmējumā pasta ēku parādīju pretskatā. Te bija redzama ielu kustība — gan automašīnas, gan gājēji.

Priekšniekam zīmējums patika, to pielika pie sienas viņa kabinetā virs rakstāmgalda. Priekšnieks mani paslavēja un vēl piemetināja: "Skaistas tās sievietes esat uzzīmējis, laikam jums tās nedod miera."

Pagāja varbūt gads, saņēmu uzaicinājumu ierasties tautas tiesā, kur izskatīšot Idas Janševskas prasību par alimentiem. Pirms tiesas sēdes koridorā Ida likās pavisam prātīga, noglaida man plecu, ko nekad nebija darījusi, un sacīja: "Es zinu, ka tu manu lūgumu nenoraidīsi." Tā arī notika, iebildumus es necēlu.

SĀKAS KOSMOSA IEKAROŠANA

Padomju Savienībā tika palaists pirmais mākslīgais zemes pavadonis. Tas mani ļoti satrauca, es nevarēju vien beigt domāt par cilvēka ģeniālo prātu — radīt mašīnu, kura vienā stundā apskrien apkārt zemeslodei. Savā sajušmā tūlīt uzzīmēju skici plakātam: garš, raķetveidīgs stabs šaujās debesis.

Klāva skici nekavējoties aiznesa uz partijas Rīgas komitejas Propagandas nodaļu. Tē jaudis priecīgi satraukti par lielo notikumu, it kā tieši manu zīmējumu gaidījuši, to slavēja. Nolēma to pagatavot lielā formātā un vairākos eksemplāros. Taču dekoratīvās noformēšanas darbnīca pavairoja tikai dažos eksemplāros.

Sameklēju vadītāju Bruno Aidi un jautāju, kāpēc tā. Viņš atbildēja: "Mīļo Sašij! Nav mana vaina, ka pārtraucam plakātu mālēšanu. Vakar saņēmu rīkojumu tos neizplatīt, jo tur izpausti mūsu raķešu būves noslēpumi." Man trūka vārdu. Es taču nekādus raķešu noslēpumus nezinu! Tik vien redzējis kā žurnālos parastas fotogrāfijas. Jādomā, valsts drošības vīri bija izdevuši instrukciju, ka nekādus zīmējumus par raķetēm nedrīkst publicēt, lai tie nenokļūtu citu valstu rokās. Šo instrukciju mūsu republikas iestādes vispārināja, un cieta mani zīmējumi.

Sakarā ar lielo notikumu valstī tika izsludināts konkurss par labāko zīmējumu vai skulpturālu atveidu piemineklim. Projekts jāsūta uz Maskavu.

Arī es cītīgi nēmos ar zīmēšanu. Kā visiem autoriem, man sava ideja patika. Tehnisko aprakstu izdarīja Klāva. Zīmējumu kārtīgi uzlīmēju uz plāna finiera, lai nesaburzītos. Iesaņoju, apdrošināju un nosūtīju pa pastu paredzētajā laikā. Abi ar Klāvu gaidījām rezultātus.

Konkursā uzvarēja kāds slavens tēlnieks. Laikam jau aiz skaudības pēc viņa projekta uzceltais obelisks man nepatika.

Pirmo reizi cilvēces vēsturē tāds notikums, un man bij tas gods līdzī fantazēt.

Pastā nostrādāju pāri par diviem gadiem. Tad sāku rēķināt, ka no pamatalgas neiznāks pieklājīga pensija. Pienācis laiks visā nopietnībā meklēt citu darbu ar lielāku algu.

Jūrmalas pilsētas Labierīcības trestā organizēja dekoratīvās noformēšanas darbnīcu. Mani turp aicināja kā mākslinieku, un es piedāvājumu pieņēmu. Galu galā kļuva par darbnīcas vadītāju.

Labierīcības tresta kantoris atradās Bulduros. Bet darbnīcas, kur strādāt, sākumā nebija. Dubultos kāda šķūņa galā man ierādīja mazu istabiņu ar plītiņu apkurināšanai, — te agrāk esot mitinājies šķūņa sargs.

ARDIEVU, KLĀVA!

Pēdējā gadā man ar Klāvu izveidojās pavisam svešādas attiecības. Viņa vairs nebija tik laipnīga, bieži slēpa, kurp iet. Vairākas reizes viņu pieķēru melos, ko tā agrāki nekad nedarīja. Varbūt viņai par daudz ticēju?

Starp sīkumiem notika arī šāds gadījums: stacijā redzēju Klāvu kopā ar svešu vīrieti. Kad jautāju, kas tas par cilvēku, viņa izlikās pavisam mierīga: nejauši satikusi paziņu no tiem laikiem, kad strādājusi sanatorijā. Saprotams,

ka man bija iemesls neticēt, un izraisījās diēzgan gara un nepatīkama saruna. Viņa nerādījās nedēļu, — jau domāju, ka viss pagalam. Taču kādu vakaru Klāva ieradās jautra un priecīga, it kā nekas nebūtu noticis. Viņa pa telefonu runājusies ar māsu Simferopolē, mēs tiekot lūgti uz māsasmeitas kāzām. Es uzreiz nevarēju saprast. Kāpēc tik pēkšņi? Lidmašīnas biļetes jau pasūtītas, Oktobra svētku priekšvakarā mēs izlidošot.

Lai notiek! Es Krimā neesmu bijis un dienvidus nekad neesmu redzējis.

Sapirkām dāvanas, sēdāmies lidmašīnā, kura mūs pāris minūtēs izrāva cauri mākoņu slānim. Virs mākoņiem paveras pavisam cits skats, mākoņi, spožas saules apspīdēti, izskatās kā ledus lauki. Paretam šai klajumā paceļas balti pauguri. Debess zila zila. Ainava atgādina amerikāņu mākslinieka Rokvela Kenta gleznas.

Lai gan lidojām 9000 metru augstumā, tomēr virs mums vēl lielākā augstumā planēja kāda maza lidmašīna, atstādama aiz sevis garu, baltu svītru. Nevaru vien apbrīnot cilvēka prātu, kas ielauzies bezgalīgajos klajumos un izjauc mūžīgā laika kārtību.

No augšas skatoties, liekas, ka mēs stāvam uz vietas, laiku pa laiciņam tikai mainās ūdens un zemes plankumi, redzamas lielas līkloču upes. Naktī lēni aizpeld gaismas blāķi, tās ir pilsētas ar milzeņu spuldzēm.

Kāzas bija pieklājīgas un saviesīgas. Jaunais vīrs bija ārsts, jaunā sieva — medicīnas studente, un kāzu viesi gandrīz visi šīs profesijas pārstāvji.

Klāvas radinieki izturējās pret mani ar lielu cieņu un uzmanību. Sabijām tur nedēļu, es daudz ko redzēju un guvu.

Atpakaļ braucām ar vilcienu, un brauciens ilga pāris diennakšu. Kad tikām vecajā Rīgā, tad jutu pa īstam, ka esmu savā zemē.

Kādu vakaru dzīvoklī ieradās tas pats vīrietis, kura dēļ mēs ar Klāvu sastrīdējāmies. Laikam ko saputrojais un atnācis tad, kad biju mājās.

Mans mērs bija pilns, es savācu savas mantiņas. Pateicos Klāvai par jaukajiem brīžiem, kas kopā pavadīti. Klāva laikam domāja, ka taisu jokus. Otrā dienā, kad Kuka ar smago auto ieradās pēc mantām, Klāva saprata, ka lieta ir nopietna. Apķērās ap kaklu un lūdās, lai viss paliekot pa vecam; jaunais ar laiku aizmirsīšoties. Vārdi bija pareģojoši, jo tagad jūtu — tik tiešām, daudz ko esmu piedēvis.

Lietas, ko biju tai pircis, un gleznas, ko tur gleznoju, atstāju par piemiņu.

Es ne tikai labprāt jums parādītu šo sievieti, bet arī pats vēlētos laiku pa laikam uz to paraudzīties, jo viņa taču daļa no manas dzīves, viņa tēloja ļoti asu un aktīvu lomu, kuru nekad nedrīkstu aizmirst.

ATPAKAĻ TALSU IELĀ

Sakrita tā, ka tieši laikā, kad šķīrās ceļi ar Klāvu, es atstāju darbu un iesniedzu lūgumu pensijas saņemšanai. Pēdējās darba dienas vakarā, kā

jau iegājies, sarīkojām mazu atvadi. Darbnīcas mākslinieki šo to nopirka dzeršanai un ēšanai, arī nelielu dāvanu — dažas grāmatas. Kādu laiciņu pasēdējuši, gājām katrs uz savu pusi.

Saprotams, ka tik svarīgu notikumu mēs ar Kuku drusku apslapinājām. Labā garastāvoklī, plāpājot ar Kukas sievu Stefāniju, ieminējās; "Nez, kā klājas Idai?"

Stefānija uzreiz: "Ja gribi, tūlīt iešu viņu pasaukt." Nebiju pretim, parunāt jau var.

Un redzi! Pēc dažām minūtēm Ida bija klāt, neredzēti priecīga un runīga.

Pastāstīju par sevi, ka man pašlaik nav īstu māju. Ida bez vilcināšanās ierosināja: "Ko tu blandiesies apkārt? Nāc mājās un dzīvo mierīgi! Varu tev dot atsevišķu istabu."

Un viņa ņēma mani pie rokas un pārveda mājās.

Pēc piecu gadu prombūtnes viss likās svešs. Tovakar ilgi nevarēju aizmigt. Pēc murgainas nakts no rīta pa logu aplūkoju pagalmu un dārzu: neviens žogs negāžas, manis stādītās ābeles un bumbieres jau izaugušas lielas, viss liekas labā kārtībā.

Tikai ar Imantu negals, viņš jau otru reizi sodīts un atrodas darba nometnē. Pirmo reizi apcietināts pēc apprecēšanās ar otro sievu veikalvedi Mirdzu. Imants, sadabūjis īstu brūža spirtu, to atšķaidījis vajadzīgā stiprumā un pildījis pudelēs ar kroņa etiķetēm. Mirdza pārdevusi. Visi dabūja sodu, arī Mirdzas tēvs, kas atļāvis savā dzīvoklī pildīt pudeles. Viņam — viens gads, Mirdzai — trīs gadi, Imantam kā galvenajam darītājam — seši gadi.

Pēc trim gadiem par centību un labu uzvedību Imantu atbrīvoja. Otro reizi viņš ievietots darba nometnē par alimentu nemaksāšanu savai meitiņai no pirmās sievas.

Ida bija pārvērtusies, pavisam cits cilvēks. Neizteica neviena skarbāka vārda. Viss, ko sacīju, bija labs — bez pretrunām un iebildumiem.

Pazīdams viņas raksturu, sapratu, cik ļoti sevi jāpārvar, lai neizgāztos. Bet saturēšanās nevilcās ilgi. Drīzi viss atkal iegāja vecās sliedēs, nāca strīdi un pārmetumi. Liela cīņa sākās, kad pateicu, ka gribu piebūvēt verandu un vannas istabu. Ida ar kājām un rokām pretī. Ko nu vecumdienās vairs būvēšot, kur agrāk esot bijis? Blandījies pa pasauli!

Es tikai raku, mūrēju, zāģēju un cirtu, un rudenī mums piederēja vannas istaba un gaiša veranda, kur varēju strādāt un mālēt bildes visu ziemu, kā to iecērēju. Uzcēlu jaunu saimniecības ēku, jo vecā bija par mazu un sašķobījies.

Kad nu viss tapa gatavs, Idai arī iepatikās.

Visu dzīvi kopš bērnības biju kalpojis un klausījies citiem, pildījis citu vēlēsšanās. Tagad piederēju sev, realizēju savas ieceres. Ik mēnesi man piesūta naudu iztikai, varu dzīvot mierīgi, bez uztraukumiem. Esmu pensionārs.

Kādu rītu, kad vēl nebiju no gultas izkāpis, zvanīja pie vārtiem. Ar skubu

uzrāvu bikses — jāiet taču skalīties!

Uz ielas stāvēja vīrs melnā mētelī un krieviski jautāja, vai te dzīvojoj pilsonis — un minēja manu vārdu.

Aicināju nākt iekšā, lūdzu apsēsties. Svešais, apskatījis istabu, teica, ka esot Rīgas pilsētas Labierīcības tresta dekoratīvās noformēšanas kantora priekšnieks un aicināja mani pie sevis darbā. Ātri apsvēris, atbildēju, ka esmu pagodināts par piedāvājumu, bet diemžēl pieņemt to nevaru. Mana pensija otrtik lielāka nekā alga. Strādājot varu zaudēt pensiju, jo pensionāriem nav brīv pastāvīgi strādāt, izņemot divus mēnešus gadā.

Pie vārtiem atgādināju, ka man, pensionāram, ir tiesības strādāt tos divus mēnešus. Varbūt viņš mani var pieņemt uz diviem mēnešiem?

"Labprāt, atnāciet rīt uz kantori, un to lietu nokārtosim," viņš atbildēja.

Kantori priekšnieks ar citiem darbiniekiem sarunājās skaidri latviski. Dzirdēju, ka to uzrunā par biedru Riņķi — tātad mūsu tautietis. Bet kāpēc runāja krieviski? Vai tiešām nenojauta, ka es gaužām slikti pārvaldu krievu valodu? Lai nu kā, bet dabūju divus mēnešus darbu un nopelnīju mājas pār-būvei vajadzīgo naudu.

Es tuvojos 70 gadiem. Jūs saprotat, ka tādā vecumā vairs negribas cīnīties, jo darbs taču arī ir ciņa. Darbs nav nekāda izprieca vai laika kavēklis, kā daži to nosaukuši. Man, pensijā būdamam, ir ar sevi ko noņemties gan mālējot, gan domājot. Domāšana taču mūsu pamatdarbs, un tas mani nav atstājis arī vecumā, šai nodarbei taču nevajaga nekādas atļaujas, nav jādod atskaites par sadomāto. Domāšana un attīstība ne ar kādiem līdzekļiem nav noturama, tā lauzīsies un spiedīsies visur.

Tikai pati domātāja nāve to var apturēt.

GLEZNOTĀJI

Sprūds bija padzirdējis, ka Melngaiļa Tautas mākslas namā konsultējot gleznošanu. Nospriedām, kāpēc gan mēs nevarētu turp aiziet? Abi ar Sprūdu paņēmām pāris savu darbu un nesām vērtēt mūsu mālējumus. Konsultācija darbojās reizi mēnesī, svētdienās.

Konsultācijas telpā jau sanācis daudz tādu mākslas meklētāju, cits par citu labāki. Tipiska diletanta nebija neviena. Vairums strādājuši vai strādā klubos un citās tamlīdzīgās iestādēs par dekoratoriem, noformētājiem vai zīmēšanas skolotājiem. Konsultanti — miesās brangais Petraškevičs un garais Kalniņš. Petraškevičs, liekas, savu pienākumu veica sirsniņi, turklāt demonstrēdams savas zināšanas. Ja kāds debitants mēģināja aizstāvēt savu viedokli, Petraškevičs manāmi uztraucās: "Ja jūs labāki zināt, tad kāpēc šurp nākat?"

Kalniņš ir cita rakstura cilvēks, viņš runā un atbild ar labi pārdomātiem vārdiem, neuzspiežot savas domas, jo māksla taču ir apbrīnojami daudzpusīga un šķautnaina.

Konsultanti atzina, ka mūsu mālējumi esot interesanti. Žēl tikai, ka viņi nepateica, kur slēpjas tas interesantums.

Pa starpām mēs pārrunājām arī šo to citu, kam sakars ar mākslu. Man sanāca mazs disputs ar Petraškeviču, jo viņš par profesionāliem gleznotājiem atzina tikai tos, kas ir Mākslinieku savienības biedri. Bet kā nosaukt un kā sašķirot māksliniekus, kuri dienu dienā un gads gadā strādā kā mēs, pelnot ar to iztiku un, iespējams, arī radot mākslas vērtības? Manuprāt, tie arī ir profesionāļi — tātd iepriekšējais definējums nav pareizs.

Dažs labs mākslinieks, Savienības biedrs, savu māku parāda kā vaļasprieku, nodarbojas ar kaut ko citu, tomēr tiek saukts par profesionālu mākslinieku. Vai gan māksliniekus, kuriem Mākslas akadēmijas izglītība, bet kuri nav Savienības biedri (tādus pazīstu diezgan daudz), jāierindo pašdarbniekos?

Petraškevičam jautājums bija acīmredzot negaidīts, viņš atbildēja tikai: "Tāda pie mums ir kārtība."

Žēl, ka pie mums nepastāv vairākas mākslinieku biedrības vai apvienības, kā tas bija Latvijā pirms kara. Rīgā darbojās ļoti populārā R.Sutas mākslas studija. Tas bija privāts iestādījums, un valdībai gar to nebija nekādas daļas. No šīs studijas nākuši daudzi apdāvināti mākslinieki — gan gleznotāji, gan grafiķi: V.Ciesniēks, O.Noriītis, O.Ābelīte, J.Plēpis, A.Junkers, V.Valdmanis un vēl citi. Vai gan viņi arī bija tikai pašdarbnieki? Tieši autodidakti mēlējusi un radījuši jaunus ceļus mākslā. Minēšu K.Monē, V. van Gogu, P.Sezanu, O.Domjē u.c., no kuru devuma profesionāļi vēl tagad barojas.

MēlŅgaija Tautas mākslas nams ik vasaru rīkoja bezmaksas gleznošanas seminārus ar izbraukumiem ārpus Rīgas. Semināri ilga trīs nedēļas, tika pieaicināti pedagogi — Mākslinieku savienības biedri: Petraškevičs, Kalniņš un man līdz šim nepazīstams mākslinieks J.Mēdnis.

Pirmo reizi mēs ar Sprūdu piedalījāmies seminārā, kas noritēja Ventspilī. Dalībnieku skaits — ap trīsdesmit, visi — neganti mālētāji. Jāatzīst, ka man šāds pasākums daudz ko deva — gan uzklusot pedagogus, gan vērojot citus strādājam, jo mūsu vidū bija veiksmīgi gleznotāji. Pedagogi izteicās, ka es šajās trīs nedēļās esot stipri audzis, pats gan neko nejutu.

Pēc semināra rīkojām savu gleznu izstādi Ventspils kultūras namā. Es piedalījos ar četrām seminārā radītām gleznām. Tā bija pirmā izstāde, kurā piedalījos.

Gleznošanas semināros ņēmu dalību trīs vasaras. Jau šķita, ka nu zīnu gandrīz visu nepieciešamo, bet tas bija maldīgi; māksla mūžam paliek jauna un mainīga, un pilnību nevar sasniegt neviens. Tomēr tā jāmacās kā jebkurš amats.

Melngaiļa Tautas mākslas namā vāca gleznas izstādīšanai Anglijā, iesniedzu žūrijai darbu par vēsturisku tēmu — *Senči*. Temperā atveidoju vējainu laiku ar zilzaļu ūdeni un senlaicīgu burukuģi ar senajiem kuršiem. Tie ir nevis mierīgi ļaudis, bet karavīri.

Senči līdz ar pārējām no Latvijas aizsūtītām gleznām tika izstādīta Londonā un citās Anglijas pilsētās.

Pirms dažiem gadiem Dailes teātrī redzēju Raiņa *Uguns un nakts* uzvedumu. Lugas dekorācijas, ko gleznoja Ģirts Vilks, man šķita pretīgas, pat liekas. Bet aktieru tēlojums tā aizkustināja, ka iecerēju uzgleznot drāmas personāžus. Katrā gleznā uz vēsturiska fona redzama viena figūra. Paraksts — atbilstošs Raiņa teksts.

Lāčplēsis: "Tik likteni izpildīt mana gudrība,
Man taisni uz priekšu iet vajaga."

Spīdola: "Vēl cīņa nav galā un nebeigsies,
Tev, Lāčplēsi, Spīdola palīgā ies!"

Melnais bruņinieks: "Nu, nāc tad, Lāčplēsi! No
manis vēl visi ir mukuši!"

Burtnieks: "Mans dēls, mans varoni! Tu pili
gaismā uzcēli."

Kangars: "Lai nu lai! Pēc stundas būs Lāčplēsis
tumsībai!"

Laimdota: "Nāks laiks — un vergi kļūs varoņi."

Pēc izstādīšanas saņēmu Rīgas pilsētas izpildkomitejas pirmās pakāpes goda rakstu. Jāatzīstas, ka tas man bija liels gandarījums.

Saņēmu vēstuli no Mākslinieku savienības, lai steidzīgi izgatavoju šo tēlojumu fotouzņēmumus, jo kāda Padomju Savienības izdevniecība tos gribot publicēt. Palūdzu Mākslas akadēmijas fotogrāfu Sokolovski, un pēc pāris dienām uzņēmumi bija gatavi. Šīs gleznas kopā ar citu autoru darbiem nosūtīja uz Maskavu. Bet vēlāk uzzināju, it kā telpu trūkuma dēļ tās netika izstādītas.

Reiz pie manis ieradās kāds vīrs, stādījās priekšā: viņu saucot Mucenieks, pats esot mākslinieks, organizējot Ļeņina rajona Dabas un vēstures pieminekļu aizsardzības biedrības gleznotāju sekciju. Kultūras nodaļa ieteikusi arī mani iesaistīt mākslinieku kopā. Mucenieks pilnīgi pārliecināts, ka sekcija pastāvēšot kā oficiāla biedrība, un Mākslinieku savienība neko nevarēšot padarīt. Tur iestāšoties arī daži Mākslinieku savienības biedri, viņš nosauca arī N.Kūlaini.

Mucenieks pierakstīja manus biogrāfiskos datus un turpat pirmajai izstādei atlasīja divas gleznas (puķes).

Kopā bijām 12 dalībnieku. Ar dažiem jau agrāk biju sastrādājis — Kron-

tālu, Lagimovu un Cauni. Ar Kūlaini iepazīnos šeit, lai gan viņa darbus jau agrāki tiku redzējis. Vēlāk piepulcējās jauni biedri, un bijām gandrīz 30 dalībnieku.

Mēs darbojāmies ļoti aktīvi, rīkojām izstādes, kur vien varēja — gan fabriku klubos, gan slimnīcu priekštelpās un citur, kur tik varēja dabūt telpas. Labas atsauksmes saņēma mans darbs, kurā attēlots Rīgas Rātslaukums ar Melngalvju namu. Kritika labi atsaucās arī par *Kāršu spēlmaņiem*.

Tad notika liela nelaime — lauza kāju. Manas slimības laikā piepildījās pareģojums: pēc četru gadu pastāvēšanas mākslinieku darbīgo kopu likvidēja. Nezinu, kas tālāk notika ar tās biedriem, kuri savai mākslai mēklēja paspāni.

Pats galvenais: es šeit iedraudzējos ar ļoti gudriem, labiem un sirsnīgiem draugiem Voldemāru Cauni un Nikolaju Kūlaini, kuri mani neatstāja, kamēr vien dzīvoja.

MŪZIĶI

Garlība Merķeļa 200 gadu piemiņas svinības. Piemiņas akts notika Āgenskalna priedēs 5. vidusskolas telpās. Arī mani uzaicināja pagodināt šo seno latviešu draugu, par kuru esmu daudz lasījis un kuru esmu apbrīnojis.

Svinību rīkotāji centās radīt sevišķi svinīgu noskaņu. Kāpņu telpā nostādīta godasardze. Laikam biju viens no pēdējiem viesiem, jo kāds jaunietis mani gaidīja it kā ievērojamu vīru. Kad tiku nosēdināts norādītajā vietā, vēroju pārējos dalībniekus. Sanācēju diezgan daudz. Daži paziņas no mūsu gleznotāju kopas. Gar sienām izvietoti šim notikumam atbilstoši darbi, arī manis gleznotais portrets *Garlībs Merķelis laikmetos* (tagad portrets glabājas Rīgas Doma muzejā).

Dažas minūtes pirms svinību sākuma zālē ienāca vīrs manos gados. Nevarēju atcerēties, kur viņu esmu redzējis. Viņš atgādināja veco laiku ķelneri vai bufetnieku — īsi, gludi mati, celiņš pa vidu. Drošs un pašapzinīgs. Ienācējs ilgi grozījās un atvainojās, līdz nosēdās krēslā. Tālāku vērību svešajam nepiegrīzu. Jāklusās taču referāts un priekšnesumi.

Dzejnieks O.Vācietis deklamēja savus diezgan labos gara ražojumus. Dziedāja māksliniece I.Tiknuse; viņas balss man patika.

Pēc svinībām, kā tādos gadījumos mēdz būt, ar blakussēdētāju skatlogu dekoratoru Podnieku raudzījās pēc kādas kafejnīcas, lai pārrunātu redzēto un dzirdēto. Šo tik vajadzīgo iestādījumu atradām turpat *Āgenskalna priedēs* starp jaunceltajām mājām.

Bāra saimniecei palūdzām pāris glāžu vīna. Šo to spriedām gan par nupat redzēto, gan par citām lietām, pa laiciņam uzņemdami tumši sārto sulu.

Man ar kolēģi mierīgi sēdot, ienāca tas pats vīrs ar gludi nosukātiem matiem un taisno celiņu, saņēma pasūtīto glāzi, novietojās pie brīvā galdiņa.

Sūkdams dzeramo, tas pa reizei paskatījās uz mums, it kā gribētu dzirdēt, ko mēs runājam. Tad viņš piecēlās un palūdza atļauju pārsēsties pie mūsu galdiņa.

Podnieks pasūtīja vēl pa glāzei sev un man. Jutāmieš mazliet iesiluši, pārmijām dažus vārdus ar pienācēju. Reibumā kļuva sirdīgs un ar manāmu uzsvāru svešajam teicu: "Mēs esam mākslinieki un nākam no Merķeļa piemiņas vakara." Un gandrīz nepieklājīgi piebildu: "Bet kāds ir jūsu amats, ar ko nodarbojaties?"

Svešais izbrīnīts atbildēja: "Es arī nāku no turienes! Ar ko nodarbojoties? Ek, esmu mūziķis, komponists. Nupat atbraucu no koncerta Berlīnē."

Podnieks, galu galā laikam atcerējies daudzās fotogrāfijas, pačukstēja ausī: "Tas taču Marģeris Zariņš."

Nu man bilde skaidra! Pasūtu vēl divas glāzes, bet nu ar stiprāku dzeramo.

Tā mēs daudz runājām un šķindinājām glāzes uz iepazīšanos. Tīri negaidot komponists man paklusi bilda: "Jūs man patīkat, bet tas otrs — ne."

Marģeris Zariņš uzlūdza apmeklēt viņu mājās, manā kabatas grāmatiņā ierakstīja savu adresi. Apsolījos katrā ziņā ierasties. Bet nu jādodas uz mājām, jo naudas nevienam vairs nav. Zemi klanoties, tencinājām saimnieci par laipno uzņemšanu un pie stūra izklīdām katrs uz savu pusi.

Būtu apmeklējis cienijamo komponistu, ja vien neuzbruktu lielā nelaime, par ko pastāstīšu vēlāk.

Ja reiz esmu skāris tik svešo, bet patīkamo mūzikas tematu, tad ar godu un cienību jāsaka teikums par visas mūsu tautas iemīļoto skaņradi Raimondu Paulu. Man gan nav bijusi laime tikt ar viņu personīgi. Novēlu tam veselību un neatlaidību.

Ja man jautātu, kāds mīļākais komponists, tad droši atbildētu: nelaiķis Emīls Dārziņš, Marģeris Zariņš un Raimonds Pauls. Tos latvieši neaizmirsīs nekad.

TEODORS ULDRĪKIS

Pēc turpat sešu gadu prombūtnes atgriezies vecajās mājās, aizrakstīju Uldriķim, uzaicināju mani apmeklēt. Nebija ilgi jāgaida, drīz Teodors savā invalīdu mašīnā klāt. Viņš ciemojās vairākas dienas. Daudz runājām par visādām lietām un darīšanām. Man neapnika spriedelēt, jo viņš zināja daudz, it sevišķi par mākslu, kurai pieķēries, kā saka, ar miesu un dvēseli.

Strīdīgs gan Teodors kļuvis. Nekādi nevaru salīdzināt ar jaunekli pirms 30 gadiem, kad kopā strādājām fabrikā.

Teodors kritizēja dzimtās pilsētas māksliniekus. Visi esot tikai muļļas, kas vairāk neko neprot kā tikai lielīties. Nežēloja pat veco mākslinieku Sudmali, kura dēlu Imantu Sudmali hitlerieši nobendēja. Par to es sevišķi brīnījos. Arī

manus darbus viņš nekautrēdamies kritizēja. Ne visur piekritu, tomēr centos nerunāt pretī.

Par Renesanses māksliniekiem Teodoram savs spriedums.

—Tā laika māksliniekiem ir tikai vēsturiska nozīme, mūsu garam un mākslai viņi par paraugu vairs neder. Viņu māksla ir aizgājusi uz visiem laikiem.

—Teodor, tu runā nesaprotami! Tolaik viņus apbrīnoja, un arī šodien viņi ir zvaigznes.

Bet man cits jautājums: kā toreiz — pēkšņi, bez akadēmijām, bez dziļām mākslas tradīcijām — radās šie ģēniji? Viņi parādījās vienlaicīgi — apmēram piecdesmit gados. Pēc ģēniju nāves māksla it kā izsīka: palika atdarinātāji, nevis turpinātāji. Šī atdarināšana velkas vēl tagad. Nē, Teodor! Uzskatu, ka Leonardo da Vinči, Mikelandželo, Rafaēls bija un paliek cilvēces brīnums.

Padomā! Rafaēla mūžs ilga tikai 37 gadus. Piecsimt gadu pēc tam neviens nevar uzrādīt tādas spējas. Viņa mākslā redzams viss: tur ir tādas pozas, kādas nespētu pozēt neviens modelis; tur ir pareiza anatomija. Viss pāriecinoši pauž gleznas psiholoģiju. Liekas, ka šis ģēnijs neglezno, bet visu laiku domā un roka kustas instinktīvi. Rafaēla īsais mūžs bija tikai daļiņa no tā mūža, kuru viņš dzīvo. Pēc nāves viņa mākslas gars valdzinās cilvēkus, kamēr vien pastāvēs cilvēce.

Teodors sāpīcis:

—Mākslai jāiet uz priekšu, tā nedrīkst apstāties. Ja mani un man līdzīgos tagad nesaprot, tad to saprātīs vēlāki. Jā, es portretu uzgleznoju savādāku nekā modelis. Vai cilvēkiem pēc simtiem gadu nebūs vienalga, kā cilvēks izskatījies toreiz? Nākotnē cilvēki pētīs, kā gleznots.

Es tuos pretī:

—Tu tuvojies abstraktai mākslai. Vai tikai tā nav modes lieta? Tā mālēt vieglāki — daži otas vilcieni, un gatavs! Jūs, modernie gleznotāji, cenšaties atdarināt alu cilvēku zīmējumus. Vai prāti arī nepārvērtīsies, un jūs paliksiet tikpat primitīvi kā viņi?

Šī replika Teodoram nemaz nepatika, jo viņam bija komunistiski uzskati, viņš ticēja gaišai nākotnei.

Pārtraucu interesanto disputu, jo Teodoru tas manāmi uztrauca.

Kaut gan mākslas jautājumos mums nesakrīta, viņš bieži ciemojās pie manis. Atkal sadraudzējāmies kā jaunībā.

No Liepājas saņēmu daudz Teodora vēstuļu, dažreiz divas vienā dienā. Viņš aprakstīja pēkšņi uznākušās domas, deva padomus gleznošanā. Gadījās lūgumi kārtot viņa lietas Mākslinieku savienībā un izstādēs.

Uldriķa gleznošanas veids bija pavisam neparasts. Visus priekšmetus — vienalga, cilvēku figūras vai kļusās dabas — viņš apvilka ar pārspīlēti platām, melnām kontūrām. Dažreiz man liekas, ka tā ir neestētiska ķēmošanās.

Uldriķis saņēma no Mākslas fonda pasūtījumu uzgleznot figūru kompozīciju par kara tēmu viena kvadrātmetra lielumā. Atlīdzība — divi tūkstoši rubļu.

Lai saņemtu daļu samaksas par iesākto, bet nepabeigto darbu, gleznojums jāuzrāda no Maskavas atbraukušajai mākslas komisijai. Uldriķis atsūtīja iesākto darbu, lai nu es to liktu priekšā komisijai.

Maskavas komisija to apskatīja. Laikam jau pats priekšsēdētājs diezgan skarbi sacīja Latvijas mākslinieku pārstāvim Ivanovam:

—Palīdziet taču autoram darbu nostādīt tā, lai var nobeigt.

Par šo aizrādījumu Teodoram neko neteicu, lai viņu neapbēdinātu un neuztrauktu, lai neiedragātu pašapziņu.

Kādu dienu izlasīju laikrakstā, ka Teodoram Uldriķim Latvijas PSR valdība piešķirusi Nopelniem bagātā kultūras darbinieka nosaukumu. Par to man liels brīnums, jo viņš ar kultūras lietām nav nodarbojies, vienīgi Liepājas avi-zei *Komunisti* uzrakstījis dažas recenzijas par tēlotājmākslu.

Kad Teodors ieradās pie manis, apsveicu ar augsto apbalvojumu, gan piemetinādams: “Kāpēc nepiešķīra Nopelniem bagāto mākslinieku?” Teodors saviebās: “Velns viņu sazin, ko tie tur sadomājuši!”

Mēģināju viņu mierināt: “Kultūras darbinieks taču stāv pāri visām mākslām!”

Bet Teodors īgni atmeta ar roku: “Lai viņi iet galīgi...!”

Pārrunājot ar paziņām Uldriķim piešķirto godu, kāds bilda: “Citādi nevar būt! Viņš taču akadēmijā nav gājis, un mākslinieka papīru tam nav! Laikam gods parādīts, ņemot vērā viņa komunistisko noskaņojumu un lielās ciešanas.”

Uz manu jautājumu: “Vai tu, Teodor, esi partijā?” viņš bez apdomāšanās atbildēja: “Nē. Es ar tiem daudzās lietās nevaru saprasties, mums jāstrīdas.”

Tālāk vairs nejautāju, labi pazīdams viņa taisnīgo raksturu. Lai nu kā, mans draugs kļuvis par Nopelniem bagāto kultūras darbinieku.

Uldriķi piemeklēja nelaime, ko viņš pārdzīvoja vairāk par savu fizisko nevarību. Viņa dēls, Mākslas akadēmijas students, pēkšņi sajuka prātā, turklāt slimība bija smagā formā. Ar neredzēti lielu enerģiju Teodors sameklēja slavenus nervu ārstus, tomēr slimība neatkāpās, un tēvs sāka pagurt. Tad tas ķērās pie pēdējā līdzekļa. Pats māņiem neticēja, tomēr kā slīcējs ķērās pie salmiņa.

Pie Talsiem dzīvoja kāds brīnumārsts, un Teodors savos invalīda ratiņos spērās turp, pastāstīja dziedniekam par savu nelaimi un saņēma zāles. Slimajam deva arī citas zāles, retus ārzemju preparātus, kurus pat Rīgā bija grūti dabūt. Pateicoties Idai, kurai labi pazīstama kāda farmaceite, ārzemju zāles tika sagādātas vajadzīgā daudzumā. Un, lūk, Uldriķis raksta, ka dēlam prāts acīm redzot skaidrojas.

Mēs gan nevarējām saprast, kuras zāles tad nu līdzējušas — brīnumārsta vai ārsta? Slimais izveseļojās pilnīgi, strādāja par mākslinieku. Nodibināja ģimeni. Novēlu viņam laimīgu dzīvi!

Dēls izveseļojās, par to tēvam liels prieks. Bet paša sāpes pastiprinājās,

rocīja dienu un nakti. Katru dienu ieradās ātrās palīdzības mašīna ar ārstu, kurš deva injekcijas pret nepanesamām sāpēm. Teodors rakstīja, ka likšot taisīt operāciju, lai griežot ārā sāpes radošos nervus. Kaut arī operācija esot ļoti sarežģīta, bīstama dzīvībai.

Kādu padomu varu dot? Tikai žēlot un mierināt. "Nebēdājiēt par mani un nežēlojiēt, dažam labam klājas vēl grūtāki nekā man," — viņš rakstīja. Un vēl piebilda: "Ja arī būs jāaiziet, tad aiziešu uz tiem pašiem medību laukiem un būšu kā senais indiānis pēc nāves."

Tad saņēmu vēstuli, kuru Teodors diktējis savai meitai, jo pats pēc operācijas nespēja rakstīt. Tā bija pēdējā vēstule man. Viņš mūs visus — mani, ldu un Kuku sirsnīgi sveicināja, novēlēja veselību un izturību. Dažas dienas pēc novēlējuma saņēmu telegrammu, ka mans draugs, mūsu visu iemīļotais Teodors Uldriķis, miris.

Jau vairākus gadus Teodors gatavojās sarīkot personalizstādi Rīgā. Dažādu iemeslu pēc arvien atlika. Divus gadus pēc viņa nāves Liepājā tika sarīkota piemiņas izstāde. Arī man kā viņa draugam atsūtīja ielūgumu uz izstādes atklāšanu, bet tobrīd mana dzīve bija tā sarežģījusies, ka nevarēju to apmeklēt.

1976. gada februāra *Zvaigznē* ievietoti vairāki darbi no šīs izstādes. Žurnāls tam atvēlējis četras lappuses. Neatminos nevienu mākslinieku, kuram *Zvaigzne* būtu ierādījusi tik lielu vietu.

Teodora aiziešana it kā parādīja ceļu bēdām un nelaimēm manā turpmākajā dzīvē. Cilvēks nekad nevar zināt, kas ar viņu notiks tālāk, nākotnē. Bēdas, slimības un nāve nāk bez pieteikuma, par to pārliecinājos es un mani tuvinieki.

SLIMNĪCĀ

Allaž likās — "ar mani tā nenotiks". Un, lūk, 1971. gada 7. martā devos uz Centrāltirgu nopirkt nesaldētu gaļu, lda vienmēr neapmierināta, ja pārnes sasalušu gaļu. Netālu no paviljona aiz tramvaja sliedēm stāvēja autobuss, kas iet uz Āgenskalnu. Baidīdamies nokavēt, sāku skriet. Taka sasalusi, ledus pilnīgi gluds kā stikls. Nezin kāpēc klupu un ar visu sparū kritu uz sliedēm, bet jutu, ka kāja galīgi jengana. Tramvajs nāk arvien tuvāki. Ar veselo kāju un rokām, cik vien ātri spēdams, vilkos prom no sliedēm. Tramvaja vadītājs, pamanījis nelaimi, spēji apturēja braucamo. No daudzajiem garām-gājējiem piesteidzās kāds vīrs ar sievu un palīdzēja man aizkļūt līdz solam.

Laiptie ļaudis pa telefonu izsauca ātrās palīdzības mašīnu. Uz sola nogulēju trīs stundas. Labie ļaudis visu laiku mani neatstāja un atkārtoti zvanīja, kāpēc gaidītā mašīna tik ilgi nebrauc. Beidzot mašīna klāt, līdzjutēji palīdzēja man novietoties. Šie cilvēki bija krievi no Āgenskalna priedēm. Palūdzu nodot sievai nopirkto gaļu. Gods godam, viņi savu solījumu turēja.

Laukā jau metās krēsla, kad nokļuvām Ģimnastikas ielas slimnīcā. Dežurējošais ārsts mani norīkoja uz rentģena kabinetu, tad uz 10. palātu. Palātā četras gultas.

Pēc brīža atnāk tas pats dežurējošais ārsts, rokā parasts urbis, kādu lieto namdari.

Slimnieks, kas guļ pretī, met ar acīm: "Nu tik saturies!"

Ārsts aptausta lauztās kājas celi, it kā meklē izdevīgāku vietu urbšanai. Varbūt aiz bailēm no sāpēm saku ārstam: "Jūs, dakter, pēc pases zināt, kā mani sauc. Lūdzu, pasakiet, kāds ir jūsu godājamais vārds?"

Ārsts pavisam jauns cilvēks, viņā jūtama nedrošība: "Vai nav vienalga, kā mani sauc?"

— Bet, dakter, jūs darīsiet tik atbildīgu un sāpīgu procedūru, un es nezināšu jūsu vārdu!

Dakteris mazliet apmulst un paklusi nosaka: "Lācis."

Māsiņa iešpricē ceļi zāles, pietur slimo kāju, un Lācis nu ņemas griezt un urbt, ka čīkst vien. No sākuma zāļu iedarbībā vēl nekas, bet tad iesāpas, ka nevaru izturēt, un roka tiecas pēc urbja, lai to atņemtu. Ārsts aptur instrumentu.

— Drusciņ atpūties!

Pēc brītiņa turpina, un es nodomāju, ka vakars klāt. Urbja gals parādās otrpus ceļa. Izurbtā caurumā ievieto metāla stienīti ar tādu kā pakavu un lauzto kāju paceļ gaisā. Māsiņas nostiprina parikti ar 10 kilogramu atsvaru.

Man atgriežas humora izjūta, saku māsiņām: "Kāpēc jums rokas trīc? Nesteidzieties, man vairs nesāp!"

Mans kaimiņš gandrīz izveseļojies un jau staigāja. Viņš piebīdīja man klāt telefonu. Mums mājās telefona nav, zvanīju kaimiņiem, lai paziņo, kur atrodos. Sieva slima, tāpēc lai atsūta Kuku. Otrā dienā Kuka klāt.

Pēc izārstētā slimnieka izrakstīšanas man kaimiņos kāds piecdesmit gadu vecs vīrs. Viņam lauzta kāja, bet ne tik stipri, lai mocītu ar ekstensiju. Vārdā Arseņevs, pēc tautības — latvietis, pēc profesijas — diriģents. Mēs bieži runājamies, jo viens otru redzējām. Pārējos divus gulētājus pazinu tikai pēc balsīm, jo tie gulēja ar kājām pret mani.

Viens no neredzamajiem bija no Gomeļas, Rīgas Politehniskā institūta students. Nejauši izkritis pa kopmītnes logu un lauzis mugurkaulu. Viņam stiepa abas kājas. Ik pēc pāris dienām tam caur padusēm izvēra cilpu un kā viduslaikos grieza ratu, lai puisi izstieptu garāku. Sarunās varēja just labu kultūru, kas jauniem studentiem reti piemīt.

Trešais gulētājs bija celtnieks, krievs. Iereibušā stāvoklī pakļuvis zem automašīnas. Tagad izpērk savus grēkus, jādomā, ar lielu nožēlu, jo par nelaimi dzērumā slimnīcas pabalstu nemaksā. Viņš sarunās nepiedalījās, jo, kā pats atzinās, tikai astoņas klases gājis skolā un daudz ko nesaprotot. Svētdienās, kad sieva viņam atnesa kortelīti, ko zem segas tūdaļ iztukšoja, viņš

tapa možāks un arī sāka spriedelēt.

Diriģentam piemetās arī kāda iekšēja kaite, bieži uznāca lēkmes ar lielām sāpēm. Mēs neko nevarējām līdzēt, vienīgi nospiest pogu, lai nāk māsiņa. Taču neviens nesteidzās. Students meta ar tabureti durvīs, tad gan uzreiz ieskrēja kalpotāja un bārās: "Ko jūs te trakojat!" Gadījās tīri omulīgi brīži, it sevišķi vakaros pēc nomierinošām špicēm, kā citreiz iereibuši no kāda garšīga dzēriena. Tad stāstījām anekdotes un smējāmiešus, it kā piemeties karātavu humors.

Reiz diriģentu apmeklēja slavenā Ž.Heine—Vāgnere, viņu pazinu pēc fotogrāfijām. Arī dzīvē viņa izskatījās jauka, atbilda priekšstatam par inteliģentu sievieti. Dziedātāja slimajam atnesa dzimšanas dienas torti, arī mēs dabūjām pa gabalam. Vecākā medmāsa pagatavoja īstu kafiju, es ar uzmanību un cieņu baudīju šo viesmīlību. Nezinu, kā pārējie, bet es jutos glaimots pabūt kopā ar tik izcilu personību.

Pēc viešņas aiziešanas diriģents stāstīja par Ž.Heines—Vāgneres patīkamajām īpašībām. Arī sadzīvē viņa esot ļoti vienkarsa, bez lepības, kas pie zvaigznēm vērojams reti.

Diriģentu apciemoja maza auguma vecenīte, kurai nepiegriezu sevišķu vērību, neklausījos sarunās. Vai mazums vecu, nogurušu sieviešu, kurām patīk apmeklēt nelaimīgus slimniekus?

Kad vecenīte aizgāja, diriģents jautāja: "Vai tu pazini šo dāmu? Tā ir kādreiz slavenā dziedātāja Latvijas lakstīgala Vera Fricoviča."

To nu gan nevarēju stādīties priekšā! Cik ļoti patika klausīties radio vai skaņu platēs viņas vienreizēji brīnišķīgo balsi! Es ieteiktu katram noklausīties neatkārojamās lakstīgalas balsi. Lai zinātu, ka pirms kara bija tautā ļoti iemīļota dziedone Vera Fricoviča.

Kad vairākas nedēļas biju nogulējis "pakārts", ar ārsta rīkojumu tiku atbrīvots no veselības paātrināšanas ierīces. Tāda sajūta, ka tūlīt celšos augšā, lai staigātu. Kustēties tonēr neļāva, jāguļ tāpat mierīgi tālāk. Māsiņas sāka mani gatavot operācijai.

Un tad operāciju māsa, skaistā Tamāra un sanitārs Valdis ar ratiņiemveda uz operāciju zāli. Piesprādzēja operāciju galdam. Tamāra sāka krāmēties ar visādiem asiem daiktiem, man aiz uztraukuma siekalas krājās mutē. Izlikos vienaldzīgs — nedrīkst taču izrādīt gļēvulību. Savu varonību nācās pierādīt diezgan ilgi, jo nezin kur aizkavējusies ārste, kura injicēs narkozi.

Beidzot ienāca dūšīga ārste, labajā rokā iedūra pavisam vieglu dūrienīti. Vairāk neko nezinu un neatminu.

Atmosos koridorā, atpakaļceļā uz palātu, kur mani gaidīja Kuka. Jutos neparasti — nekas nesāp, prāts miegaini neskaidrs.

Pēc septiņām dienām griezuma brūce bija sadzijusi. Mani aizveda uz ģipsetavu, kur kāju iemūrēja no pēdas līdz krūtīm. Guļu kā telefona stabs.

Vēl pēc nedēļas palaida mājās. Ar Kukas un Volda palīdzību ticis savā

istabā, nezin kāpēc jutu asaras acīs.

Ģipsi man jāpavada divi mēneši, un tās ir īstas moka. Vasara karsta, zem ģipša kāja sūt un niez, ka nevar izturēt. Pēc laika ģipsi noņēma un kāju ieģipsēja mazāk — no ceļa līdz gurnam. Kad atkal pēc diviem mēnešiem tiku no šā ģipša vaļā, tad liksmoju kā jauns cilvēks debesīs, ko arī jūs sapratīsit bez garām runāšanām.

Bet dakteri sprieda, ka vajadzētu uzlikt jaunu ģipsi. Es kategoriski atteicos, mans izturības mērs jau pilns. Stienišus no gurna kaula ņemšot arī pēc desmit mēnešiem. Man katrā ziņā jāstaigājo uz kruķiem.

Pa šo laiku paliku dzeltēns kā citrons. Steidzīgi tiku nogādāts Biķernieku slimnīcā. Ar Botkina slimību nogulēju sešas nedēļas.

Ar to slimību un nelaimju vadzis vēl nebija pilns. Pirms jaungada uzbruka pēkšņas sāpes pakrūtē. Nācās izsaukt ātro palīdzību, un nokļuvu Stradiņa slimnīcā. Ārsti atkal teica — jāoperē. Lietojot zāles, tomēr palika labāki. Trīs nedēļas te pavadīju.

Pēc 10 mēnešiem jābrauc uz slimnīcu izņemt arī stienus. Biju pārliecināts, ka nu ar kāju viss kārtībā, tāpēc sanitāram Valdim iedevu gleznu, ko pakārt ārstu istabā.

Atkal tiku gatavots operācijai, — būšot tikai vietējā narkoze. Ārsts Šuberts, kurš ievietoja stienišus, ņēma tos ārā. Viens iznāca pavisam viegli, pat nejutu. Toties otrais nepadevās ne par ko. Šuberts tik sita un raustīja — man raustījās viss ķermenis.

Pēc dažam dienām manīju, ka lauztā vieta kustas. Braucu atkal uz slimnīcu, bet savu ārstu nesatiku — Šuberts pārcelts uz specslimnīcu.

Slimā vieta kustējās arvien vairāk. Man deva padomu griezties Ortopēdijas un traumatoloģijas institūtā pie profesores Petuhovas. Izrādījās — lai pie viņas iekļūtu, jāgaida divi gadi rindā. Palīgā nāca mūsu poliklīnikas ārsts Abramovičs, kuram pazīstams institūta vadītājs. Tā nu tiku tur uzņemts. Cerēju, ka šī būs īstā vieta, kur izārstēs manu kāju.

Pēc analizēm profesore Petuhova latviski, kaut ar lielu akcentu, skaidroja, ka jātaisot vēl viena operācija. Tomēr tas būšot riskanti, jo operācija smaga, un sirds varot neizturēt.

Atminējos visus ģipšus, kas sekos pēc operācijas. Lai tad nu Dieva rokā! Tā bez panākumiem, taču ar cerībām braucu mājās.

IMANTS UN FRĪDA

Mēs nokļuvām pavisam neapskaužamā stāvoklī. Idas veselība pasliktinājās, viņa vienmēr gulēja gultā.

Kuka rītos noslaucīja ielu, atnesa no tirgus vajadzīgos produktus. Es, pie galdiem turēdamies, kā varēdams, virtuvē gatavoju ēdienu, lai pietiktu mums visiem trijiem.

Septiņdesmitgadīgā kaimiņiene Mūrniece reizi nedēļā uzmazgāja grīdu, izmazgāja veļu un, cik spēja, apkopa mūsu dārziņu. Atlīdzināt nevarējām — pietrūka naudas, jo citu ienākumu vairs nebija kā tikai mana pensija.

Tā mocījāties veselu gadu. Imants nerādījās, varbūt par mūsu nelaimi neko nezināja?

Reiz viņš ieradās un tūlīt solījās ar savu tagadējo, trešo sievu Frīdu nākt mūs kopt.

No sākuma gāja puslīdz labi, bijām cik necik apmierināti, jo Frīda likās saprātīga un strādīga. Bet Dievs nedod, ja viņa dabūja pavairāk iedzert! Tad nedarīja neko, gulēja verandā savā nodabā.

Imants darbā negāja, dzeršanas pēc viņš pastāvīgā darbā neturējās. Viņš gan uzņēmās atbildīgus amatus, bet līdz galam izpildīt nespēja, jo vienmēr staigāja apskurbis. Turklāt katru dienu jābūt laikā darbā — tādu kārtību viņš jau sen aizmirsis.

Mājās bieži notika skandāli. Imants, kad piedzēries, izturējās rupji un neciešami piedauzīgi. Ja es pateiktu visu patiesību, iespējams, ka neviens man neticētu. Bieži vien Imants pazuda uz vairākām dienām. Mājās atgriezies izlikās, ka nekas nav noticis; saticis tādus un tādus paziņas, visādas darišanas. Mēs viņa meliem vairs neticējām.

Reiz Imants nenāca mājās nedēļu. Frīda teicās iet viņu meklēt, un, kā gāja, tā arī pazuda. Mēs atkal palikām divi vien. Imants un Frīda pazuda uz visiem laikiem un pie mums vairs nerādījās. Mēs viņus nemeklējām. Labi, ka Kuka un Mūrniece mūs neatstāja. Nez, kā tad mēs vilktu savas dzīvības?

Saprātu, ka ilgi tā turpināties nevar, jāmeklē kāda izeja. Sākumā spriedām, ka pārdosim māju un iesim dzīvot pie Kukas. Ida ar Kukas sievu Stefāniju no laika gala nesatika. Kas notiks, ja dzīvos kopā? Ida slimības laikā palikusi vēl nervozāka. Ne tur dzīvošana, ne saticība!

Mūrniece Idai deva padomu iet nespējnieku pansijā: var atsaukties uz kārā bojā gājušo dēlu. Bet izrādījās, ka tādus, kuriem pieder nekustams īpašums, tur neuzņem. Turklāt Leons oficiāli netika iekļauts kritušo sarakstā.

Naudas bads mūs spieda arvien vairāk. Arī zāles jāpērk, dažas bija diezgan dārgas.

Citas izejas neredzēju — steidzīgi jāmeklē pircējs mājai. Jādabū tāds pircējs, kurš atļautu mums palikt turpat par īrniekiem.

Pircēju saradās diezgan daudz, bet atkal ķibeles — ja mēs paliekam turpat dzīvot, tad mazās apdzīvojamās platības dēļ var pierakstīt tikai vienu cilvēku.

Beidzot vienojāties ar kādu ebreju, ka pēc mājas pārdošanas šeit paliksīm vēl divus mēnešus.

Ja mums būtu labs dēls, vai mēs pārdotu savu māju? Nekad! Imants to saņēmtu mantojumā. Te nodzīvojām 33 gadus, uzturējām māju labā stāvoklī, ierīkojām centrālapkuri, vannas istabu, uzbūvējām verandu, jaunu saimniecības ēku, labi iekopām dārzu. Kad bijām veseli, turējām daudz vistu, kas arī

nesa ienākumus. Dzīvot varētu labi, bet tas negāja pie sirds Imantam, kurš mūs pameta likteņa varā.

Divi mēneši gāja uz beigām, bet jauna dzīvesvieta vēl nav atrasta. Ko darīt, kur skriet?

Nezinu — liktenis vai sagādīšanās! Kādu dienu pie mums ciemojās sena paziņa Kapusta ar vīru, kurus nebijām satikuši gadiem ilgi. Izstāstījām savu nelaimi. Pēc mazām pārrunām Kapusta bija ar mieru ņemt Idu pie sevis. Es pagaidām dzīvošu pie Kukas. Naudu par māju sadalīsim uz pusēm — starp mani un Idu.

Un tā Ida nokļuva Ķengaraga jaunceltnēs Kapustu ģimenē. Pēdējā laikā viņai bija palicis labāki, pa istabu varēja staigāt. Uz jauno dzīvesvietu ceturtajā stāvā to uznesa nešus. Izņemot drēbes un veļu, nekādas citas mantas Ida līdzī neņēma. Vēl tikai pulksteni ar stikla kupolu, senu Šveices ražojumu. Tas bez uzvilšanas gāja veselu gadu.

Mūsu mantas aizveda pie Kukas, piekrāmējām pilnas istabas un malkas šķūni. Agrāk nemaz nemanīju, cik daudz krāmu sakrāpies. Par šo "bagātību" bojā iešanu nemaz neuztraucos, laikam biju par vecu. Vienīgi nožēloju, ka mājas ārējās sienas fasādē atstāju Mikelandželo skulptūras kopiju, kuru gatavojis Rīgas tēlnieks Lukaševičs. Oriģināls glabājas Londonā.

KĀRLĪTIS UN JŪLE AIZIET

Šinī laikā, kad mūs jau tā mocīja nelaimes un slimības, saņēmām telegrammu, ka mīļotais brālis Kārlītis Liepājā miris. Aizgājis mūžībā 66 gadus vecs.

Kārlītis, neskatoties uz mazo augumu un miesas vājumu, līdz šim bija diezgan kustīgs un veselīgs. Lai gan pārcietis smagu kuņģa kaiti, ko dabūja bērnībā, 1. pasaules kara laikā ciezdams badu.

Iepriekš saņēmām vēstuli, ka Kārlītim ārsti konstatējuši gangrēnu kājā, viņš ievietots slimnīcā, lai kāju amputētu. Pēc dažām dienām saņēmām ziņu, ka Kārlītis pēc operācijas astotajā dienā beidzis elpot.

Mūs šī ziņa gaužām satrieca, pat nevarējām noturēties neraudājuši.

Kārlītis bija jaunākais starp mums, četriem Senksiša bērniem, tomēr laika grāmatā bijis rakstīts, ka tam pirmajam jāaiziet no šīs "skaistās" pasaules.

Ģimenes pēcnācēju Kārlītim nebija. Droši vien sieva nav gribējusi bērnu, tā taču bija smalka kundze, strādāja par galveno grāmatvedi gan Latvijas laikā, gan tagad pie padomju varas. Toties Kārlītis atstāja daudz draugu, jo bija asprātīgs un runīgs.

Pavadīt brāli nespēju, jo ar lielām mokām kustējos pa istabu ar diviem kruķiem. Arī Ida gulēja slimības guļtā. Un tā mīļāko brāli pavadīt pēdējā ceļā nevarēju. Kuka ar Stefāniju aiznesa pēdējo sveicienu un novēlējumu. Kārlītis

guldīts Liepājas Barenbušu kapos, kurus bērņībā basām kājām nez cik reižu izstaigājis.

Tiešām grūti apjēgt, ka mēs vairs nesatiksīmes, nedz runāsīmes!

Atkal bēdu ziņa no Liepājas — māsa Jūle saslimusi ar aizdusu. Žēlums par Kārļīti slimību pastiprināja, un pēc diviem mēnešiem viņa sekoja savam brālim uz tālo, nezināmo viņpasauli. Arī māsu nespēju pavadīt, tikai ceļamazi devu lielajā gaitā.

Jāatzīstas, ka māsas nāvi tik smagi nepārdzīvoju kā Kārļīša aiziešanu. Laikam tāpēc, ka bērņībā mazāk turējāmies kopā. Viņa vienmēr bija kur pro-
jām — jaunībā laukos strādāja par meitu, pilsētā par kalponi.

Vieglas smiltis tev, māsiņ, Centrālkapos! Tur tu esi zem vienas zemes ar savu mīļoto māti, mūsu Senksīti.

ATVADĀMIES NO IDAS

Līdzko Ida pārcēlās pavadīt savas vecuma dienas pie Ņinas (tā sauca vārdā Kapustieni), es atkal braucu uz slimnīcu pie daktera Blaua. Varbūt viņš mani pieņems un mēģinās kaut ko darīt ar lauzto kāju. Vecais sanitārs Valdis saņēma mani kā draugu, arī Blaus labi atminējās, bija ļoti laipnīgs un lika ievietot palātā.

Slimajai kājai nozīmēja elektrisko sildīšanu, saprotams, arī injekcijas. Ta-
ču panākumu nebija. Tad dakteris izsauca speciālistu, kurš izgatavos lauztās vietas saturētāju. Tagad slimnīcā varu gulēt mierīgi — par māju rūpju nav.

Pa telefonu ar Idu sarunājos katru dienu. Sākumā viņa likās apmierināta, pret viņu izturoties laipni, esot apkopta, arī uzturs labs. Bet jo tālāk, jo vairāk Idas vārdos manīju tādu kā rūgtumu un pārmetumus. Reiz viņa raudošā balsī sacīja: "Dod atpakaļ to naudu. Man te apnicis, gribu savās mājās. Nevaru aprast ar pārspīlēto tīrību un kārtību, man tas krīt uz nerviem. Caurām dienām esmu viena pati. Gribu nomirt mūsu būdā."

"Klausies, Ida! Tu taču zini, ka līgumu par mājas pārdošanu apstiprinājis notārs. Tagad mēs neko nevaram darīt vai grozīt. Jāsamierinās ar to, kas izdarīts." Šī bija mūsu pēdējā saruna.

Kādu dienu Ņina pavēstīja, ka šorīt tantei Idai palicis slikti un viņa aiz-
vesta uz Dzirciema ielas slimnīcu. Katru vakaru apjautājos par Idas veselību,
— labāki nepaliekot.

Pagāja divas nedēļas. Mani medmāsa aicināja pie telefona. Klausulē skanēja Ņinas uztrauktā, šņukstošā balss: "Ida pirms dažam minūtēm manās rokās nomira. Tante vairākkārt sauca tavu un Imanta vārdu, pieminēja savu mājiņu, tad mierīgi aizmīga."

Nespēdams runāt, noliku klausuli. Gribēju būt viens, kaut kā tiku līdz slimnīcas dārzam.

Pēc četrus gadus ilgas slimības 1974. gada 1. aprīlī izbeidzās Idas mūžs. Pēc pāris mēnešiem tai apritētu 75 gadi.

Avīzē ievietoju sēru vēsti, to paziņoju visiem radiem, arī Imantam. Ņina solījās gādāt visu vajadzīgo Idas izvadīšanai.

Ar ārsta rīkojumu uz vienu diennakti mani izlaida no slimnīcas. Vispirms braucu pie Kukas, no kurienes kopīgi dosimies uz Miķeļa kapiem. Tur Ņina izraudzījusi vietu blakus savam mirušajam brālim, būšot vieglāk kapu apkopt.

Pie Kukas jau priekšā Imants ar Frīdu, tie tukšo pudeles uz mātes bērēm. Lūgšus lūdzu, lai taču pārstāj dzert, nevarēs tikt uz kapiem. Mani vārdi kaisīti vējā. Kad nu klāt pēdējais laiks braukšanai, Frīda piedzērusies šļupst un nevar piecelties no krēsla. Imants gan sasparojas — braukšot. Līdz kapsētai gan aizbrauca, bet palika sēdot turpat pie vārtiem.

Ņina parūpējusies par bērnu runātāju un sēru mūziku. Kapliča pilna pavadītājiem; es dažus par nepazīstu. Ida guļ, it kā mierīgi atdusētos. Izzuduši stingrie un sāpju izmocītie vaibsti. Mēs viņu nedrīkstam traucēt svētlaimībā, ko nepazina visā dzīvē. Man rit asaras, raustās viss ķermenis.

Garais sadzīves laiks, turpat 52 gadi, un pārdzīvotās bēdas mūs tuvinājušas. Laiks darījis savu. Bijām pretēja rakstura cilvēki, tikai pienākums mūs saturēja, audzinot bērnus.

Pēdējais sveiciens, un šķiramies. Pie kapsētas vārtiem stāvēja autobuss. Ņina lūdza visus, kas vien vēlas, uz nelaīķes beidzamo dzīves vietu pieminēt aizgājēju. Uzaicinājumam sekotāju diezgan.

Es kāpu Laumas automašīnā, kuru vadīja viņas vīrs Stankēvičs.

Ņinas dzīvoklī uzklāts galds ar dārgiem ēdieniem un neredzētiem dzērieniem. Ņina ieņem redzamāku stāvokli sabiedrībā, tāpēc pieejami šie dārgumi un retumi. Vīrs viņai strādā par tekstilzinātnieci un sabiedriskā kārtā pilda tautas tiesas piesēdētāja pienākumus.

Ņina ar profesionālas runātājas māku teica piemiņas runu. Arī mani lūdza bilst kādu vārdu. Tik pilna sirds, ko lai runāju? Drusku pieminēju kopdzīvi ar aizgājēju, cildināju Ņinu. Viņa bija vienīgā starp radiem un paziņām, kura pieņēma Idu. Liela pateicība par to.

Otrā dienā Ņina parādīja Idas novēlējumu: visa manta un nauda, kas atrodas šeit, pēc nāves pārgāja Ņinas Kapustas īpašumā. Redzams, ka dokuments parakstīts ar grūtībām. Paraksts lieliem, greiziem burtiem stiepjas visgarām papīra apakšējai malai. Man iesitās rūgtums sirdī.

Paldies par visu, kas darīts Idas labad, bet pēdējais pavērsiens sadragāja manis iedomāto Ņinas cēlsirdību.

SANATORIJĀ

Ar daktera laipno gādību saņēmu norīkojumu ārstēties sanatorijā *Līči*. Par trīs nedēļu ārstēšanās kursu jāmaksā 90 rubļu. Apmešanās vieta jāgādā pa-

šam pie vietējiem iedzīvotājiem. Nauda tagad bija, sanatoriju varēju atļauties.

Mans toreiz tuvākais draugs mākslinieks Voldemārs Caune sanatoriju pārvaldē nokārtoja vajadzīgos dokumentus, mēs divatā sēdāmies ērtā vieglajā automašīnā un braucām uz tālo sanatoriju *Līči* pie Valmieras. Caune palīdzēja sameklēt istabiņu dzīvošanai, spieda roku un brauca atpakaļ uz Rīgu. Saimniece — krieviete, pie kuras tagad dzīvošu, strādāja turpat sanatorijas virtuvē. Dzīvoklis bija labi iekārtots un tīrs.

Sanatorijā veseļojos pirmoreiz, tāpēc ar zināmu interesi vēroju notiekošo.

Sanatorijas teritorijā atradās minerālūdeņu avoti, šie ūdeņi tad nu jādzer trīsreiz dienā — gan uzsildīti, gan auksti. Injekcijas saņēmu katru dienu. Izskatīgā medmāsa Vija skaidroja zāļu sastāvu un iedarbību, bet tas man aizmirsies. Atminos tikai māsas izskatu. Lauztajai kājai lika dūņu kompreses, to sildīja, taču nekas nelīdzēja.

Ēdamzālē pulcējāmies trīsreiz dienā, sēdāmies pie galdiņiem pa četri. Ēdiens visā visumā bija labs. Žēl tikai, ka maz garšvielu. Redziet, vecumdienas palieku izvelīgs!

Galda biedri gadījās mazrunīgi, pagāja vairākas dienas, līdz sākām iepazīt cits citu. Gleznotājs amatieris Puķīte starplaikos *Līču* apkārtnē arī gleznoja. Otrais galda biedrs — kāds Rīgas kinomehāniķis, laikam ieceļotājs ebrejs, jo latviski nerunāja. Trešais — žurnālists Silmanis bija stiprākais starp mums. Ar viņu sadraudzējos ne pa jokam, viņš aicināja pie sevis ciemos, iepazīstināšot ar savu mājas draugu rakstnieku Bauģi. Viņam kā žurnālistam esot diezgan plaša pazišanās, varbūt palīdzēšot uzzināt par Leona pēdējām kara dienām.

Šeit iepazīnos ar sešdesmitgadīgu vīru, kurš Rīgas mēbeļu fabrikā strādāja par meistaru. Pirms kara beidzis Latvijas universitātes Teoloģijas fakultāti, kļuvis par luterāņu mācītāju. Padomju varas laikā izsūtīts uz Sibīriju. Pēc tam rehabilitēts, taču mācītāja tiesības atpakaļ nav atdotas.

Trīs nedēļas bija pagājušas, dziedniecības kurss beidzies. Pateicos ārstam, kurš mani mierināja: uzreiz neko nemanot, labumu jūtišot vēlāk. Tas tiešām piepildījās.

Rīgā paņēmu taksi un braucu pie Kukas. Pēc pusstundas klāt Lauma ar vīru. Viņi ar mašīnu ieradušies *Līčos*, lai mani aizvestu, bet manis vairs neesot bijis. Tad braukuši pie Kukas. Nesapratu, kāpēc tik laipnīga pretimnākšana? Tikām gan runājuši, ka pēc sanatorijas braukšu uz *Puriņiem*, bet konkrēti neizlēmām.

Ja nu reiz Lauma ar mašīnu klāt, ņemam vēl neizkravāto čemodānu un braucam uz 12 kilometru attālajiem *Puriņiem*. Tur nu sākas manās vecuma dienās jauns dzīves posms.

PURĪŅOS

Pēc nepilnas pusstundas nokļuvām *Purīņos*. Māja bija liela, ar diviem stāviem, labi kopta. Tā atradās meža vidū. Apkārtņē neredzēt nevienas cilvēku mītnes; ja gar *Purīņiem* nestieptos elektriskie vadi, tad mājas atgādinātu veco laiku saimniecību. Gar mājas priekšpusi pletās plaši ļauki, kas piederēja Lauksaimniecības izmēģinājumu stacijai.

Paši *Purīņi* ar piemājas zemīti bija privātipašums. Te turēja vienu govī, trīs aitas un zirgu. Zīrgam gan neesot nekāda darba, Lauma saka, ka tas jāpārdodot gaļai. Iespēju te daudz, bet sivēnu netur.

Man ierādītā istaba apakašstāvā likās nolaista. Uzaicināju Kuku, un mēs kalām, zāģējām, mūrējām, naglojām un krāsojām, līdz viss kļuva labs un patīkams. Pie reizes lielajā virtuvē veicām pamatīgu remontu. Kukam par darbu maksāju es, Laumai naudas taču nebija.

Ticēdams labiem cilvēkiem, visu naudu atdevu Laumai. Lai taču tiek uz kājām! Parādu viņai līdz kaklam. Automašīna pirka uz parāda, nauda ņemta no paziņām, atdošanas termiņš jau sen notecējis. Par maniem līdzekļiem Rīgas meistari ierīkoja centrālapkuri un vannas istabu. Dzīvošana pārvērtās pašos pamatos.

Ziemu biju galvenais kurinātājs. Laumai šis darbs likās svešs un nepatīkams.

Nākamo pavasari divatā ar Kuku atkal turpinājām darbu citās istabās, izbūvējām trepju telpu un plašu lieveni. Kas par lauku mājām bez lieveņa? Galvenais darītājs bija Kuka. Ko es ar bojāto kāju daudz varēju? Nav atspēriena. Vēl atlika pats svarīgākais: veco šķindeļu vietā jāuzliek jauns jumts. Taču mani krājumi nu izbeigušies.

No savas pensijas Laumai maksāju 60 rubļu par uzturu, tas bija bagātīgi atlīdzināts. Par savu sunīti maksāju tik, cik visā mēnesī mājā patērēja elektrību (4—5 rubļus). Tā no manas pensijas maz kas palika pāri. Varbūt Laumai kremta, ka neatdevu visu pensiju līdz pēdējais kapeikai.

Cik uzkrītoši glaimīgi Lauma izturējās sākumā, tik nelaipna un pat rupja palika vēlāk. Pat ēdienu neuzlika galdā. Lai es paņēmot pats.

Mēģināju rupjības paciest. Taču reiz pēc strīda viņa uzkliedza: "Taisies, ka tieci ārā no manas mājas!"

Pilnīgi visu naudu atpakaļ nesaņēmu. Strīdēties negribējās, un nebija arī nozīmes.

Čemodānā kravāju nepieciešamo veļu, meklēju mašīnu, lai tiktu Rīgā. Kur lai pieturu? Vispirms jāmēģina pie Leona krustmātes Micītes.

Tā bija ļoti izbrīnījiesies par notikušo. Runājām un spriedām ilgi — kur lai palieku, kur lai pierakstos? Micītei tikai viena istabiņa ar virtuvi. Ne te vietas, nedz arī var pierakstīties. Kukam dzīvoklis kā piebāzts, jo viņa dēls un meita šķīrušies no ģimenēm un dzīvo pie Kukas.

Pie Imanta nav ko domāt; ja viņam uznāk dzeršanas dullums, tad man jābēg projām.

Pag, pag! Sens paziņa un draugs dzīvo Bergu ciemā, pagājušā gadā viņš sāka celt māju.

Aizbraucu aprunāties. Īsumā pastāstīju Bušveitam — tā sauca draugu — kā man sanācis.

— Nu, ko — būs jāpalīdz vecam puikam! Redzi, mājai jau jumts virsū, mantas vari nolikt. Pierakstīt gan vēl nevaru, jo nav mājas gatavības akta.

Esmu priecīgs un paldies! Rīt ar mantām būšu klāt.

Otrā dienā Kuka, viņa dēls Valdis un es sēdāmies kravas mašīnā un pēdējo reizi braucām uz *Puriņiem*. Piekrāvām pilnu mašīnu: nez, kur tik daudz mantas sakrājies? Dažus krāmus neņēmu līdzī, lai Lauma sadedzina.

Dzīvodams *Puriņos*, visu laiku biju aizņemts ar mājas darbiem. Gleznošanai iznāca pavisam maz laika. Ko uzmālēju, to uzdāvināju saimnieku daudzajiem draugiem un radiem. Tādos apstākļos labas gleznas nepadodas. Vienīgais, kas pašam patika, ir Laumas masas Maras portrets, taču tas palika nenobeigts.

Turpināju savu ceļu un domāju, ka nobeigšos kā vecs kaķis ceļa grāvī.

Ak, mana nabaga un daudz cietusi sirds! Tu esi vēl stipra kā jaunam, lai gan vecuma dienās daudz ko piedzīvojusi. Tāds laikam ir mans liktenis.

Ar dzīves smagumu velkos tālāk. Pienāks laiks, kad ar savu nastu viens stāvēšu neaptveramā un visur esošā Dieva priekšā un nezināšu, ko teikt Lielajam Soģim.

VOLDEMĀRS CAUNE UN NIKOLAJS KŪLAINIS

Cauni pazīstu jau labi sen, turpat divdesmit gadu. Toreiz strādāju par mākslinieku brigadierī Rīgas dekoratīvās noformēšanas darbnīcā. Uz valsts svētkiem palīgos pieņēmu vairākus māksliniekus un tā iepazinos ar Voldemāru Cauni.

Viņa darbu reprodukcijas bieži tika ievietotas žurnālā *Atpūta*. Jāsaka, ka man patika skaidrais zīmējums un loģiskā izteiksme. Ne velti viņš bija viens no daudzsološākajiem māksliniekiem, saņēma vairāk valsts pasūtījumu nekā citi amata brāļi. Uzradās skauģi, kuri viņu dēvēja par Ulmaņa galma gleznotāju. Patiesībā galma gleznotāja postenis nemaz nepastāvēja, bet tādu palamu Caune iemantoja.

Pie mums Caune nespēja sevi parādīt. Drīzi vien galvenais mākslinieks Terpilovskis viņu atlaida kā nespējīgu. Turpretim "pirmziemniekus" paturēja tālākam darbam.

Caunem pašam Terpilovskis neko neizrādīja, bet viņa prombūtnē brāķēja Caunes gleznojumus. Ko mēs? Mums mute ciet, — bija taču Staļina laiks.

Man ar Cauni izveidojās diezgan labas attiecības, viņš šad un tad mani apmeklēja mājās, jo dzīvoja netālu. Pēc atlaišanas viņš šeit neiegriezās, pat uz ielas izlikās, ka mani nepazīst. Cilvēks laikam domāja, ka arī es esmu vainīgs atbrīvošanā no darba.

Terpilovskis pirms kara strādājis mazā Krievijas teātrī par maketu gatavotāju. Pārējā mākslā, it sevišķi latviešu mākslā, tas nejēdza neko. Viņš bija partijas biedrs, ebrejs.

Pēc Rīgas atbrīvošanas no vāciešiem viņš kā armijas mākslinieks, kurš gan prata tikai burtus zīmēt, kopā ar mākslinieku Varoslavānu vāca bezīpašnieku gleznas — muzejiem. Ar Varoslavāna piepalīdzību Terpilovskis ticis uzņemts Mākslinieku savienībā. Vēlāk kļuva par galveno mākslinieku Rīgas dekoratīvās noformēšanas darbnīcā, tāpēc viņš bija sevišķi lepns un ļoti padevīgs Mākslinieku savienībai, jo vairāk — partijas pilsētas komitejai. Visas skices tika apspriestas šajās iestādēs. Terpilovskis nebija drošs, baidījās par savu amatu.

Caunem pavisam cits dzīves gājums. Viņš nācis no Jūrmalas, kur tēvam piederējusi maza būdele. Ieguvis pamatizglītību, uzņemts Latvijas Mākslas akadēmijā. Mācījies pie profesora Tilberga. Akadēmiju beidzis pāris gadu pirms kara. Kādu laiku strādājis par skolotāju, pēc tam nodevies tikai glezniecībai. Kara gados profesora Tilberga gleznošanas studijā strādājis par asistentu. Vēlākās gaitas skaidri nezinu, tikai nojaušu, ka vācu armijā viņš dienējis kā artilērijas virsnieks.

Laikam jau ar dzīves gājumu izskaidrojamas viņa neveiksmes pēckara mākslā. Mākslinieku savienībā viņu neuzņēma, viņa gleznas oficiālās iestādes nepieņēma.

Kādu laiciņu strādāja kombinātā *Māksla* kopā ar Treilonu. Beidzot, kad vairs nebija, kur pelnīt dienišķo maizi, Caune krāsoja dzīvokļus.

Jau pieminētajā Vēstures pieminekļu aizsardzības biedrības rīkotajā izstādē atkal satiku Cauni. Viņš tīri vai priecīgs, mani ieraugot, es izturējos tāpat. Tepat pirmo reizi iepazīnu mākslinieku Nikolaju Kūlaini, kurš arī atnesis pāris darbu vērtēšanai.

Kūlainis bija Mākslinieku savienības biedrs. Apmēram septiņdemsit gadu vecs intelīgents. Viņa vārdi pauda kultūru un loģiku, kas man iepatīkās vairāk nekā viņa gleznas. Drīzi vien kļuvām labi draugi.

Lai gan Caune un Kūlainis pazīstami no seniem pirmskara laikiem, taču viņu attiecības bija pavisam vēsas. Es necentos pagātni izdibināt. Noprātu, ka starp abiem bijis naidis sakarā ar to pašu mākslu. Ne jau tīrās mākslas dēļ, bet gan maizes naidis dēļ pasūtījumiem.

Sagādījās, ka abi naidnieki pie manis saradās vienā reizē, par ko abi vai izbrīnējās, bet atklāti neizpaudiva. Man bija dzeramais — sākām runāties. Runājam šo un to: gan par daudzīnāto auksto karu, gan par citām ikdieniskām lietām. Par savstarpējām attiecībām — ne vārda.

Kūlainis neatsacījās no glāzītes, tomēr nepacēla balsi. Caune, pēc dabas straujāks un strīdīgāks, nedzēra nemaz, tāpēc beigās palika nerunīgs. Tikai raustīja vecīgo, izteiksmīgo seju.

Šie divi mākslinieki tad nu bija vienīgie, kas mani apmeklēja laukos, *Puriņos*.

Caune, biežs viesis, dažreiz ciemojās vairākas dienas, jo gulēšanai vietas diezgan. Par uzturu, viņam nezinot, Laumai atlīdzināju. Caune ņēma savu mazo mālkastīti, mantotu no profesora Tilberga, un gleznoja skices. Tā ka rudenī jumtistabiņas sienas noklājās pilnas ar šiem jaukajiem darbiem.

Kūlainis tikai pāris reižu atbrauca mani apciemot. Gleznot gan negleznoja — nejutoties labi. Atbraukšot rudens pusē, kad daba krāšņāka, krāsām bagātāka. Uz manu jautājumu, kā viņam ar veselību, viņš atbildēja: "Ko lai saku! Dzīvoju kā uz naža asmens!"

Pēc neilga laiciņa *Rīgas Balsī* izlasīju, ka gleznotājs Nikolajs Kūlainis miris 72. dzīves gadā, izvadīšana no Meža kapu pirmās kapličas.

Pavadītāju salasījās necereti daudz, sevišķi kupla skaita pirmskara inteliģence. Bet Voldemāru Cauni neredzēju.

Dažus mēnešus pēc bērēm gadījās satikt Cauni Kukas dzīvoklī. Viņš nejutās labi — streikojot sirds. Palaikam lika validola tableti zem mēles.

Pārrunājām negaidīto, pēkšņo Kūlaina aiziešanu.

Nepagāja ne divi mēneši, kopš šķīros no Kūlaina Meža kapos, un rīta agrumā no dakteres Krievas saņēmu ziņu (ar dakteri Krievu Valdis pēdējā laikā cieši draudzējās), ka Voldemārs Caune pēkšņi miris ar infarktu. Izvadīšanu Meža kapos no otrās kapličas.

Ar nelielu nokavēšanos nokļuvu kapličā. Dieva vārdi jau beidzās. Paguvu tikai aplūkot mācītāju, kurš, kā luterāņiem pieņemts, tērpies melnā talārā ar sudraba krustu.

Piederīgie raudāja, daktere Krieva šņukstēja un rausa asaras; arī man kļuva skumji. Caune pēc rakstura bija straujāks par mani, taču viņa vārdos bija daudz taisnības, ko no citiem netiku dzirdējis. Viņa domas par mākslu, literatūru un filozofiju bij vienreizējas.

Apbedīšanā oficiālie mākslas pārstāvji nepiedalījās ne ar runām, ne ar vaiņagiem, kā tas notika Kūlaina bērēs. Mācītājs sacīja pēdējos vārdus, novēlēja mirušā dvēseli Dievam, meta trīs smilšu saujas, izteica līdzjūtību dzīvajiem. Pagājis sānis, nogērba talāru un nāca pie manis. Tikai tad viņu pazinu. Tas taču mācītājs, ar kuru iepazinos sanatorijā!

Viņš sniedza roku: "Redziet, kur mēs satiekamies!" Pamanījis manu izbrīnu, piebilda: "Pēc aiziešanas pensijā man atjaunoja mācītāja tiesības."

Aicināja apciemot viņu mājās. Apsolījos gan. Gribas apmainīties domām ar cilvēku, kuram galvā ne tikai skrūves, riteņi, zobratī un celtņi.

KURZEMES PUSĒ

Kādu dienu abi ar brāli zaporožecā izlūkumojām pa Liepājas ielām. Pilsētas centrā sagrauto ēku vietā tūlīt pēc kara uzcēla jaunas, lielas mājas. Pilsētas nomales karā tikpat kā nebija cietušas, tie nameļi stāv vēl šodien. Toties ārpus pilsētas Pērkones pusē sabūvēti vairākstāvu nami, tā ka labi pazīstamo apkārtni vairs nepazīstu. Tramvaja līnija aizved līdz Centrālkapjiem.

Centrālkapos apciemoju mūsu māti Senksiti, kurai šeit piešķīra zemīti pirms četrdesmit gadiem. Te dus arī māsa Jūle. Mazliet tālāk mums parādīja Teodora Uldriķa atpūtas vietu.

Visus klusībā uzrunāju. Esmu pārliecināts, ka gulētāji mani dzirdēja, sa-prata un priecājās par apmeklējumu.

Esam Barenbušu kapos (tagad — Līvas kapos), kur apglabāts mūsu jaunākais brālis.

— Labdien, Kārlīt! Paskaties — mēs ar Kuku esam atnākuši tevi apciemot. Visi vēl dzīvie liek tevi sveicināt!

Kapliča *Lielā velve* joprojām pilda savu pienākumu. Te mēs pirmajā karā slēpāmies, kad vāciešu kuģi bombardēja Liepāju. Varbūt lielais zelta krusts kapličas kupola smailē mūs izglāba. No jūras tas taču tik skaidri redzams! Kapu kungu namiņš iepriekšējais, arī kapu vārti. Vienīgi nav vairs ubagu rindas gar tiem. Te ar saviem amata rīkiem nāca un gāja lietpratīgais kapracis Brūzubārda. Te es, baskājis, pinos un traucēju ubagus un bērniekus viņu nopietnajās darīšanās. Uz namiņa kāpnēm vienmēr stāvēja kapu kundze, es cēlu naģeni un devu labudienu. Kundzei aizmugurē — kalpone Lote baltā priekšautā. Viņa man uzsmaidīja, — laikam tāpēc, ka biju laimīgs...

Mūs aizvizināja uz Latvijas robežu. No Muitas nama, ko kopā ar Kuku un Frici krāsojām, palikusi tikai durvju sliekšņa cementa kāpne. Pārējo līdzī parāvis karš. Tagad zemē iestiprināti divi lieli plakāti ar norādi, ka te ir Latvijas PSR, un piecus soļus tālāk — Lietuvas PSR.

Drusku padzesējuši mašīnu, braucām uz Palangu, modernu kūrortu, skaistāku par mūsu Jūrmalu. Visur lietuviski uzraksti, taču pašu valodu tikpat kā nedzirdam. Visi runā krieviski: kūrortnieki no citām republikām sabraukuši ārstēties. Izskatās labi ģērbti, uzvedas pieklājīgi. Pat pie alus kioskiem nav rindu.

Drusku apskatījuši Palangu, devāmies uz Klaipēdu, agrāko Vācijas pilsētu Mēmeli. Tā nemaz neatgādināja kaut ko vācisku. Te biežāk dzirdama lietuviešu valoda, taču pārsvarā runā krieviski. Ielās gājēji tādi kā Rīgā, Centrāltirgus apkārtnē.

Izbraukājuši galvenās, gandrīz vienādās ielas, ņēmām ceļu atpakaļ uz Liepāju. Ceļi asfaltēti, nav vairs bēdīgi slavēto leišu ceļu, kādus redzēju pirms kara.

Ceļojot cauri Nīcai un Rucavai, pavērās plaši lauki, līdzieni kā jūra. Gandrīz nevar saskatīt malu — kā stepi! Kas te par labību!

Drīzi vien atkal redzamas Liepājas jaunceltās augstās mājas.

Pēc dažam dienām devāties apskatīt Durbes apkārtni. Pati Durbe palikusi bez pārmaiņām. Tikai priedainē vārnu daudz mazāk. Arī Durbes ezers gluži kā sarāvis. Vecais pilskalns, kur mēs gatavojāmies 'kaujām pret A.Niedras karaspēku, izskatījās saplacinis, zemāks.

Ilgi te nebiju bijis, nezinu, pa kādu ceļu nokļūt līdz Krotas muižai. Kam vien pajautāju, visi paraustīja plecus — tādu muižu neviens vairs neatceras. Galu galā sameklējām ciema padomi un saņēmām pareizu norādījumu. Lai iegriežoties lielā ceļa veikalā, tur parādīšot. Laipnā pārdevēja skaidroja: "Paejiet pārdesmit soļu atpakaļ, tur no muižas kaut kas vēl palicis."

Tik tiešām! No lielās, baltās pils, kurai kalpi baidījās tuvoties, palicis tikai muižas pagraba akmens nams. Viss pārējais karā nolīdzināts līdz ar zemi.

Neatradām arī laukus, kur kopā ar citiem kalpiem baronam Korfam stādījām kāpostus un kāļus. Lauki aizaugusi ar kokiem un krumiem.

Nu jāatrod ceļš, kas ved uz bijušajām kalpu mājām — *Valaiņiem*. Jaunie cilvēki, kurus sastapām, — neko nezināja. Atkal veikalā jāprašņā. Vecīņa mums parādīja ceļu. Ar mašīnu tālu netikt, ceļš izbeidzās, nu vairs ne gājēju, ne braucēju.

Mūs pamanījis, no zemnieku mājām pretī nāca vīrs pusmūža gadus, rai bā krekļā ar divnedļu neskūtu bārdu. Jāstāsta vīram, ko meklējam.

— Varu parādīt vietu, kur bija *Valaiņi*.

Mēs sekojām pa nopļautiem kalnainiem laukiem un grāvjiem.

— Te nu ir tā vieta!

Nekalti stūra akmeņi, lieli māla gabali, kas kaudzē atgādināja māju pamatus. Ne durvju vietas, ne sliedīšņi. Viss saaudzis ar garu, gadu gadiem savijušos zāli.

Atsēžos uz atlikušā stūrakmeņa. No klēts, rijas un kūts pat pamatakmeņu nav palicis. Liekas, ka visa apkārtnē pārvērtusies. Pat lejā līčloču upīte aizdambēta, izveidojies tāds kā mazs ezeriņš. Laiks paņēmis visu — ij baronu Korfu, ij kalpus. Tikai es, kā par brīnumu, esmu palicis par pagājības liecinieku.

Lūk, tur taču stāv vecais ozols — spēkavīrs, iekampies upītes kraujā. Tā dobumā negaisa un lietus laikā meklēju patvērumu.

Ozola dobums tāds pats kā agrāk, es ieeju tanī kā senāk jaunībā. Un ko saskatu? Galvas augstumā skaidri redzams kokā iegrieztais Latvijas valsts ģerbonis ar maniemi iniciāļiem A.J. Tas izdarīts 1919. gada pavasarī. Tavu brīnumu — tas palicis neuzveikts un neskarts!

Sasveicinājies ar savu jaunību un pagājušo laiku, novēlēju ozolam pastāvēt vēl ilgi ilgi.

Atpakaļceļā iegriezāties veikalā: kaut kas jānopērk, lai atlidzinātu mūsu

ceļa rādītājam. Turpat bijušās muižas parkā apmetāmiešiem uzkost.

Jautāju ceļa rādītājam: "Kā kolhozniekiem klājas?"

Uzrunātais tūliņ, bez apdomāšanās, atbildēja: "Ko par to runāt! Gandrīz katram kolhozniekam nauda krājkasē."

Un, izvilcis no kabatas arī savu pudeli, turpināja: "Kolhozi maksā algu, no piemājas zemes iztiekam. Nobarojam pāris sivēnu, izaudzējam kādu jaunlopu, dažas aitiņas, nododam valstij un saņemam naudu. Veikals blakus, mūsu sievas maizi vairs neprot pašas izcept."

MĪCĪTE

Par Mīcīti jau esmu šo to stāstījis. Tātad viņa ir mana drauga PF sieva un mana dēla Leona krustmāte.

Pēc septiņu gadu kopdzīves Mīcītes un PF laulība izjuka. Kāpēc — nezinu, neesmu centies izdibināt un saprast, jo tādos gadījumos katra puse pierādīs savu taisnību.

PF Liepājā precējās otrreiz. No šīs laulības viņam divas meitas, un pats tagad ir vecvectēvs. Mīcīte, kauču vēl bija jauniņa un skaista, otro reizi laulībā nedevās.

Mīcīte vēl šodien saka, ka Kārlis tomēr esot bijis viens no uzvedīgākajiem un kopdzīvē laipnākajiem vīriešiem. Esmu pārliecināts, ka Mīcīte to saka no sirds taisnības, bez liekulības.

Mīcīti kopā ar citiem skolēniem 1910. gadā no Smiltenes atsūtīja uz Rīgu, lai sagaidītu caru Nikolaju II. Pie pareizticīgo katedrāles labajā pusē stāvējuši skolēni ar lauku ziediem, kreisajā pusē — pilsētas skolēni ar rozēm rokās. Cars braucis pa vidu, pielicis roku cepurei. Vakarā Vērmanes dārzā skolnieki atkal nostādīti rindās. Seši vīri uz ķeizariskām nestuvēm nesuši cara troņa mantinieku. Carevičam varējis būt astoņi gadi, viņš sapulcētajiem nepavisam nav piegriezis vērību.

Pēc svinībām Smiltenes valde pieprasījusi no Mīcītes tēva 3 rubļus 50 kapeikas — atlīdzību par izdevumiem sakarā ar Mīcītes braucienu uz Rīgu. Mīcītes tēvs atteicies maksāt, sacīdams: "Ne jūs man prasījāt atļauju meitas nosūtīšanai, ne es jums ko maksāšu."

Trīspadsmit gadu vecumā Mīcīte ieradās Rīgā, dabūja vietu *Komerc* viesnīcā — bez algas, tikai par vēdera tiesu. 1. pasaules karā, vāciešiem tuvojoties Rīgai, Mīcīte kopā ar viesnīcas īpašnieka ģimeni evakuējās uz Petrogradu. Tur viņa strādāja par kalponi bagāta un slavēna ārsta ģimenē. Viņai klājās labi, pat iegādājusies šādas tādas greznuma lietas.

Pēc lielinieku revolūcijas saimnieki sūtīja apskatīties, kas notiek pilsētā. Ņevas un Vladimira ielu stūrī, mašīnā stāvēdams, runāja Ļeņins. Mīcīte no teiktā maz ko saprata, jo slikti pārvaldīja krievu valodu un no politikas neko nesajēdza. Kad ielas malā sākusies šaušanās, Ļeņins aizbraucis.

Vienu vakaru namā, kur dzīvoja viņas saimnieki un citi slaveni ārsti un profesori, ieradās sarkangvardi un izdarīja kratīšanu.

Pēc kratīšanas iedzīvotāji teikuši sarkangvardu priekšniekam, ka viņi esot apzagti, pazudušas vērtslietas. Arī no Mīcītes istabiņas pagaisis pulkstenītis un divi zelta gredzentiņi.

Vadītājs atbildējis: "Ko es varu darīt? Starp mūsējiem gadās visādi."

Petrogradā sākās bads un slimības. Arī Mīcīte saslima ar tīfu, astoņus mēnešus nogulēja slimnīcā.

Pēc Latvijas un Padomju Krievijas mierlīguma, latvieši varēja atgriezties dzimtenē. Rēzeknē bija karantīna, Latvijas virsnieki un ierēdņi katru sīki iztaujāja, dažus aiz politiskiem iemesliem neielaida Latvijā.

Bēgļiem likās, ka te ir pārpilnības zeme. Ēduši bez sāta; tikai Mīcītei nekas netika, jo nebija ne naudas, ne mantas.

Viņa devās uz agrāko darbavietu, viesnīcai jau cits īpašnieks — arhitekts un mākslinieks Antonovs. Mīcīti pieņēma darbā, taču jāpārtiek no dzeramnaudām, ko viesi atmet. Vēlāk gan Latvijas valdība izdeva nkojumu, ka jāmaksā vismaz tāda alga, lai cilvēks var iztikt.

Viesnīcā (tagad — *Metropole*) Mīcīte strādā arī šodien. Par pusgadsmīta ilgo kalpošanu valdība viņai kā atzinību piešķīra lielu, apaļu bronzas medaļu.

Kad ar laužto kāju kļuva labāki, tad kopā ar Mīcīti varējām šur tur aiziet. Paretam Mīcītei laimējās dabūt biļetes uz Raimonda Paula koncertu.

Meža kapos — te Mīcīte visu skaidri zināja, izrādīja visas aizgājušās latviešu slavenības.

Latvijas prezidentam Čakstem blakus aprakts viņa dēls, kurš Jelgavā bija slavens ārsts. Nesapratu tikai, kāpēc aizgājējiem priekšā aizstādīti lieli koki. Varbūt tāpēc, lai dusētājus mazāk traucētu gājēji un viņi varētu atpūsties, mierīgi dusēt patīkamā ēnā.

Iesānis aiz Čakstes kapa atrodas Latvijas armijas virspavēlnieka ģenerāļa Jāņa Baloža dusas vieta. Viņa vieta gan būtu Brāļu kapos, kur guļ citi latviešu kareivji, pulkveži un ģenerāļi.

Avīzes *Jaunākās Ziņas* izdevēju Benjamiņu ģimenes kapos uzstādīta akmens plāksne ar uzrakstu *Emīlija Benjamiņa, mirusi svešumā 1942. gadā.*

Nav noslēpums, ka Emīliju Benjamiņu padomju vara izsūtīja uz Sibīriju, kur tā mirusi un aprakta. Mīcīte stāstīja, ka Benjamiņas dēls, kurš dzīvojot Zviedrijā, no mūsējiem dabūjis atļauju uzlikt savai mātei pašas izraudzītajā dusas vietā piemiņas akmeni, kauču gan viņas miesas jau sen satrūdējušas Sibīrijā.

Jūs, vēstures kārie! Nolieciet zemu galvas! Šeit, kapos, pretī nāk visa Latvijas pagātne. Sveiciniet to! Dodiet godu pagājības karavīriem, valstsvīriem, māksliniekiem, rakstniekiem, zinātniekiem! Godājiet pārējos gulētājus, viņi visi — mūsu senči!

Sava radnieka Jēkaba Janševska kapu gan neatradu, laikam vairs ne-

viens nerūpējas par viņa zemīti.

Liekas, ka gulētāji samierinājušies, mēs vairs viņiem neesam vajadzīgi. Nē, tomēr mēs esam no viņu miesas un gara! Mirušie ar savu garu un pagātni vien uzvar dzīvajos.

Pie Mīcītes dzīvoju jau ceturto mēnesi. Paziņām nestāstu, kur pašlaik uzturos. Tas nāktu par apgrūtinājumu kā Mīcītei, tā man: gribu būt viens. Satiekos vienīgi ar Kuku, kurš šad un tad atnāk. No lielās ģimenes esam palikuši tikai divi: Kuka un es.

Pie Kukas šoziem mitinās mans Jupa — jauns šunelis, ko atvedu no *Puriņiem*. Pavasarī ņemšu Jupu uz Bergiem. Kā smejos — esmu bagāts, man pieder suns, šis brīnišķīgais radījums.

Ziemā man kucēnu iedāvināja, sunītim bija nepilni divi mēneši. Lauma bieži pārmeta — kam tāds vajadzīgs, lai turot ārā pie ķēdes. Es gan pretojos: sunītis vēl pavisam kucēns.

Nekas nelīdzēja. Agrā pavasarī, kad naktis vēl saltas, Lauma pavēlēja kucēnu pieķēdēt pie būdas. Arī dienā nebija brīv laist paskraidīt: viņš nedodot miera bērniem.

Reiz Lauma piedraudēja, ka sunīti došot projām, kaimiņiem. Man apskrējās dūša: "Bet, Lauma! Tas taču ir mans suns! Kā drīkst tik patvarīgi rīkoties? Es maksāšu par sunīša uzturu!"

Tā katru mēnesi par Jupu maksāju. Lauma vienalga sunim nepiegrieza nekādu vēribu — ir ēdis vai nav.

Tagad Jupa nodots Kukas gādībā un siltumā. Kuka un viņa ģimene ir lieli dzīvnieku draugi, un rūpes par sunīti man atkritušas. Kuka slavē Jupu: suns esot gudrs, būšot grūti no viņa šķirties.

DIALOGS AR NEKO

Mīcīte bieži ir darbā nakts dežūrās. Mājās esmu viens. Nevaru iemigt. Domu pilna galva. Cenšos neko nedomāt, taču velti.

Laikam laižos pusapziņā... un liekas, ka dzirdu svešu balsi...

— Aleksandr! Vai tu vēl neguli?

— Nē! Bet kas tu esi?

Balss: Kā lai tev paskaidroju? Esmu ne redzams, ne taustāms. Vārda man nav. Tevi pazīstu, kopš vēl atradies mātes miesās.

Es: Tu runā dīvaini. No kurienes esi nācis?

Balss: Grūti saprast, bet ieklausies labi. Kosmosā esmu viss, un viss ir manī. Esmu kā cilvēki dēvē — Nekas.

Es: Nekas! Vai gan Visumā ir vairāki kosmosi?

Nekas: Jā gan!

Es: Tātad kosmosi atrodas čaulā tāpat kā atomu kodoli?

Nekas: Tu saprati pareizi.

Es: Saki, kādi spēki vada kosmosus? Kas ir kosmisko likumu radītājs?

Nekas: Man viņš tikpat neredzams un netaustāms kā es tev. Nesaprotu viņa augsto prātu. Vienu gan zinu: viņa valstībā haosa nav, viss attīstās noteiktā, stingrā likumā.

Es: Saki, Nekas, vai pastāv mūžība?

Nekas: Manā kosmosā mūžības nav. Visam ir sākums un gals. Kā vari nojaust, arī telpa šeit nav bezgalīga.

Es: Pastāsti par mūsu planētu un cilvēkiem. Kā viss radās?

Nekas: Pirms miljoniem gadu zemes ūdeņos radās dzīvība. Dzīvās radības ēda cita citu un vairojās tādā mērā, ka pašām nāca par sliktu. To redzot, izraudzījās kādu piemērotu sugu, devu tai sēklu no citas planētas. Šī suga maz pamazām izveidojās par cilvēkiem un ar manu ziņu sāka valdīt pār visu zemi, pieņēmas spēkā, domāšanā, jo piešķīru tiem arī sākotnējo sirdsapziņu, kādas nebija nevienam dzīvniekam.

Es: Tu saki, ka cilvēka attīstīšana esot tavs darbs. Vai esi apmierināts ar šiem radījumiem? Viņi ir nežēlīgi pret citām radībām, arī sava starpa sēj mokas, sāpes un nāvi, jo paši pazīst nāvi. Vai tas ir tavs prāts?

Nekas: Manā kosmosā žēlastības nepazīst: viss dzīvais barojas no dzīvā. Ja nebūtu sāpju un nāves, dzīvais iznīktu. Nāve ir lielā šķirotāja: tas vajadzīgs, tas — ne. Viņa ir nākotnes cēlāja. Daudzi cilvēki nepieciešami tikai kā sugas uzturētāji, turpinātāji un zemes mēsloātāji. Tie ir vajadzīgi kā kritušas lapas, no kurām koks pēc laika barosies un aug. Līdzjūtīgs cilvēks, kurš žēlo arī citus, ir kas dievišķīgs, ārpus maniem likumiem. Cilvēkam piemīt visu lietu pazīmes, viņš ir mikrokosmos un cenšas atklāt to, kas mīt Dievā.

Es: Vai cilvēku attīstība ritējusi pēc tava prāta, pēc kosmosa likumiem?

Nekas: Pilnīgi! Plānu sastādījis man nezināmais Visums. Paliec sveiks!

Es: Nezūdi, man vēl daudz jautājumu. Atnāc drīzi vēlreiz! Tu taču zini, ka esmu vecs vīrs.

Nekas: Esmu kosmosmūžīgs, un manā priekšā tu nebūsi vecs. Kad vairs nebūsi starp dzīvajiem, tad es priekš tevis izgaisīšu, jo tu ieiesi manī.

PALIECIET SVEICINĀTI!

Kad nu par mani un laiku, kurā dzīvoju, visu esat uzzinājuši, jūtos kā izdzerta vīna glāze, kurā palicis tikai valgums. Vai arī kā atvērta grāmata, kas izpaudusi savu noslēpumu.

Visu mūžu esmu cīnījies, krājis "bagātības", lai sadalītu tiem, kuriem mans krājums varbūt lieti noderēs. Lai viņi spriež, vēti un sver, vai esmu attēlojis pareizi vai varēja citādāki, vai savu laiku esmu pareizi sapratis.

Dzīves ceļš katram savs: dažam tas plats un gluds, dažam — šaurs. Lielais vairums virzās gar lielceļa malu pa likumainām taciņām un neapturami

cenšas tikt uz priekšu un cits citam garām. Skriedami sauc: "Mēs dzīvojam divdesmitajā gadsimtā, tas mūs ievēdīs laimē!"

Visi skrien kā kādās sacīkstēs, lai tikai ātrāki sasniegtu mērķi, un tūlīt ieskrietu bedrē, no kurienes vēl neviens nav izkāpis. Arī es skrējienu sāku, lāga gan nesaprazdams, kāpēc daru to, kam taču nav nekādas jēgas. Man šajās sacensībās diezin kā neveicās, tāpēc paliku aizmugurē un tā velkos vēl šodien.

Starta sākumā cīnījos par maizes gabalu un kailo dzīvību, vēlāki — par mājas pavardu. Vecumā cīnos pats ar sevi — par dvēseles skaidrību.

Ceļā daudz dažādu gudrību esmu dzirdējis, bet nevienu no tām netiku pieņēmis. Liekas, ka padomdevējus nesapratu. Šķiet, ka tā bijusi mana kļūda: nevienam neklausīju, bet stulbi turējos pie sava. Vienu gan zinu un saprotu: man zem kājām ir dzimtā zeme, kurai piederu — gan dzīvs, gan miris.

Dzīvošana ir cīņa; ja ne pašai dzīvei, tad garam tā vajadzīga.

Vienmēr galvu augšā! Turies pie modra un gaiša prāta un nezaudē sirdsapziņu, jo bez tās nebūsi vairs cilvēks! Sargi savu dvēseli no izmisuma!

Ar šiem vārdiem es atsveicinos no lasītāja kā manas dzīves un laika līdzinātāja.

*Rīgā 1976. gada
februāra mēnesī*

Satura rādītājs

Sākotne	5
Kaprači	7
Pīļu Žanis	8
Baskāji	9
Iepazīšanās ar PF	11
Es mācos	12
Mūsu saimnieki	13
Dzīvā pilsēta	14
Teātris un kino	17
Zvejnieki	18
Ebreji, bodnieki, pircēji	19
Ugunsgrēks	21
Vecais tirgus	22
Annas tirgus	23
Būšot kari	25
1. pasaules karš	26
Vācieši ieņem Liepāju	28
Dzīve okupācijā	29
Karagūstekņi	33
Karš iet uz beigām	34
Laukos	35
Sākas kaut kas jauns	42
Juku laiki Liepājā	43
Bete sajūk prātā	45
Andrieva Niedras pučs	46
Durbes sargi	47
Atkal laukos	49
Ziņas par Golca vāciešiem un pašmāju ziņas	51
Bermontieši	53
Uzbrukums Liepājai	57
Divi likteņi	58
Mainām dzīvokli	59
Kinoteātros	61
Cīkstoņi	64
Štrups un Beka	68
<i>Hamburgas pagrabs</i>	69
Kas notiks tālāk?	72
Pirmais loks noslēdzies	73
Obligātais karadienests	74
Vecās filmas	81
Senksītis	82

Bānfabrikā	83
Par dzejnieku Raini	86
Ģimenes pieaugumi un citi notikumi	86
Reizenbergs	89
Numurmeitas	90
Latvijas kara flote	92
Saimnieks Krūza	93
Liepājais Zilais	94
Bārtas tilts	95
Lujs, Garoza, PF	96
Brāļi Sanderi	97
Krīzes laiki	98
Diks	101
Cukurs	103
Ģimenes dzīve	104
Rīgā	106
Meistars Pogulis	108
Ansis Aide	109
Voldemārs Irbe	111
Ulmaņsvētki	111
Nokļūstu Nacionālajā teātrī	113
Aiziet Senksītis	114
Tālākā dzīve Rīgā	115
Latvija lielā pasaules kara priekšvakarā	119
Tā tas sākās un tā tas beidzās	120
Sabiedrība <i>Ota</i>	123
Mazās ģildes pēdējās dienas	125
Dzīve Padomju Latvijā	126
Leons	127
Sākas 2. pasaules karš	128
Vācieši ieņem Rīgu	129
Kara laika mīlestība	136
Vācieši nāk un iet	137
Manu puikīņ!	140
Karš turpinās	141
Darbs artelī	143
Imants	146
Liepājas apmeklējums	146
Rīgas dekoratīvās noformēšanas darbnīca	150
Mana dzīve ārpus darba	153
Hruščovs	154
Priekšnieki nāk un iet	155

Panderu ģimene	157
Klāva	158
Rīgas galvenajā pastā	160
Sākas kosmosa iekarošana	162
Ardievu, Klāva!	163
Atpakaļ Talsu ielā	164
Gleznotāji	166
Mūziķi	169
Teodors Uldriķis	170
Slimnīcā	173
Imants un Frīda	176
Kārlītis un Jūle aiziet	178
Atvadāmies no Idas	179
Sanatorijā	180
<i>Puriņos</i>	182
Voldemārs Caune un Nikolajs Kulainis	183
Kurzemes pusē	186
Mīcīte	188
Dialogs ar Neko	190
Palieciēt sveicināt!	191

Lolija Somas literāra apdzīve
Māksliniece Jūne Putrāne
Korektore Jāntīne Krieviņa
Datortālrunis Aija Ernste

133	Brīvība	133	Bandu gimens
134	Brīvības cīņās	134	Kāva
135	Brīvības cīņās	135	Brīvības cīņās
136	Brīvības cīņās	136	Sakas kosmosa iekāršana
137	Brīvības cīņās	137	Arīvu, Kļāva
138	Brīvības cīņās	138	Arīvu, Tāru iela
139	Brīvības cīņās	139	Gāzotāji
140	Brīvības cīņās	140	Muzika
141	Brīvības cīņās	141	Tandis Uldiņa
142	Brīvības cīņās	142	Sūnīša
143	Brīvības cīņās	143	Imants un Pēteris
144	Brīvības cīņās	144	Kārlis un Jūlijs
145	Brīvības cīņās	145	Arīvu un Jūlijs
146	Brīvības cīņās	146	Arīvu un Jūlijs
147	Brīvības cīņās	147	Arīvu un Jūlijs
148	Brīvības cīņās	148	Arīvu un Jūlijs
149	Brīvības cīņās	149	Arīvu un Jūlijs
150	Brīvības cīņās	150	Arīvu un Jūlijs
151	Brīvības cīņās	151	Arīvu un Jūlijs
152	Brīvības cīņās	152	Arīvu un Jūlijs
153	Brīvības cīņās	153	Arīvu un Jūlijs
154	Brīvības cīņās	154	Arīvu un Jūlijs
155	Brīvības cīņās	155	Arīvu un Jūlijs

Lolijas Somas literārā apdare

Mākslinieks Juris Putrāms

Korektore Jautrīte Kravale

Datorsalicēja Aija Brante

1992. gada
"Liktēnārvīvs"
sērijā iznāk.

V. Timze "Dzīves atmiņu spoguļi"
A. Šķēle "Dzīvības kronika"
A. Janševskis "Dzīvotājs"
A. Dīnģis "Veļna karuselis"

1992. gadā
“Likteņarhīvs”
sērijā iznāk.

V.Timze “Dzīves atmiņu spogulis”

A.Šķēle “Dzimtas hronika”

A.Janševskis “Dzīvotgriba”

A.Dīriņa “Velna karuselis”

Lielās Somas literārā apdare
Mākslinieks Jūnis Putrāns
Korektore Jautrīte Kravale
Datortaisījēja Aija Grante

0304878211

Formāts 60x84/16. Ofseta tehnika. Metiens 5 000. Pars. Nr. 1105. Reģistrācijas apliecība
Nr. 2-0136. Iespiests a/s „Preses nams“, Rīgā, Balasta dambī 3.

1992. gadā
"Liktēnārhīvs"
sērijā iznāk.

V. Timze "Dzīves atmiņu spogulis"

A. Šķēle "Dzimtas hronika"

A. Janševskis "Dzīvotgriba"

A. Dirīņa "Velna karuselis"

[60]

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTĒKA

0304076270

LIKTEŅARHĪVS

Kontroleksemplārs

93-3
- 41

